अथ

कालिदासकृतं

विक्रमोर्वशीयम्

VIKRAMORVAŚĪYA

OF

KĀLIDĀSA

Critically edited with a complete translation into Kannada and English, introduction, notes and appendices.

By

Prof. H. R Naware, M. A

Professor of Sanskrit & Prakrit, J. S S. College, Dharwar

Author of 'Malavikagnimitra', 'Notes on Inter Sanskrit texts 1948', etc.

&

Prof. L. G. Joshi, M. A

Lecturer of Sanskrit & Prakrit, J. S S College, Dharwar

1956

BHARAT BOOK DEPOT, DHARWAR

Rs 3-8-0

Publisher—
H. N. Huddar
Bharat Book Depot,
Dharwar

Printed by—
B. N. Huddar
Bharat Press,
Dharwar.

Preface

The present edition of *Vikramorvasiya* has been designed to meet the requirements of the students of the F Y Arts The translation is therefore given in Kannada and English and in the notes attempt has been made to explain every difficult word in the text so as to be useful even for those who have a poor grounding in Sanskrit. The translation in Kannada, it is hoped, will help the students in understanding the text better It has been also priced moderately so that the students should be able to purchase the text

We have consulted all the previous editions and owe our debt to them in getting useful suggestions from them while preparing the present edition.

We thank our publishers Messers Bharat Book Depot, Dharwar for undertaking the publication of this edition and bringing it out successfully under heavy odds We also thank our printess for their promptness in bringing out this edition

15th June 1956
Dharwar

Naware
Joshi

APPENDIX B

Introduction

I Kalidasa – his life and personality

Nothing definite is known about thelife of Kalidasa, his family or his personality Nothing is written by the poet about himself or his family Scholars have drown some inferences about him and his personality from a careful study of his works and these inferences are tabulated below —

From a close study of his works, it appears that Kalidasa was a Shaivite in his religious tenets The Nandi verses of his three dramas show a deep devotion to God Shiva, the first verse of Raghuvamsh contains a description of the अर्धनारीनटेश्वर form of Shiva and the whole of his pcem Kumarasambhava deals with the holy marriage of Shiva and Parvati and the consequent birth of the son कार्तिकेय and his exploits of killing the demon तारकासुर He was not a bigoted Shaivite but was tolerant to the religious tenets of others, is borne out from the prayer to God Vishnu in Raghuvamsha (canto X) and to God Brahma in Kumara Sambhava (canto II). From the poems and dramas, it is also quite clear that he had respect for the sages or ascetics He looked with reverence at the penance-forests and hermitages and their inmates He has described the penance of Parvati with highest admiration He was a follower of Vedic religion with its rigid caste system, the four stages of life (आश्रमs) and the cult of sacrifice He was a follower of Manu in the point of Hindu Law (cf रेखामात्रमपि क्षुण्णादामनोर्वर्त्मन परम्—रघुवंश I, 17) and in philosophy he had a tinge of pessimisom in his view of life (cf क्षणमप्यवतिष्ठते श्वसन्

यदि जन्तुर्नं नु लाभवानसौ । रघुवश VIII, 87) In spite of his religious-mindedness and philosophical pessimiscm, he has a high aesthetic sense, an appreciation of sensuous pleasures equalled only by Bhavabhuti He was fond of the beauty of Nature in all its aspects and was a fervent admirer of the physical beauty in human beings. He was also a lover of Music and other fine arts such as painting etc and his references to technicalities show that he was an ardent student of music and painting

From the descriptions of the Himalayas and other parts in northern India in मेघदूत and southern India in रघुवश it appears that he had travelled extensively in India His knowledge of human nature and the working of human mind is unique From the descriptions an inference can he drawn that he had enjoyed a full-blooded married life and gathered rich experiences of life as a house-holder From the references to Ujjain, it seems he was for sometime a resident of Ujjain. Being a typical Hindu, he was in favour of polygamy and advocated mastery of the husband over his wife He was a man of profound learning and scholarship, had studied Vedic literature, philosophy, astronomy, works on medicine, कौटिल्य's अर्थशास्त्र and the कामसूत्रs of वात्स्यायन. His versetile genius, deep scholarship and strong common sense have made his dramas a perfect piece of Art

2 The works of Kalidasa.

Scholars have regarded the following works as genuine works of Kalidasa Four poems— (1) रघुवश (2) कुमारसंभव (3) मेघदूत and (4) ऋतुसहार and three dramas— (1) मालविकाग्निमित्र (2) विक्रमोर्वशीय (3) and शाकुतल Besides these, some say that कुन्तलेश्वरदौत्य is written by him. Some also attribute

(1) श्रुतबोध (2) श्यामलादण्डक (3) गंगाष्टक (4) शृंगारतिलक (5) राक्षसकाव्य and (6) सेतुबध महाकाव्य (in Prakrit) to him But there is no strong evidence to show that they belonged to him Four poems and three dramas mentioned before are definitely his and this is borne out by internal evidence, the style and longuage.

There was a belief current at the time of Rajashekhara that there were three Kalidasas (कालिदासत्रयी). Once it was also believed that मालविकाग्निमित्र was not written by the author of शाकुन्तल But now the scholars are unanimous about the authorship ot Kalidasa with regard to these three dramas We find some common words and phrases in all the three dramas The richness of imagination and the melody is practically common in all these dramas The rare excellences of style and poetry may not be so prominently seen in his first drama— मालविकाग्निमित्र, still there are definite traces of his creative art even in that drama which was to develop in future and culminate in Shakuntala The fourth Act of Vikramorvashiya is a beautiful piece of excellent poetry where we see Kalidasa as a superb poet transcending heights of imagination with king Pururavas The whole animate and the inanimate world has been translated into a pathetic scene which serves as the proper back ground for the tormented mind of the King. The superb dramatic and poetic art of Kalidasa is in fine combination in Act IV of Vikramorvashiya.

3. Date of Kalidasa.

The date of this great poet has not been yet fixed with any amount of certainty The upward and the downward limits have been fixed so far. Agnimitra the hero of Malavikagnimitra is a historical person who ruled at

about 150 B C Hence the date cannot go earlier than that This is the upward limit Kalidasa has been mentioned with the poet Bharavi in the Aihole Inscription dated 634 A D. and Banabhatta also refers to him Hence Kalidasa cannot have lived later than the middle of the seventh century A D This is the downward limit. Scholars have advanced several theories regarding the date of Kalidasa but all of them have been now reduced to two main theories— (1) The first cantury B C Theory and (2) The fourth century A D theory There are strong supporters for both.

(1) The first century B. C. theory:—

Almost all agree that the patron of Kalidasa was some विक्रमादित्य a king of Ujjain (described with concern by him) This king is the same विक्रमादित्य who introduced the Vikram Samvat in 57 B C From Rajput chronicles and कथासरित्सागर it appears that he belonged to the Parmar Dynasty According to the old tradition, Kalidasa was one of the nine gems at the court of this king This Vikramaditya of 57 B C. seems to be the patron of Kalidasa because he was a staunch Shaivite and Kalidasa too was a devout Shaivite as is borne out by his नान्दी verses of all dramas and other references in his poetical works. The Gupta kings of the fourth century who assumed the title of विक्रमादित्य were Vaishnavas and could not possibly have patronised Kalidasa the devotee of Shiva

From internal evidence too in the works of Kalidasa, it is absolutely certain that he was patronised by the King Vikrama In विक्रमोर्वशीय the words विक्रम and महेन्द्र occur several times. These words are suggestive and refer to the king Vikrama whose father was Mahendra. According to

कथासरित्सागर the king Vikrama with his father Mahendra is the same as विक्रमादित्य who started the Vikrama Era in 57 B C. Thus Kalidasa lived in the 1st century B C.

(2) मालविकाग्निमित्र describes details of the life of अग्निमित्र which shows that he was not far removed from the times when अग्निमित्र lived (i e 150 B. C). This supports the above date

(3) In रघुवंश Canto VI the capital of the Pandya king was उरगपुर This town (modern उरैयूर) was never the capital of the Pandya kings after 1st Century A D. So Kalidasa lived before that time

(4) There are striking resemblances of words and phrases between the poems of Kalidasa and the poems of Ashvaghosa who lived in the 1st Century A D. It is impossible that Kalidasa would have imitated Ashvaghosha who was an ordinary poet The natural inference is that Ashvaghosha imitated Kalidasa who lived earlier

(5) In Shakuntala there is a reference to the law of inheritance— that the widow was not entitled to property. Kalidasa here refers to Manu's Code बृहस्पति in his स्मृति acknowledges the right of a woman to property. बृहस्पति's date is the 1st Century A. D. कालिदास lived earlier

(6) The penalty for theft given to the fisherman in शाकुन्तल was death Manu enjoins capital punishment Later it was reduced by बृहस्पति and others. Thus कालिदास is nearer to Manu's date.

(7) The simple, graceful style of Kalidasa belongs to a time when artificiality of style was not in vogue This also is in favour of the 1st Century B C. date.

(2) The fourth Century A. D. date :—

This theory is supported by Vincent Smith, Prof. Mirashi and others According to this theory Kalidasa lived in the reign of चन्द्रगुप्त II (357-413 A. D) who had assumed the title of विक्रमादित्य.

(1) According to the tradition, the Prakrit poem सेतुबंध was composed by Kalidasa for प्रवरसेन at the instance of Vikramaditya From the remarks of रामदास the commentater, it seems that he was also called भोज the name of the dynasty of the kings of विदर्भ. This प्रवरसेन was not the king of Kashmere but the grand-son of Chandragupta II whose daughter Prabhavatigupta was given to the Vakataka prince रुद्रसेन, the father of प्रवरसेन. It seems from कुन्तलेश्वर दौत्य quoted by क्षेमेन्द्र that Kalidasa was sent as an embassy to the court of the King of कुन्तल, son-in-law of चन्द्रगुप्त II From this it seems that Kalidasa was a high officer in the Court.

(2) The patron of Kalidasa according to tradition was Vikramaditya who defeated the Shakas. According to history Chandragupta II exterpated the Shakas— the Kshatrapas of Kathiawar

(3) In one of the Gupta inscriptions it is stated that the weavers of Gujerat came to Mandsore and built a temple in honour of the God sun and a प्रशस्ति was written on the temple by a poet वत्सभट्टि who has clearly imitated Kalidasa. The date of this प्रशस्ति is 437 A. D.

(4) It appears from a verse in शाकुन्तल (शुश्रूषस्व गुरून् Act IV, 17) that Kalidasa had closely studied the कामसूत्र of वात्स्यायन. He had borrowed some phrases from कामसूत्र such as भोगेष्वनुत्सेक, परिजने दाक्षिण्यम् etc The date of कामसूत्र is 250 A. D. and Kalidasa must have lived after that and hence the 4th Century A D. theory is put forth.

4. Kalidasa as a dramatist :

There are poets like भवभूति, भारवि and माघ who can compete with Kalidasa in point of poetry and may excel him in this or that oxcellence but so far as the dramatic art is concerned, he is the undisputed master of it, a superb artist and undoubtedly the first among the dramatists. The following points world prove his success as a dramatist.

(1) His skill and ingenuity in weaving a plot with minute details is remarkable In all his dramas this skill is prominently seen and perticularly in शाकुन्तल, this skill has reached the zenith. All small incidents help the development of the main plot and no character is superfluous. It appears that characters, incidents and their speeches form one synthetic whole moving slowly towards desired and planned end of the drama.

(2) Kalidasa's characterization is supreme and in this respect he has no rival among the Sanskrit dramatists Every character in the drama has a distinct personality and is different from another. There is therefore no superfluity. In विक्रमोर्वशीय, उर्वशी and the Queen have their own individuality distinct from each other.

(3) Kalidasa keeps up the interest in the drama by creating a number of striking incidents which help the development of the plot In विक्रमोर्वशीय, the loss of the love-letter by विदूषक and the subsequent tense situation, the repentance of the Queen in the third Act and the king's search for उर्वशी in the fourth are some of the incidents which create a lively interest in the drama.

(4) Kalidasa has described in a wonderful manner the working of the human heart in various aspects in the

drama This has made his dramas immortal In Vikramorvashiya in the fourth act Urvashi feels jealousy for a Vidyadhara girl and gets very much angry with the king as he looks at her for a long time This is but a natural feeling among the ladies and Kalidasa has depicted it with its results

(5) Kalidasa has a wonderful power of expression and his style is graceful and suggestive (cf. उपकृत खलु दानवै ।). He does not use long compounds in the dialogues or does not give sermons when he deals with his pet topics. The prose of the dramas is inimitable and is enriched by the elegant poetry of which Kalidasa was a superb master.

4. Time analyses of the play—

Act I The incidents in the Act happen on the morning of a day in Spring as there are references to the Spring in the first three Acts cf वसन्तावतारसूचकमभिरामत्व प्रमदवनस्य। The time is early morning when the king returns from the worship of the Sun and hears the cries of Urvashi's friends for rescue. This incident takes a couple of hours

A week must have passed between the incidents of the first and the second Acts The Queen sees the king gloomy since he returned from the worship of the Sun. In the same time उर्वशी and others were taught शिखाबधनविद्या and hence a week should be allowed for these incidents.

Act II The incidents take place ordinarily between 9 a m and 12 noon At the end of the Act there is a reference (II, 23) that it was noon and it was very hot. विदूषक also suggests that it was time for meals. The King goes to प्रमदवन after having looked to the cases of the people i. e after 9 a m or so

Act III— In the introductory scene we get the information that the drama was to be staged on the same day as that mentioned in the Second Act and the conversation mentoined takes place after the return of Bharata on the same or the next day However a few days must have elapsed between the introductory incident and the main scence The Queen had repented for having discarded the prostrations of the King A few days should be allowed for this change over and also for the preparation of a vow to please the King

Act III— The time for the incident mentioned is from 7 p m to 10 p m The moon is the crescent moon (खण्डमोदकसश्रीक) and rises at about 9 p m or so. It is possible that it may be the 4th day of the dark half of the month After the Queen goes away Urvashi appears before the King and then they retire to rest

About twelve years or more have elapsed between the third and the fourth Act In the fifth Act आयुस् has become fit for wearing the armour (कवचार्हः सवृत्त) and he was born when the King was engaged in the Naimiseya Satra After having handed him over to the sage Chyavana Urvashi joined the King after the Satra was over. Chitralekha comes to know by supernatural power that she was transformed into a creeper.

Act IV It is a day in summer at the beginning of the rainy season There is a reference to the first shower of rain and the appearance of इन्द्रगोप insects strewn on the fresh grass. The period of separation appears to be pretty long (कथमियन्त कालमवस्थिता।)

Act V The incidents in this Act happen after a short time after the return of the King to the capital city.

The time is morning the King has finished his bath when the vulture has taken away the gem The remaining portion of the Act requires a couple of hours

6. The sources of the drama:

The story of Pururavas and Urvashi has been found in many works beginning with Rigveda In Rigveda hymn X, 95 given us a dialogue in which Pururavas asks Urvashi to accept him once more Kalidasa, it can be said, has not derived his source from Rigveda as the hymn itself is rather obscure and does not give any details

The विष्णुपुराण tells the story in details — Urvashi was cursed by Mitra and Varuna and came down to the earth and fell in love with king Pururavas. She agreed to stay with him on the condition that the king should guard her two rams who would be with her even in the bed room and that she should never see the king naked and that she would only live on ghee She stayed with him After some time विश्वावसु with other गन्धर्वs carried off the two rams and their bleating awoke Urvashi and the king The king in a naked state ran after them but in the meanwhile the गन्धर्वs produced a flash of lightening and Urvashi saw the king naked Urvashi left the king The king came back with the two rams but Urvashi was not there He wandered about in her search and found her on a lake in कुरुक्षेत्र. Urvashi promised to stay for a night every year with him. He had six sons by her Then he requested the गन्धर्वs to give him Urvashi They told him to perform the sacrifice which he did and secured Urvashi

It is clear that Kalidasa did not take his story from this source. The कथासरित्सागर which is an accurate version of

the बृहत्कथा written in the पशाची language in about the first century A D also gives the story According to this Urvashi happened to see the king Pururavas a devotee of विष्णु in the Nandana forest and fell in love with him The king also fell in love with her विष्णु sent नारद to Indra to ask him to give Urvashi to the king Indra did it and both lived together for a long time Once Indra invited the king to help him against the demon मायाधर whom the king defeated When this victory was being celebrated in the heaven the king langhed at a mistake committed by Rambha Rambha's preceptor तुबुरु therefore cursed the king that be would be separated from Urvashi till he succeeds in propitiating विष्णु The King practises severe penance and through the favour of विष्णु is permanently united with Urvashi

The story in मत्स्यपुराण greaty resembles our story Pururavas who used to go to Indi a every day sees Urvashi being carried away along with Chitralekha. The king rescues them with the वायव्य missile and presents Urvashi to Indra Once in the acting of the play of लक्ष्मीनारायणस्वयवर composed by Bharata, Urvashi forgot all instructions being enamoured of the king Bharata being angry transformed her into a creeper for fifty-five years and Pururavas would be there as a ghost. After the end of the curse Urvashi and the king lived happily and Urvashi bore eight sons

Kalidasa has used details which are found in मत्स्यपुराण but he has improved on them in order to suit the drama. In the drama, he does not pay the visit to indra daily. The services of Narada are utitized in the last Act but in मत्स्यपुराण Narada does not figure at all चित्ररथ गन्धर्व is a new character of Kalidasa So too the love-letter going into the possession

of the Queen, king's prostrations and the consequent discarding of the same by the Queen .. . .. . These are all created by Kalidasa In the drama, Urvashi says that she loves Pururavas while staging the drama and gets the curse It was modified by Indra The poetry in the fourth Act and the vulture taking away the gem are Kalidasa's own.

Kalidasa has thus made suitable changes in the mythological story and has presented it nicely in the form of a drama

7. Some characters in the drama :

(1) पुरूरवस्— He is brave and chivalrous He goes for help after hearing the cry, and rescues Urvashi from the demon Kesin Indra always banks on his support in the war between Gods and demons However he is modest and attributes the success to his master Indra He has a good form and personality and could attract Urvashi. He loves Urvashi more than the Queen, but he pays proper regard to the Queen though he tries to deceive her about his love-affair with Urvashi For this he has to resort to falsehood He is helped by his friend विदूषक who by his mistake makes the situation serious enough His love for Urvashi is sincere and ardent and he goes mad when she is turned into a creeper He wanders and wanders, asking her where abouts in a pathetic way His joy knows no bounds when he secures her again He is prepared to take to a life of renunciation when Urvashi is about to go to heven as per the curse So strong was his love for her. He also feels strong paternal affection for his son आयुस्. Through the favour of Indra whose dear friend he was, all ends well.

(2) उर्वशी— She is a heavenly woman, ever young and very beautiful When she looks at the king after her rescue, she falls in love with him She comes to see him in Act II and writes a love-letter to describe her condition She is not jealous of the Queen and stays with the king after the Queen declares her concent Her love for the king is strong and selfish She does not like that the king should look at a Vidyadhara-girl She feels jealousy, gets angry with the king and goes away In order to be able to enjoy with the king she hides her son in च्यवनाश्रम When the time of her departure from the king comes she weeps bitterly This is a sufficient proof of her love for the king However she cannot he said to be an ideal woman of Kalidasa.

(3) The Queen— She has a certain dignity of her own and loves the king as a wife should. She is worried about the king's gloominess and tries to know the cause. She tries to put obstacles in the king's new love-affair as a wife would and when she knows that she cannot succeed, she generously allowes him to do what he desired. She strikes a contrast with Urvashi who hides her son for twelve years in order to enjoy with the king

(4) विदूषक— He is the friend of the king, a glutton and deformed in appearance. He is forgetful and sloppy by nature and therefore creates humorous like the love-letter falling into the hands of the Queen through his mistake Sometimes he is witty. He tries to help the king but to no purpose His similes are based on eatables.

(5) चित्रलेखा-- She is a faithful friend of उर्वशी and helps her all through She encourages her in her love for the king, takes her to the king and asks him to behave well with her She is sorry when she knows that Urvashi is transformed into a creeper She is courteous and clever in the speech.

ERRATA

		For	Read
Preface	17th line	Printess	Printers
Introduction			
Page 1	3rd line	drown	drawn
,,	14th line	He was not a bigoted	That he was not a bigoted
3	6th line	longuage	language

Page	*Line*	*For*	*Read*
2	2nd line after V.2	अस्ति	अथ्थि
7	V 8 1st line	मुञ्चाति	मुञ्चति
12	V 14 2nd line	सपर्कं	सपर्क
12	V.15 1st line	तत्पचामिकर ...	तप्तचामीकर....
15	4th line from the top	हृढ	दृढ
17	3rd line from the beginning	विरमजनसपाते	विरलजनसपाते
17	7th line	अज्ञाप्तास्मि	आज्ञप्तास्मि
17	9th line	उत्कण्ठाकारणामिति ।	उत्कण्ठाकारणमिति ।
18	10th line	मुख सवुत्य	मुख सवृत्य
19	10th line	जिह्वयन्त्रणेन	जिह्वायन्त्रणेन
19	11th line	मर्मपि	ममापि
20	2nd line	प्रेक्षिण्य	प्रेक्षिक्ष्ये
20	V.1 3rd line	तिष्टत्येष	तिष्ठत्येष
23	6th line after V 3	प्रत्युगतो भवानागागन्तुको	प्रत्युग्दतो भवानागन्तुको
25	V.7 2nd line	तिष्टति	तिष्ठति
28	Last line	सर्वं	सर्वँ
33	5th line	न खल्वदृष्टचा	न खल्वदृष्टया
33	5th line	परिदोषित	परिदेवित
35	V.15	त तथा	न तथा

Page	*Line*	*For*	*Read*
35	V·15	पूर्वंदृष्टेव	पूर्वंदृष्टेव
38	1st line	प्रियवयस्यौ	प्रियवयस्यो
39	6th line	प्रमादेन त विज्ञातम्	प्रमादेन न विज्ञातम्
40	4th line after V 19	स्मृत्या	स्मृत्वा
41	14th line	नितुणिका	निपुणिका
43	4th line after V·20	विप्रब्धोऽस्मि	विप्रलब्धोऽस्मि
43	7th line after V 20	अलमागेन	अलमावेगेन
43	9th line after V 20	स्वगत	स्वागत
43	10th line after V·20	सवृतम्	सवृत्तम्
45	5th line after V·21	प्रवृण्नदीव	प्रावृण्नदीव
47	1st line	प्रविशती	प्रविशतो
47	5th line	असोत्	आसीत्
47	8th line	इवे	इव
48	2nd line	पृष्ठा	पृष्टा
51	1st line after V 4	मणिहर्म्यपृष्टे	मणिहर्म्यपृष्ठे
		सूदर्शनश्चन्द्र	सुदर्शनश्चन्द्र
52	4th line	जातपश्चत्तापा	जातपश्चात्तापा
56	after 13th line is completed, the stage direction	....	(उर्वशी विषाद नाटयति)
74	V 3 1st line	दु खाखीढ	दु खालीढ
77	V 9 3rd line	पुरौवर्तिनी	पुरोवर्तिनी
79	V 16 4th line	दृश्येन	दृश्येत
87	V 39 4th line	कान्ताप्रवत्ति	कान्ताप्रवृत्ति

॥ श्री ॥

कालिदास कृत

विक्रमोर्वशीयम्

प्रथमोऽङ्कः ।

वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुषं व्याप्य स्थितं रोदसी
यस्मिन्नीश्वर इत्यनन्यविषयः शब्दो यथार्थाक्षरः ।
अन्तर्यश्च मुमुक्षुभिर्नियमितप्राणादिभिर्मृग्यते
स स्थाणुः स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयसायास्तु वः ॥ १ ॥

(नान्द्यन्ते) सूत्रधार – अलमतिविस्तरेण । (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) मारिष इतस्तावत् ।

(प्रविश्य) पारिपार्श्वकः – भाव अयमस्मि ।

॥ ಶ್ರೀ. ॥

ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ ನಾಟಕವು.

ಅಂಕ ೧

ಯಾವನು ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನಿಂತ 'ಪರಮಪುರುಷ' [ಪರಮಾತ್ಮ]ನೆಂದು ವೇದಾಂತಿಗಳಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೋ, ಯಾರನ್ನು 'ಈಶ್ವರ'ನೆಂಬ ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸದ ಅನ್ವರ್ಥಕ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುವದೋ, ಯಾರನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು [ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು] ತಮ್ಮ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವರೊ, ಅಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸುಲಭವೊ, ಅಂಥ ನಿತ್ಯಪುರುಷನಾದ [ಸ್ಥಾಣು] ಶಿವನು ನಿಮಗೆ ಸಂತತ ಸುಖವನ್ನೀಯಲಿ. ॥ ೧ ॥

(ನಾಂದೀಪದ್ಯದ ನಂತರ)

ಸೂತ್ರಧಾರ — ಈ ವಿಸ್ತಾರವಾದ [ಪೂರ್ವರಂಗವಿನ್ನು] ಸಾಕು (ತೆರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ) ಮಾರಿಷನೆ ಇತ್ತ ಬಾ.

ಪಾರಿಪಾರ್ಶ್ವಕ — (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ಆರ್ಯನೆ, ಇಗೊ ಬಂದೆನು.

सूत्रधार – मारिष बहुशस्तु परिषदा पूर्वेषा कवीना दृष्ट प्रयोगबन्ध । सोऽहमद्य विक्रमोर्वशीय नामापूर्वनाटक प्रयोक्ष्ये । तदुच्यता पात्रवर्ग स्वेषु स्वेषु पाठेष्व-समूढभावितव्यमिति ।

पारिपार्श्वक – यदाज्ञापर्यति भावः । (इति निष्क्रात)

सूत्रधार – यावदिदानीमार्यमिश्रान् विज्ञापयामि । (प्रणिपत्य)

प्रणयिषु वा दाक्षिण्यादथवा सद्वस्तुपुरुषबहुमानात् ।
शृणुत मनोभिरवहितै क्रियामिमा कालिदासस्य ॥ २ ॥

(नेपथ्ये) परित्रायता परित्रायता य सुरपक्षपाती यस्य वा अम्बरतले गतिरस्ति । [परित्ताअदु परित्ताअदु जो सुरपक्खवादी जस्स वा अम्बरअले गदी अत्थि ।]

सूत्रधार – (कर्ण दत्वा) अये कि नु खलु मद्विज्ञापनानन्तर कुररीणामिवाकाशे शब्द श्रूयते ।

मत्ताना कुसुमरसेन षट्पदाना
शब्दोऽय परभृतनाद एषधीर ।
आकाशे सुरगणसेविते समन्तात्
किन्नर्य· कलमधुराक्षर प्रगीता ॥ ३ ॥

ಸೂತ್ರಧಾರ— ಮಾರಿಷನೆ, ಈ ಸಭಿಕರು ಪೂರ್ವಕವಿಗಳ ಅನೇಕ ನಾಟ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿರುವರು. [ಆದ್ದರಿಂದ] ನಾನಿಂದು 'ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ' ವೆಂಬ ಹೊಸ ನಾಟಕವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಲಿರುವೆನು ಕಾರಣ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರವರ್ಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷರಾಗಿರಲು ತಿಳಿಸು.

ಪಾರಿಪಾರ್ಶ್ವಕ – ಆರ್ಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. [ಮಾಡುವೆನು.] (ಎಂದು ಹೊರಡುವನು.)

ಸೂತ್ರಧಾರ– ಈಗ ಮಾನ್ಯ ಸಭಿಕರಿಗೆಲ್ಲ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು (ನಮಸ್ಕರಿಸಿ)– ವಿನಯಶಾಲಿಗಳಾದ [ಅಥವಾ ಗೆಳೆಯರಾದ] ನಮ್ಮ ಮೇಲಿರುವ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಒಳ್ಳೇ ಕಥಾವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಈ ನಾಟಕದ ನಾಯಕನ ಮೇಲಿನ ಆದರದಿಂದಾಗಲಿ, ಕಾಲಿದಾಸನ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಯನ್ನು ತಾವು ಶಾಂತ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು ॥ ೨ ॥

(ತೆರೆಯಲ್ಲಿ)–ರಕ್ಷಿಸಿರಿ, ರಕ್ಷಿಸಿರಿ, ಯಾರು ದೇವತೆಗಳ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳೊ ಮತ್ತು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲರೊ ಅಂಥವರು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ

ಸೂತ್ರಧಾರ— (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು) ಇದೇನು ! ನಾನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಕೂಡಲೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕುರರೀಪಕ್ಷಿಯ ದನಿಯಂತೆ ಈ ಆರ್ತಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿಸುವದಲ್ಲ ! —

ಇದೇನು ಕುಸುಮಗಳ ಇನಿ ಮಕರಂದವನ್ನು ಸವಿದು ಸೊಕ್ಕಿದ ಭ್ರಮರಗಳ ಇಂಚರವೊ? ಅಥವಾ ಕೋಗಿಲೆಯ ಇಂಪಾದ ದನಿಯೋ? ಅಥವಾ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೊಂದೊಡಗೂಡಿ ಕಿನ್ನರಸ್ತ್ರೀಯರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಇಂಪಾಗಿ ಶ್ರುತಿಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುವರೊ ? ॥ ೩ ॥

(विचिन्त्य) भवतु । ज्ञातम् ।

ऊरूद्भवा नरसखस्य मुने सुरस्त्री
कैलासनाथमुपसृत्य निवर्तमाना ।
बन्दीकृता विबुधशत्रुभिरर्धमार्गे
क्रन्दन्त्यत. शरणमप्सरसा गणोऽयम् ॥४॥

(इति निष्क्रान्त)

प्रस्तावना

(तत प्रविशन्ति अप्सरस)

अप्सरस — परित्रायता परित्रायता य सुरपक्षपाती यस्य वा अम्बरतले गतिरस्ति । [परित्ताअदु परित्ताअदु जो सुरपक्खवादी जस्स वा अम्बर अले गदी अत्थि ।]

(तत प्रविशत्यपटीक्षेपेण राजा रथेन सूतश्च)

राजा — अलमलमाक्रन्दितेन । सूर्योपस्थानात् प्रतिनिवृत्त पुरूरवस मामुपेत्य कथ्यता कुतो भवत्य परित्रातव्या इति ।

रम्भा — असुरावलेपात् । [असुरावलेपादो ।]

(ಆಲೋಚಿಸಿ) ಓಹೊ ! ತಿಳಿಯಿತು. —

ನರಸಖನಾದ ಆ [ನಾರಾಯಣ] ಮುನಿಯ ತೊಡೆಯೊಳಗಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಅಪ್ಸರೆಯು [ಉರ್ವಶಿಯು] ಕೈಲಾಸಾಧಿಪತಿಯಾದ ಕುಬೇರನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಅರ್ಧಹಾದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತೆಗಳ ವೈರಿಗಳಾದ ದನುಜರು ಅವಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು, ಈ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವರು ॥ ೪ ॥

(ಎಂದು ತೆರಳುವನು).

ಇಂತಿದು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

(ಆಬಳಿಕ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ಅಪ್ಸರೆಯರು — ರಕ್ಷಿಸಿರಿ, ರಕ್ಷಿಸಿರಿ, ದೇವತೆಗಳ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾದ ಹಾಗು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲ [ಮಹಾತ್ಮರು] ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ

(ಆಮೇಲೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಅರಸನು ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯೊಡನೆ ಪರದೆಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು).

ರಾಜಾ — ಅಳಬೇಡಿರಿ, ಅಳಬೇಡಿರಿ, ಸೂರ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ-ಕೊಂಡು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಈ 'ಪುರೂರವ' ರಾಜನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಾರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಹೇಳಿರಿ

ರಂಭಾ — ರಾಕ್ಷಸರ ಬಾಧೆಯಿಂದ.

राजा— किं पुनरसुरावलेपेन भवतीनामपराद्धम् ।

मेनका— शृणोतु महाराजः । या तपोविशेषपरिशङ्कितस्य सुकुमार प्रहरण महेन्द्रस्य । प्रत्यादेशो रूपगर्विताया श्रिय । अलकार स्वर्गस्य । सा न प्रियसखी उर्वशी कुबेरभवनात्प्रतिनिवर्तमाना केनापि दानवेन चित्रलेखाद्वितीया अर्धपथ एव बन्दिग्राह गृहीता । [सुणाद् महाराओ । जा तवोविसेसपरिसङ्किदस्स सुउमार पहरण महिन्दस्स पच्चादेसो रूवगव्विदाए सिरीए अलकारो सग्गस्स सा णो पिअसही उव्वसी कुबेरभवणादो पडिणिवट्टमाणा केणावि दाणवेण चित्तलेहादुदीआ अध्धपथ ज्जेव्व बन्दिग्गाह गहिदा ।]

राजा— अपि ज्ञायते कतमेन दिग्विभागेन गत स जाल्म इति ॥

सहजन्या— ऐशान्या दिशा । [इसाणीए दिसाए ।]

राजा — तेन हि विमुच्यता विषाद । यतिष्ये व सखीप्रत्यानयनाय ।

रम्भा— सदृश खलु सोमादेकान्तरस्य । [सरिस खु सोमादो एक्कन्दरस्स ।]

राजा — क्व पुनर्मा भवत्य प्रतिपालयिष्यन्ति ।

अप्सरस — एतस्मिन्हेमकूटशिखरे । [इमस्सि हेमकूडसिहरे ।]

ರಾಜಾ – ರಾಕ್ಷಸರ ಬಾಧೆಯಿಂದ ನಿಮಗುಂಟಾದ ಸಂಕಟವಾವುದು ?

ಮೇನಕಾ — ಮಹಾರಾಜರು ಕೇಳಬೇಕು ಯಾರು ವಿಶೇಷವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೆದರಿದ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೋಮಲವಾದ ಆಯುಧದಂತಿರುವಳೊ, ಯಾರು ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಗರ್ವಿಷ್ಠಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಸೋಲಿಸಿರುವಳೊ, ಯಾರು ಇಡೀ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯಳಾಗಿರುಳೊ, ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳತಿಯಾದ ಆ ಉರ್ವಶಿಯು ಕುಬೇರನ ಅರಮನೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಅರ್ಧ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ದಾನವನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬಂದು ಅವಳನ್ನೂ ಸಖಿಯಾದ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯನ್ನೂ ಸೆರೆಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ರಾಜಾ — ಆ ದುರಳನು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಹೋದನೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಾ ?

ಸಹಜನ್ಯಾ — ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ.

ರಾಜಾ — ಹಾಗಾದರೆ, ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಒರಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವೆ.

ರಂಭಾ — ಚಂದ್ರನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ತಮಗೆ ಇದು ಯೋಗ್ಯವೆ ?

ರಾಜಾ — ನನ್ನನ್ನು ನೀವೆಲ್ಲಿ ಕಾದಿರುತ್ತೀರಿ ?

ಅಪ್ಸರೆಯರು — ಈ ಹೇಮಕೂಟ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ.

राजा— सूत ऐशानी दिश प्रति चोदयाश्वानाशुगमनाय ।

सूत — यदाज्ञापत्यायुष्मान् । (इति यथोक्त करोति)

राजा— (रथवेग निरूपयन्) साधु साधु । अनेन रथवेगेन पूर्वप्रस्थित वैनतेयमप्यासादयेय कि पुनस्तमपकारिण मघोन । तथाहि

अग्रे यान्ति रथस्य रेणुपदवीं चूर्णीभवन्तो घना-
श्चक्रभ्रान्तिररान्तरेषु जनयत्यन्यामिवारावलिम् ।
चित्रन्यस्तमिवाचलं हयशिरस्यायामवच्चामर
यष्टचग्रे च सम स्थितो ध्वजपट· प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ५ ॥

(निष्क्रान्तो रथेन राजा मूतश्च)

सहजन्या — हला गतो राजर्षि । तद्वयमपि यथासदिष्ट प्रदेश गच्छामः । [हला गदो राएसी । ता अह्मेवि जधासादिट्ठं पदेस गच्छह्म ।]

मेनका — सखि एव कुर्म । [सहि एव्व करेह्म ।]

(सर्वा शैलावतरण नाटयित्वा स्थता)

ರಾಜಾ — ಸೂತನೆ, ಈಶ್ಯಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸು, ಬೇಗ ಹೋಗಬೇಕು

ಸೂತ — ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ [ಮಾಡುವೆನು] (ಎಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವನು)

ರಾಜಾ — (ರಥದ ವೇಗವನ್ನು ನೀರಿಕ್ಷಿಸಿ) ಭಲೆ! ಭಲೆ! ರಥದ ಈ ವೇಗದಿಂದ ನನಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಹೊರಟ ಗರುಡನನ್ನು ಕೂಡ ಆಕ್ರಮಿಸಬಲ್ಲೆನು. ಎಂದಮೇಲೆ ಇಂದ್ರನ ದ್ರೋಹಿಯಾದ ಆ ದುಷ್ಟ ದಾನವನ ವಾಡೇನು. ಏಕಂದರೆ, —

ರಥದ [ಗಾಲಿಗಳಿಂದ] ಪುಡಿ ಪುಡಿಯಾದ ಈ ಮೋಡಗಳು ಧೂಳಿಯ ಕಣಗಳಂತೆ ರಥದ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿವೆ, ಗಾಲಿಗಳ ಭ್ರಮಣವು ಹಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸುವಂತೆ ತೋರುವದು, ಕುದುರೆಗಳ ತಲೆಯು ಮೇಲಿನ ಈ ಉದ್ದವಾದ ತುರಾಯಿಗಳು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ರಥದ ವೇಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಧ್ವಜಪಟವು ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಸಮಾಂತರವಾಗಿ ನೀಟಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ॥ ೫ ॥

(ರಾಜನು ಸಾರಥಿಯೊಡನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವನು)

ಸಹಜನ್ಯಾ — ಎಲೈ ಗೆಳತಿಯರೆ, ರಾಜರ್ಷಿಯು ಹೋದನು. ನಾವೂ ಗೊತ್ತು-ಮಾಡಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊಗೋಣ ನಡೆಯಿರಿ.

ಮೇನಕಾ — ಗೆಳತಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡೋಣ.

(ಎಲ್ಲರೂ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇಳಿಯುವಂತೆ ನಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವರು.)

रम्भा — अपि नाम स राजर्षि समुद्धरेन्नो हृदयशल्यम्। [अवि णाम सो राएसी समुध्धरे णो हिअअसल्ल।]

मेनका — सखि मा ते संशयो भवतु। [सहि मा दे संसओ होदु।]

रम्भा — ननु दुर्जया दानवा। [ण दुज्जआ दाणवा।]

मेनका — उपस्थितसपरायो महेन्द्रोऽपि मध्यमलोकात्सबहुमानमानाय्य तमेव त्रिजयसेनामुखे नियोजयति। [उवट्ठिदसपराओ महिन्दो वि मज्झमलोआदो सबहुमाण आणाविव त एव्व विअअसेणामुहे णिओजेदि।]

रम्भा — सर्वथा इह विजयी भवतु। [सव्वहा इह विअई भोदु।]

मेनका — (क्षणमात्र स्थित्वा) हला **समाश्वसित**। **समाश्वसित**। एष उच्चलितहरिणकेतनस्तस्य राजर्षे सोमदत्तो रथो दृश्यते। न खलु एषोऽकृतार्थो निवर्तिष्यते। [हला **समस्ससध**। **समस्ससध**। एसो उच्चलिदहरिणकेदणो तस्स राएसिणो सोमदत्तो रहो दीसदि। ण खु एसो अकिदत्थो णिवत्तिस्सदि।]

(सर्वा उच्चक्षुषो विलोकयन्ति)

(ततः प्रविशति रथारूढो राजा सूतश्च भयनिमीलिताक्षी चित्रलेखादक्षिणहस्तावलम्बिता उर्वशी च)

चित्रलेखा– समाश्वसितु समाश्वसितु प्रियसखी। [समस्ससदु समस्ससदु पिअसही।]

ರಂಭಾ — ಗೆಳತಿಯರೆ, ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು [ಪುರೂರವನು] ನಮ್ಮ ಮನೋ-ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ? [ಶಬ್ದಶಃ – ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಶಲ್ಯ-ವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ?]

ಮೇನಕಾ — [ಅದರ ವಿಷಯವಾಗಿ] ನೀನು ಸಂಶಯ ಪಡಬೇಡ.

ರಂಭಾ — ದಾನವರನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವದು ಬಹಳ ಕಠಿಣ.

ಮೇನಕಾ -- ದೇವೇಂದ್ರನೂ ಕೂಡ ಯುದ್ಧವು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ [ಅಥವಾ ಶತ್ರು ಬಾಧೆಯುಂಟಾದಾಗ] ಈ ಮಹಾರಾಜನನ್ನೇ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಬಹುಮಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರೆಯಿಸಿ ವಿಜಯಸೇನೆಯ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು

ರಂಭಾ — ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾಗಲಿ.

ಮೇನಕಾ — (ತುಸು ಹೊತ್ತು ತಡೆದು) ಧೈರ್ಯ ತಾಳಿರಿ, ಧೈರ್ಯ ತಾಳಿರಿ! ಅಗೋ, ಮೃಗಚಿಹ್ನವುಳ್ಳ ಪತಾಕೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಸೋಮದತ್ತ' [ಚಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ] ಎಂಬ, ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯ, ರಥವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವದು ಅವ ನೆಂದಿಗೂ [ತನ್ನ] ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸದೇ ಹಾಗೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರಲಾರನು.

(ಎಲ್ಲರೂ ಮೇಲೆ ನೋಡುವರು.)

(ಆಗ ರಥಾರೂಢನಾದ ರಾಜನೂ ಸಾರಥಿಯೂ ಹಾಗು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ, ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯ ಬಲಗೈಯ ಆಧಾರ ಪಡೆದ, ಉರ್ವಶಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು).

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯೆ, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು.

राजा — सुन्दरि समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।

गत भय भीरु सुरारिसभव
त्रिलोकरक्षी महिमा हि वज्रिण ।
तदेतदुन्मीलय चक्षुरायत
(१) निशावसाने नलिनीव पङ्कजम् ॥ ६ ॥

चित्रलेखा — अहो कथमुच्छ्वसितमात्रजीविता अद्यापि सञ्ज्ञाम् एषा न प्रतिपद्यते । [अम्हहे कह ऊससिदमेत्तजीविदा अज्जवि सण्ण एसाण पडिवज्जदि ।]

राजा — बलवदत्रभवती परित्रस्ता । तथाहि

मन्दारकुसुमदाम्ना गुरुरस्या सूच्यते हृदयकम्प ।
मुहुरुच्छ्वसता मध्ये परिणाहवतोः स्तनयो ॥ ७ ॥ (२)

चित्रलेखा — हला पर्यवस्थापयात्मानम् । अनप्सरेव मे प्रतिभासि । [हला पज्जवत्थावेहि अत्ताण अणच्छरा विअ मे पडिहासि ।]

राजा — मुञ्चाति न तावदस्या भयकम्प कुसुमकोमल हृदयम् ।
सिचयान्तेन कथचित्स्तनमध्योच्छ्वासिना कथित ॥ ८ ॥
(उर्वशी चैतन्य प्रत्यागच्छति)

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಸುಂದರಿಯೆ, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು.—

ಎಲೈ ಭೀರುವೆ, ಅಸುರರಿಂದುಂಟಾದ ಭಯವು ದೂರಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಹಿಮೆಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸಲಹುವಂತಹದು ಆದ್ದರಿಂದ ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಮಲಿನಿಯು ಕಮಲವನ್ನು ತೆರೆಯುವಂತೆ [ಅರಳಿಸುವಂತೆ] ಈಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆ. ॥ ೬ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಅಯ್ಯೋ ! ಇವಳಿನ್ನೂ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದೇಳಲಿಲ್ಲ. ಉಸಿರಾಡಿಸುವದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಬದುಕಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವಳು.

ರಾಜಾ — ಈ [ಯುವತಿಯು] ಬಹಳೇ ಅಂಜಿರುವಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವಳ ಕುಚಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಚಲಿಸುವ, ಘಮಘಮಿಸುವ ಈ ಮಂದಾರ ಹೂಗಳ ಮಾಲೆಯು ಇವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದು. ॥ ೭ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಗೆಳತೀ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸು. ನನಗೆ ನೀನು ಅಪ್ಸರೆಯಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ [ಅಂದರೆ – ನೀನು ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಕಾಣುವಿ]

ರಾಜಾ — ಭಯಕಂಪವು ಕುಸುಮದಂತೆ ಕೋಮಲವಾದ ಇವಳ ಹೃದಯವನ್ನಿನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇವಳ ಕುಚಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ಇವಳ ಸೀರೆಯ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು ॥ ೮ ॥

(ಊರ್ವಶಿಗೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ಬರತೊಡಗುವದು)

राजा— (सहर्षम्) चित्रलेखे दिष्टया वर्धसे। प्रकृतिमापद्यते ते सखी। पश्य

आविर्भूते शशिनि तमसा रिच्यमानेव रात्रि-
र्नैशस्यार्चिर्हुतभुज इव च्छिन्नभूयिष्ठधूमा।
मोहेनान्तर्वरतनुरियं लक्ष्यते मुच्यमाना
गङ्गा रोधःपतनकलुषा गृह्णतीव प्रसादम्॥ ९॥

चित्रलेखा— सखि विश्रब्धा भव। पराभूताः खलु त्रिदशपरिपन्थिनो हताशा। [साहि वीसद्धा होहि। पराभूदा खु तिदसपरिपन्थिणो हदासा।]

उर्वशी— (चक्षुषी उन्मील्य) किं प्रभावदर्शिना महेन्द्रेण। [किं पहावदसिणा महिन्देण।]

चित्रलेखा— न महेन्द्रेण। महेन्द्रसदृशानुभावेनानेन राजर्षिणा पुरूरवसा। [ण महिन्देण। महिन्दसरिसाणुभावेण इमिणा राएसिणा पुरूरवसेण।]

उर्वशी— (राजानमवलोक्य आत्मगतम्) उपकृतं खलु दानवैः। [उवकिदं खु दाणवेहिं।]

राजा— (उर्वशीं निर्वर्ण्य स्वगतम्) स्थाने खलु नारायणमृषिं विलोभयन्त्यस्तदूरुसंभवामिमां दृष्ट्वा व्रीडिताः सर्वा अप्सरस इति। अथवा नेयं तपस्विनः सृष्टिर्भवितुमर्हति। तथाहि

ರಾಜಾ — (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೆ, ನೀನು ಸುದೈವಿಯು. ಇಕೊ ನೋಡು ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳತಿಯು [ಉರ್ವಶಿಯು] ಎಚ್ಚತ್ತಳು —

ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಲು ರಾತ್ರಿಯು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ, ಹೊಗೆಯು ದೂರಾಗಲು ನಿಚ್ಚಳವಾದ ನಿಶಾಗ್ನಿಯ ಉರಿಯಂತೆ, ದಂಡೆಯು ಕುಸಿದು ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಕದಡಿದ ಗಂಗೆಯು ಮತ್ತೆ ತಿಳಿಯಾಗುವಂತೆ, ಹೃದಯವನ್ನಾವರಿಸಿದ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತ ಈ ಸುಂದರಿಯು ಶೋಭಿಸುವಳು ॥೯॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಗೆಳತೀ, ಶಾಂತಳಾಗು [ಭಯಪಡಬೇಡ] ದೇವತೆಗಳ ವೈರಿಗಳಾದ ಆ ದುಷ್ಟ ದಾನವರು ಹತರಾದರು

ಉರ್ವಶೀ — (ಕಣ್ದೆರೆದು) ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಮಹೇಂದ್ರನಿಂದಲೊ ?

ಚಂದ್ರಲೇಖಾ :— ಮಹೇಂದ್ರನಿಂದಲ್ಲ. ಮಹೇಂದ್ರನಷ್ಟೇ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಈ ಪುರೂರವ ಮಹಾರಾಜನಿಂದ

ಉರ್ವಶೀ — (ಅರಸನನ್ನು ನೋಡಿ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) ದಾನವರು [ನನ್ನನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು] ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದರು

ರಾಜಾ .— (ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) [ಹಿಂದಕ್ಕೆ] ನಾರಾಯಣ ಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಲು ಬಂದ ಅಪ್ಸರೆಯರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಮಹರ್ಷಿಯ ತೊಡೆಯೊಳಗಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇವಳನ್ನು [ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು] ನೋಡಿ ಲಜ್ಜಿತರಾದದ್ದು ಸಹಜವೆ. ಅಥವಾ ಈ [ಸುಂದರಿಯು] ಋಷಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ —

अस्या सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रद·
शृङ्गारैकरस. स्वय नु मदनो मासो नु पुष्पाकर ।
वेदाभ्यासजड कथ नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो
निर्मातु प्रभवेन्मनोहरमिद रूप पुराणो मुनि· ॥ १० ॥

उर्वशी- हला स सखीजन कुत्र नु भवेत् । [हला सो सहीजणो कहि णु भवे ।]

चित्रलेखा- महाराजोऽभयदायी जानाति । [महाराओ अभअदाई जाणादि ।]

राजा— (उर्वशीमवलोकयन्) महति विषादे वर्तते । पश्यतु भवती

यदृच्छया त्व सकृदप्यवन्ध्ययो
पथि स्थिता सुन्दरि यस्य नेत्रयो ।
त्वया विना सोऽपि समुत्सुको भवेत्
सखीजनस्ते किमुतार्द्रसौहृद ॥ ११ ॥

उर्वशी— (आत्मगतम्) अभिजात खल्वस्य वचनम् । अथवा चन्द्रादमृतमिति किमत्राश्चर्यम् । (प्रकाशम्) अत एवैन प्रेक्षितु त्वरते मे हृदयम् । [अहिजात खु से वअण ।

ಇವಳನ್ನು (ಊರ್ವಶಿಯನ್ನು) ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಬೀರುವ ಚಂದ್ರಮನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರ ಬಹುದೋ ? ಅಥವಾ ಶೃಂಗಾರ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮದನನೋ ? ಅಥವಾ [ಸೌಂದರ್ಯ ನಾಗರವಾದ] ವಸಂತ ಮಾಸವೋ ? ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ವೇದಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಜಡ ನಾದ [ಅಂದರೆ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ] ಮತ್ತು ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಆ ಪುರಾಣ ಮುನಿಯು ಇಂಥ ಈ ಚಲುವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು ? ॥೧೦॥

ಊರ್ವಶೀ — ಗೆಳತೀ, ನಮ್ಮ [ಉಳಿದ] ಗೆಳತಿಯರಲ್ಲಿರಬಹುದು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — [ಅದು] ನಿನಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಗೊತ್ತು.

ರಾಜಾ — (ಊರ್ವಶೀಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ) [ನಿಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯರೆಲ್ಲರು] ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವರು. ನೀನೇ ನೋಡು.

ನೀನು ಸಹಜವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಯಾರ ಕೃತಾರ್ಥವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬಿದ್ದಿಯೋ, ಅಂಥವನೂ ಕೂಡ ನೀನು [ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸಹ] ಕಾಣದಿರಲು ಕಳವಳಗೊಳ್ಳಬಹುದು, ಅಂದಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಪ್ರತಿಮ ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಸಖಿಯರು [ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡದೆ] ಎಷ್ಟು ಉತ್ಕಂಠಿತರಾಗಬಹುದು ? ॥ ೧೧ ॥

ಊರ್ವಶೀ — (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ) ಈ [ಮಹಾನುಭಾವನ] ಮಾತು ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದದ್ದು ಅಥವಾ ‘ ಚಂದ್ರನು ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವನು ’ ಎಂಬುವದರಲ್ಲಿ ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ ?

[redacted]ः ।

अहवा चन्दादो अमिअति कि एत्थ अच्छरिअ । अदो एव्व ण पेक्खिदु तुवरदि मे हिअअ ।]

राजा– (हस्तेन दर्शयन्)

एता सुतनु मुख ते सख्य पश्यन्ति हेमकूटगता ।
उत्सुकनयना लोकाश्चन्द्रमिवोपप्लवान्मुक्तम् ॥ १२ ॥

चित्रलेखा — हला पश्य ।[हला पेक्ख ।]

उर्वशी — (राजान सस्पृह पश्यन्ती) समदुःख पिबतीव मा नयनाभ्याम् । [समदुक्खो पिबइव्व म णअणेहि ।]

चित्रलेखा — (साकूतम्) अयि क । [अयि को ।]

उर्वशी — सखीजन । [सहिअणो ।]

मेनका – (सहर्षम्) एष चित्रलेखाद्वितीयामुर्वशी गृहीत्वा विशाखासहित इव चन्द्र उपस्थितो राजर्षि । [एसो चित्तलेहादुदिअ उव्वसि गेण्हिय विसाहासहिदो विअ चन्दो उवट्ठिदो राएसी ।]

(ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಇಷ್ಟೊಂದು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿರುವದು

ರಾಜಾ – (ಕೈಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತ) —

ಎಲೈ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯೆ, ರಾಹುವಿಮುಕ್ತನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜನರು ಬಹಳೇ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ನೋಡುವಂತೆ, ಹೇಮಕೂಟ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಈ ನಿನ್ನ ಗೆಳತಿಯರು ಬಹಳ ಉತ್ಸುಕವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ [ಬಂಧ ಮುಕ್ತಳಾದ] ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವರು ॥ ೧೨ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಗೆಳತಿ, ನೋಡು.

ಉರ್ವಶೀ — (ರಾಜನನ್ನು ಅನುರಾಗದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ) ನನ್ನ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಸಮ ಭಾಗಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುವರು [ನು?]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ನಸು ನಗುತ) ಸಖೀ, ಯಾರು ?

ಉರ್ವಶೀ — [ನಮ್ಮ] ಗೆಳತಿಯರು

ಮೇನಕಾ — (ಆನಂದದಿಂದ) ಎಲೈ ಗೆಳತಿಯರೆ, ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೊಡನೆ ನಮ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯಾದ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಈ ಮಹಾರಾಜನು ವಿಶಾಖಾನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವನು.

रम्भा— (निर्वर्ण्य) द्वेऽप्यस्माक प्रिये उपनते। इय प्रत्यानीना प्रियसखी अय चापरिक्षतो महाराज इति। [दुवेवि णो पिआणि उवणदाणि। इअ पच्चाणीदा सही अअ च अपरिक्खदो महाराओत्ति।]

सहजन्या— सखि त्व भणसि दुर्जया दानवा इति। [सहि तुम भणासि दुज्जआ दाणवात्ति।]

राजा— सूत इद तच्छैलशिखरम्। अवतार्यता रथ।

सूत— यदाज्ञापयत्यायुष्मान्। (इति यथोक्त करोति)

राजा— (चक्रोद्धात रूपयित्वा आत्मगतम्) हन्त दत्तफलो मे विषमावतार।

यदय रथसक्षोभादसेनासो रथोपमश्रोण्या।
स्पृष्ट सरोमविक्रियमङ्कुरित मनसिजेनेव ॥ १३ ॥

उर्वशी— (सव्रीडम्) हला किमपि परतोऽपसर। [हला कि वि परदो ओसर।]

चित्रलेखा— (सस्मितम्) नाह शक्ता। [णाह सक्का।]

रम्भा— एत सभावयामो राजर्षिम्। [एथ सभावेह्म राएसि।]

(सर्वा उपसर्पन्ति)

ರಂಭಾ — (ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ) ಈ ಮಹಾರಾಜನು ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವನು ಮತ್ತು [ಸುದೈವದಿಂದ] ಇವನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಒಂದೂ ಗಾಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇವೆರಡೂ [ಸಂಗತಿಗಳು] ನಮ್ಮ ಬಯಕೆಯಂತೆ ಆಗಿರುವವು

ಸಹಜನ್ಯಾ — ಸಖೀ, 'ದಾನವರನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವದು ಬಲು ಕಠಿಣ' ವೆಂದು ನೀನು ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದಿಯಲ್ಲವೆ?

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಸೂತನೆ, ಇದೇ ಆ [ಹೇಮಕೂಟ] ಪರ್ವತದ ಶಿಖರವು. ರಥವನ್ನು ಇಳಿಸು

ಸೂತ — ಆಯುಷ್ಮಂತನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಆಗಲಿ. (ಎಂದು ರಥವನ್ನು ಇಳಿಸುವನು.)

ರಾಜಾ — (ರಥದ ದಡಕಿಯಾದಂತೆ ನಟಿಸಿ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ) ವಿಷಮವಾದ ಈ ಇಳಿಕೆಯು ನನಗೆ ಸಫಲವಾಯಿತು —

ಅಹಾ! ರಥದ ದಡಕಿಯಿಂದ ಈ ಸುಂದರಿಯ ಭುಜವು ನನ್ನ ಭುಜಕ್ಕೆ ತಾಕಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವು ಅಂಕುರಿಸಿತೊ ಏನೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ರೋಮಾಂಚವುಂಟಾಯಿತು ॥ ೧೩ ॥

ಉರ್ವಶೀ — (ನಾಚಿಕೊಂಡು) ಸಖೀ, ಸ್ವಲ್ಪ ಅತ್ತ ಸರಿ.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ಮುಗುಳುನಗೆ ನಕ್ಕು) [ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ] ನನಗದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ರಂಭಾ — ಗೆಳತಿಯರೆ, ಈ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸೋಣ, ಬನ್ನಿ.

(ಎಲ್ಲರೂ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು).

राजा- सूत स्थापय तावद्रथम

यावत्पुनरियं सुभ्रूरुत्सुकाभिः समुत्सुका ।
सखीभिर्याति संपर्क लताभि श्रीरिवार्तवी ॥ १४ ॥

(सूतो रथ स्थापयति)

अप्सरस- दिष्टचा महाराजो विजयेन वर्धते । [दिट्ठिआ महाराओ विअएण वड्ढदि ।]

राजा- भवत्यश्च सखीसमागमेन ।

उर्वशी- (चित्रलेखादत्तहस्तावलम्बा रथादवतीर्य) हला एत पीडित मा परिष्वजध्वम् । न खलु मम आशासीदभूयोऽपि सखीजन प्रेक्षिष्ये इति । [हला एध पीडिद म परिस्सजध । ण खु मे आमा आसि भूओवि सहीअण पेक्खिस्सति ।]

(सख्य परिष्वजन्ते)

मेनका – सर्वथा महाराज कल्पशतानि पृथ्वी पालयिता भवतु । [सव्वहा महाराओ कप्पमदाइ पुहवि पालअन्तो होदु ।]

सूत — आयुष्मन् पूर्वस्या दिशि महता रथवेगेनोपदर्शित शब्द ।

अयञ्च गगनात्कोऽपि तप्तचामीकराङ्गद. ।
अवरोहति शैलाग्र तडित्वानिव तोयद ॥ १५ ॥

ರಾಜಾ — ಸೂತನೆ, ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ಅಂದರೆ—

ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕೋಮಲವಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಕೂಡುವಂತೆ ಬಹಳೇ ಉತ್ಸುಕಳಾದ ಈ ಸುಂದರಿಯು [ಸುಂದರವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳುಳ್ಳವಳು] ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ಸುಕರಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗಳತಿಯರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು ॥ ೧೪ ॥

(ಸಾರಥಿಯು ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವನು)

ಅಪ್ಸರೆಯರು —ಮಹಾರಾಜನೆ, ವಿಜಯಶೀಲನಾದ ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ರಾಜಾ—ಸಖಿಯ ಸಮಾಗಮದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ನಿಮಗೂ ನನ್ನ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಉರ್ವಶೀ — (ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯ ಕೈಹಿಡಿದು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು) ಸಖಿಯರೆ, ಬನ್ನಿರಿ [ನೀವೆಲ್ಲರೂ] ನನನ್ನು ಧೃಡವಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ನನಗೆ ಪುನಃ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುವೆನೆಂಬ ಆಶೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

(ಗೆಳತಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸುವರು).

ಮೇನಕಾ -- ಮಹಾರಾಜನು ಚಿರಕಾಲ [ಶಬ್ದಶಃ – ನೂರಾರು ಕಲ್ಪಗಳ ವರೆಗೆ] ಈ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನಾಗಲಿ.

ಸೂತ — ಆಯುಷ್ಮಂತನೆ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರಥದ ವೇಗದ ಸಪ್ಪಳವು ಕೇಳಿಬರುವದು

[ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು], ಕಾದ ಹೊನ್ನಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಭುಜಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು, ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೋಡದಂತೆ, ಆಕಾಶದಿಂದ ಈ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಇಳಿಯುತ್ತಿರುವನು ॥ ೧೫ ॥

अप्सरस — (पश्यन्त्य) अहो चित्ररथ । [अम्मो चित्तरहो ।]
(प्रविश्य) **चित्ररथ** — (राजान दृष्ट्वा सबहुमानम्) दिष्टया महेन्द्रोपकार-पर्याप्तेन विक्रममहिम्ना वर्धते भवान् ।

राजा — (रथादवतीर्थ) अये गन्धर्वराज । स्वागत प्रियसुहृदे ।
(परस्पर हस्तौ स्पृशत)

चित्ररथ – वयस्य केशिना हृतामुर्वशी नारदादुपश्रुत्य प्रत्याहरणार्थमस्याः शतक्रतुना गन्धर्वसेना समादिष्टा । अनन्तर विमानचारिभ्यस्त्वदीय

यशोराशिमुपश्रुत्य त्वामिहस्थमुपागत ।
भवानिमा समादाय महेन्द्र द्रष्टुमर्हति ॥ १६ ॥

महत्खलु तत्रभवतो मघोन. प्रियमनुष्ठित भवता । पश्य

पुरा नारायणेनेयमतिसृष्टा मरुत्वते ।
दैत्यहस्तादपाच्छिद्य सुहृदा सप्रति त्वया ॥ १७ ॥

ಅಪ್ಸರೆಯರು — (ನೋಡುತ್ತ) ಓಹೊ ! ಚಿತ್ರರಥನು [ಬಂದನು !]

ಚಿತ್ರರಥ — (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ. ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಆದರದಿಂದ) ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನೆ, ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೂ ಕೂಡ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ನಿನಗೆ ವಂದನೆಗಳು.

ರಾಜಾ — ಓಹೊ ! ಗಂಧರ್ವರಾಜನು ! (ರಥದಿಂದಿಳಿದು) ಪ್ರಿಯ ಮಿತ್ರನೇ [ನಿನಗೆ] ಸ್ವಾಗತವು.

(ಈರ್ವರೂ ಪರಸ್ಪರ ಕೈಕುಲುಕಿಸುವರು)

ಚಿತ್ರರಥ — ಪ್ರಿಯ ಮಿತ್ರನೆ, ಕೇಶಿಯೆಂಬ ದಾನವನು ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಾರದನಿಂದ ತಿಳಿದು ದೇವೇಂದ್ರನು ಅವಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ-ಕೊಂಡು ಬರಲು ಗಂಧರ್ವಸೇನೆಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು ಬಳಿಕ [ನಾನು ಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲು] ವಿಮಾನಚಾರಿಗಳ ಮುಖದಿಂದ--

ನಿನ್ನ ವಿಜಯದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೆನು. ನೀನು ಈಗ ಈ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕು ॥ ೧೬ ॥

ನೀನು ಆ ಪೂಜ್ಯ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರ ಮಾಡಿರುವಿ [ಏಕೆಂದರೆ] ನೋಡು—

ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣ [ಮಹರ್ಷಿಗಳು] ಈ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು ಈಗ, ಅವನ [ದೇವೇಂದ್ರನ] ಪರಮ ಮಿತ್ರನಾದ ನೀನು ಇವಳನ್ನು ಆ ದುಷ್ಟ ದಾನವನ ಕೈಯೊಳಗಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವನಿಗೆ [ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ] ಒಪ್ಪಿಸಿದಿ. ॥ ೧೭ ॥

राजा- सखे मैवम् ।

नन्‍ु वज्रिण एव वीर्यमेतद्विजयन्ते द्विषतो यदस्य पक्ष्याः ।
वसुधाधरकन्दराभिसर्पी प्रतिशब्दोऽपि हरेर्भिनत्ति नागान् ॥ १८ ॥

चित्ररथ — युक्तमेतत् । अनुत्सेकः खलु विक्रमालंकारः ।

राजा– सखे नायमवसरो मम शतक्रतुं द्रष्टुम् । अतस्त्वमेवात्रभवतीं प्रभोरन्तिकं प्रापय ।

चित्ररथ – यथा भवान्मन्यते । इत इतो भवत्यः । (अप्सरसः प्रस्थिताः)

उर्वशी– (जनान्तिकम्) हला चित्रलेखे उपकारिणमपि राजर्षिं न शक्नोम्यामन्त्रयितुम् । तत्त्वं मम मुखं भव । [हला चित्तलेहे उवआरिणंपि राएसिं ण सक्कुणोमि आमन्तेदुं । ता तुमं होहि ।]

चित्रलेखा–(राजानमुपेत्य) महाराज उर्वशी विज्ञापयति महाराजेनाभ्यनुज्ञातेच्छामि प्रियसखीमिव महाराजस्य कीर्तिं महेन्द्रलोकं नेतुमिति । [महाराअ उव्वसी विण्णवेदि महाराएण अब्भणुण्णादा इच्छामि पिअसहिं विअ महाराअस्स कित्तिं महिन्दलोअं णेदुंति ।]

राजा — गम्यतां पुनर्दर्शनाय । (सर्वाः सगन्धर्वा आकाशोत्पतनं रूपयन्ति)

ರಾಜಾ ಮಿತ್ರನೆ, ಹೀಗೆನ್ನಕೂಡದು—

ಇಂದ್ರನ ಮಿತ್ರರು [ಸಹಾಯಕರು] ಹೀಗೆ ವೈತ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ವಿಜಯಶಾಲಿಗಳಾಗುವರು ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಿಜವಾಗಿ ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ಆ ಮಹೇಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವವೇ ಹೇಂಗೆಂದರೆ, ಗಿರಿಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಗುವ ಸಿಂಹದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯೂ ಕೂಡ ಮದ್ದಾನೆಗಳನ್ನು [ಬೆದರಿಸಿ] ಓಡಿಸುವದು ॥ ೧೮ ॥

ಚಿತ್ರರಥ -- ಇದು [ನೀನು ಹೀಗೆನ್ನುವದು] ಉಚಿತವೆ ಏಕೆಂದರೆ, ವಿನಯವೇ [ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವದು] ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವು.

ರಾಜಾ — ಮಿತ್ರನೆ, ನಾನು ಮಹೇಂದ್ರನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಲು ಇದು ತಕ್ಕ ಸಮಯವಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೇ ಇವಳನ್ನು ಆ ಪ್ರಭುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು

ಚಿತ್ರರಥ— ನಿನ್ನಿಷ್ಟವಿದ್ದಂತಾಗಲಿ. ಎಲೈ ಸುಮಂಗಲೆಯರೇ ಇತ್ತ ಬರಬೇಕು (ಅಪ್ಸರೆಯರು ಹೊರಡುವರು)

ಉರ್ವಶಿ — (ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯನುದ್ದೇಶಿಸಿ) ಸಖೀ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೇ, ಈ ರಾಜರ್ಷಿಯು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಮಹದುಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಈಗ ಇವನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ನನಗೆ (ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ) ಶಕ್ಯವಾಗಲೊಲ್ಲದು ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ನೀನೇ ಮಾತನಾಡು [ಅರಸನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡು]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನೇ, 'ನೀನು ಸಮ್ಮತಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನ ಈ ಧವಲ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವೆನು'. ಎಂದು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯಾದ ಉರ್ವಶಿಯು ನಿನಗೆ ಬಿನ್ನೈಸುವಳು.

ರಾಜಾ — ಹೋಗಿಬನ್ನಿರಿ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗೋಣ.

(ಗಂಧರ್ವರೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಆಕಾಶಗಮನವನ್ನು ನಟಿಸುವರು)

उर्वशी – (उत्पतनभङ्ग रूपयित्वा) अहो लताविटपे ममैकावली लग्ना। (परिवृत्य) चित्रलेखे मोचय तावदेनाम्। [अम्हहे लदाविडवे मे एआवली लग्ग। । ... चित्तलेहे मोआवेहि दाव ण।]

चित्रलेखा– (सस्मितम्) दृढ खलु लग्ना। दुर्मोचनीयेव मे प्रतिभाति। भवतु यतिष्ये तावत्। [दिढ खु लग्गा। दुम्मोआ विअ मे पडिहादि। होदु जदिस्स दाव।]

उर्वशी– स्मर तावदेतदात्मनो वचनम्। [सुमरेहि दाव एद अत्तणोवअण।]

(चित्रलेखा मोचन नाटयति)

राजा– (स्वगतम्)

प्रियमाचरित लते त्वया मे गमनेऽस्या क्षणविघ्नमाचरन्त्या।
यदियं पुनरप्यपाङ्गनेत्रा परिवृत्तार्धमुखी मयाद्य दृष्टा ॥ १९ ॥

सूत – आयुष्मन्

अद. सुरेन्द्रस्य कृतापराधान्प्रक्षिप्य दैत्याल्लवणाम्बुराशौ।
वायव्यमस्त्र शरधि पुनस्ते महोरग श्वभ्रमिव प्रविष्टम् ॥ २० ॥

राजा– तेन ह्युपश्लेषय रथं यावदारोहामि। (सूतस्तथा करेति। राजा नाट्चेनाधिरोहति। उर्वशी राजान विलोक्य सनि.श्वास सह सख्या निष्क्रान्ता चित्ररथश्च)

ಊರ್ವಶಿ – (ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಗತಿಭಂಗವನ್ನು ನಟಿಸಿ) ಅಯ್ಯೋ ! ನನ್ನ ಮುತ್ತಿನಸರವು ಈ ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು (ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೊರಳಿ) ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೇ ಇದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಡಿಸು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – (ನಸುನಗುತ್ತ) ಇದು ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ನನಗದನ್ನು ಬಿಡಿಲಿಸಲಿಕ್ಕಾಗದೆಂದು ಅನಿಸುವದು. ಇರಲಿ, ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವೆ

ಊರ್ವಶೀ – [ಈಗ] ನೀನಾಡಿದ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡು [ಮರೆಯದಿರು]

(ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯು ಬಿಡಿಸುವದನ್ನು ನಡಿಸುವಳು)

ರಾಜಾ — (ಸ್ವಗತವಾಗಿ) – ಎಲೈ ಬಳ್ಳಿಯೆ, ನೀನು ಇವಳ ಗಮನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಹೊತ್ತು ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ನನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ಏಕೆಂದರೆ (ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ) ನನಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮುಖವನ್ನು ಅರಹೊರಳಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ [ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ] ನೋಡುವ ಈ ಚೆಲುವೆಯ ದರ್ಶನವು ಆಯಿತು ॥ ೧೯ ॥

ಸೂತ — ಆಯುಷ್ಮಂತನೆ, —

ನಿನ್ನ ಈ ವಾಯುವ್ಯಾಸ್ತ್ರವು, ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆದ ಆ ದಾನವರನ್ನು ಲವಣಾಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಡವಿ [ಅವರನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿ], ಹೆಬ್ಬಾವು ತನ್ನ ಬಿಲವನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ, ಮರಳಿ ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿತು ॥ ೨೦ ॥

ರಾಜಾ — ಹಾಗಾದರೆ, ರಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸು ಅದನ್ನು ಏರುವೆನು (ಸಾರಥಿಯು ರಥವನ್ನು ತರಲು, ಅರಸನು ರಥವನ್ನೇರುವಂತೆ ನಟಿಸುವನು ಊರ್ವಶಿಯು ಅರಸನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಿಸಿಸುಯ್ಯುತ್ತ ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯೊಡನೆ ತೆರಳುವಳು ಚಿತ್ರರಥನೂ ಹೋಗುವನು)

राजा– (उर्वशीमार्गोन्मुख) अहो नु खलु दुर्लभाभिनिवेशी मदनः ।

एषा मनो मे प्रसभं शरीरात्पितुः पदं मध्यममुत्पतन्ती ।
सुराङ्गना कर्षति खण्डिताग्रात्सूत्रं मृणालादिव राजहंसी ॥ २१ ॥

(इति निष्क्रान्तौ)

इति प्रथमोऽङ्कः ।

ರಾಜಾ — (ಉರ್ವಶಿಯು ಹೋದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ) ಅಯ್ಯೋ ! ಮದನನು [ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು] ದುರ್ಲಭವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಏಕೆಂದರೆ–

ಹೆಣ್ಣು ರಾಜಹಂಸ ಪಕ್ಷಿಯು ಮುರಿದ ಕಮಲದ ದೇಟಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಎಳೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಹಾಗೆ, ಗಗನದಲ್ಲಿ ತೆರಳುವ ಈ ದಿವ್ಯಾಂಗನೆಯು [ಉರ್ವಶಿಯು] ನನ್ನ ದೇಹದಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಳ್ಳೇ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿರುವಳು ॥ ೨೧ ॥

(ಎಂದು ಹೋಗುವರು)

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಕ ಮುಗಿಯಿತು.

द्वितीयोऽङ्कः ।

(तत प्रविशति विदूषक)

विदूषक — ही ही भो । निमन्त्रणिक परमान्नेनेव राजरहस्येन स्फुटता न शक्नोम्याकीर्णे आत्मनो जिव्हा रक्षितुम् । तद्यावत् तत्रभवान्वयस्यः कार्यासनादुत्तिष्ठति तावदेतस्मिन्विरमजनसपाते विमानोत्सङ्गपरिसरे स्थास्यामि । [ही ही भो णिमन्तणिओ परमण्णेण विअ राअरहस्सेण फुट्टमाणेण ण सक्कुणोमि आइण्णे अत्तणो जीह रक्खिदु । ता जाव तत्तभव बअस्सो कज्जासणादो उठेदि दाव इमस्सिं विरलजणसवादे विमाणुच्छङ्गपरिसरे चिठ्ठिस्स ।]

(परिक्रम्य स्थित.)

(प्रविश्य) **चेटी** — अज्ञाप्तास्मि देव्या काशीराजपुत्र्या यथा हञ्जे निपुणिके यत-प्रभृति भगवत सुर्यस्योपस्थान कृत्वा प्रतिनिवृत्त आर्यपुत्रस्तत प्रभृति शून्यहृदय इव लक्ष्यते । तत्तस्य प्रियवयस्यादार्यमाणवकाज्जानीहि तावदस्योत्कण्ठाकारणामिति । तत्कथ खलु मया ब्रह्मबन्धुरतिसधेय । अथवा विरलतृणलग्नमिवावश्यायसलिल चिर तस्मिन्राज-रहस्य न स्थास्यति । यावदेनमन्विष्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) एष आलिखितो

ಅಂಕ ೨.

(ಬಳಿಕ ವಿದೂಷಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ವಿದೂಷಕ — ಹಿಹಿಹಿ ! ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು [ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಡಿಸಿಟ್ಟ] ಪಂಚಪಕ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಚಪಲ ಪಡದ ಹಾಗೆ ಹೇಗೆ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರನೊ, ಅದರಂತೆಯೆ ಜನಸಂಘದಲ್ಲಿ ಅರಸನ ಗುಟ್ಟನ್ನು [ರಾಜರಹಸ್ಯವನ್ನು] ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸದ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳಲಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಾದ ಮಹಾರಾಜನು [ಪುರೂರವನು] ಧರ್ಮಾಸನದಿಂದೆದ್ದು ಬರುವವರೆಗೆ ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವ ಈ ' ವಿಮಾನೋತ್ಸಂಗ ' ವೆಂಬ ಅರಮನೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುವೆನು.

(ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುವನು).

ಚೇಟಿ — (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ಕಾಶೀರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಮಹಾರಾಣಿಯು ನನಗೆ, ' ಎಲೈ ನಿಪುಣಿಕೆ, ಮಹಾರಾಜನು ಸೂರ್ಯನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಏಕೊ ವ್ಯಾಕುಲನಾದಂತೆ [ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಂತೆ] ಕಾಣುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಕಾರಣ ವನ್ನು ಅವನ ಪ್ರಿಯ ಮಿತ್ರನಾದ ಆರ್ಯ ಮಾಣವಕ [ವಿದೂಷಕ] ನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಾ ' ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿರುವಳು. ಕಾರಣ, ಈಗ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು

वानर इव किमपि तूष्णीम्भूत आर्यमाणवकस्तिष्ठति । यावदेनमुपसर्पामि । (उपसृत्य) आर्य वन्दे । [आणत्तह्मि देवीए कासिराअपुत्तीए जधा हज्जे णिउणिए जदोपहुदि भअवदो सुज्जस्स उवत्थाण करिअ पडिणिवुत्तो अज्जउत्तो तदो पहुदि सुण्णहिअओ विअ लक्खीअदि । ता तस्स पिअवअस्सादो अज्जमाणवआदो जाणाहि दाव से उक्कण्ठा-कालणति । ता कह खु मए बह्मबन्धु अदिसधेओ । अहवा विरलतणलग्ग विअ अवस्साअसलिल चिर तस्सि राअरहस्स ण चिट्ठिसदि । जाव ण अण्णेसामि । एसो आलिहिदो वाणरो विअ किंपि तुण्हिभूदो अज्जमाणवओ चिठ्ठदि । जाव ण उवसप्पामि । अज्ज वन्दामि ।

विदूषक — स्वस्ति भवत्यै । (आत्मागतम) इमा दुष्टचेटिका प्रक्ष्य तद्राजरहस्य हृदय भित्त्वा निष्क्रामति । (किंचिन्मुख सवृत्य प्रकाशम्) निपुणिके सगीतव्यापार-मुज्झित्वा कुत्र प्रस्थितासि । [सत्थि भोदीए । इम दुठ्ठचेडिअ पेक्खिअ त राअरहस्स हिअअ भिन्दिअ णिक्कमदि । णिउणिए सगोदवावार उज्झिअ कहि पत्थिदासि ।]

निपुणिका — देव्या वचनेन आर्यमेव प्रेक्षितुम् । [देवीए वअणेण अज्ज एव्व पेक्खिदु ।]

विदूषक.– किं तत्रभवत्याज्ञापयति । [किं तत्तहोदी आणवेदि ।]

ವಂಚಿಸಿ [ಅವನಿಂದ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ ?] ಅಥವಾ, ಎಳೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಂಜಿನ ಹನಿಯಂತೆ ರಾಜರಹಸ್ಯವು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಒಳ್ಳೇದು ! ಅವನನ್ನು ಈಗ ಹುಡುಕುವೆನು (ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ) ಇದೊ ಈ ಮಾಣವಕನು [ವಿದೂಷಕನು] ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಮಂಗನಂತೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲ ಏಕೊ ಸುಮ್ಮನೇ ನಿಂತಿರುವನು. ಆಗಲಿ, ಇವನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಆರ್ಯನೆ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ವಿದೂಷಕ — ನಿನಗೆ ಮಂಗಲವಾಗಲಿ (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ) ಇದೇನು ! ಈ ದುಷ್ಟ ದಾಸಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಕೂಡಲೆ ರಾಜರಹಸ್ಯವು ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ [ತಾನಾಗಿಯೆ] ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿದೆ (ಮುಖವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಎಲೆ ನಿಪುಣಿಕೆ, ಸಂಗೀತದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟಿರುವಿ ?

ನಿಪುಣಿಕಾ — ಮಹಾರಾಣಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಮೇರೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಕಾಣಲು ಬಂದಿರುವನು.

ವಿದೂಷಕ — ಮಹಾರಾಣಿಯು ಏನು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿರುವಳು.

निपुणिका– देवी भणति सदाप्यार्यो मयि पक्षपाती न मामनुचितवेदनादुःखिता-मुपेक्षत इति । [देवी भणादि सदावि अज्जो मइ पक्खवादी ण म अणुइदवेअणादुक्खिद उवेक्खदित्ति ।]

विदूषकः– किं वा वयस्येन तत्रभवत्या प्रतिकूलमाचरितम् । [किं वा वअस्सेण तत्तभोदीए पडिऊल आचरिद ।]

निपुणिका- यन्निमित्त पुनर्भर्ता उत्कण्ठितस्तस्या स्त्रिया नामधेयेन भर्त्रा देवी आलपिता । [ज णिमित्त उण भट्टा उक्कण्ठिदो ताए इत्थिआए णामधेएण भट्टिणा देवी आलविदा ।]

विदूषकः – (स्वगतम्) कथ स्वयमेव तत्रभवता रहस्यभेद कृत. । किमिदानीमह जिह्वयन्त्रणेन दुःखमनुभवामि । (प्रकाशम्) किमामान्त्रिता तत्रभवती उर्वशीति । तस्या दर्शनेनोन्मादितस्तत्रभवान्न केवल तत्रभवती ममपि विनोदविमुखो दृढ पीडयति । [कह सअ एव्व तत्तभवदा रहस्सभेदो किदो । किं दाणि अह जीहाजन्तणेण दुक्ख अणुहवामि । .. किं आमन्तिदा तत्तहोदि उव्वसित्ति । ताए दसणेण उम्मादिदो तत्तभव ण केवल तत्तभोदि मपि विणोदविमुहो दढ पीडेदि ।]

निपुणिका — (आत्मगतम्) कृत मया भेदन भर्तू रहस्यदुर्गस्य । (प्रकाशम्) आर्य किं तावद्देव्यै निवेदयामि । [किद मए भेअण भट्टिणो रहस्सदुग्गस्स । अज्ज किं दाव देवीए णिवेदेमि ।]

ನಿಪುಣಿಕಾ — ' ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀನು, ಈಗ ನಾನು ಅಸಹ್ಯವಾದ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಲಾರೆ ' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಮಹಾರಾಣಿಯು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿರುವಳು

ವಿದೂಷಕ —ಮಹಾರಾಣಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯನು (ರಾಜನು) ಮಾಡಿದ **ಅಪರಾಧವಾವುದು ?**

ನಿಪುಣಿಕಾ — ಮಹಾರಾಜನು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಉತ್ಕಂಠಿತನಾಗಿರುವನೋ ಅವಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದನು

ವಿದೂಷಕ — (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ) ಏನು ! ಮಹಾರಾಜನು ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸಿದನೆ ? ಹಾಗಾದರೆ ನಾನೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಿ ? (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಮಹಾರಾಜನು ' ಉರ್ವಶೀ ' ಎಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದನೊ ? ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಮಹಾರಾಜನು ಮೋಹಗೊಂಡು ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನಂತೆ ವಿನೋದವನ್ನು ಮರೆತು ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನನ್ನೂ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. [ಅಂದರೆ–ಅರಸನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ]

ನಿಪುಣಿಕಾ — **(ತನ್ನೊಳಗೆ)** ಅಂತೂ ರಾಜನ ಗುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆನು

[ಶಬ್ದಶಃ – ರಾಜನ ಗುಟ್ಟೆಂಬ ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಾನು ಭೇದಿಸಿದೆನು]

(ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಪೂಜ್ಯನೆ, ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಏನೆಂದು ಹೇಳಲಿ ?

विदूषकः — निपुणिके विज्ञापय तत्रभवतीम् यते तावन्मृगण्णिकाया निवर्तयित्तु वयस्य ततो देव्या मुख प्रेक्षिष्य इति । [णिउणिए विण्णवेहि तत्तभोदि । जदामि दाव मिअतिण्हिआदो णिवत्तेदु वअस्स तदो देवीए मुह पेक्खिस्सन्ति ।]

निपुणिका — यदार्य आज्ञापयति । [ज अज्जो आणवेदि ।] (इति निष्कान्ता) (नेपथ्ये वैतालिक) जयतु देव ।

[आ लोकान्तात्प्रतिहततमोवृत्तिरासा प्रजाना
तुल्योद्योगस्तव दिनकृतश्चाधिकारो मतो न' ।
तिष्टत्येष क्षणमधिपतिर्ज्योतिषा व्योममध्ये
षष्ठेभागे त्वमपि दिवसस्यात्मनश्छन्दवर्ती ।। १ ।।]

विदूषक. — (कर्ण दत्वा) एष कार्यासनादुत्थित इत एवागच्छति वयस्य' । यावदस्य पार्श्ववर्ती भवामि । [एसो कज्जासणादो उट्ठिदो इदो एव्व आअच्छदि वअस्सो । जाव से पासवत्ती होमि ।] (इति निष्क्रात.)

प्रवेशक ।

ವಿದೂಷಕ — ಎಲೆ ನಿಪುಣಿಕೆ, 'ಈಗ ಮೊದಲು, ಈ ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ ಮಹಾರಾಜನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತಿರುಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವೆನು. ಆ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನು ಕಾಣುವೆನು' ಎಂದು ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ತಿಳಿಸು.

ನಿಪುಣಿಕಾ — ಪೂಜ್ಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಆಗಲಿ. (ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು) (ತೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕನು) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ —

ಈ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಲುವಾಗಿ, ನೀನು ಮತ್ತು ದಿನಕರನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದೇತೆರನಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಮಗೆ ಎನಿಸುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪಸರಿದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು [ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ] ದೂರ ಮಾಡುವಂತೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ತಮೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು [ದುಷ್ಟ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು] ದೂರ ಮಾಡುವಿ, ಅದರಂತೆಯೇ ದಿನಮಣಿಯು ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು [ವಿಶ್ರಮಿಸಲು] ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ನೀನೂ ಕೂಡ ದಿವಸದ ಆರನಯ ಭಾಗದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಿ ॥ ೧ ॥

ವಿದೂಷಕ — (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ) ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯನಾದ ಮಹಾರಾಜನು ಧರ್ಮಾಸನದಿಂದ ಎದ್ದು [ಅಂದರೆ—ತನ್ನ ದಿನದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು] ಇತ್ತ ಕಡೆಗೇ ಬರುತ್ತಿರುವನು ನಾನೂ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವೆನು. (ಎಂದು ತೆರಳುವನು)

ಪ್ರವೇಶಕವು

(ततः प्रविशत्युत्कण्ठितो राजा विदूषकश्च)

राजा — **आ दर्शनात्प्रविष्टा सा मे सुरलोकसुन्दरी हृदयम् ।**
बाणेन मकरकेतोः कृतमार्गमवन्ध्यपातेन ॥ २ ॥

विदूषक — (आत्मगतम्) सपीडिता खलु तावत्तपस्विनी काशीराजपुत्री [सपीडिदा खु दाव तवस्सिणी कासिराअउत्ती ।

राजा – अपि रक्ष्यते रहस्यनिक्षेपः ।

विदूषक – (सविषादमात्मगतम्) हा धिक् हा धिक् अभिसंहितोऽस्मि दास्या । अन्यथा न वयस्य एव पृच्छेत् । [हध्धी हध्धी अहिसधिदोह्मि दासीए । अण्णधा ण वअस्सो एव पुच्छदि ।

राजा – (साशङ्कम्) किं भवांस्तूष्णीमास्ते ।

विदूषक – एवं मया नियन्त्रिता जिह्वा यद्भवतोऽपि सहसा न प्रतिवचनं ददामि । [एव्व मए णिअतिदा जीहा जं भवदोवि सहसा पडिवअणं ण देमि ।]

राजा – युक्तम् । अथ क्वेदानीमात्मानं विनोदयेयम् ।

विदूषकः– महानसं गच्छाव । [महाणसं गच्छह्म ।]

राजा – किं तत्र ।

(ಆ ಮೇಲೆ ಕಾಮಪೀಡಿತನಾದ ಅರಸನೂ ವಿದೂಷಕನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು.)

ರಾಜಾ – ಆ ದೇವಲೋಕದ ಸುಂದರಿಯನ್ನು [ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು] ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಅವಳು ಮದನನ ಅಮೋಘವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವಳು [ನಾನು ಅವಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವೆನು] ।। ೨ ।।

ವಿದೂಷಕ — (ಸ್ವಗತ) ಪಾಪ ! ಆ ಕಾಶೀರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಇನ್ನು ಕಷ್ಟ ಬಂತು.

ರಾಜಾ — ಗೆಳೆಯನೆ, ನನ್ನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿರುವಿಯಲ್ಲವೇ ?

ವಿದೂಷಕ — (ವಿಷಾದದಿಂದ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ) ಅಯ್ಯೋ ! ಆ ದುಷ್ಟ ಚೇಟಿಯು ನನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮಹಾರಾಜನು ನನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಜಾ — (ಸಂಶಯದಿಂದ) ಏಕೆ ? ನೀನು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೀಯೆ ?

ವಿದೂಷಕ — ನಿನ್ನ ಮಾತಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದಷ್ಟು ಭದ್ರವಾಗಿ ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿರುವೆನು.

ರಾಜಾ — ಅದು ಯೋಗ್ಯವೆ ! ಈ ನನ್ನ ನೊಂದ ಮನವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ?

ವಿದೂಷಕ — ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ.

ರಾಜಾ — ಅಲ್ಲೇನಿದೆ ?

विदूषकः– तत्र पञ्चविधस्याभ्यवहारस्योपनतसभारस्य योजना प्रेक्षमाणाभ्या शक्य-मुत्कण्ठा विनोदयितुम् । [तहि पञ्चविहस्य अब्भवहारस्स उवणदसभारस्स जोअण पेक्खमाणेहि सक्क उक्कण्ठा विणोदेदु ।]

राजा – (सस्मितम्) तत्रेप्सितरससनिधानाद्भवान्रस्यते । मया खलु दुर्लभप्रार्थन कथमात्मा विनोदयितव्य ।

विदूषक – ननु भवास्तत्रभवत्या उर्वश्या दर्शनपथ गत । [ण भव तत्तहोदीए उव्वसीए दसणपह गदो ।]

राजा – ततः किम् ।

विदूषक:– न खलु सा दुर्लभेति समर्थये । [ण खु सा दुल्लहत्ति समत्थेमि ।]

राजा – पक्षपातोऽयमवधार्यताम् ।

विदूषक – एतावन्मन्त्रयमाणेन भवता वर्धित मे कौतूहलम् । कि तत्रभवत्युर्वश्य-द्वितीया रूपेण अहमिव विरूपतया । [एत्तिअ मन्तअन्तेण भवदा वड्ढिद मे कोदूहल । कि तत्तभोदी उव्वसी अदुदिआ रूवेण अह विअ विरूवदाए ।]

राजा – माणवक प्रत्यवयवमशक्यवर्णना तामवेहि । समासत श्रूयताम् ।

ವಿದೂಷಕ — ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪಂಚಪಕ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ.

ರಾಜಾ — (ನಕ್ಕು) ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಇರುವದರಿಂದ ನಿನಗಲ್ಲಿ ಆನಂದವಾಗಬಹುದು ಆದರೆ! ದುರ್ಲಭವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ [ದುರ್ಲಭಳಾದ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ] ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆನಂದ ವಾದೀತು ?

ವಿದೂಷಕ — ನೀನು ಆ ಉರ್ವಶಿಯ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವಿಯಲ್ಲವೆ ?

ರಾಜಾ — ಅದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ?

ವಿದೂಷಕ — ಅವಳನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ಕಠಿಣವೆಂದು ನನಗಂತೂ ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ರಾಜಾ — ಇದು ಕೇವಲ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷಪಾತತನವು [ನೀನು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯ ನಾದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ನಿನ್ನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿ.]

ವಿದೂಷಕ — ನೀನು ಹೀಗೆ ಅನ್ನುವದರಿಂದ [ಅವಳ ವಿಷಯವಾಗಿ] ನನ್ನ ಕುತೂಹಲವು ಹೆಚ್ಚಿತು ಹಾಗಾದರೆ, ಕುರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾನು ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಉರ್ವಶಿಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅದ್ವಿತೀಯಳಾಗಿರುವಳೊ ? [ಅಂದರೆ— ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುರೂಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೊ ಅದರಂತೆಯೇ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೊ ?]

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಮಾಣವಕನೆ, ಆವಳ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವದು ಅಶಕ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿ. ಆದ ರಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು.

विदूषक – अवहितोऽस्मि । [अवहिदोह्मि]

राजा – आभरणस्याभरण प्रसाधनविधेः प्रसाधनविशेष
उपमानस्यापि सखे प्रत्युपमान वपुस्तस्याः ।। ३ ।।

विदूषक :– अत खलु भवता दिव्यरसाभिलाषिणा चातकव्रत गृहीतम् । [अदो खु भवदा दिव्वरसाहिलासिणा चादअव्वद गहिद ।

राजा – विविक्तादृते नान्यदुत्सुकस्य शरणमस्ति । तद्भवान्प्रमदवनमार्गमादेशयतु ।

विदूषक —(आत्मगतम्) का गति । (प्रकाशम्) इत इतो भवान् । [का गदी । इदो इदो भव ।] (इति परिक्रामत)

विदूषक — एतेन प्रमदवनचोदितेनेव प्रत्यु ़गतो भवानागागन्तुको दक्षिणमारुतेन । [एदेण पमदवणचोदिदेण विअ पच्चुग्गदो भव आअन्तुओ दक्खिणमारुदेण ।]

राजा — उपपन्न विशेषणमस्य वायो' । अय हि

ವಿದೂಷಕ — ನಾನು ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವೆನು ಹೇಳು.

ರಾಜಾ — ಗೆಳೆಯನೆ, ಆ ಯುವತಿಯ ಶರೀರವು ಆಭರಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಭರಣ ವಾಗಿರುವದು, ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವದು, ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಮಾನವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಮಾನವಾಗಿರುವದು. ॥ ೩ ॥

ವಿದೂಷಕ — ಓಹೊ ! ಅಂತೆಯೆ, ಗಗನದಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ನೀನೂ ಆ ದೇವಾಂಗನೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವಿಯೋ ? [ಎಂದರೆ ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಯು ಕೇವಲ ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ಮಳೆ ನೀರನ್ನೇ ಕುಡಿಯುವ ವ್ರತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ನೀನೂ ಆ ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ದಿವ್ಯ ಪ್ರೇಮವನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ?]

ರಾಜಾ — ಕಾಮಾತುರನಾದವನಿಗೆ ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನದ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಯೋಗ್ಯಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮದವನದ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು

ವಿದೂಷಕ — (ಸ್ವಗತ) ಮುಂದೇನು ಗತಿ ? (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಮಹಾರಾಜನು ಇತ್ತಕಡೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಇತ್ತಕಡೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕು.

(ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ತಿರುಗಿ ನಿಲ್ಲುವರು.)

ವಿದೂಷಕ — ಅತಿಥಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಪ್ರಮದನವದಿಂದ ಕಳು ಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದೊ ಏನೊ ಎಂಬಂತೆ ಈ 'ದಕ್ಷಿಣ'ದ ಗಾಳಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿರುವದು.

ರಾಜಾ — ಈ ಗಾಳಿಗೆ ನೀನು ಅಂದಂತೆ 'ದಕ್ಷಿಣ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಬಹಳ ಉಚಿತವಾದದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ —

निषिञ्चन् माधवीमेता लता कौन्दी च लासयन् ।
स्नेहदाक्षिण्ययोर्योगात्कामीव प्रतिभाति मे ॥ ४ ॥

विदूषक — सदृश एव अस्याभिनिवेश । (इति परिक्रामन्) एतत्प्रमदवनद्वारम् । प्रविशतु भवान् । [सरिसो एव्व दो अहिणिवेसो । एद पमदवणदुवार । पविसदु भव ।

राजा — प्रविशाग्रत । (उभौ प्रविशत)

राजा — (त्रास रूपयित्वा) वयस्य मया न साधु समर्थितमापत्प्रतीकार किल प्रमदवनोद्यानप्रवेशइति ।

विविक्षुर्यदह तूर्णमुद्यान तापशान्तये ।
स्रोतोजवोह्यमानस्य प्रतीपतरण हि तत् ॥ ५ ॥

विदूषक —कथमिव। [कह विअ ।]

राजा – इदमसुलभवस्तुप्रार्थनादुर्निवारं
प्रथममपि मनो मे पञ्चबाण क्षिणोति ।
किमुत मलयवातोन्मूलितापाण्डुपत्रै-
रुपवनसहकारैर्दर्शितेष्वङ्कुरेषु ॥ ६ ॥

[ಹೂಬಿಟ್ಟ] ಈ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಹೂಗಳಲ್ಲಿ ಮಕರಂದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಮತ್ತು ಈ ಕುಂದಲತೆಯನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕುಣಿಸುವ ಈ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಾಳಿಯು ಸ್ನೇಹ[ಪ್ರೀತಿ] ಮತ್ತು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಿಯಂತೆ ಕಾಣುವದು ॥ ೪॥

ವಿದೂಷಕ — ಇವನ ಅನುರಾಗವು ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು (ಎಂದು ಪರಿಕ್ರಮಿಸಿ, ಇಕೊ, ಇದು ಪ್ರಮದವನವು. ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು.

ರಾಜಾ – ಮೊದಲು ನೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸು.

(ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ರಾಜಾ— (ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ) ಗೆಳೆಯನೆ, ಈ ಪ್ರಮದವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ತಾಪವು ದೂರಾಗಬಹುದೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ—

ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ವಿರಹ ತಾಪವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾನು ಈ ಪ್ರಮದವನ ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸ ಬಯಸಿದ್ದು, ನದಿಯ ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕವನು ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆದುರಾಗಿ ಈಸಿದಂತೆ [ನಿರರ್ಥಕವಾದದ್ದು] ॥ ೫ ॥

ವಿದೂಷಕ – ಅದು ಹೇಗೆ ?

ರಾಜಾ – ದುರ್ಲಭವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವ [ದುರ್ಲಭಳಾದ ಉರ್ವಶೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತವಾದ] ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮಬಾಧೆಯಿಂದ ಮೊದಲೇ ಬಹಳ ಬಳಲಿದೆ, ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಮಲಯಮಾರುತನಿಂದ ಹಣ್ಣೆಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಉದುರಿ ಮತ್ತೆ ಚಿಗುರೊಡೆದ, ಪ್ರಮದವನದಲ್ಲಿಯ, ಈ ಮಾವಿನ ಮರಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅದು [ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು] ಎಷ್ಟು ಕೊರಗಬಹುದು ? ॥ ೬ ॥

विदूषक – अल परिदेवितेन। अचिरेण तवेष्टसपादयितानङ्ग एव सुखदो भविष्यति। [अल परिविदेण। अइरेण दे इच्छिअसपादइत्तओ अणङ्गो एव सुहदो भविस्सदि।]

राजा – प्रतिगृहीत ब्राह्मणवचनम्। (परिक्रामत)

विदूषक – पश्यतु भवान्वसन्तावतारसूचकमभिरामत्व प्रमदवनस्य। [पेक्खदु भव वसन्तोदारसूअअ अहिरामत्तण पमदवणस्स]

राजा – ननु प्रतिपादपमेवावलोकयामि। अत्र हि

अग्रे स्त्रीनखपाटल कुरबक श्याम द्वयोर्भागयो-
र्बालाशोकमुपोढरागसुभगं भेदोन्मुख तिष्ठति।
ईषद्बद्धरज.कणाग्रकपिशा चूते नवा मञ्जरी
मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च सखे मध्ये मधुश्री स्थिता ॥ ७ ॥

विदूषक – एष मणिशिलापट्टकसनाथोऽतिमुक्तलतामण्डपो भ्रमरसघट्टपतितै कुसुमैः स्वयमिव कृतोपचारो भवन्त प्रतीच्छति। तदनुगृह्यता तावदेष। [एसो मणिसिलापट्ट-

---

ವಿದೂಷಕ – ಗೆಳೆಯನೆ, ಹೀಗೆ ವ್ಯಸನಪಡಬೇಡ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವತಃ ಮನ್ಮಥನು ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ನಿನಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು

ರಾಜಾ – ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ನಿನ್ನ ವಚನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆನು (ಇಬ್ಬರೂ ಮುನ್ನಡೆಯುವರು)

ವಿದೂಷಕ – ವಸಂತಾಗಮನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಈ ಪ್ರಮದವನದ ಸೊಬಗನು ನೋಡು.

ರಾಜಾ – ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗಿಡದ ಮೇಲೆಯೂ ಆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಲಿದ್ದೇನೆ ಯಾಕಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ--

ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ತರುಣಿಯ ಉಗುರುಗಳಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಪಾಟಲಪುಷ್ಪವು ಇದೆ ಕುರುಬಕ ಪುಷ್ಪವು ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವದು [ಅಥವಾ— ಕುರುಬಕ ಪುಷ್ಪವು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆ]. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಈ ಅಶೋಕ ಪುಷ್ಪದ ಮೊಗ್ಗೆಯು ಅರಳುವದರಲ್ಲಿದೆ, ಮಾವಿನಮರದ ಮೇಲಿನ ಈ ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು ಈಗತಾನೆ ಮೂಡಿದ ಕೇಸರದಿಂದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಂತು ಈ ವಸಂತ ಶ್ರೀಯು [ವಸಂತ ಋತುವಿನ ಶೋಭೆಯು] ಬಾಲ್ಯ-ತಾರುಣ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ॥ ೭ ॥

ವಿದೂಷಕ — ಸ್ಫಟಿಕಾಸನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ [ಅತಿಮುಕ್ತಲತೆಯ] ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೂವುಗಳು ಉದುರಿ ಬಿದ್ದುದ-

असणाओ अदिमुत्तलदामण्डवो भमरसवट्टपडिदेहि कुसुमेहि सअं विअ किदोवआरो भवन्तं पडिच्छदि । ता अणुगेण्हीअदु दाव एसो ।

राजा – यदभिरोचते भवते । (परिक्रम्य उपविष्टौ)

विदूषक – इह सुखासीनो भवान्ललितलताविलोभ्यमाननयन उर्वशीगतामुत्कण्ठां विनोदयतु । [इह सुहासीणो भव ललिदलदाविलोहीअमाणणअणो उव्वसीग द उक्कण्ठं विणोदेदु ।]

राजा — (निःश्वस्य)

मम कुसुमितास्वपि सखे नोपवनलतासु नम्रविटपासु ।
चक्षुर्बध्नाति धृतिं तद्रूपालोकदुर्ललितम् ॥ ८ ॥

तदुपायश्चिन्त्यतां यथा सफलप्रार्थनो भवेयम् ।

विदूषक – (विहस्य) भो अहल्याकामुकस्येन्द्रस्य वज्रः सचिवः उर्वशीपर्युत्सुकस्य भवतोऽप्यहम् । द्वावप्यत्रोन्मत्तौ । [भो अहल्लाकामुअस्स इन्दस्स वज्जो सचिवो उव्वसीपज्जुस्सुअस्स भवदो वि अहं । दुवे वि एत्थ उम्मत्तआ ।

राजा — अतिस्नेहः खलु कार्यदर्शी ।

ರಿಂದ, ಈ ಮಂಟಪವು ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವೀಯಲು ಕಾಯ್ದಿರುವಂತೆ ತೋರುವದು ಆದ್ದ ರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಇದನ್ನನುಗ್ರಹಿಸು

ರಾಜಾ — ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟವಿದ್ದಂತಾಗಲಿ (ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವರು)

ವಿದೂಷಕ — ಇಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಉರ್ವಶಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ನಿನ್ನ ಉತ್ಕಂಠತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊ

ರಾಜಾ — (ನಿಟ್ಟುಸುರುಬಿಟ್ಟು)

ಗೆಳೆಯನೆ, ಆ ಸುಂದರಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಮೋಹಗೊಂಡ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಈ ಹೂದೋಟದಲ್ಲಿಯ, ಹೂವುಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಬಾಗಿದ, ಈ ಕೋಮಲ ವಾದ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರವು. ॥ ೮ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಬಯಕೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸು

ವಿದೂಷಕ — (ನಕ್ಕು)ಗೆಳೆಯನೆ, ಅಹಲ್ಯೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಜ್ರವು ಸಹಾಯಕವಾಗುವದು ಮತ್ತು ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿ ಉತ್ಸುಕನಾದ ನಿನಗೆ ನಾನು ಸಹಾಯಕನಾಗುವದು ಒಂದೆ. ನಾವೀರ್ವರೂ (ನಾನೂ ಮತ್ತು ನೀನು) ಈ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಹುಚ್ಚರಾಗಿದ್ದೇವೆ

ರಾಜಾ — ಉತ್ಕಟವಾದ ಸ್ನೇಹವು ಎಂಥ ಕಠಿಣವಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾದರೂ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. [ಅಂದರೆ – ಉತ್ಕಟ ಸ್ನೇಹವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದು]

विदूषकः— एष चिन्तयामि । मा पुनः परिदेवितेन मम समाधिं भिन्द्धि । (चिन्तां रूपयति) [एसो चिन्तेमि । मा उण परिदेविदेण मम समाधिं भिन्धि ।

राजा — (निमित्तं सूचयित्वा आत्मगतम्)

न सुलभा सकलेन्दुमुखी च सा
किमपि चेदमनङ्गविचेष्टितम् ।
अभिमुखीष्विव काङ्क्षितसिद्धिषु
व्रजति निर्वृतिमेकपदे मनः ॥ ९ ॥ (जाताशस्तिष्ठति)

(ततः प्रविशत्याकाशयानेनोर्वशी चित्रलेखा च)

चित्रलेखा — सखि उर्वशि कुत्र खल्वनिर्दिष्टकारणं गम्यते । [सहि उव्वसि कहिं खु अणिद्दिट्ठकालणं गच्छीअदि ।]

उर्वशी – सखि तदा हेमकूटशिखरे लताविटपेन क्षणविघ्नितनाकाशगमना मामुपहस्य किमिदानीं पृच्छसि । [सहि तदा हेमऊडसिहरे लदाविडवेण खणविग्घिदाआसगमणं मं ओहसिअ किं दाणिं पुच्छसि ।

चित्रलेखा — किं तस्य राजर्षेः पुरूरवसः सकाशं प्रस्थितासि । [किं तस्स राएसिणो पुरूरवस्स सआसं पत्थिदासि ।]

ವಿದೂಷಕ— ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಈಗಲೆ ಒಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ, ನೀನು ಹೀಗೆ ವಿಲಾಪಮಾಡುತ್ತ ನನ್ನ ಸಮಾಧಿಗೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಡ.

(ಸಮಾಧಿಹಚ್ಚಿದವನಂತೆ ನಟಿಸುವನು)

ರಾಜಾ — (ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ತನ್ನೊಳಗೆ)

ಆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನ್ನು [ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು] ಪಡೆಯುವದು ಬಹಳೇ ಕಠಿಣವಾದದ್ದು, ಪ್ರೇಮವಂತೂ ಹೀಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಉಂಟಾಗಿದೆ, ಆದರೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ಬಯಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯು ಸಮೀಪಿಸಿತೋ ಏನೂ ಎನ್ನುವಂತೆ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆ ॥ ೯ ॥ (ಆಶೆಯಿಂದ ನಿಲ್ಲುವನು)

(ಬಳಿಕ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಿಂದ ಉರ್ವಶೀ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಸಖಿ, ಉರ್ವಶೀ, ಹೋಗುವ ಕಾರಣವನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳದೆ ನೀನು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟಿರುವಿ ?

ಉರ್ವಶೀ— ಗೆಳತಿ, ಆಗ ಹೇಮಕೂಟ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿಗೆ [ನನ್ನ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಯು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ] ನನ್ನ ಆಕಾಶ ಗಮನಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ತಡೆಯುಂಟಾಗಲು ನೀನು ನನಗೆ ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಈಗೇಕೆ ನಾನೀಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳುವಿ ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಹಾಗಾದರೇನು, ಈಗ ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ಆ ಪುರೂರವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಹೊರಟಿರುವಿಯಾ !

उर्वशी —अय मेऽपहस्तितलज्जो व्यवसाय । [अअ मे अवहत्थिदलज्जो ववसाओ ।]

चित्रलेखा — क पुन सख्या पुरत प्रेषित । [को उण सहीए पुढम पेसिदो ।]

उर्वशी — हृदयम् । [हिअअ ।]

चित्रलेखा — स्वयमेव साधु सप्रधार्यताम् तावत् । [सअ एव्व साहु सपधारीअदु दाव ।]

उर्वशी — मदन खलु मा नियोजयति । किमत्र सप्रधार्यते । [मअणो खु म णिओएदि । कि एत्थ सपधारीअदि ।]

चित्रलेखा — अत पर नास्ति ममोत्तरम् । [अदो वर णत्थि मे उत्तर ।]

उर्वशी — तेनादिशतु मे प्रियसखी मार्ग येन तत्र गच्छन्त्या नान्तरायो भवेत् । [तेण आदिसदु मे पिअसही मग्ग जेण तदि गच्छन्तीए ण अन्तराओ भवे ।]

चित्रलेखा — सखि विश्रब्दा भव । ननु भगवता देवगुरुणा अपराजिता नाम शिखाबन्धनविद्यामुपदिशता त्रिदशप्रतिपक्षस्यालङ्घनीये कृते स्व । [सहि वीसध्धा होहि । ण भअवदा देवगुरुणा अवराइद णाम सिहावन्धणविज्ज उवदिसन्तेण तिदसपडिवक्खस्स अलङ्घणिज्जा कदह्म ।]

उर्वशी- (सलज्जम्) तस्या प्रयोग सर्वे स्मरसि । [ताए पओअ सव्व सुमरेसि ।]

ಊರ್ವಶೀ — ಹೌದು ಹೀಗೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜಳಂತೆ ನಾನು ಈಗ ಆ ಮಹಾರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮನಸು ಮಾಡಿರುವೆನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಮುಂದೆ ಯಾರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರುವಿ ?

ಊರ್ವಶೀ — ನನ್ನ ಹೃದಯುವನ್ನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ನೀನೇ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಚನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡು [ಆಮೇಲೆ ಯೋಗ್ಯ ಕಂಡರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಿಯಂತೆ]

ಊರ್ವಶೀ —ಸಖಿಯೆ, ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಾನಿದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು. ಅಂದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವದೇನಿದೆ ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಇದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಉತ್ತರವೇ ಇಲ್ಲ [ನಾನಿನ್ನು ಏನೂ ಹೇಳಬಯಸುವದಿಲ್ಲ]

ಊರ್ವಶೀ — ಹಾಗಾದರೆ, ಪ್ರಿಯ ಗೆಳತಿಯೆ, ಹೋಗುವಾಗ ನಡುವೆ ನಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಎಡೆತಡೆಗಳೂ ಬಾರದಂತೆ ನನಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಸಖೀ, ನೀನು ಅದರ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡು. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವ ಗುರುಗಳಾದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿದ ಅಪರಾಜಿತವೆಂಬ ಕೇಶಬಂಧನ ವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ [ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ] ದೇವತೆಗಳ ವೈರಿಗಳಾದ ಆ ದುಷ್ಟ ದೈತ್ಯರು ನಮಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರರು.

ಊರ್ವಶೀ — (ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ) ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿವೆಯಲ್ಲವೆ ?

चित्रलेखा— हृदयमेतत्सर्वं जानाति। [हिअअ एद सव्व जाणादि।]
(उभे भ्रमण रूपयत)

चित्रलेखा — सखि पश्य पश्य। एतद्भगवत्या भागीरथ्या यमुनासंगमविशेष-पावनेषु सलिलेष्ववलोकयत इवात्मानं प्रतिष्ठानस्य शिखाभरणभूतं राजर्षेर्भवनमुपस्थिते स्व। [सहि पेक्ख पेक्ख। एद भअवदीए भाईरहीए जऊँणासंगमविसेसपावणेसु सलिलेसु ओलोअन्तस्स विअ अत्ताणअ पइट्ठाणस्स सिहाभरणभूद राएसिणो भवण उवट्ठिदह्म।]

उर्वशी— (विलोक्य) ननु वक्तव्य स्थानांतरगत स्वर्ग इति। (विचार्य) हला कुत्र नु खलु स आपन्नानुकम्पी भवेत्। [ण वत्तव्व ठाणन्तरगदो सग्गोत्ति। हला कहि णु खु सो आवण्णाणुकम्पी भवे।]

चित्रलेखा — एतस्मिन्नन्दनवनैकदेश इव प्रमदवनेऽवतीर्य ज्ञास्याव। [एदस्सि णन्दणवणेक्कदेसे विअ पमदवणे ओदरिअ जाणिस्सामो।]
(उभे अवतरत)

चित्रलेखा— (दृष्ट्वा सहर्षम्) हला एष खलु प्रथमोदित इव चन्द्र कौमुदी-मिवापेक्षते त्वाम्। [हला एसो खु पढमोदिदो विअ चन्दो कोमुदि विअ अवेक्खदि तुम।]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ನನ್ನೀ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದೆ.
(ಇಬ್ಬರೂ ಸಂಚಾರವನ್ನು ನಟಿಸುವರು)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಸಖೀ, ಇಕೊ ನೋಡು ಆ ಮಹಾರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದೆವು ಈ ಅರಮನೆಯು, ಯಮುನಾನದಿಯ ಸಂಗಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಪವಿತ್ರವಾದ ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದೊ ಏನೊ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ನಗರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ [ಶಬ್ದಶಃ— ಶಿಖಾಮಣಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವದು]

ಉರ್ವಶೀ — (ನೋಡಿ) 'ಈ ನಗರವೆಂದರೆ ಭೂಮಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೇ' ಎಂದು ಅನ್ನುವದು ಉಚಿತವು. (ಆಲೋಚಿಸಿ) ಸಂಕಟದಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಆ ಮಹಾನುಭಾವನು [ಪುರೂರವನು] ಎಲ್ಲಿರಬಹುದು?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ನಂದನ ವನದ ಒಂದು ಭಾಗವೊ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಸುಂದರ ಕಾಣುವ ಈ ಪ್ರಮದವನದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಅವನೆಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯೋಣ
(ಇರ್ವರೂ ಇಳಿಯುವರು)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ಅರಸನನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದದಿಂದ) ಗೆಳತೀ, ಇದೊ ನೋಡು, ಆದೇ ಉದಯಿಸಿದ ಬಿದಿಗೆಯ ಚಂದ್ರನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಈ ಪುರೂರವ ಮಹಾರಾಜನು ನಿನ್ನನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು.

उर्वशी— (विलोक्य) हला इदानी प्रथमदर्शनादपि सविशेष प्रियदर्शनो महाराज प्रतिभाति । [हला दाणि पुढमदसणादो वि सविसेस पिअदसणो महाराओ पडिहादि ।]

चित्रलेखा—युज्यते । तदेह्युपसर्पाव । [जुज्जदि । ता एहि उवसप्पह्म]

उर्वशी— न तावदुपसर्पामि । तिरस्करिणीप्रतिच्छन्ना पार्श्वगतास्य भूत्वा श्रोष्यामि तावत्पार्श्वपरिवर्तिना वयस्येन सह विजने किं मन्त्रयमाणस्तिष्ठतीति । [ण दाव उवसप्पिस्सम् । तिरक्खरिणीपडिच्छण्णा पासगदा से भविअ सुणिस्स दाव पासपडिवत्तिणा वअस्सेण सह विअणे किं मन्तअन्तो चिठ्ठदित्ति ।]

चित्रलेखा— यथा ते रोचते । [जह दे रोअदि ।] (यथोक्तमनुतिष्ठतः)

विदूषक — भो चिन्तितो मया दुर्लभप्रणयिजनस्य समागमोपाय । [भो चिन्तिदो मए दुल्लहप्पणइजणस्स समाअमोवाओ ।]

(राजा तूष्णीमास्ते)

उर्वशी — का नु खल्वेषा स्त्री या अनेन प्रार्थ्यमाना आत्मान विकत्थते । [का णु खु एसा इत्थिआ इमिणा पथ्थीअमाणा अत्ताणअ विकत्थेदि ।

चित्रलेखा— किं पुनर्मानुष्य विडम्ब्यते । [किं उण माणुस्सअ विडम्बीअदि ।]

उर्वशी — बिभमि सहसा प्रभावाद्विज्ञातुम् । [भयामि सहसा पभावदो विण्णादु ।]

ಉರ್ವಶೀ — (ನೋಡಿ) ಎಲೈ ಗೆಳತೀ, ಈ ಮಹಾರಾಜನು ಮೊದಲನೇ ಸಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರ ಕಾಣುವನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ -- ನೀನು ಅಂದದ್ದು ನಿಜ ಅವನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ ನಡೆ

ಉರ್ವಶೀ – ಈಗ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವದು ಬೇಡ 'ತಿರಸ್ಕರಿಣೀ' ವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾನು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದ ಹಾಗ ಅವನ ಬದಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ನಿರ್ಜನ ವಾದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರವೇ ಕುಳಿತ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಸಂಗಡ ಇವನೇನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವೆನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ -- ನಿನ್ನಿಷ್ಟವಿದ್ದಂತೇ ಆಗಲಿ. (ಹಾಗೆ ಮಾಡುವರು).

ವಿದೂಷಕ -- ಎಲೈ ಗೆಳೆಯನೆ, ದುರ್ಲಭಳಾದ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿರುವೆನು (ಅರಸನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವನು)

ಉರ್ವಶೀ -- ಈ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದು ತಿಳಿದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ಯಾರಿರಬಹುದು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ-- ಹೀಗೇಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ನಟಿಸುವಿ ?

ಉರ್ವಶೀ — ನನ್ನ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವಳಾರೆಂಬುದನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ತಿಳಿದ ಕೊಳ್ಳಲು ನನಗೇಕೋ ಭಯವೆನಿಸುವದು.

विदूषक —ननु भणामि चिन्तित उपाय इति । [ण भणामि चिन्तिदो उवाओत्ति ।]

राजा– तेन हि कथ्यताम् ।

विदूषक– स्वप्नसमागमकारिणी निद्रा सेवता भवान् । अथवा तत्रभवत्या उर्वश्या प्रतिकृतिमालिख्यावलोकयस्तिष्ठ । [सिविणअसमाअमआरिणि णिद्दं सेवदु भवं । अहवा तत्थभोदीए उव्वसीए पडिकिदि आलिहिअ ओलोअन्तो चिट्ठ ।]

उर्वशी — (सहर्षम्) हीनसत्त्व हृदय समाश्वसिहि समाश्वसिहि । [हीणसत्त हिअअ समस्सस समस्सस ।]

राजा – तदुभयमप्यनुपपन्नम् ।

> **हृदयमिषुभिः कामस्यान्तः सशल्यमिदं सदा**
> **कथमुपलभे निद्रां स्वप्ने समागमकारिणीम् ।**
> **न च सुवदनामालेख्येऽपि प्रियामसमाप्य तां**
> **मम नयनयोरुद्बाष्पत्वं सखे न भविष्यति ॥ १० ॥**

चित्रलेखा – सखि श्रुतं त्वया । [सहि सूदं तुए]

ವಿದೂಷಕ -- ನಾನು ಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮ ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿರುವೆನು‌ ಅಂದೆ.

ರಾಜಾ – ಹಾಗಾದರೆ, ಅದಾವುದು ಹೇಳು.

ವಿದೂಷಕ– ನೀನು ನಿದ್ರೆಹೋಗು, ಅಂದರೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಸಮಾಗಮದ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು ಇಲ್ಲವೆ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಆ ಉರ್ವಶಿಯ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊ.
[ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಹೊಂದು]

ಉರ್ವಶೀ–(ಆನಂದದಿಂದ) ಮರುಳು ಮನವೆ, ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು, ಸಮಾಧಾನ. ಹೊಂದು

ರಾಜಾ-- ನೀನು ಯೋಚಿಸಿದ ಈ ಎರಡೂ ಉಪಾಯಗಳು ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ.
ಗೆಳೆಯಾ, ಕಾಮನಬಾಣಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿದೆ; ಅಂದಮೇಲೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಸಮಾಗಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಿದ್ರೆಯಾದರೂ ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಬರುವದು ? ಇನ್ನು, ಆ ನನ್ನ ಇನಿಯಳ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಅದೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಇಂದುಮುಖಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಗಿಸುವದರೊಳಗೇ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬದೇ ಇರಲಾರದು [ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಉಪಾಯಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾದವುಗಳು] ॥ ೧೦ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಗೆಳತಿ, ಕೇಳಿದಿಯಾ [ಈ ಮಾತನ್ನು]?

उर्वशी – श्रुत न पुन पर्याप्त हृदयस्य। [सुद ण उण पज्जत्त हिअअस्स।]

विदूषक – एतावान्मे मतिविभवः। [एत्तिओ मे मदिविहओ।]

राजा – (सनिश्वासम्)

नितान्तकठिना रुज मम न वेद सा मानसी
प्रभावविदितानुरागमवमन्यते वापि माम्।
अलब्धफलनीरसान्मम विधाय तस्मिञ्जने
समागममनोरथान्भवतु पञ्चबाणः कृती ॥ ११ ॥

चित्रलेखा – श्रुत त्वया। [सुद तुए।]

उर्वशी– हा धिक् हा धिक्। मामप्येवमवगच्छति। असमर्थास्म्यग्रतो भूत्वा अस्य प्रतिवचनस्य। तत्प्रभग्वनिमितेन भूर्जपत्रेण सपादितोत्तरा भवितुमिच्छामि। [हृध्धी हृध्धी। म वि एव्व अवगछ्छदि। असमत्थम्हि अग्गदो भविअ से पडिवअणस्स। ता पहार्वाणम्मिदेण भुज्जवत्तेण सपादिदुत्तरा होदुम् इछ्छामि।]

चित्रलेखा – अनुमत मे। [अणुमद मे।] (उर्वशी नाटचेनाभिलिख्य क्षिपति)

ಊರ್ವಶೀ— ಕೇಳಿದೆನು ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಇನ್ನು ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ

ವಿದೂಷಕ— ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇಷ್ಟು

ರಾಜಾ— (ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು)

ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅವಳು ಅರಿತಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲವೆ, ಅವಳ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದೂ ನನ್ನನ್ನು ಅವಳು ಅಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು, ಅಂತೂ ಅವಳ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಉತ್ಕಟ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿ ವಿರಸವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ, ಆ ಪಂಚಬಾಣಗಳನ್ನು, ಧರಿಸದ ಮದನನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಲಿ ॥ ೧೧ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ —ಕೇಳಿದೆಯಾ?

ಊರ್ವಶೀ— ಅಯ್ಯೊ! ನಾನು ಹೀಗಿರುವೆನೆಂದು ಇವನು ತಿಳಿದಿರುವನಲ್ಲಾ! ಈಗ ಇವನ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲು ನಾನು ಅಸಮರ್ಥಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದು ಭೂರ್ಜಪತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆದು ತಿಳಿಸುವೆನು.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ನಾನಿದನ್ನೊಪ್ಪುವೆನು.

(ಊರ್ವಶಿಯು ಬರೆಯುವಂತೆ ನಟಿಸಿ ಆ ಎಲೆಯನ್ನು ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಚೆಲ್ಲುವಳು.)

विदूषक – अविहा अविहा । भो किं न्वेतत् । भुजङ्गनिर्मोक किं मा खादितुं निपतित । [अविहा अविहा । भो किं णु एद । भुअङ्गणिम्मोओ किं म खादिदु णिवडिदो ।]

राजा — (विभाव्य) नाय भुजङ्गनिर्मोक. । भूर्जपत्रगतोऽयमक्षरविन्यास ।

विदूषक – न खल्वदृष्टया तत्रभवत्या उर्वश्या भवत परिदेवित श्रुत्वा समानानुरागसूचकान्यक्षराणि विसृष्टानि भवन्ति । [ण खु अदिट्ठाए तत्तहोदीए उव्वसीए भवदो परिदेविद सुणिअ समाणाणुराअसूअआइ अक्खराइ विसज्जिआइ होन्ति ।]

राजा —नास्त्यगतिर्मनोरथानाम् । (गृहीत्वानुवाच्य सहर्षम्) सखे प्रसन्नस्ते तर्क ।

विदूषक – भवानिदानीं प्रसीदतु । अत्र लिखित श्रोतुमिच्छामि । [भव दाणि पसीददु । एत्थ लिहिद सुणिदु इच्छामि ।]

उर्वशी– साधु आर्य नागरिकोऽसि । [साहु अज्ज णाअरिओसि ।]

राजा – श्रूयताम् । (वाचयति)

स्वामिन्सभाविता यथाहं त्वया अज्ञाता ।
तथानुरक्तस्य यदि नाम तवोपरि ॥ १२ ॥

ವಿದೂಷಕ— ಅಯ್ಯೋ! ಅಯ್ಯೋ! ಎಲೈ ಗೆಳೆಯನೆ ಏನಿದು? ನನ್ನನ್ನು ನುಂಗಲು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಹಾವಿನ ಪರೆಯೊ ?

ರಾಜಾ – (ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ) ಗೆಳೆಯ, ಇದು ಹಾವಿನ ಪರೆಯಲ್ಲ. ಇದು ಭೂರ್ಜಪತ್ರವು ಇದರ ಮೇಲೆ ಏನನ್ನೋ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ

ವಿದೂಷಕ— ಮಿತ್ರನೆ, ಆ ಉರ್ವಶಿಯು ನಮಗೆ ಕಾಣದಂತೆ [ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಕೊಂಡು] ನಿನ್ನ ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಗೋಳಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಈ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಈ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ರಾಜಾ–ಬಯಕೆಗಳಿಗೆ ಮೇರೆಯೇ ಇಲ್ಲ [ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಆಶೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಮಿತಿಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಹೋಗಬಹುದು] (ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಓದಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಮಿತ್ರನೆ, ನಿನ್ನ ಊಹೆಯು ಸರಿಯಾದದ್ದು.

ವಿದೂಷಕ— ಗೆಳೆಯನೆ, ನೀನೀಗ ದಯವಿಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಓದು, ನಾನದನ್ನು ಕೇಳಬಯಸುವೆನು

ಉರ್ವಶೀ— ಒಳ್ಳೇದು! ಆರ್ಯನೇ ನೀನು ರಸಿಕನು [ಅಥವಾ ಬಹುಜಾಣನು]

ರಾಜಾ— ಗೆಳೆಯಾ ಕೇಳು. (ಪತ್ರವನ್ನು ಓದುವನು)

"ಪ್ರಭುವೆ, ನನ್ನನ್ನರಿಯದ ನೀನು ತಿಳಿದಂತೆ ನಾನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, [ನಾನು ಉರುಳಾಡುವದರಿಂದ] ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ ಕೋಮಲವಾದ

ननु मम लुलितपारिजातशयनीये भवन्ति ।
नन्दनवाता अप्यत्युष्णका शरीरके ॥ १३ ॥

[सामिअ सभाविआ जह अह तुये अमुणिआ । तह अणुरत्तस्स जइ णाम तुह उवरि ॥
ण मे लुलिअपारिजाअसअणिज्जयम्मि होन्ति । णन्दणवणवादावि अच्चुण्हआ सरीरए ॥]

उर्वशी — किं नु खलु साप्रतं भणिष्यति । [किं णु खु सपदं भणिस्सदि ।]

चित्रलेखा – ननु भणितमेव कमलनालायमानैरङ्गैः । [ण भणिद एव्व कमलणालाअमाणेहि अङ्गेहि ।]

विदूषक – दिष्टचा मयेव बुभुक्षितेन स्वस्तिवायनमुपलब्ध भवता समाश्वासनम् । [दिट्ठिआ मए विअ बुभुक्खिदेण मोत्थिवाअण उवलध्ध भवदा समामासणं ।]

राजा – समाश्वासनमिति किमुच्यते ।

तुल्यानुरागपिशुन ललितार्थबन्ध
पत्रे निवेशितमुदाहरण प्रियाया ।
उत्पक्ष्मल मम सखे मदिरेक्षणाया-
स्तस्या समागतमिवाननमाननेन ॥ १४ ॥

उर्वशी – अत्रावयो समविभागा प्रीति । [एत्थ णो समविभाआ पीदी ।]

राजा – वयस्य अङ्गुलीस्वेदेन दूष्येरन्नक्षराणि । धार्यतामयं स्वहस्ते निक्षेपः प्रियाया ।

ಪಾರಿಜಾತ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ನನ್ನ ಬಳಲಿದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಂದನವನದಿಂದ ಬೀಸುವ ತಂಗಾಳಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬಹಳೇ ಉಷ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವೇಕೆ? " ॥ ೧೨-೧೩ ॥

ಊರ್ವಶೀ— ಈಗ ಇವನು ಏನು ಅನ್ನಬಹುದು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ—ಕಮಲದ ದೇಟಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಇವನ ಅವಯುವಗಳಿಂದ ಇವನೀಗ ಏನು ಅನ್ನಬಹುದೆಂಬದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಇದೆ.

ವಿದೂಷಕ— ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ ನನಗೆ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಯನ [ಮೃಷ್ಟಾನ್ನದ ಕಾಣಿಕೆ] ಸಿಕ್ಕಂತೆ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ನಿನಗೀಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನ ದೊರಕಿತು [ಈ ಭೂರ್ಜಪತ್ರದಿಂದ ನಿನ್ನ ನೊಂದಮನಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವಾಗುವದು.]

ರಾಜಾ— ಇದು ಕೇವಲ ಸಮಾಧಾನವೆಂದೇಕೆ ಅನ್ನುವಿ ?

ನನ್ನಷ್ಟೇ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅವಳ ಅನುರಾಗ ಸೂಚಕವಾದ, ಲಲಿತವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಈ ಭೂರ್ಜಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, ಆ ಪ್ರಿಯತಮೆಯ, ಈ ಪದ್ಯವು, ಆ ಮದಿರಾಕ್ಷಿಯ ತೆರೆದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಮುಖವು ಈಗ ನನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಡುವದೋ ಏನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವದು ॥ ೧೪ ॥

ಊರ್ವಶೀ— ಈಗ ನಮ್ಮೀರ್ವರ ಪ್ರೇಮವು ಸಮಾನವಾದದ್ದು.

ರಾಜಾ — ಮಿತ್ರನೆ, ನನ್ನ ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಬೆವರಿನಿಂದ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಬಹುದು ಕಾರಣ, ನನ್ನಿನಿಯಳ ಈ ಪತ್ರವನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊ.

विदूषक – (गृहीत्वा) किमदानी तत्रभवत्युर्वशी भवतो मनोरथाना कुसुम दर्शयित्वा फले विसवदति । [किं दाणि तत्तभोदी उव्वसी भवदो मणोरहाण कुसुम दसिअ फले विसवदति ।]

उर्वशी – हला यावदुपगमनकातर हृदय पर्यवस्थापयामि तावत्त्वमस्मै आत्मान दर्शयित्वा यन्मम क्षम तद्भण । [हला जाव उवगमणकादर हिअअ पज्जवत्थावेमि दाव तुम से अत्ताण दसिअ ज मे खम त भणाहि ।]

चित्रलेखा — तथा । [तह ।] (इति तिरस्करिणीमपनीय राजानमुपसृत्य) जयतु जयतु महाराज । [जेदु महाराओ ।]

राजा -- (ससभ्रमादरगर्भम्) स्वागत भवत्यै । (पार्श्वमवलोक्य) भद्रे

त तथा नन्दयसि मा सख्या विरहिता तया ।
सगमे पूर्वदृष्टेव यमुना गङ्गया विना ॥ १५ ॥

चित्रलेखा — ननु प्रथम मेघराजिर्दृश्यते पश्चाद्विद्युल्लता । [ण पढम मेहराई दीसदि पच्छा विज्जुल्लदा ।]

ವಿದೂಷಕ – (ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು)

ಮಾನ್ಯಳಾದ ಆ ಉರ್ವಶಿಯು ನಿನ್ನ ಮನೋರಥವೆಂಬ ಗಿಡಕ್ಕೆ [ಈ ಲೇಖದ ಮುಖಾಂತರ] ಹೂವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಈಗ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ತಪ್ಪ ಬಹುದೊ ? [ಹೂ ಬಿಟ್ಟ ನಿನ್ನ ಮನೋರಥವು ತೀವ್ರವೇ ಫಲಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ಅಂದರೆ— ಉರ್ವಶಿಯ ಪೇಮಪತ್ರವು ನಾಯಕನ ಬಯಕೆಗಳಿಗೆ ಹೂವಿದ್ದಂತೆ. ಅವಳ ಸಮಾಗಮವೆಂಬ ಫಲವು ಬೇಗನ ಒದಲಿದೆಯೆಂದು ವಿದೂಷಕನು ಸೂಚಿಸುವನು]

ಉರ್ವಶೀ— ಗೆಳತಿ, ಇವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಲು ಕಾತರಗೊಂಡ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೀನು ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ [ಶಬ್ದಶಃ– ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು] ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ (ಎಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು — ಮಾಯೆಯ ಹೊದಿಕೆ ಯನ್ನು — ದೂರಮಾಡಿ ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯ ವಾಗಲಿ

ರಾಜಾ— (ಸಂಭ್ರಮಾದರಗಳಿಂದ) ಪೂಜ್ಯಳೆ, ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವು (ಅವಳ ಬದಿಗೆ ನೋಡಿ) ಮಾನ್ಯಳೇ —

ಗಂಗೆಯ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿ ಕಂಡ ಯಮುನೆಯು ಗಂಗೆಯ ನುಳಿದು ಹೇಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ [ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯಾದ ಉರ್ವಶಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಂಡಾಗ ಆನಂದ ಕೊಟ್ಟಷ್ಟು] ಆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಸಖಿಯನ್ನ ಗಲಿದ ನೀನು ಈಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನೀಯುವದಿಲ್ಲ ॥೧೫॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಮೋಡಗಳನ್ನು ಕಂಡಮೇಲಲ್ಲವೆ ಮಿಂಚನ್ನು ಕಾಣುವದು?

विदूषक – (अपवार्य) कथं नैषा उर्वशी । तस्यास्तत्रभवत्या अभिमता सहचरी । [कह ण एसा उव्वसी । ताए तत्तहोदीए अहिमदा सहअरी ।]

राजा –– एतदासनमास्यताम् ।

चित्रलेखा –– (उपविश्य) उर्वशी महाराज शिरसा प्रणम्य विज्ञापयति । [उव्वसी महाराअ सिरसा पणमिअ विण्णवेदि ।]

राजा – किमाज्ञापयति ।

चित्रलेखा – मम तस्मिन्सुरारिसंभवे दुर्णये महाराज एव शरणमासीत् । साहं तव दर्शनसमुत्थितेन मदनेन बलवद्बाध्यमाना भूयोऽपि महाराजेनानुकम्पनीयेति । [मह तस्सिं सुरारिसंभवे दुण्णए महाराओ एव्व सरणं आसि । सा अहं तुह दंसणसमुत्थेण मअणेण बलिअं बाहीअमाणा भूओवि महाराएण अणुकम्पणीअत्ति ।]

राजा – भद्रमुखि ।

पर्युत्सुका कथयसि प्रियदर्शना ता-
मार्तं न पश्यसि पुरूरवसं तदर्थे ।
साधारणोऽयमुभयोः प्रणयो यतस्व
तप्तेन तप्तमयसा घटनाय योग्यम् ॥ १६ ॥

ವಿದೂಷಕ — (ಮರೆಯಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಂಡು ರಾಜನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ) ಏನು ? ಇವಳು ಉರ್ವಶಿಯಲ್ಲವೆ? ಅವಳ ಪ್ರಿಯಗೆಳತಿಯೋ ಇವಳು !

ರಾಜಾ— ಮಾನ್ಯಳೇ, ಈ ಆಸನವನ್ನಲಂಕರಿಸಬೇಕು.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು) ಉರ್ವಶಿಯು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಶಿರಬಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೇನಂದರೆ —

ರಾಜಾ — ಏನಾಜ್ಞಾಪಿಸುವಳು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ‘ ನನಗೆ ಅಸುರರಿಂದ ಬಾಧೆಯುಂಟಾದಾಗ ಮಹಾರಾಜರೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆತೋರಿ ನನ್ನನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ, ನಿಮ್ಮ ದರ್ಶನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮದನಬಾಧೆಯಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಈಗ ಪುನಃ ಮಹಾರಾಜರೇ ದಯಮಾಡಿ ಈ ಮದನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಬೇಕು. ’ ಎಂದು ಅವಳು ತಮಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿರುವಳು

ರಾಜಾ — ಮಂಗಲಾಂಗಿಯೆ —

ನೀನು ಆ ಶೋಭನಾಂಗಿಯು ಕಾಮಪೀಡೆಯಿಂದ ಯಾತನೆಪಡುತ್ತಿರುವಳೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವಿ; ಅವಳ ಸಲುವಾಗಿ ತಾಪಪಡುವ ಈ ಪುರೂರವನನ್ನು (ನನ್ನನ್ನು) ನೀನು ನೋಡುವದಿಲ್ಲ ನಮ್ಮೀರ್ವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೇಮವಿದ್ದು ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವದು ಕಾರಣ, ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಕಾದಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವದು (ಬೆಸೆಯುವದು) ಉಚಿತವು॥ ೧೬ ॥

चित्रलेखा — (उर्वशीमुपेत्य) हला एहि। त्वत्तोऽपि निर्दयतर मदन दृष्ट्वा प्रियतमस्य ते दूत्यस्मि संवृत्ता। [हला एहि। तुवत्तोवि णिद्दवदर मअण देक्खिअ पिअअमस्स दे दूदिह्मि-संवुत्ता।]

उर्वशी — (तिरस्करिणीमपनीय) अयि अनवस्थिते लघु त्वयोज्झितास्मि। [अयि अणवत्थिदे लहुअ तुए उज्झिदम्हि।]

चित्रलेखा — (सस्मितम्) इतो मुहूर्तात् ज्ञास्यामि का कामुज्झिष्यतीति। आचार तावत्प्रतिपद्यस्व। [इदो मुहुत्तादो जाणिस्स का क उज्झिस्सदिति। आआर दाव पडिवज्ज।]

उर्वशी — (ससाध्वसमुपसृत्य सव्रीडम्) जयतु जयतु महाराजः। [जेदु जेदु महारओ।]

राजा — सुन्दरि

> मया नाम जितं यस्य त्वयायं समुदीर्यते।
> जयशब्दः सहस्राक्षादागतः पुरुषान्तरम् ॥ १७ ॥

(हस्ते गृहीत्वा एनामुपवेशयति)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ಊರ್ವಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಎಲೈ ಗೆಳತಿ, ಬಾ ಮದನನು ನಿನಗಿಂತಲೂ ನಿನ್ನ ಇನಿಯನನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ದಯನಾಗಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನೀಗ ಅವನ ದೂತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವೆನು.

ಊರ್ವಶೀ — (ತಿರಸ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ) ಎಲೆ ಅಸ್ಥಿರಳೆ, ಇಷ್ಟುಬೇಗ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆಯಾ ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — (ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ) ಇನ್ನು ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರನ್ನು ಬಿಡುವರೆಂಬದು ತಾನೇ ತಿಳಿಯುವದು. ಈಗ ಮೊದಲು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮಾಡು.

ಊರ್ವಶೀ — (ಭಯದಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ.

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಸುಂದರಿ,

ಸುರಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸದ ಈ 'ಜಯ' ಶಬ್ದವನ್ನು ನೀನು ನನ್ನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿರುವಿಯೆಂದ ಮೇಲೆ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಜಯಶಾಲಿಯು ॥ ೧೭ ॥

(ಎಂದು ಅವಳ ಕೈಹಿಡಿದು ಕೂಡಿಸುವನು.)

विदूषक — भवति राज्ञ प्रियवयस्यौ ब्राह्मण कि न वन्द्यते। [भोदि रण्णो पिअवअस्सो बह्मणो कि ण वन्दीअदि।] (उर्वशी सस्मित प्रणमति)

विदूषक — स्वस्ति भवत्यै। [सथ्थि भोदीए।]

(नेपथ्ये देववूतः) चित्रलेखे त्वरयोर्वशीम्।

मुनिना भरतेन य प्रयोगो
भवतीष्वष्टरसाश्रयो नियुक्तः।
ललिताभिनय तमद्य भर्ता
मरुता द्रष्टुमना सलोकपाल ॥ १८ ॥

(सर्वे कर्णं ददति। उर्वशी विषाद नाटयति)

चित्रलेखा – श्रुत प्रियसख्या देवदूतस्य वचनम्। अनुमान्यता महाराज्ञ। [सुद पिअसहीए देवदूदस्य वअण। अणुमाणीअदु महाराओ।]

उर्वशी – नास्ति मे वाचा। [णथ्थि मे वाआ।]

चित्रलेखा– महाराज उर्वशी विज्ञापयति परवशोऽय जन। तन्महाराजेनाभ्यनुज्ञाता इच्छामि देवदेवस्यानपराद्धमात्मान कर्तुम्। [महाराअ उव्वसी विण्णवेदि परवसो अअ जणो। ता महाराएण अभ्भणुण्णादा इछ्छामि देअदेअस्स अणवरध्व अत्ताणअ कादु।]

ವಿದೂಷಕ — ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಮಹಾರಾಜನ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಾದ ನನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೇ ?

(ಉರ್ವಶಿಯು ನಸುನಗುತ್ತ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಳು.)

ವಿದೂಷಕ — ನಿನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ.

(ತೆರೆಯಲ್ಲಿ ದೇವದೂತನು) ಚಿತ್ರಲೇಖೆ, ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ತ್ವರೆಗೊಳಿಸು—

ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರಾದ ಭರತಮುನಿಗಳು [ಶೃಂಗಾರಾದಿ] ಅಷ್ಟರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಾವ ರೂಪಕವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕಲಿಸಿರುವರೊ, ಲಲಿತವಾದ ಅಭಿನಯವುಳ್ಳ ಆ ನಾಟಕದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಇಂದು ನೋಡ ಬಯಸುವನು ॥ ೧೮॥

(ಎಲ್ಲರೂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವರು ಉರ್ವಶಿಯು ವಿಷಾದವನ್ನು ನಟಿಸುವಳು)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಗೆಳತಿ, ದೇವದೂತನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಮಹಾರಾಜನ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ [ಹೋಗೋಣ]

ಉರ್ವಶೀ— ಮಾತನಾಡಲು ನನಗೆ ಬಾಯಿಯೇ ಇಲ್ಲದಾಗಿದೆ.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಮಹಾರಾಜನೆ , ಉರ್ವಶಿಯು ಪರಾಧೀನಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮಹೇಂದ್ರನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರುವಂತಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ಹೋಗಿ ಬರುವೆನೆಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವಳು.

राजा – (कथं कथमपि वचनं संस्थाप्य) नास्मि भवत्योरीश्वरनियोगप्रत्यर्थी । स्मर्तव्यस्त्वया जनः ।

(उर्वशी वियोगदुःखं रूपयन्ती राजानं पश्यन्ती सह सख्या निष्क्रान्ता)

राजा – (सनिश्वासम्) सखे वैयर्थ्यमिव चक्षुषः सम्प्रति ।

विदूषकः – (पत्रं दर्शयितुकामः) नन्वेतत्– (इत्यर्धोक्ते आत्मगतम्) हा धिक् हा धिक् उर्वशीदर्शनविस्मितेन मया तद्भूर्जपत्रं प्रभ्रष्टमपि हस्तात्प्रमादेन न विज्ञातम् । [ण एदं – हद्धी हद्धी उव्वसीदंसणविह्मिदेण मए तं भुज्जवत्तअं पब्भट्ठंपि हत्थादो पमादेण ण विण्णादं ।]

राजा – भद्र किमसि वक्तुकाम इव ।

विदूषकः – वयस्य एतदस्मि वक्तुकामः । मा भवानङ्गानि मुञ्चतु । दृढं खलु त्वयि बद्धभावा उर्वशी । न सा इतोगतमनुरागं शिथिलयति । [वअस्स एदह्मि वत्तुकामो । मा भवं अङ्गाइं मुञ्चदु । दढं खु तुइ बद्धभावा उव्वसी । ण सा इदोगदं सिढिलेदि ।]

ರಾಜಾ — (ಹೇಗೊ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು) ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವದಕ್ಕೆ ನಾನು ಆತಂಕ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ಆದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

(ಉರ್ವಶಿಯು ವಿಯೋಗದುಃಖವನ್ನು ನಟಿಸಿ ರಾಜನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯೊಡನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು)

ರಾಜಾ— (ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು) ಗೆಳೆಯನೆ, ಈಗ ಈ ಕಣ್ಣುಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾದಂತೆಯೇ ಸೈ.

ವಿದೂಷಕ—(ಭೂರ್ಜಪತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿ) ಇಕೋ ಈ (ಎಂದು ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ನಿಂತು, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) ಅಯ್ಯೋ ! ನಾನು ಬಹಳೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾಗಿ ಆ ಉರ್ವಶಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವು ಎಲ್ಲಿಯೊ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಬಿದ್ದುಹೋದರೂ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ನನಗೆ ಅದು ಗೊತ್ತೇ ಆಗಿಲ್ಲ ! [ಇನ್ನೇನು ಗತಿ ?]

ರಾಜಾ — ಮಿತ್ರನೆ, ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವೆ ?

ವಿದೂಷಕ— ಮಿತ್ರನೆ, ನಾನು ಹೇಳಬಯಸಿದ್ದೇನೆಂದರೆ—ನೀನು ಹೀಗೆ ನಿರಾಶನಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಉರ್ವಶಿಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿರುವಳು, ಎಂದಮೇಲೆ, ಅವಳು ನಿನ್ನ ಮೇಲಿನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಾರಳು.

राजा — ममाप्येतदाशसि मन । तया खलु प्रस्थाने

अनीशया शरीरस्य हृदय स्ववशं मयि ।

स्तनकम्पक्रियालक्ष्यैर्न्यस्त नि श्वसितैरिव ॥ १९ ॥

विदूषक – (आत्मागतम्) वेपते मे हृदयमिमा वेला तत्रभवता तस्य भूर्जपत्रस्य नाम ग्रहीतव्य भविष्यतीति ! [वेवदि दे हिअअ इम वेल तत्तभवदा तस्स भुज्जवत्तस्स णाम गेण्हिदव्व भविस्सदित्ति ।]

राजा— वयस्य केनेदानीमुन्मनसमात्मान विनोदयामि । (स्मृत्वा) उपनय भूर्जपत्रम् ।

विदूषकः— (विषाद नाटयति) हन्त न दृश्यते । भो· दिव्य खलु तद्भूर्जपत्र गतमुर्वश्या मार्गेण । [हन्ण ण दीसदि । भो दिव्व खु त भुज्जवत्त गद उव्वसीए मग्गेण ।]

राजा — सर्वत्र प्रमादी वैधेय । ननु विचिनोतु भवान् ।

विदूषकः— (उत्थाय) नन्वितो भवेदितो भवेन । [ण इदो भवे ण इदो भवे ।]

(इति विचेतव्य नाटयति)

ರಾಜಾ— ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಹಾಗೇ ಎನಿಸುವದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವಳು ಹೋಗುವಾಗ—

ಅವಳ ದೇಹವು ಅವಳ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಕುಚಕಂಪನದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಳ ನಿಟ್ಟುಸುರಿನ ಮುಖಾಂತರ ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಹೋದಳೋ ಏನೊ ಎಂದೆನಿಸುವದು ॥ ೧೯ ॥

ವಿದೂಷಕ — (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) ಈ ವೇಳೆಗೆ ಮಹಾರಾಜನು ಭೂರ್ಜಪತ್ರದ ಹೆಸರನ್ನೆಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವನೋ ಎಂದು ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿರುವದು.

ರಾಜಾ— ಮಿತ್ರನೆ, ನೊಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನೀಗ ಎಲ್ಲಿ ವಿನೋದವಡಿಸಲಿ? (ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು) ಆ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವನ್ನಾದರೂ ತಾ

ವಿದೂಷಕ —(ವಿಷಾದವನ್ನು ನಟಿಸುವನು) ಅಯ್ಯೋ! ಅದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲs! ಮಿತ್ರನೆ, ಆ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವೂ ಕೂಡ ದೇವಲೋಕದ್ದೇ ಅದದ್ದರಿಂದ ಉರ್ವಶಿಯು ಹೋದ ಹಾದಿಯಿಂದಲೇ ಅದೂ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ರಾಜಾ— ನಿನ್ನಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿಗಳೆ. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕು ಅಂದೆ. ದ

ವಿದೂಷಕ– (ಎದ್ದು) ಅದು ಇಲ್ಲಿರಬಹುದು, ಅಲ್ಲಿರಬಹುದು.

(ಎನ್ನುತ್ತ, ಹುಡುಕುವಂತೆ ನಟಿಸುವನು)

(ततः प्रविशति काशीराजपुत्री सपरिवारा देवी)

देवी — हञ्जे निपुणिके सत्यं लतागृहं प्रविशन्नार्यमाणवकसहायो दृष्टस्त्वया आर्यपुत्रः । [हञ्जेणिउणिए सच्चं लदाघरं पविसन्तो अज्जमाणवअसहाओ दिठ्ठो तुए अज्जउत्तो ।]

निपुणिका – अलीकं किं मया भट्टिनी विज्ञापितपूर्वा । [अलीअं किं मए भट्टिनी विण्णविदपुव्वा ।]

देवी – तेन हि लतान्तरिता श्रोष्यामि तावदस्य विश्रब्धामन्त्रितानि यत्त्वया कथितं तत्सत्यं न वेति । [तेण हि लदन्तरिदा सुणिस्सं दाव से वीसद्धामन्तिदाणि जं तुए कहिदं तं सच्चं ण वत्ति ।]

निपुणिका – यद्देव्यै रोचते । [जं देवीए रुच्चदि ।]

देवी – (परिक्रम्य पुरस्तादवलोक्य च) निपुणिके किमेतज्जीर्णचीरमिव इतोमुखं दक्षिणमारुतेनानीयते । [णिउणिए किं एदं जिण्णचीरं विअ इदोमुहं दक्खिणमारुदेण आणीअदि ।]

नितुणिका - (विभाव्य) भट्टिनि परिवर्तनविभाविताक्षरं भूर्जपत्रं खल्वेतत् । हन्त भत्र्या एव नूपुरकोट्या लग्नम् । (गृहीत्वा) कथम् । वाच्यताम् । [भट्टिणि पडिवत्तण-विभाविदक्खरं भुज्जवत्तं खु एदं । हन्त भट्टिणीए एव्व णेउरकोडीए लग्गं । .... कहं । वाईअदु ।]

(ಬಳಿಕ ಕಾಶೀರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಮಹಾರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಳು)

ದೇವಿ [ಮಹಾರಾಣಿಯು] — ಎಲ್ಲೈ ನಿಪುಣಿಕೆ, ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಪೂಜ್ಯ ಮಾಣವಕನೊಡನೆ ಲತಾಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಹೋದದ್ದನ್ನು ನೀನು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ನೋಡಿದಿಯಾ?

ನಿಪುಣಿಕಾ — ನಾನು ಹೀಗೆ ಎಂದಾದರೂ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿರುವೆನೆ ?

ದೇವಿ— ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಬಳ್ಳಿಯ ಮರೆಗೆ ನಿಂತು ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಗುಪ್ತಾಲೋಚನೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವೆನು ಅಂದರೆ, ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ಯವೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎನ್ನುವದು ಗೊತ್ತಾಗುವದು

ನಿಪುಣಿಕಾ— ಮಹಾರಾಣಿಯ ಇಷ್ಟವಿದ್ದಂತೆ ಆಗಲಿ

ದೇವಿ-- (ಪರಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತ) ನಿಪುಣಿಕೆ, ಇದೇನು? ಹರಕು ಅರಿವೆಯ ಚಿಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇದು ದಕ್ಷಿಣದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಇತ್ತ ಕಡೆಗೇ ತೂರಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವದು

ನಿಪುಣಿಕಾ — (ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ) ಮಹಾರಾಣಿಯೆ, ಇದು ಭೂರ್ಜಪತ್ರವು. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಇದು ತಿರುವಿಬೀಳಲು ಇದರ ಮೇಲಿನ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕಾಣುವವು ಓಹೋ ! ಮಹಾರಾಣಿಯ ನೂಪುರದ ಕೊಂಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು. (ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು) ಏನು ! ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಇದನ್ನೋದಬೇಕು.

देवी – अनुवाचय तावदेतत् । यदि अविरुद्ध तत श्रोष्यामि । [अणुवाएहि दाव ण । जदि अविरुध्द तदो सुणिस्स ।]

निपुणिका – भट्टिनि तदेव कौलीन विजृम्भते । भर्तारमुद्दिश्य उर्वश्या काव्यबन्ध इति तर्कयामि । आर्यमाणवकप्रमादेनावयोर्हस्त गत इति । [भट्टिणि त एव्व कोलीण विजिम्भदि । भट्टारअ उद्दिशिअ उव्वसीए कव्वबन्धोत्ति तक्केमि ।]

देवी — तेन ह्यस्य गृहीतार्था भवामि । [तेण हि से गहिदत्था होमि ।]

(निपुणिका राज्ञा पूर्ववाचित वाचयति)

देवी -- अनेनैवोपहारेण तमप्सर कामुक पश्यामि । [इमिणा एव्व उवहारेण त अच्छरायुअ पेक्खामि ।] (इति परिजनसहिता लतागृह परिक्रामति)

विदूषक -भो वयस्य किमेतत्पत्रवनवशगामि प्रमदवनसमीपगतक्रीडापर्वतपर्यन्ते दृश्यते । [भो वअस्स कि एद पत्तणवसगामि पमदवणसमीवगदकीलापव्वदपज्जन्ते दोसदि ।]

राजा – (उत्थाय) भगवन् वसन्तप्रिय दक्षिणवायो

वासार्थ हर सभृत सुरभिणा पौष्प रजो वीरुधा
कि कार्य भवतो हृतेन दयितास्नेहस्वहस्तेन मे ।

ದೇವಿ --; ಮೊದಲು ನೀನು ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಓದು. ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಕೇಳುವೆನು

ನಿಪುಣಿಕಾ- ಮಹಾರಾಣಿಯೆ, ಇದು ಅದೇ ನಿಂದಾಸ್ಪದವಾದ ಮಾತನ್ನೇ ಬಲಪಡಿಸುವದು ಇದು, ಉರ್ವಶಿಯು ಮಹಾರಾಜನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬರೆದ ಪದ್ಯವಿರಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಊಹೆ ಆರ್ಯ ಮಾಣವಕನ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ [ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು] ಈಗ ನಮ್ಮ ಕೈಸೇರಿದ.

ದೇವಿ -- ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಓದು, ಅದರಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನು.

(ರಾಜನು ಹಿಂದೆ ಓದಿದ್ದನ್ನೇ ನಿಪುಣಿಕೆಯು ಓದುವಳು)

ದೇವಿ -- ಈ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನನ್ನು ಕಾಣುವೆನು

(ಎಂದು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಲತಾಮಂಟಪದ ಹತ್ತಿರ ಬರುವಳು.)

ವಿದೂಷಕ -- ಎಲೈ ಮಿತ್ರನೆ, ಇದೇನು ಕಾಣುವದು ? ಪ್ರಮದವನದ ಹತ್ತಿರ-ವಿರುವ ಈ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವದು ?

ರಾಜಾ — (ಎದ್ದುನಿಂತು) ಎಲೈ ವಸಂತ ಮಿತ್ರನಾದ ಮಲಯ ಮಾರುತವೆ ? ಪರಿಮಳದ ಸಲುವಾಗಿ, ಈ ವಸಂತಮಾಸವು ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ಹೂವುಗಳ ಪರಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು, ನನ್ನಿನಿಯಳ ಈ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು

जानीते हि मनोविनोदनफलैरेवविधैर्धारित
कामार्त जनमञ्जना प्रति भवानालक्षितप्रार्थन ॥ २० ॥

निपुणिका – भट्टिनि एतस्यैवान्वेषणा वर्तते । [भट्टिणि एदस्स एव्व अण्णेसणा वट्टदि ।]

देवी – प्रेक्षे । [पेक्खामि ।]

विदूषक – भो म्लायमानकेसरच्छविना मयूरपिच्छेन विप्रलब्धोऽस्मि । [भो मिलाअमाणकेसरच्छविणा मोरपिच्छेण विप्पलध्धो ह्मि ।]

राजा – सर्वथा हतोऽस्मि मन्दभाग्य ।

देवी – (सहसोपसृत्य) आर्यपुत्र अलमावेगेन । एतत्तद्भूर्जपत्रम् । [अज्जउत्त अल आवेएण । एद त भुज्जवत्त ।]

राजा – (ससम्भ्रमम्) अये देवी । स्वगत देव्यै ।

देवी – दुरागतमिदानी सवृतम् । [दुरागद दाणि सवुत्त ।]

राजा – (जनान्तिकम्) वयस्य किमत्र प्रतिविधेयम् ।

विदूषक – (जनान्तिकम्) लोत्रेण गृहीतस्य कुम्भीलकस्य अस्ति वा प्रतिवचनम् । [लोत्तेण गहिदस्स कुम्भिलअस्स अत्थि वा पडिवअण ।]

ಹೋಗುವದರಿಂದ ನಿನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನಂಥ ಕಾಮಪೀಡಿತರಿಗೆ ಅವರ ನೊಂದಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಇಂಥ ವಸ್ತುಗಳೇ, ಜೀವಾಳ ವೆಂಬುದನ್ನು, ಅಂಜನೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ನೀನು ಬಲ್ಲೆ ॥ ೨೦ ॥

ನಿಪುಣಿಕಾ— ಇದರ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಈಗ ಶೋಧನಡದಿದೆ

ದೇವೀ —ನಾನು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆನು.

ವಿದೂಷಕ—ಬಾಡಿದ ಕೇಸರವುಷ್ಪದಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನು ಮೋಸಹೋದೆನು

ರಾಜಾ— ದುರ್ಭಾಗ್ಯನಾದ ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದಲೂ ನಿರಾಶೆ ದುಃಖ.

ದೇವೀ— (ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು) ಆರ್ಯಪುತ್ರನೆ, ಆತುರನಾಗಬೇಡ ಇದೊ, ಆ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವು.

ರಾಜಾ— (ಗಾಬರಿಯಿಂದ) ಏನು! ಮಹಾರಾಣಿ! ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವು.

ದೇವೀ—ಆದರೀಗದು 'ದುರಾಗತ' ವಾಯಿತು. [ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಈ ಆಗಮನದಿಂದ ನಿನಗೆ ಸುಖವಾಗದೆ ದುಃಖವೇ ಆಯಿತು.]

ರಾಜಾ— (ಮರೆಯಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ) ಗೆಳೆಯನೆ, ಈಗೇನು ಮಾಡಬೇಕು ?

ವಿದೂಷಕ — (ಮರೆಯಲ್ಲಿ–ರಾಜನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ) ಕಳವಿನ ಮಾಲುಸಹಿತ ಸಿಕ್ಕ [Caught red–handed] ಕಳ್ಳನೇನು ಉತ್ತರಕೊಡಬಲ್ಲ ?

राजा – (अपवार्य) मूढ नाय परिहासकाल । (प्रकाशम्) देवि नेद मया मृग्यते। तत्खलु मन्त्रपत्र यदन्वेषणाय ममायमारम्भ. ।

देवी — युज्यत आत्मन सौभाग्य प्रच्छादयितुम् । [जुज्जदि अत्तणो सोहग्ग पच्छादेदु ।]

विदूषकः – भवति त्वरयास्य भोजन येन पित्तोपशमनेन स्वस्थो भवति । [भोदि तुवरेहि से भोअण जेण पित्तोवसमणेण सुत्थो होदि ।

देवी – निपुणिके शोभन खलु आश्वासित प्रियवयस्यो ब्राह्मणेन । किमन्यत् । अन्नचिन्तायामावेशित. प्रिय खिद्यते । [णिउणिए सोहण खु आसासिदो पिवअस्सो बह्मणेण । किं अण्ण , अण्णचिन्ताए आवेसिदो पिओ खिज्जदि ।]

विदूषक भवति ननु पश्य आश्वासित पिशाचोऽपि भोजनेन । [भोदि ण पेख्ख आसासिदो पिसाचोयि भोअणेण ।]

राजा – मूर्ख बलादपराधिन मा प्रतिपादयसि ।

देवी – नास्ति भवतोऽपराध । अहमेवात्रापराद्धा या प्रतिकूलदर्शना भूत्वा अग्रतस्ते तिष्ठामि । इतोऽह गमिष्यामि । [णत्थि भवदो अवराहो । अह एव्व एत्थ अवरध्दा । जा पडिऊलदसणा भविअ अग्गदो दे चिट्ठामि । इदो अह गमिस्स ।]

(कोप नाटयित्वा प्रस्थिता)

ರಾಜಾ — (ಮರೆಯಲ್ಲಿ) ಮೂರ್ಖನೆ, ಇದು ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಮಯವಲ್ಲ. (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಮಹಾರಾಣಿಯೆ, ನಾನು ಇದನ್ನು [ಈ ಭೂರ್ಜಪತ್ರವನ್ನು] ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಒಂದು ಬಹಳೇ ಮಹತ್ವವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಪತ್ರವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದನು.

ದೇವೀ — ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ನೀನು ಹೀಗೆ ಬಚ್ಚಿಡುವದು ಯುಕ್ತವೆ ?

ವಿದೂಷಕ — ಪೂಜ್ಯಳೆ, ಇವನಿಗೆ ಬೇಗ ಊಟಮಾಡಿಸು ಅಂದರೆ, ಪಿತ್ತವು ಶಾಂತವಾಗಿ ಇವನು ಸ್ವಸ್ಥನಾಗುವನು.

ದೇವೀ — ನಿಪುಣಿಕೆ, ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದನು. ಮತ್ತೇನು, ಕಾಮಪೀಡಿತನು ಅನ್ನದ ವಿಚಾರದಿಂದ ಬಹಳ ಕಂಗಾಲಾಗಿರುವನು

ವಿದೂಷಕ — ಅವ್ವಾ, ನೋಡು ಆಹಾರದಿಂದ ಪಿಶಾಚಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನ ಗೊಳಿಸಬಹುದು

ರಾಜಾ — ಛೀ ಮೂರ್ಖಾ! ನೀನು ಬಲತ್ಕಾರದಿಂದ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಈ ಅಪರಾಧ ವನ್ನು ಹೇರುತ್ತಿರುವಿ.

ದೇವೀ–ಇದು ನಿನ್ನ ಅಪರಾಧವಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿನ್ನೆದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಕೊಂಡದ್ದು ನನ್ನದೇ ಅಪರಾಧವು. ಇಗೊ, ನಾನಿಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗುವೆನು.

(ಎಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಹೊರಡುವಳು)

राजा — अपराधी नामाह् प्रसीद रम्भोरु विरम संरम्भात् ।
सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो निरपराधः ॥ २१ ॥
(इति पादयोः पतति)

देवी – (आत्मगतम्) मा खलु लघुहृदया अहमनुनयं बहु मन्ये । किं तु अदाक्षिण्य-कृतात्पश्चात्तापाद्बिभेमि । [मा खु लहुहिअआ अहं अणुणअं बहु मण्णे । किं दु अदक्खिण-किदस्स पच्छादावस्स भाएमि ।] (राजानमपहाय सपरिवारा निष्क्रान्ता)

विदूषक – प्रावृण्नदीव अप्रसन्ना गता देवी । ननूत्तिष्ठ । [पाउसणदी विअ अप्पसण्णा गदा देवी । ण उट्ठेहि ।]

राजा – (उत्थाय) वयस्य नेदमनुपपन्नम् । पश्य
प्रियवचनकृतोऽपि योषितां दयितजनानुनयो रसादृते ।
प्रविशति हृदयं न तद्विदां मणिरिव कृत्रिमरागयोजितः ॥ २२ ॥

विदूषक – अनुकूलमत्रभवत एतत् । न खल्वक्षिदुःखितोऽभिमुखे दीपशिखां सहते । [अणुऊलं एत्थ भवदो एदं । ण हु अक्खिदुक्खिदो अहिमुहे दीवसिहं सहेदि ।]

ರಾಜಾ — ಪ್ರಿಯೆ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾನು ಅಪರಾಧಿಯು. ಕ್ಷಮಿಸು ಸಿಟ್ಟಿಗೆಳದಿರು ನೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರೇ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದರೆ ಸೇವಕನು ನಿರಪರಾಧಿಯಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ॥ ೨೧ ॥ (ಎಂದು ಪಾದಗಳಿಗೆರಗುವನು)

ದೇವೀ - (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ)
ಇವನೀ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವಷ್ಟು ಅಲ್ಪ ಮನಸ್ಸಿನವಳು ನಾನಾಗುವದು ಬೇಡ ವಾದರೂ ನನ್ನೀ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಹೆದರುವೆನು
(ಅರಸನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವಳು)

ವಿದೂಷಕ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಹೊಳೆಯಂತೆ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗದೇ ಹಾಗೇ ಹೊರಟುಹೋದಳು ಏಳೀಗ

ರಾಜಾ — (ಎದ್ದು) ಇದೇನೂ ಅಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ನೋಡು—
ಕೃತ್ರಿಮಬಣ್ಣಬಳಿದ ರತ್ನವು ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕರಿಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವೆನಿಸದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಒಲವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಿಯರು ಎಷ್ಟೇ ಮಧುರಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮೆಯರನ್ನು ಒಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಸಿದರೂ ಕೂಡ ಅದು ಅವರ [ಪ್ರಿಯರ] ಕೃತ್ರಿಮಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ತಣಿಸಲಾರದು. ॥ ೨೨ ॥

ವಿದೂಷಕ -- ಇದು [ರಾಣಿಯು ಹೀಗೆ ಹೋದದ್ದು] ನಿನಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ. ಕಣ್ಣುಬೇನೆ ಬಂದವನು ತನ್ನೆದುರಿಗೆ ದೀಪದ ಉರಿಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರನು.

राजा – मा मैवम् । उर्वशीगतमनसोऽपि मे स एव देव्या बहुमान । किं तु प्रणिपातलङ्घनादहमस्या धैर्यमवलम्बिष्ये ।

विदूषक – तिष्ठतु तावद्भवतो धीरता । बुभुक्षितस्य ब्राह्मणस्य जीवितमवलम्बता भवान् । समय खलु स्नानभोजन सेवितुम् । [चिट्ठदु दाव भवदो धीरदा । बुभुक्खिदस्स-बह्मणस्स जीविद अवलम्बदु भव । समओ खु ण्हाणभोअण सेविदु ।]

राजा – (ऊर्ध्वमवलोक्य) गतमर्धं दिवसस्य ।

उष्णालुः शिशिरे निषीदति तरोर्मूलालवाले शिखी
निर्भिद्योपरि कर्णिकारमुकुलान्याशेरते षट्पदा ।
तप्त वारि विहाय तीरनलिनी कारण्डव सेवते
क्रीडावेश्मनि चैष पञ्जरशुक· क्लान्तो जल याचते ।। २३ ।।

(इति निष्क्रान्तौ)

इति द्वितीयोऽङ्क ।

ರಾಜಾ— ಹಾಗಲ್ಲ ನಾನು ಈಗ ಉರ್ವಶಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಣಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೆ ಆದರವಿದೆ ಆದರೆ ನಾನು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಣಿಯು ಹೊರಟುಹೋದದ್ದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಅವಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಿಗುವಿನಿಂದಿರುವೆನು.

ವಿದೂಷಕ— ನಿನ್ನ ಬಿಗುವು ಹಾಳಾಗಲಿ, ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಈ ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ [ನನ್ನ] ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಳಿಸು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಊಟಮಾಡುವ ವೇಳೆ ಯಾಯಿತು

ರಾಜಾ – (ಮೇಲೆ ನೋಡಿ) ಒಹೋ! ಈಗಾಗಲೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾಯಿತಲ್ಲ !

[ಶಬ್ದಶಃ— ದಿನದ ಅರ್ಧಭಾಗವು ಗತಿಸಿಹೋಯಿತಲ್ಲ !] ಈಗ— ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಈ ಕಡುಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ, ನವಿಲು ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿಯ ತಂಪಾದ ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದೆ, ಇತ್ತ, ಈ ಭ್ರಮರಗಳು ಕರ್ಣಿಕಾರ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ [ಪುಷ್ಪ] ಗಳ ಮೊಗ್ಗೆಗಳನ್ನು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಮಲಗಿವೆ. ಇತ್ತ, ಈ ಕಾರಂಡವ ಪಕ್ಷಿಯು (ಬಾತುಕೋಳಿ) ಕೊಳದಲ್ಲಿಯ ಕಾದ ನೀರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದಿರುವದು, ಮತ್ತು ಕ್ರೀಡಾಗಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಪಂಜರದೊಳಗಿನ ಗಿಳಿಯು ಬಾಯಾರಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದೆ ॥ ೨೩ ॥

(ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋಗುವರು)

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಅಂಕು ಮುಗಿದುದು.

तृतीयोऽङ्कः ।

(तत प्रविशतो भरतशिष्यौ)

प्रथम – सखे पैलव महेन्द्रसदन गच्छतोपाध्यायेन त्वमासन प्रतिग्राहित । अहमग्निशरणरक्षार्थं स्थापित । अत खलु पृच्छामि । अपि गुरो प्रयोगेण दिव्या परिषदाराधिता ।

द्वितीय – गालव न जाने आराधिता न वेति । तस्मिन्पुन सरस्वतीकृतकाव्यबन्धे लक्ष्मीस्वयवरे तेषु तेषु रसान्तरेषु तन्मयी असीत् । कि तु – [गालव ण आणे आराहिदा ण वत्ति । तस्सि उण सरस्सईकिदकव्वबन्धे लच्छीसअवरे तेसु तेसु रसतरेसु तम्मआ आसि । कि तु–]

प्रथम – सदोपावकाश इवे ते वाक्यशेष ।

द्वितीय – आम । तस्मिन्नुर्वश्या वचन प्रमादस्खलितमासीत् । [आम तहि उव्वसीए वअण पमादस्खलिद आसि ।]

प्रथम — कथमिव ।

ಅಂಕ ೩.

(ಬಳಿಕ ಭರತಮುನಿಯ ಇಬ್ಬರು ಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು

ಮೊದಲನೆಯವ — ಎಲೈ ಗಳೆಯ ಪೇಲವನೆ, ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಮಹೇಂದ್ರ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ತಮ್ಮ ಆಸನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿದರು ನನ್ನನ್ನು ಅಗ್ನಿಶಾಲೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿದರು ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೇಳುವೆನು ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಆಡಿಸಿದ ಆ ನಾಟಕದ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿತಲ್ಲವೆ ?

ಎರಡನೆಯವ — ಗೆಳೆಯ ಗಾಲವನೆ, ದೇವಸಭೆಯು ಮೆಚ್ಚಿತೊ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೊ – ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ಆದರೆ ಇಡೀ ಪ್ರೇಕ್ಷಕ ವರ್ಗವು ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆ 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವಯಂವರ' ವೆಂಬ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ವಿವಿಧ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ.. ...

ಮೊದಲನೆಯವ — ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಉಳಿದಭಾಗವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯವ — ಹೌದು. ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಉರ್ವಶಿಯು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಪ್ಪಾಯಿತು.

ಮೊದಲನೆಯವ — ಅದಾವುದು ?

द्वितीय — लक्ष्मीभूमिकाया वर्तमाना उर्वशी वारुणीभूमिकाया वर्तमानया मेनकया पृष्ठा। सखि समागता एते त्रैलोक्यसुपुरुषा सकेशवा लोकपाला । कतमस्मिस्ते भावाभिनिवेश इति। [लच्छीभूमिआए वट्टमाणा उव्वसी वारुणीभूमिआए वट्टमाणाए मेणआए पुच्छिदा । सहि समाअदा एदे तेलोक्कसुपुरिसा सकेसवा लोअवाला । कदमस्सि दे भावाहिणिवेसोत्ति ।]

प्रथमः– ततस्तत ।

द्वितीय – ततस्तया पुरुषोत्तम इति भणितव्ये पुरूरवसीति निर्गता वाणी । [तदो ताए पुरिसोत्तमेत्ति भणिदव्वे पुरूरवेत्ति णिग्गदा वाणी ।]

प्रथम - भवितव्यतानुविधायीनीन्द्रियाणि । न खलु तामभिक्रुद्धो गुरु ।

द्वितीय – सा खलु शप्ता उपाध्यायेन । महेन्द्रेण पुनरनुगृहीता । [सा खु सत्ता उवज्झाएण । महिन्देण उण अणुगहिदा ।]

प्रथम – कथमिव ।

द्वितीयः -- येन ममोपदेशस्त्वया लङ्घितस्तेन न ते दिव्य स्थान भविष्यतीति उपाध्यायस्य शाप । महेन्द्रेण पुन प्रेक्षणावसाने लज्जावनतमुखी भणिता यस्मिन्बद्धभावासि तस्य मे रणसहायस्य राजर्ष प्रियमत्रकरणीयम् ।

ಎರಡನೆಯು — [ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ] ವಾರುಣಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ಮೇನಕೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ಎಲೈ ಸಖಿಯೆ, ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷರೂ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಪಾಲಕರೂ, ನಾರಾಯಣನೂ, ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವರು. ಇವರೊಳಗೆ ಯಾರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅನುರಾಗವಿದೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು

ಮೊದಲನೆಯುವ — ಮುಂದೇನಾಯಿತು?

ಎರಡನೆಯುವ — ಆಗ ಉರ್ವಶಿಯು 'ಪುರುಷೋತ್ತಮನಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ! ತಪ್ಪಿ 'ಪುರೂರವನಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಆವಳ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು

ಮೊದಲನೆಯು — ಮಾನವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕೂಡ ದೈವವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ [ಅಂದರೆ-- ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಮುಂದಿನ ಆಗುಹೋಗುಗಳಂತೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ] ಗುರುಗಳು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆ ?

ಎರಡನೆಯುವ – ಗುರುಗಳು ಅವಳಿಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೂ ಮಹೇಂದ್ರನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು.

ಮೊದಲನೆಯುವ -- ಅದು ಹೇಗೆ ?

ಎರಡನೆಯುವ – 'ನಾನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ನೀನು ತಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಇನ್ನ ಮೇಲೆ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿಯ ವಾಸವು ತಪ್ಪಲಿ' ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಶಾಪಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೆ! ನಾಟಕದ ಪ್ರಯೋಗವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಮುಖಕೆಳಗೆ-

सा त्व यथाकाम पुरूरवसमुपतिष्ठस्व यावत्स त्वयि दृष्टसतानो भवेदिति । [जेण मम उवदेसो तुए लङ्घिदो तेण ण दे दिव्व ठाण हविस्सदित्ति उवज्झाअस्स सावो । महिन्देण उण पेक्खणावसाणे लज्जावणदमुही भणिदा जस्सि बद्धभावा मि तस्स मे रणसहाअस्स राएसिणो पिअ एथ्थ करणिज्ज । सा तुम जहाकाम पुरूरवस उवचिट्ठ जाव सो तुइ दिट्ठसताणो भोदित्ति ।]

प्रथम — सदृश पुरुषान्तरविदो महेन्द्रस्य ।

द्वितीयः — (सूर्यमवलोक्य) कथाप्रसङ्गेनास्माभिरपराद्धा अभिषेकवेला खलूपाध्यायस्य । तदेह्यस्य पार्श्वपरिवर्तिनौ भवाव । [कधापसङ्गेण अम्हेहि अवरध्धा अहिसेअवेला खु उवज्झाअस्स । ता एहि से पासपरिवत्तिणो होम ।] (इति निष्क्रातौ)

मिश्रविष्कम्भक ।

(तत प्रविशति कञ्चुकी)

कञ्चुकी — सर्व कल्ये वयसि यतते लब्धुमर्थान्कुटुम्बो
पश्चात्पुत्रैरपहृतभर कल्पते विश्रमाय ।

ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹೇಂದ್ರನು, ' ಎಲೈ ಉರ್ವಶೀ, ನೀನು ಯಾರಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿರುವಿಯೋ ಆ ಪುರೂರವಮಹಾರಾಜನು ನನಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕನಾಗಿರುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನ ದರ್ಶನವು ಆಗುವವರೆಗೆ ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಆ ಪುರೂರವನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು ' ಎಂದು ಶಾಪಪರಿಹಾರದ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಮೊದಲನೆಯವ— ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪುವದು.

ಎರಡನೆಯವ — (ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿ) ಈ ಮಾತಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ನಾವು ಗುರುಗಳ ಸ್ನಾನಮಾಡುವ ವೇಳೆಯಾದದ್ದನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟೆವು ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ, ಹೋಗೋಣ. ಅವರ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರೋಣ (ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋಗುವರು)

ಮಿಶ್ರವಿಷ್ಕಂಭಕವು ಮುಗಿಯಿತು

(ಬಳಿಕ ಕಂಚುಕಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ಕಂಚುಕೀ — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಸ್ಥನು ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಲು ಹೆಣಗುವರು. ಮುಂದೆ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಅವನ ಮೇಲಿನ ಕುಟುಂಬದ ಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಲು ಅವನು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅರ್ಹನಾಗು

अस्माकं तु प्रतिदिनमियं साधयन्ती प्रतिष्ठां
सेवाकारा परिणितिरहो स्त्रीषु कष्टोऽधिकारः ॥ १ ॥

(परिक्रम्य) आदिष्टोऽस्मि सनियमया काशिराजपुत्र्या व्रतसंपादनार्थं मया मानमुत्सृज्य निपुणिकामुखेन पूर्वं याचितो महाराजः । तदेव मद्वचनाद्विज्ञापय इति । यावदिदानीमवसितसंध्याजाप्यं महाराजं पश्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) रमणीयः खलु दिवसावसानवृत्तान्तो राजवेश्मनि । इह हि

उत्कीर्णा इव वासयष्टिषु निशानिद्रालसा बर्हिणो
धूपैर्जालविनिःसृतैर्वडभयः संदिग्धपारावताः ।
आचारप्रयतः सपुष्पबलिषु स्थानेषु चार्चिष्मतीः
संध्यामङ्गलदीपिका विभजते शुद्धान्तवृद्धाजनः ॥ २ ॥

ವನು ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಈ ಮುಪ್ಪು ಮಾತ್ರ ದಿನದಿವಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುತ್ತ ಸೇವೆಯ ರೂಪವನ್ನೇ ತಾಳಿದೆ [ಅಂದರೆ ನಮಗೂ ಸೇವೆಗೂ ಕಡೆತನಕ ಗಂಟು] ಅಯ್ಯೋ ! ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ [ಅಂತಃಪುರ ರಕ್ಷಣೆಯು] ಈ ಕೆಲಸವು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದುದ್ದು ॥ ೧ ॥

(ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಾಡಿ) ವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಶೀರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಮಹಾರಾಣಿಯು ನನಗೆ, 'ನಾನೀಗಾಗಲೆ ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಪುಣಿಕೆಯ ಮುಖಾಂತರ ನನ್ನ ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನು ನೀನೀಗ ನಮಕ್ಷಮ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು ' ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಳು ನಾನೀಗ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುವೆನು. (ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗಾಡುತ್ತ ನೋಡಿ) ಈ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲದ ದೃಶ್ಯವು ಎಷ್ಟು ಚಂದ ಕಾಣುವದು! ಏಕೆಂದರೆ —

ರಾತ್ರಿಯಾದದ್ದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಉದಾಸೀನವಾದ ಈ ನವಿಲುಗಳು ಕೆತ್ತಿದ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ, ತಮ್ಮ ಇಕ್ಕೆಯ ಕೋಲಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವವು ಅತ್ತ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಪಾರಿವಾಳಗಳು ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕಿಡಿಕೆಗಳೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಧೂಪದ ಹೊಗೆಯು ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವದು, ಅಲ್ಲಿ. ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಕೆಯ ಆಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾದ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿಯ ವೃದ್ಧ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪೂಜಾ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಪಸರಿಸಿರುವ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಸಂಜೆಯ ಮಂಗಲದೀಪಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವರು ॥ ೨ ॥

(नेपथ्याभिमुख दृष्टवा) अये इत एव प्रस्थितो देव ।

परिजनवनिताकरार्पिताभि

परिवृत एष विभाति दीपिकाभि ।

गिरिरिव गतिमानपक्षलोपा-

दनुतटपुष्पितकर्णिकारयष्टि ॥ ३ ॥

यावदेनमवलोकनमार्गे स्थित प्रतिपालयामि ।

(तत प्रविशति यथानिर्दिष्टो राजा विदूषकश्च)

राजा — (आत्मगतम्)

कार्यान्तरितोत्कण्ठ दिन मया नीतमनतिकृच्छ्रेण ।

अविनोददीर्घयामा कथ नु रात्रिर्गमयितव्या ॥ ४ ॥

कञ्चुकी — (उपगम्य) जयतु जयतु देव । देवी विज्ञापयति मणिहर्म्यपृष्टे सूदर्शनश्चन्द्र । तत्र सनिहितेन देवेन प्रतिपालयितुमिच्छामि यावद्रोहिणीसयोग इति ।

(ಪರದೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ) ಓಹೋ! ಮಹಾರಾಜನು ಇತ್ತಕಡೆಗೇ ಹೊರಟಿರುವನು—

ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೀವಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ [ಅಂದರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೀವಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅರಸನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ] ಈ ಮಹಾರಾಜನು, ಸುತ್ತಲೂ ಇಳುಕಲಿನಗುಂಟ ಬೆಳೆದ ಹೂಬಿಟ್ಟ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಗಿಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮತ್ತು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಚಲಿಸುವ ಪರ್ವತದಂತೆ ಕಾಣುವನು ॥ ೩ ॥

ಈಗ ಇವನಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಅವನ ದಾರಿ ಕಾಯುವೆನು

(ಬಳಿಕ ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದಂತೆ ಇದ್ದ ರಾಜನೂ ವಿದೂಷಕನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ರಾಜಾ — (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ)

ಇತರ ರಾಜ್ಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಉತ್ಕಂಠತೆಯನ್ನು ಮರೆತು ಹಗಲನ್ನೇನೋ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳೆದನು. ಆದರೆ! ಮನಸ್ಸಿಗ ವಿನೋದವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಾವವು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ಕಾಣುವ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ॥ ೪ ॥

ಕಂಚುಕೀ— (ಅರಸನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ. ಪ್ರಭೋ, ' ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನು ಬಹಳ [ಅಂದವಾಗಿ] ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವನು. ಮಹಾರಾಜರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಚಂದ್ರನು ರೋಹಿಣಿಯ ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿರುವವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರುವೆನು ' ಎಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯು ತಮಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು.

राजा — आर्य लातव्य विज्ञाप्यता देवी यस्ने छन्द इति ।

कञ्चुकी — यदाज्ञापयति देव । (इति निष्क्रान्त)

राजा — वयस्य किं प्रभार्थत एव देव्या व्रतनिमित्तोऽयमारम्भ स्यात् ।

विदूषक — भो तर्कयामि जातपश्चत्तापा तत्रभवती व्रतापदेशेन भवतः प्रणिपातलङ्घन प्रमार्ष्टुकामेति । [भो तक्केमि जादपच्छादावा तत्तभोदी वदावदेसेण भवदो पणिपादलङ्घण पमज्जिदुकामत्ति ।]

राजा — उपपन्न भवानाह । तथा हि

अवधूतप्रणिपाता पश्चात्सतप्यमानमनसोऽपि ।
निभृतैर्व्यपत्रपन्ते दयितानुनयैर्मनस्विन्य ॥ ५ ॥

तदादेशय मणिहर्म्यपृष्ठमार्गम् ।

विदूषक — इत इतो भवान् । एतेन गङ्गातरङ्गशिशिरेण स्फटिकमणिसोपानेनारोहतु भवान्प्रदोपावसररमणीय मणिहर्म्यम् । [इदो इदो भव । इमिणा गङ्गतरङ्गसिसिरेण फलिहमणिसोवाणेण आरोहदु भव पदोसावसररमणिज्ज मणिहम्मिअ ।]

ರಾಜಾ — ಆರ್ಯ ಲಾತವ್ಯನೆ, "ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದಂತೆ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ದೇವಿಗೆ ತಿಳಿಸು.

ಕಂಚುಕೀ — ಮಹಾರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ, (ಎಂದು ತೆರಳುವನು)

ರಾಜಾ— ಗೆಳೆಯನೆ, ರಾಣಿಯು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ವ್ರತವನ್ನು ಕೊನಗಾಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿರುವಳೊ ?

ವಿದೂಷಕ —ಓಹೋ ! ರಾಣಿಗೆ ಈಗ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾದದ್ದರಿಂದ ಆಗ, ಕೋಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ವಂದನೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಈ ವ್ರತದ ನೆವದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿರುವಳೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುವದು.

ರಾಜಾ — ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಜ. ಏಕೆಂದರೆ—

ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯರು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಅವರ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸದ ಮಾನಿನಿಯರು, ಬಳಿಕ ಸಿಟ್ಟಿಳಿದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯರ ಅನುನಯಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಪಡುವರು ॥ ೫ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸು

ವಿದೂಷಕ — ಮಹಾರಾಜನು ಇತ್ತಕಡೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕು ಮಹಾರಾಜನೆ, ಗಂಗಾನದಿಯ ತೆರೆಗಳಿಂದ [ಅಥವಾ ತೆರೆಗಳಂತೆ] ತಂಪಾದ ಸ್ಫಟಿಕಮಯವಾದ ಈ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಈ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹತ್ತಬೇಕು.

राजा — आरोहाग्रतः । (सर्वे सोपानारोहणं नाटयन्ति)

विदूषक — (निरूप्य) भो प्रत्यासन्नेन चन्द्रोदयेन भवितव्यम् । यथा तिमिरेण रिच्यमानं पूर्वदिशामुखमालोहितप्रभं दृश्यते । [भो पच्चासण्णेण चन्दोदएण होदव्वं । जह तिमिरेण रेचीअमाणं पुव्वदिसामुहं आलोहिअप्पहं दीसदि ।]

राजा — सम्यगाह भवान् ।

उदयगूढशशाङ्कमरीचिभि-
स्तमसि दूरतरं प्रतिसारिते ।
अलकसयमनादिव लोचने
हरति मे हरिवाहनदिङ्मुखम् ॥ ६ ॥

विदूषक – ही ही । भो एष खण्डमोदकसदृश उदितो राजा ओषधीनाम् । [ही ही । भो एसो खण्डमोदअसरिसो उदिदो राआ ओसधीनाम् ।]

राजा – (सस्मितम्) सर्वत्रौदरिकस्याभ्यवहार्यमेव विषयः । (प्राञ्जलिः प्रणम्य) भगवन् क्षपानाथ ।

रविमाविशते सतां क्रियायै
सुधया तर्पयते पितॄन्सुरांश्च ।

ರಾಜಾ— ನೀನು ಮೊದಲು ಹತ್ತು.

(ಎಲ್ಲರೂ ಸೋಪಾನಗಳನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆ ನಟಿಸುವರು)

ವಿದೂಷಕ— (ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ) ಮಿತ್ರನೆ, ಪೂರ್ವದಿಗಂತವು ಕತ್ತಲೆ ದೂರಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪಾಗಿರುವದೆಂದಮೇಲೆ ಚಂದ್ರೋದಯವು ಬಹಳ ಸಮೀಪಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುವದು.

ರಾಜಾ — ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಉದಯಾಚಲದಿಂದ ಮರೆಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯು ಬಯಲಾಗಿ ಈ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮುಖವು ಈಗ ಹೆಳಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದೋ ಎನೋ ಎಂಬಂತೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ ॥ ೬ ॥

ವಿದೂಷಕ—ಹಿಹಿ ಹಿಽಽ ಅಹ! ಮುರಿದ ಮೋದಕದಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಚಂದ್ರನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದನು

ರಾಜಾ — (ನಗುತ್ತ) ಕೂಳಬಾಕ [ಭೋಜನಪ್ರಿಯ] ನಾದ ನಿನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ತಿನಸಿನ ಮಾತೇ ಮಾತು!

(ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ) ಭಗವನ್, ನಿಶಾನಾಥನೆ,—

ಆರ್ಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಲುವಾಗಿ [ಅವರು 'ದರ್ಶ' ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ] ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವ, ಅಮೃತದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಸಂತೃಪ್ತಿ-

तमसा निशि मूर्छता निहन्त्रे

हरचूडानिहितात्मने नमस्ते ।। ७ ।। (उत्तिष्ठति)

विदूषक – भो ब्राह्मणसङ्कामिताक्षरेण ते पितामहेनाभ्यनुज्ञात आसनस्थितो भव यावदहमपि सुखासीनो भवामि । [भो वह्मणसकामिदक्खरेण दे पिदामहेण अभ्भणुण्णादो आसणट्ठिदो होहि जाव अहपि सुहासीणो होमि ।]

राजा — (विदूषकवचन परिगृह्योपविष्ट परिजन विलोक्य) अभिव्यक्ताया चन्द्रिकाया किं दीपिकापौनरुक्त्येन । तद्विश्राम्यन्तु भवत्य ।

परिजन – यद्देव आज्ञापयति [ज देवो आणवेदि ।] (इति निष्क्रात)

राजा — (चन्द्रमसमवलोक्य) वयस्य पर मुहूर्तादागमन देव्या. । तद्विविक्ते कथयिष्यामि स्वामवस्थाम् ।

विदूषक — ननु दृश्यत एव सा । किं तु तादृशमनुराग दृष्ट्वा शक्यमाशाबन्धेनात्मान धारयितुम् । [ण दीसदि एव्वसा । किं दु तारिस अणुराअ पेक्खिअ सक्क आमाबन्धेण अत्ताण धारेदु ।

ಗೊಳಿಸುವ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಡದೋಡಿಸುವ, ಮತ್ತು ಹರನ ಜಡೆಯನ್ನಲಂಕರಿಸುವ ಚಂದ್ರಮನೆ, ನಿನಗೆ ಅನಂತ ವಂದನೆಗಳು ॥ ೭ ॥

ವಿದೂಷಕ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮುಖಾಂತರ ನಿನ್ನ ಪಿತಾಮಹ ನಾದ ಈ ಚಂದ್ರನು ನಿನಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನಿತ್ತಿರುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊ ಅಂದರೆ, ನಾನೂ ಸುಖವಾಗಿ ಕೊಡುವೆನು

ರಾಜಾ — (ವಿದೂಷಕನ ಮಾತನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು ಮತ್ತು ಪರಿ ಚಾರಿಕೆಯರ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ) ಬೆಳದಿಂಗಳು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ದೀವಟಿಗೆ ಗಳಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಆದ್ದರಿಂದ ನಿವೀಗ ವಿಶ್ರಮಿಸಿರಿ

ಪರಿಜನರು — ಪ್ರಭುಗಳ ಅಪ್ಪಣೆ. (ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋಗುವರು.)

ರಾಜಾ – (ಚಂದ್ರನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ) ರಾಣಿಯು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಬೇಕು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನು.

ವಿದೂಷಕ— ನಿನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯು ಮೇಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಣುವದು ಆದರೂ, ಉರ್ವ ಶಿಯ ಅಂಥ ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕಂಡು ಆಶೆಯಿಂದ ಜೀವವನ್ನು ಧರಿಸಲು ನಿನಗೆ ಶಕ್ಯವಿದೆ.

राजा— एवमेतत् । बलवान्पुनर्मम मनसोऽभिताप ।

नद्या इव प्रवाहो विषमशिलासकटस्खलितवेग ।

विघ्नितसमागमसुखो मनसिशय शतगुणीभवति ॥ ८ ॥

विदूषक – यथा परिहीयमानैरङ्गैरधिक शोभसे तथा अदूरे प्रियासमागम ते प्रेक्षे । जहा परिहीअमाणेहिं अङ्गेहिं सोहसि तहा अदूरे पिअसमागम ते पेक्खामि ।]

राजा – (निमित्त सूचयन्) वयस्य

वचोभिराशाजननैर्भवानिव गुरुव्यथम् ।

अय मा स्पन्दितैर्बाहुराश्वासयति दक्षिण ॥ ९ ॥

विदूषकः– न खल्वन्यथा ब्राह्मणस्य वचनम् । [ण हु अण्णहा बह्मणस्स वअण ।]

(राजा सप्रत्याशस्तिष्ठति)

(तत प्रविशत्याकाशयानेन अभिसारिकावेषा उर्वशी चित्रलेखा च)

उर्वशी – (आत्मान विलोक्य) हला चित्रलेखे अपि रोचते तेऽय अल्पाभरणभूषितो नीलांशुकपरिग्रहाऽभिसारिकावेष । [हला चित्तलेहे अवि रोअदि दे अअ मे अप्पाभरण भूसिदो णीलसुअपरिग्गहो अहिसारिआवेसो ।

ರಾಜಾ – ಅದು ನಿಜವಾದದ್ದು ಆದರ ! ನನ್ನ ಮಾನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗವು ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿದೆ

ವಿಷಮವಾದ ಒಂಡೆಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ವೇಗಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಲು, ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ನೂರು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಹರಿಯುವಂತೆ, ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಗಮ ಸುಖಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಮನ್ಮಥನನು [ಕಾಮಪೀಡೆಯು] ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವನು ॥ ೮ ॥

ವಿದೂಷಕ – ವಿರಹತಾಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಅವಯವಗಳು ಕೃಶವಾಗಿದ್ದರೂ ನೀನು ಮೊದಲಿಗಿಂತಲೂ ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಶೋಭಿಸುವಿಯೆಂದ ಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಗಮವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ

ರಾಜಾ – (ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ) ಗೆಳೆಯನೆ,

ಬಳಲಿದ ನನ್ನನ್ನು, ನೀನು ಆಶಾಜನಕವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ದುಃಖಭಾರದಿಂದ ಸಂತೈಸುವಂತೆ, ಈ ನನ್ನ ಬಲಭುಜವು ತನ್ನ ಸ್ಫುರಣಗಳಿಂದ ಸಂತೈಸುತ್ತದೆ. ॥ ೯ ॥

ವಿದೂಷಕ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಾತು ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳಾಗದು

(ರಾಜನು ಆಶಾಬದ್ಧನಾಗಿರುವನು)

(ಆ ಮೇಲೆ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅಭಿಸಾರಿಕೆಯ ವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಉರ್ವಶಿಯೂ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ಉರ್ವಶೀ – (ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು) ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ, ಮಿತವಾದ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಟ್ಟೆಯ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಈ ಅಭಿಸಾರಿಕೆಯ ವೇಷವು ನಿನಗೆ ಸೇರುವದಲ್ಲವೆ? ?

चित्रलेखा – नास्ति मे वाग्विभव प्रशंसितुम् । इद तु चिन्तयामि अपि नामाह पुरूरवा भवेयमिति । [णत्थि मे वाआविहओ पसंसिदु । इद तु चिन्तेमि अविणाम अहं पुरूरवा भवेअत्ति ।]

उर्वशी –सखि मदन खलु त्वामाज्ञापयति । शीघ्र नय मा तस्य सुभगस्य वसतिम् । [सहि मदणो खु तुम आणवेदि । सिध्घ णेहि म तस्स सुहअस्स वसदि ।]

चित्रलेखा - नन्वेतत्परिवर्तितमिव कैलासशिखेर प्रियतमस्य ते भवनमुपगते स्व । [ण एद परिविट्तिद विअ केलाससिहर पिअदमस्स दे भवण उवगह्म ।]

उर्वशी – तेन हि प्रभावज्जानीहि तावत्क स मम हृदयचोरः कि वानुतिष्ठतीति । [तेण हि पहावदो जाणदि दाव कहि सो मम हिअअचोरो कि वा अणुचिट्ठदित्ति ।]

चित्रलेखा— (आत्मागतम्) भवतु क्रीडिष्यामि तावदेतया । (प्रकाशम्) हला एष मनोरथलब्धप्रियासमागमसुखमनुभवन्नुपभोगक्षमेऽवकाशे तिष्ठति । [भोदु कीलस्स दाव एदाए । . हला एसो मणोरहलघ्धपिआसमाअमसुह अणुहवन्तो उवहोअक्खमे ओआसे चिट्ठदि ।]

चित्रलेखा – मुग्धे एष मणिहर्म्यगतो वयस्यमात्रसहायो राजर्षि । तदेह्युपसर्पाव एनम् । [मुध्धे एसो मणिहम्मिअगदो वअस्समेत्तसहाओ राएसी । ता एहि उवसप्पाम ण ।] (उभे अवतरत)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – ಇದನ್ನು ಹೊಗಳಲು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ನಾನೀಗ ಪುರೂರವನಾಗಬಲ್ಲೆನೇ ?' ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವೆನು.

ಉರ್ವಶೀ – ಗೆಳತಿ, ಬೇಗನೆ ನನ್ನನ್ನು ಆ ಮಹಾರಾಜನ ವಾಸಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯೆಂದು ಮದನನು ನಿನಗಾಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿರುವನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – ಸಖಿ, ನಾವೀಗಾಗಲೆ, ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವೊ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ, ನಿನ್ನ ಇನಿಯನ, ಈ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು.

ಉರ್ವಶೀ -- ಹಾಗಾದರೆ, ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಚೋರನಾದ ಆ ಮಹಾರಾಜನು ಈಗ ಎಲ್ಲಿ ಇರುವನು, ಏನು ಮಾಡುವನು, ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊ.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) ಈಗ ತುಸುಹೊತ್ತು ಇವಳ ಸಂಗಡ ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುವೆನು (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಸಖಿ, ಅವನೀಗ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೋರಥದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತಳಾದ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಗಮ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವನು. (ಉರ್ವಶಿಯು ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಳು)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – ಹುಚ್ಚೀ, ಇಕೊ, ಅವನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನೊಂದಿಗೆ ಈ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವನು. (ಇಬ್ಬರೂ ಇಳಿಯುವರು)

राजा – वयस्य रजन्या सह विजृम्भते मदनबाधा ।

उर्वशी – अनिर्भिन्नार्थकेनानेन वचनेनाकम्पितं मम हृदयम् । अन्तरिते एव शृणुवोऽस्य स्वैरालापं यावदावयो संशयच्छेदो भवति । [अणिब्भिण्णत्थेण इमिणा वअणेण आकम्पिद मे हिअअं । अन्तरिदा एव्व सुणाम से सेरालाव जाव णो ससअच्छेदो होदि ।]

चित्रलेखा – यत्ते रोचते । [ज दे रोअदि ।]

विदूषक. — नन्विमेऽमृतगर्भा सेव्यन्ता चन्द्रपादा । [ण इमे अमिअगब्भा सेवीअन्दु चन्दवादा ।]

राजा — वयस्य एवमाविदिभिरनुपक्रम्योऽयमातङ्क । पश्य

कुसुमशयनं न प्रत्यग्रं न चन्द्रमरीचयो
न च मलयजं सर्वाङ्गीणं न वा मणियष्टय ।
मनसिजरुजं सा वा दिव्या ममालमपोहितु

उर्वशी– का वापरा । [का वा अवरा]

रहसि लघयेदारब्धा वा तदाश्रयिणी कथा ॥ १० ॥

ರಾಜಾ – ವಯಸ್ಸನೆ, ರಾತ್ರಿಯಾದಂತೆ ನನ್ನ ಮದನಬಾಧೆಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವದು.

ಉರ್ವಶೀ – ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನಡುಗುವದು. ಕಾರಣ, ನಮ್ಮ ಸಂದೇಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆಯಾಗಿಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಅವನ ಸ್ವೈರಾಲಾಪಗಳನ್ನು [ಬಿಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಡುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು] ಕೇಳೋಣ.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ—ನಿನ್ನಿಷ್ಟವಿದ್ದಂತಾಗಲಿ.

ವಿದೂಷಕ—ಮಿತ್ರನೆ! ಅಮೃತಮಯವಾದ ಈ ಶೀತಲವಾದ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸು.

ರಾಜಾ— ಇಂಥ ಇವೆಲ್ಲ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಈ ಮನೋವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನವಕುಸುಮಗಳ ಹಾಸಿಗೆ। ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಇಡೀ ದೇಹಕ್ಕೆ ಒಳಿದ ಗಂಧವು, ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಅನಂಗತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾರವು, ಆ ದಿವ್ಯ ರಮಣಿಯು (ಉರ್ವಶಿಯು) ॥ ೧೦ ॥

ಉರ್ವಶೀ— ಆ ದಿವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಇನ್ನಾವಳು? ಅಥವಾ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವಳ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಸಂಭಾಷಣೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬಲ್ಲದು

उर्वशी – हृदय इदानी मामुज्झित्वा इत सक्रातेन त्वया फलमुपलब्धम् । [हिअअ दाणि म उज्झिअ इदो सकन्तेण तुए फल उवलध्व ।]

विदूषक.— आम भो अहमपि यदा शिखरिणी रसाला च न लभे तदा तदेव चिन्तयन्नासादयामि सुखम् । [आम भो अहृ पि जदा सिहृरिणी रसाल अ ण लहे तदा त ज्जेव चिन्तअन्तो आसादेमि सुह ।]

राजा – सपद्यत इद भवत ।

विदूषक - भवानपि तामचिरेण प्राप्स्यति । [भवपि त अचिरेण पाविस्सदि ।]

राजा - सखे एव मन्ये-

चित्रलेखा—शृणु असतुष्टे शृणु । [सुणु असतुठ्ठे सुणु]

विदूषक.– कथमिव । [कहृ विअ ।]

राजा– अय तस्या रथक्षोभादसेनासो निपीडितः ।

एक. कृती शरीरेऽस्मिन्शेषमङ्ग भुवो भर ॥ ११ ॥

चित्रलेखा – किमिदानी विलम्ब्यते । [कि दाणि विलम्बीअदि ।]

उर्वशी – (सहृसोपसृत्य) हृला अग्रतोऽपि मम गताया उदासीन इव महाराज । [हृला अग्गदोवि मम गदाए उदासीणो विअ महाराओ ।]

ಉರ್ವಶೀ— ಎಲೆ ಹೃದಯವೇ, ನನ್ನನ್ನಗಲಿ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವು ಸಿಕ್ಕಿತು

ವಿದೂಷಕ— ಹೌದು, 'ಶಿಖರಿಣಿಯಾಗಲಿ, 'ರಸಾಲಾ' ವಾಗಲಿ ನನಗೆ ಸಿಗದೆ ಇದ್ದರೆ ನಾನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದುವನು.

ರಾಜಾ— ಅದೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ದೊರೆಯುಬಹುದು.

ವಿದೂಷಕ— ನಿನಗೂ ಕೂಡ ಅವಳು ಬೇಗ ಪ್ರಾಪ್ತಳಾಗುವಳು.

ರಾಜಾ — ಗೆಳೆಯನೆ, ನನಗನಿಸುವದೇನಂದರೆ [ಅಥವಾ ನನಗೂ ಹಾಗೇ ಅನಿಸುವದು]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಕೇಳು, ಸಂಶಯಾತ್ಮಳೆ [ಅಸಂತುಷ್ಟಳೇ] ಕೇಳು.

ವಿದೂಷಕ— ಹೇಗೆ ?

ರಾಜಾ— ರಥವು ಅಲುಗಲು ಅದರ ಧಡಕಿಗೆ ಅವಳ ಭುಜಕ್ಕೆ ತಾಕಿದ, ನನ್ನ ಈ ಭುಜವೊಂದೇ ನನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧನ್ಯವಾದದ್ದು ಉಳಿದ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾದವುಗಳು ಮಾತ್ರ ॥ ೧೧ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಈಗೇಕೆ ತಡಮಾಡುವೆ ?

ಉರ್ವಶೀ— (ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮುಂದೆ ಬಂದು) ಸಖಿ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ, ಇದೇನು ನಾನು ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಮಹಾರಾಜನು ಉದಾಸೀನನಾಗಿರುವನಲ್ಲ!

चित्रलेखा – अतित्वरिते अनुत्क्षिप्ततिरस्करिणीकासि। [अदितुवरिदे अणुक्खित्त-तिरक्खरिणीआ सि ।]

(नेपथ्ये) इत इतो भट्टिनी । [इदो इदो भट्टिणी ।]

(सर्वे कर्णं ददति । उर्वशी सह सख्या विषण्णा)

विदूषक – अविहा अविहा उपस्थिता देवी । तद्वाचयमो भव। [अविहा अविहा उवट्ठिदा देवी । ता वाचजमो होहि ।]

राजा – भवानपि संवृताकारमास्ताम् ।

उर्वशी – हला किमत्र करणीयम् । [हला किं एत्थ करणिज्ज ।]

चित्रलेखा – अलमावेगेन । अन्तर्हिते आवाम् । उपवासनियमवेषा राजर्षिमहिषी दृश्यते । तन्नैषा चिरं स्थास्यति । [अलं आवएण । अन्तरिदा वयं । उववासणिअमवेसा राएसिमहिसी दीसदि । ता ण एसा इह चिरं चिट्ठिस्सदि ।]

(ततः प्रविशति धृतोपहारपरिजना देवी)

देवी – (परिक्रम्यावलोक्य च) हञ्जे निपुणिके एष रोहिणीसंयोगेनाधिकं शोभते भगवान्मृगलाञ्छन । [हञ्जे णिउणिए एसो रोहिणीसजोएण अहिअं सोहदि भवअं मिअलञ्छणो ।]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಗಡಬಿಡಿಸಿದ್ದಿಯೋ, ನೀನು ನಿನ್ನ ತಿರಸ್ಕರಿಣಿಯನ್ನೆ ತೆಗೆದಿರುವದಿಲ್ಲ. (ತೆರೆಯಲ್ಲಿ) ಮಹಾರಾಣಿಯು ಇತ್ತ ಬರಬೇಕು, ಇತ್ತ ಬರಬೇಕು.

(ಎಲ್ಲರೂ ಕಿವಿಕೊಟ್ಟು ಕೇಳುವರು, ಉರ್ವಶಿಯು ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಷಣ್ಣಳಾಗುವಳು)

ವಿದೂಷಕ— ಅಯ್ಯೋ! ಮಹಾರಾಣಿಯು ಬಂದಳು. ಮಾತನಾಡಬೇಡ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು.

ರಾಜಾ— ನೀನೂ ನಿನ್ನ ಆಕಾರವು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸದಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರು.

ಉರ್ವಶೀ— ಗೆಳತಿ, ಈಗೇನು ಮಾಡಬೇಕು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳಬೇಡ ನಾವು ಅದೃಶ್ಯರಾಗಿರುವೆವು. ಈ ರಾಜನ ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಾದ ಇವಳು ಉಪವಾಸ ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವಳು. ಅಂದಮೇಲೆ, ಇವಳು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳಹೊತ್ತು ಇರಲಾರಳು

(ಬಳಿಕ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ದಾಸಿಯರೊಂದಿಗೆ ರಾಣಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಳು.)

ದೇವೀ – (ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡುತ್ತ) ಎಲೆ ನಿಪುಣಿಕೆ, ಈ ಚಂದ್ರನು ರೋಹಿಣೀ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಬಹಳೇ ಚಂದಕಾಣುವನು.

निपुणिका – ननु देवीसहितो भर्ता विशेषरमणीय । [ण देवीसहिदो भट्टा विसेसरमणिज्जो ।]

विदूषक – (दृष्ट्वा) भो न जानामि स्वस्तिवायन ददातीति अथवा भवतो व्रतव्यपदेशेन मुक्तरोषा प्रणिपातलङ्घन प्रमार्ष्टुकामेति अद्य ममाक्ष्णो शुभदर्शना देवी । [भो ण जाणामि सोत्थिआअण देइत्ति आदु भवदो वदव्ववदेसेण मुक्करोसा पणिपाद-लङ्घण पमज्जिदुकामत्ति अज्ज मे अख्खीण सुहदसणा देवी ।]

राजा – (सस्मितम्) उभयमपि घटते । तथापि भवता यत्पश्चादभिहित तन्मा प्रतिभाति । यदत्रभवती ।

सिताशुका मङ्गलमात्रभूषणा
पवित्रदूर्वाङ्कुरलाञ्छितालका ।
व्रतापदेशोज्झितगर्ववृत्तिना
मयि प्रसन्ना वपुषैव लक्ष्यते ॥ १२ ॥

देवी – (उपगम्य) जयतु जयतु आर्यपुत्र । [जेदु जेदु अज्जउत्तो ।]

परिजन – जयतु जयतु भर्ता । [जेदु जेदु भट्टा ।]

विदूषक – स्वस्ति भवत्यै । [सत्थि भोदीए ।]

ನಿಪುಣಿಕಾ — ಮಹಾರಾಣಿಯ (ತಮ್ಮ) ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಮಹಾರಾಜನು [ಆದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು] ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವನು

ವಿದೂಷಕ – (ನೋಡಿ) ಎಲಾ! ಈ ಮಹಾರಾಣಿಯು ನನಗೆ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನ [ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ] ವನ್ನು ಕೊಡುವಳೆಂದೊ, ಅಥವಾ ಈ ವ್ರತದ ನೆವದಿಂದ, ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ನಿನ್ನ ವಂದನೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುವಳೆಂದೋ ರಾಣಿಯು, ಇಂದೇಕೊ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವಳು.

ರಾಜಾ – (ನಸುನಗುತ್ತ) ನೀನು ಹೇಳಿದ ಎರಡೂ ಕಾರಣಗಳು ಇರುವದು ಶಕ್ಯವಿದೆ ಆದರೂ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಎರಡನೇ ಕಾರಣವು ನನಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸುವದು ಯಾಕಂದರೆ.

ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸೌಭಾಗ್ಯಪ್ರದವಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಧರಿಸಿರುವ ಪವಿತ್ರವಾದ ದೂರ್ವಾಂಕುರವನ್ನು ಹೆರಳಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹಾರಾಣಿಯು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗುವಳೆಂಬದನ್ನು (ಅನುಕೂಲ) ವ್ರತದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಂತವಾದ ಅವಳ ಆಕಾರದಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುವದು ॥ ೧೨ ॥

ದೇವೀ – (ಹತ್ತಿರ ಬಂದು) ಆರ್ಯಪುತ್ರನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ.

ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರು – ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ.

ವಿದೂಷಕ – ಮಹಾರಾಣಿಯೆ, ನಿನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ.

राजा – स्वागत देव्यै । (ता हस्तेन गृहीत्वा उपवेशयति)

उर्वशी – हला इय स्थाने देवीशब्देनोपचर्यते । न किमपि परिहीयते शच्या ओजस्वितया । [हला इअ ठाणे देवीसद्देण उवअरीअदि । ण किंपि परिहीअदि सचीए ओजस्सिदाए ।]

चित्रलेखा – साधु असूयापराङ्मुख मन्त्रितम् । [साहु असूआपरम्मुह मन्तिदम् ।]

देवी – आर्यपुत्र पुरस्कृत्य कोऽपि व्रतविशेषो मया सपादनीय । तन्मुहूर्तमुपरोध सह्यताम् । [अज्जउत्त पुरोकरिअ कोवि वदविसेसो मए सपादणीओ । ता मुहुत्त उवरोधो सहीअदु ।]

राजा – मा मैवम । अनुग्रह खलु नोपरोध ।

विदूषक — ईदृश स्वस्तिवायनवानुपरोधो बहुशो भवतु । [ईरिसो सोत्थिवाअणवन्तो उवरोहो बहुसो होदु ।]

राजा – किनामधेयमेतद्देव्या व्रतम् । (देवी निपुणिकामवेक्षते)

निपुणिका - भर्त प्रियानुप्रसादन नाम । [भट्टा पिआणुप्पसादण णाम ।]

राजा — (देवी विलोक्य) यद्येवम ।

अनेन कल्याणि मृणालकोमल
व्रतेन गात्र ग्लपयस्यकारणम् ।

ರಾಜಾ — ದೇವೀ ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವು (ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕೂಡಿಸುವನು)

ಉರ್ವಶೀ— ಇವಳನ್ನು "ದೇವೀ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ [ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.] ಇವಳು ಓಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಚಿಗಿಂತ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಒಳ್ಳೇದು. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದೇ ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ

ದೇವೀ— ಆರ್ಯಪುತ್ರನೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ನಾನು ಒಂದು ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಯಮಾಡಿ ತುಸುಹೊತ್ತು ನನ್ನ ಈ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು

ರಾಜಾ— ಹಾಗೆನ್ನಕೂಡದು. ಇದು ಅನುಗ್ರಹವೇ ಹೊರತು ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲ.

ವಿದೂಷಕ — ನನಗೆ 'ಸಸ್ತಿವಾಚನದ' ಕಾಣಿಕೆಯು ದೊರೆಯತಕ್ಕ ಇಂಥ ನಿರ್ಬಂಧಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಾಗಲಿ

ರಾಜಾ— ದೇವೀ ನಿನ್ನ ಈ ವ್ರತದ ಹೆಸರೇನು.

(ರಾಣಿಯು ನಿಪುಣಿಕೆಗೆ ನೋಡುವಳು)

ನಿಪುಣಿಕಾ— ಈ ವ್ರತದ ಹೆಸರು ' ಪ್ರಿಯಪ್ರಸಾದನ ' ವೆಂದು.

[ಪ್ರಿಯು ನನ್ನ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ]

ರಾಜಾ — (ರಾಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಹಾಗಿದ್ದರೆ

ಎಲೈ ಶೋಭನಾಂಗಿಯೆ, ಕಮಲದ ದೇಟಿನಂತೆ ಕೋಮಲವಾದ ನಿನ್ನ ಅಂಗವನ್ನು

प्रसादमाकाङ्क्षति यस्तवोत्सुक
स किं त्वया दासजन प्रसाद्यते ।। १३ ।।

उर्वशी – महान्खल्वस्यैतस्या बहुमान । [महन्तो खु से इमस्सि बहुमाणो ।]

चित्रलेखा – अयि मुग्धे अन्यसक्रान्तप्रेमाणो नागरिका अधिक दक्षिणा भवन्ति। [अइ मुध्धे अण्णसकन्तप्पेम्माणो णाअरिआ अहिअ दक्खिणा होन्ति ।]

देवी – (सस्मितम्) नन्वेतस्य व्रतपरिग्रहस्याय प्रभावो यदेतावन्मन्त्रित आर्यपुत्र । [ण इमस्स वदपरिग्गहस्स अअ दह्यावो ज एत्तिअ मन्ताविदो अज्जउत्तो ।]

विदूषक – विरमतु भवान् । न युक्त सुभाषित प्रत्याचरितुम् । [विरमदु भव । ण जुत्त सुहासिद पच्चाचरिदु ।]

देवी — दारिका उपनयत औपहारिक यावन्मणिहर्म्यगताश्चन्द्रपादानर्चामि। [दारिआओ उवणध ओवहारिअ जाव मणिहम्मिअदे अच्चेमि ।]

परिजन – यद्देव्याज्ञापयति । एष गन्धकुसुमाद्युपहार । [ज देवी आणवेदि। एसो गन्धकुसुमादिउवहारो ।]

देवी – (नाटयेन गन्धपुष्पादिभिश्चन्द्रपादानभ्यर्च्य) हञ्जे एतानौपहारिकमोदकानार्यमाणवक लम्भय । [हञ्जे इमे ओवहारिअमोदए अज्जमाणवअ लम्भावेहि ।]

परिजन – यद्देव्याज्ञापयति । आर्यमाणवक एतत्तावत्ते । [ज देवी अज्जमाणवअ एद दाव दे ।]

ಈ ವ್ರತದಿಂದ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಳಲಿಸುವಿ ಏಕೆಂದರೆ, ನಿನ್ನ ಒಲವಿನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನ ಉತ್ಸುಕನಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸುವ ನಿನ್ನ ದಾಸನನ್ನು [ನನ್ನನ್ನು] ಆರಾಧಿಸುವದೇಕೆ ? ।।೧೩ ॥

ಉರ್ವಶೀ— ಇವನಿಗೆ ಇವಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಆದರವಿದೆಯೆಲ್ಲ !

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಅಥವಾ (ಮುಗ್ಧಳೆ,) ಹುಚ್ಚೀ,ಽ ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವ ಪುರುಷರು ತಮ್ಮ [ಹೆಂಡಂದಿರ ವಿಷಯವಾಗಿ] ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗುವರು

ದೇವೀ— (ನಸುನಗುತ್ತ) ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಮಾತನಾಡಿದ್ದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾನು ಕೈಕೊಂಡ ಈ ವ್ರತದ ಮಹಿಮಯೇ.

ವಿದೂಷಕ — ಮಿತ್ರನೆ, ಮಾತನ್ನಾಡಬೇಡ ತಡೆ. ಇಂಥ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಹೋಗುವದು ತರವಲ್ಲ

ದೇವೀ— ಕನ್ನಿಕೆಯರೆ, ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ 'ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯ'ದ ಮೇಲೆ ವಸರಿಸಿರುವ ಚಂದ್ರ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಳು.

ಪರಿಚಾರಿಕೆ— ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಅಪ್ಪಣೆ ಇದೊ ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಇವು.

ದೇವೀ— (ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ನಟಿಸಿ) ಎಲೆ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಈ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಈ ಮೋದಕಗಳನ್ನು ಆರ್ಯಮಾಣವಕನಿಗೆ ಕೊಡಿರಿ

ಪರಿಚಾರಿಕೆ – ಅಪ್ಪಣೆ. ಪೂಜ್ಯನಾದ ಮಾಣವಕನೆ ಇದು ನಿನ್ನದು. ತೆಗೆಕೊದು.

विदूषक – (मोदकशराव गृहीत्वा) स्वस्ति भवत्यै। बहुफलमेतद्व्रत भवतु। [सोत्थि भोदीए। बहुफल एद वद होदु।]

देवी – आर्यपुत्र इतस्तावत्। [अज्जउत्त इदो दाव।]

राजा — अयमस्मि।

देवी— (राज्ञ पूजामभिनीय प्राञ्जलि प्रणिपत्य) एषा अह देवतामिथुन रोहिणीमृगलाञ्छन साक्षीकृत्य आर्यपुत्रमनुप्रसादयामि। अद्यप्रभृति या स्त्रियमार्यपुत्र प्रार्थयते या आर्यपुत्रसमागमप्रणयिनी तया मया प्रीतिबन्धेन वर्तितव्यमिति। [एसा अह देवदामिहुण रोहिणीमिअलञ्छण सक्खीकरिअ अज्जउत्त अणुप्पसादेमि। अज्जपहुदि ज इत्थिअ अज्जउत्तल पत्थेदि जा अज्जउत्तसमाअमप्पणइणी ताए मए पीदिबन्धेण वत्तिदव्वत्ति।]

उर्वशी – अहो न जाने किपरमस्या वचनमिति। मम पुनर्विश्वासविशद हृदय सवृत्तम्। [अम्हहे ण आणे किपर से वअणति। मम उण वीसासबिसद हिअअ सवुत्त।]

चित्रलेखा — सखि महानुभावया पतिव्रतयाभ्यनुज्ञातोऽनन्तरायस्ते प्रियसमागमो भविष्यति। [सहि महाणुहावाए पदिव्वदाए अब्भणुण्णादो अणन्तराआ दे पिअसमाअमो हविस्सदि।]

ವಿದೂಷಕ— (ಮೋದಕ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು) ಮಹಾರಾಣೀ, ನಿನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಿ ನಿನ್ನೀ ವ್ರತವು ನಿನಗೆ ಬಹುವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿ

ದೇವೀ — ಆರ್ಯಪುತ್ರನೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು.

ರಾಜಾ — ಇದೊ, ಬಂದೆನು

ದೇವೀ— (ರಾಜನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ನಟಿಸಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ) ದೇವ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಈ ರೋಹಿಣಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಮರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆರ್ಯ ಪುತ್ರನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವೆನು. [ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವೆನು.] ಇಂದಿನಿಂದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವನೋ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯು ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಸಮಾ ಗಮವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವಳೋ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗಡ ನಾನು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವೆನು. (ವರ್ತಿಸುವೆ.)

ಉರ್ವಶೀ— ಸಖಿ, ಇವಳ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮವು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು ಆದರೂ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನೆಮ್ಮದಿಯುಂಟಾಗಿದೆ.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಗೆಳತಿ, ಉದಾರ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾದ ಈ ಪತಿವ್ರತೆಯು ನಿಮ್ಮ ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವಳು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಇನಿಯನ ಸಮಾಗಮವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

विदूषक – (अपवार्य) छिन्नहस्तो मत्स्ये पलायिते निर्विण्णो धीवरो भणति धर्मो मे भविष्यतीति। भवति किं तादृश प्रियस्तत्रभवान्। [छिन्नहत्थो मच्छे पलाइदे णिव्विण्णो धीवरो भणादि धम्मो मे हविस्सदित्ति। (प्रकाशम्) भोदि किं तारिसो पिओ तत्तभव।]

देवी – मूढ अह खल्वात्मन सुखावसानेनार्यपुत्रस्य सुखमिच्छामि। एतावता चिन्तय तावत्प्रियो न वेति। [मूढ अह खु अत्तणो सुहावसाणेण अज्जउत्तस्स सुह इच्छामि। एत्तिएण चिन्तेहि दाव पिओ ण वत्ति।]

राजा – दातु वा प्रभवसि मामन्यस्मै कर्तुमेव वा दासम्।

नाह पुनस्तथा त्व यथा हि मा शङ्कसे भीरु ॥ १४ ॥

देवी – भव वा मा वा। यथानिर्दिष्ट सपादित प्रियानुप्रसादन व्रतम्। दारिका एत गच्छाम। [होहि वा मा वा। जधाणिद्दिट्ठ सपादिद पिआणुप्पसादण वद। दारिआओ एध गच्छह्म।] (प्रस्थिता देवी)

राजा – प्रिये न खलु प्रसादितोऽस्मि यदि सप्रति विहाय गम्यते।

देवी – आर्यपुत्र अलङ्घितपूर्वो मया नियम। [अज्जउत्त अलङ्घितपुव्वो मए णिअमो।] (निष्क्रान्ता सपरिवारा देवी)

ವಿದೂಷಕ — (ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಂಡು ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು) ಮೀನವು ಕೈತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದಮೇಲೆ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ಜಾಲಗಾರನು, ' ಹೋಗಲಿ ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ ' ಎಂದು ಅನ್ನುವನು. (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಮಹಾರಾಜನು ನಿನಗೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವನೊ ?

ದೇವೀ — ಮೂರ್ಖನೇ, ನನ್ನ ಸುಖವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿಯಾದರೂ ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಸುಖವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನೆ ನಿರ್ಧರಿಸು

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಭೀರುವೆ, ನನ್ನನ್ನು ಬೇರೆ ಸ್ತ್ರೀಯಳಿಗೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಲಿ ಅದರೆ, ಅದವಾ ನಿನ್ನ ದಾಸನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಗಲಿ ನೀನು ಸಮರ್ಥಳು. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಪಟ್ಟಂತೆ ಮಾತ್ರ ನಾಇಲ್ಲ ॥ ೧೪ ॥

ದೇವೀ — ನೀನು, ಹಾಗೆ ಇರಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಡಿಸಿದಂತೆ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಪ್ರಸಾದನವೆಂಬ ವ್ರತವಂತೂ ನೆರವೇರಿತು ಕನ್ನಿಕೆಯರೇ, ಬನ್ನಿರಿ, ಹೋಗೋಣ.
(ರಾಣಿಯು ಹೊರಡುವಳು..)

ರಾಜಾ — ಪ್ರಿಯೆ, ನೀನು ಈಗ ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದರೆ, ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ

ದೇವಿ — ಆರ್ಯಪುತ್ರನೆ, ನಾನೆಂದಿಗೂ ವ್ರತನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆದಿಲ್ಲ.
(ರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು.)

उर्वशी – हला प्रियकलत्रो राजर्षि । न पुनर्हृदय निवर्तयितु शक्नोमि । [हला पिअकलत्तो राएमी । ण उण हिअअ णिवत्तेदु सक्कुणोमि ।]

चित्रलेखा – किं पुनस्त्वया निराशया निवर्त्यते । [किं उण तुए णिरासाए णिवत्तीअदि ।]

राजा – (आसनमुपेत्य) वयस्य न खलु दूरं गता देवी ।

विदूषक – भण विस्रब्ध यदसि वक्तुकाम । असाध्य इति वैद्येनातुर इव स्वैर मुक्तो भवास्तत्रभवत्या । [भण वीसध्ध ज सि वत्तुकामो । असज्झोत्ति वेज्जेण आदुरो विअ सेर मुत्तो भव तत्तहोदीए ।]

राजा – अपि नामोर्वशी–

उर्वशी – अद्य कृतार्था भवेत् । [अज्ज किदथ्था भवे ।]

राजा – **गूढ नूपुरशब्दमात्रमपि मे कान्त श्रुतौ पातयेत्**
पश्चादेत्य शनै करोत्पलवृते कुर्वीत वा लोचने ।
हर्म्येऽस्मिन्नवतीर्य साध्वसवशान्मन्दायमाना बला-
दानीयेत पदात्पद चतुरया सख्या ममोपान्तिकम् ॥ १५ ॥

ಉರ್ವಶೀ —ಎಲೈ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ, ಈ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಪತ್ನಿಯನ್ನೂ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ ಸುವನು ಆದರೂ ಇವನಲ್ಲಿಟ್ಟ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆನು

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – ನಿರಾಶಳಾಗಿ ನಿನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿರುವಿಯಾ ?

ರಾಜಾ – (ತನ್ನ ಆಸನದ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು) ಗೆಳೆಯನ, ದೇವಿಯು ಇನ್ನೂ ದೂರ ಹೋಗಿಲ್ಲವೆ?

ವಿದೂಷಕ– ರೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ವೈದ್ಯನು ರೋಗಿಯನ್ನು ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಬಿಡುವಂತೆ, ರಾಣಿಯು [ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು] ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿರುವಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೀಗ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವದನ್ನು ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ ಹೇಳು

ರಾಜಾ— ಆ ಉರ್ವಶಿಯು. ... ..

ಉರ್ವಶೀ —....ಇಂದು ಕೃತಾರ್ಥಳಾಗಿರುವಳಲ್ಲವೆ ?

ರಾಜಾ— [ಆ ಉರ್ವಶಿಯು] ಅದೃಶ್ಯಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು [ಅಥವಾ ಗುಪ್ತವಾಗಿ] ನನ್ನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ನೂಪುರುದ ಕರ್ಣಮಧುರವಾದ ಕಿಣಿ ಕಿಣಿ ಧ್ವನಿ ಯನ್ನಾದರೂ ಕೆಡುಹಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಅಥವಾ, ಸದ್ದಿಲ್ಲದೇ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಅಥವಾ ಈ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಲೆ ಇಳಿದು ಭಯದಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲು [ಅಥವಾ ಹಿಂಜರಿಯು ತ್ತಿರಲು] ಅವಳ ಚತುರಳಾದ ಸಖಿಯಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ಕರೆತರಲ್ಪಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ॥ ೧೫ ॥

उर्वशी – हला इम तावदस्य मनोरथं संपादयिष्यामि । [हला इमं दाव से मणोरहं संपादयिस्स ।] (पृष्ठतो गत्वा राज्ञो नयने संवृणोति)

(चित्रलेखा विदूषकं संज्ञां लम्भयति)

राजा – (स्पर्शं रूपयित्वा) सखे नारायणोरुसंभवा सेयं वरोरूः ।

विदूषक – कथं भवानवगच्छति । [कहं भवं अवगच्छदि ।]

राजा – किमत्राज्ञेयम् ।

अङ्गमनङ्गक्लिष्टं सुखयेदन्या न मे करस्पर्शात् ।
नोच्छ्वसिति तपनकिरणैश्चन्द्रस्येवांशुभिः कुमुदम् ॥ १६ ॥

उर्वशी — (हस्तावपनीय उत्तिष्ठति । किंचिदपसृत्य) जयतु जयतु महाराज । जदु जेदु महाराओ ।]

राजा - सुन्दरि स्वागतम् । (एकासने उपवेशयति)

चित्रलेखा – अपि सुखं वयस्यस्य । [अवि सुहं वअस्सस्स ।]

राजा — नन्वेतदुपपन्नम् ।

ಉರ್ವಶೀ— ಗೆಳತಿ, ಇವನೀ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವೆನು

(ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋಗಿ ಅರಸನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಳು.)

(ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯು ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುವಳು)

ರಾಜಾ — (ಸ್ಪರ್ಶ ಸುಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ) ಮಿತ್ರನೆ, ಇವಳು ನಾರಾಯಣ ಮುನಿಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಸುಂದರಿಯೆ [ಶಬ್ದಶಃ-ಸುಂದರವಾದ ತೊಡೆಯುಳ್ಳವಳು]

ವಿದೂಷಕ— ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ರಾಜಾ— ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯದಂತಹದು ಏನಿದೆ ?

ಇನ್ನಾವಳೂ ಮದನಬಾಧೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ, ನನ್ನ ಈ ದೇಹವನ್ನು, ತನ್ನ ಕೈಯ ನೋಂಕಿನಿಂದ ತಣಿಸಲಾರಳು. [ಹೇಗೆಂದರೆ] ಕುಮುದವು [ರಾತ್ರಿ ಕಮಲ] ಚಂದ್ರನ ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅರಳಿದಂತೆ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅರಳುವದಿಲ್ಲ ॥ ೧೬ ॥

ಉರ್ವಶೀ— (ಕೈಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು–ಏಳುವಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿದು) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ

ರಾಜಾ – ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವು.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ [ಶಬ್ದಶಃ ವಯಸ್ಯನಿಗೆ] ಸೌಖ್ಯವೆ (ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸುವನು)

ರಾಜಾ – ಈಗ ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೌಖ್ಯವೆ. [ಅಥವಾ-ನೀನು ಈಗ ಹೀಗೆ ಕೇಳುವದು ಸಹಜವೆ–ಯೋಗ್ಯವೆ–]

उर्वशी – हला देव्या दत्तो महाराज । अतोऽस्य प्रणयवतीव शरीरसपर्कं गतास्मि । मा खलु मा पुरोभागिनी समर्थयस्व । [हला देवीए दिण्णो महाराओ । अदो से पणअवदी विअ सरीरसपक्कं गदह्मि । मा खु म पुरोभाइणि समत्थेहि ।]

विदूषक.– कथमिहैव युवयोरस्तमित सूर्य । [कह इह ज्जेव तुम्हाण अत्थमिदो मुज्जो ।]

राजा – (उर्वशीमवलोक्य)

देव्या दत्त इति यदि व्यापार व्रजसि मे शरीरेऽस्मिन् ।
प्रथम कस्यानुमते चोरितमेतत् त्वया हृदयम् ॥ १७ ॥

चित्रलेखा – वयस्य निरुत्तरैषा । साप्रत मम विज्ञाप्य श्रूयताम् । [वअस्स णिरुत्तरा एसा । सपद मह विण्णप्प सुणीअदु ।]

राजा — अवहितोऽस्मि ।

चित्रलेखा — वसन्तानन्तरे उष्णसमये भगवान्सूर्यो मयोपचरितव्य । तद्यथेय मे प्रियसखी स्वर्गस्य नोत्कण्ठते तथा कर्तव्यम् । [वसन्ताणन्तरे उण्हसमए भअव मुज्जो मए उवचरिदव्वो । ता जहा इअ मे पिअसही सग्गस्स ण उक्कण्ठेदि तहा वअस्सेण कादव्व ।]

ಊರ್ವಶೀ— ಗೆಳತಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ನನಗೊಪ್ಪಿಸುವಳು ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ ಅವನ ಶರೀರದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆನು ನಾನು ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯೆಂದು ಎಣಿಸಬೇಡ

ವಿದೂಷಕ— ನೀವು (ಊರ್ವಶೀ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯರು) ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಿರಾ ? [ಸಂಜೆಯಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಿರೋ] [ಅಥವಾ- ನಿಮಗೆ (ಊರ್ವಶೀ, ರಾಜರು) ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕತ್ತಲೆಯಾಯಿತೆ?]

ರಾಜಾ – ಊರ್ವಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿ—

ಮಹಾರಾಣಿಯು ನನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟಳೆಂದು ನೀನದನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವಿಯಾದರೆ, ಮೊದಲು ಯಾರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ನನ್ನ ಈ ಹೃದಯವನ್ನು [ಕದ್ದುಕೊಂಡೆ] ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೆ ॥ ೧೭ ॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ವಯಸ್ಯನೆ, ಅವಳು (ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ) ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಾರಳು. ಈಗ ನನ್ನದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯನ್ನು ಕೇಳು.

ರಾಜಾ — ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವೆನು ಹೇಳು.

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ —ವಸಂತಋತುವು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೇಸಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೂರ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಈ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯು ಸ್ವರ್ಗದ ಸಲುವಾಗಿ ಆತುರಳಾಗದ ಹಾಗೆ ನೀನು ಮಾಡಬೇಕು. [ಅಂದರೆ- ಊರ್ವಶಿಯು ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನೇ ಮರೆಯುವಂತೆ ನಿನವಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು.]

विदूषक – किं वा स्वर्गे स्मर्तव्यम् । न वा अश्यते न वा पीयते । केवलमनिमिषै-र्नयनैर्मीना विडम्ब्यन्ते । [किं वा सग्गे सुमरिदव्व । ण वा अण्हीअदि ण वा पीअदि । केवल अणिमिसेहि णअणेहि मीणा विडम्बीअन्दि ।]

राजा — भद्रे

अनिर्देश्यसुखः स्वर्गः कस्तं विस्मारयिष्यति ।
अनन्यनारीसामान्यो दासस्त्वस्याः पुरूरवाः ॥ १८ ॥

चित्रलेखा — अनुगृहीतास्मि । हला उर्वशि अकातरा भूत्वा विसर्जय माम् । [अणुगहिदह्मि । हला उव्वसि अकाअदरा भविअ विसज्जेहि मं ।]

उर्वशी - (चित्रलेखां परिष्वज्य) सखि मा खलु मां विस्मर । [सहि मा खु मं विसुमरेहि ।]

चित्रलेखा - (सस्मितम्) वयस्येन सगता त्वमेवैतन्मया याचितव्या । [वअस्सेण सगदा तुमं एव्व एदं मए जाचिदव्वा ।]

(राजानं प्रणम्य निष्क्रान्ता)

विदूषक — दिष्ट्या मनोरथसपत्त्या वर्धते भवान् । [दिट्ठआ मणोरहसपत्तीए वढ्ढदि भवं ।]

ವಿದೂಷಕ— ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೆನಸುವಂತಹದೇನಿದೆ ? ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ. ಕುಡಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಿಳುಕಿಸದೆ ಮೀನಗಳ ವಿಡಂಬನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಲಾಗುವದು [ಅಂದರೆ– ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ದೇವತೆಗಳು ಹಸಿವೆ ನೀರಡಿಕೆಗಳಿಲ್ಲದೇ, ಮೀನುಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಿಳುಕಸದೇ ಇರುವರು]

ರಾಜಾ— ಮಾನ್ಯಳೇ,

ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಸುಖವು ಅಗಣಿತವಾಗದದ್ದು. [ಅದನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವು] ಆ ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖವನ್ನು ಮರೆಸುವದೂ ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ, ಈ ಪುರೂರವನು ಬೇರೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಲಭ್ಯನಾಗಿದ್ದು, ಕೇವಲ ಉರ್ವಶಿಯ ದಾಸನಾಗುವನು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಭರವಸೆ ಕೊಡುವೆನು ॥೧೮॥

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ನಾನು ಅನುಗ್ರಹೀತಳಾದೆನು ಸಖಿ ಉರ್ವಶಿ, ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದೇ, ನನಗೆ ಈಗ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು

ಉರ್ವಶೀ - (ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು) ಸಖಿ, ನನ್ನನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡ

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— (ನಸುನಗುತ್ತ) ಈ ಮಹಾರಾಜನ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಪಡೆದ ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.?

(ರಾಜನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು)

ವಿದೂಷಕ - ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆಯು ಕೈಗೂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

राजा — इय तावद्वृद्धिर्मम । पश्य

सामन्तमौलिमणिरञ्जितशासनाङ्क-
मेकातपत्रमवनेर्न तथा प्रभुत्वम् ।
अस्या सखे चरणयोरहमद्य कान्त-
माज्ञाकरत्वमधिगम्य यथा कृतार्थ ॥ १९ ॥

उर्वशी – नास्ति मे विभवोऽत॰ प्रियतर मन्त्रयितुम् । [णत्थि मे विहवो अदो पिअदर मन्तिदु ।]

राजा – (उर्वशी हस्तेनावलम्ब्य) अहो विरुद्धसवर्धन ईप्सितलाभो नाम ।

पादास्त एव शशिन सुखयन्ति गात्र
बाणास्त एव मदनस्य ममानुकूला ।
सरम्भरूक्षमिव सुन्दरि यद्यदासीत्
त्वत्सगमेन मम तत्तदिवानुनीतम् ॥ २० ॥

उर्वशी – अपराद्धास्मि चिरकारिका महाराजस्य । [अवरध्धह्मि चिरकारिआ महाराअस्स ।]

ರಾಜಾ – ಇದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯು ನೋಡು

ಗೆಳೆಯನೆ, ನನಗಿಂದು ನನ್ನೀ ಪ್ರಿಯತಮೆಯ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯ ಭಾಗ್ಯವು ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾದಷ್ಟು, [ಶಬ್ದಶಃ ಸಾಮಂತರಾಜರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಿರೀಟಗಳ ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಶಾಸನವುಳ್ಳ] ಸಾಮಂತರಾಜರಿಗ ಶಿರ ಸಾವಾನ್ಯವಾದ, ಈ ಭೂಮಿಯ ಏಕಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವು ದೊರಕಿದ್ದರೂ ನಾನು ಕೃತಾರ್ಥ ನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. [ಅಂದರೆ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲದ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯಾದ ಈ ಉರ್ವಶಿಯ ಸೇವೆಯೇ ಮಿಗಲಾದದ್ದು.] ॥ ೧೯ ॥

ಉರ್ವಶೀ — ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಡುವಷ್ಟು ಶಬ ಸಂಪತ್ತು ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ರಾಜಾ — (ಉರ್ವಶಿಯ ಕೈಹಿಡಿದು) ಆಹ! ಅಭಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯು ಬೇರೆ ಪರಿಣಾಮ ಗಳನ್ನೇಉಂಟುವದಲ್ಲ ! [ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದದ್ದು ಈಗ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವದು]

[ಮೊದಲು ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಹ್ಯವಾದ] ಅವೇ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳು ಈಗ ನನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿವೆ ಹೀಗೆ ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ಮೊದಲು ನಾನು ನಿನ್ನ ವಿಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಯಾವದು ಅತ್ಯಂತ ತಾಪದಾಯಕವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಈಗ ನಿನ್ನ ಸಮಾಗಮದಿಂದ ಹಿತಕರವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಉರ್ವಶೀ—ಮಹಾರಾಜನೆ, ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದು ನಿನಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟೆನು. ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು.

राजा – मा मैवम् ।

यदेवोपनत दु खात्सुख तद्रसवत्तरम् ।
निर्वाणाय तरुच्छाया तप्तस्य हि विशेषत ॥ २१ ॥

विदूषक – भो सेविता प्रदोषरमणीयाश्चन्द्रपादा । समय खलु ते वासगृहप्रवेशस्य । [भो सेविदा पदोसरमणीआ चन्दवादा । समओ खु दे वासघरपवेसस्स ।]

राजा – तेन हि सख्यास्ते मार्गमादेशय ।

विदूषक — इत इतो भवती । [इदो इदो भवदी ।] (परिक्रामन्ति)

राजा – सुन्दरि इयमिदानीमभ्यर्थना ।

उर्वशी – कथमिव । [कह विअ ।]

राजा – **अनुपनतमनोरथस्य पूर्व**
शतगुणितेव गता मम त्रियामा ।
यदि तु तव समागमे तथैव
प्रसरति सुभ्रु तत. कृती भवेयम् ॥ २२ ॥

(इति निष्क्रान्ता सर्वे)

इति तृतीयोऽङ्क ।

ರಾಜಾ— ಹಾಗಲ್ಲ !

ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸುಖವು ಬಂದರೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಹಿತ ಕರವೆನಿಸುವದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಕಂಗಾಲಾದವನಿಗೇ ಗಿಡದ ನೆರಳು ಹೆಚ್ಚು [ವಿಶೇಷವಾಗಿ] ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವದು ॥ ೨೧ ॥

ವಿದೂಷಕ – ಗೆಳೆಯ ಪ್ರದೋಷಕಾಲದ ಆಲ್ಹಾದಕರವಾದ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳನ್ನು ನೀನೀಗ ಸೇವಿಸಿದಿ ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನು ಶಯ್ಯಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು.

ರಾಜಾ – ಹಾಗಾದರೆ ನಿನ್ನೀ ಸಖಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸು

ವಿದೂಷಕ —ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ಇತ್ತ ಬಾ, ಇತ್ತ ಬಾ (ಸುತ್ತಾಡುವರು)

ರಾಜಾ— ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ಈಗ ಇದೇ ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು

ಉರ್ವಶೀ —ಅದಾವುದು ?

ರಾಜಾ—ಮೊದಲು ನನ್ನ ಮನೋರಥವು [ನಾನು ಬಯಸಿದ ನಿನ್ನ ಸಮಾಗಮ ಸುಖವು] ಕೈಗೂಡದೆ ಇರುವಾಗ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರು ಪ್ರಹರಗಳು ನೂರು ಪ್ರಹರಗಳಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಈಗ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸಮಾಗಮದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಗಿನಂತೆಯೇ ರಾತ್ರಿಯು ನೂರು ಪ್ರಹರಗಳಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘವಾದರೆ, ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಧನ್ಯನು [ವಿಯೋಗ ದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ಕಂಡ ರಾತ್ರಿಯು ಈಗ ಬಹಳ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ತೋರುವದರಿಂದ ರಾಜನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವನು .] ॥೨೨॥

(ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಟುಹೋಗುವರು)

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಅಂಕು ಮುಗಿದುದು.

चतुर्थोऽङ्कः ।

(नेपथ्ये सहजन्याचित्रलेखयो प्रावेशिका आक्षिप्तिका)

प्रियसखीवियोगविमना सखी हंसी व्याकुला समुल्लपति ।
सूर्यकरस्पर्शविकसिततामरसे सरोवरोत्सङ्गे ॥ १ ॥

[पिअसहिविओ अविमणा सहि हंसी वाउला समुल्लवइ ।
सूरकरफसवि असिअतामरसे सरवरूसङ्गे]

(तत प्रविशति सहजन्या चित्रलेखा च । प्रवेशानन्तर)

सहचरीदु खालीढ सरोवरे स्निग्धम् ।
बाष्पाववल्लिगतनयन ताम्यति हंसीयुगलम् ॥ २ ॥

[सहचरीदुक्खालिध्धअ सरवरअम्मि सिणिध्धअ ।
वाहोवग्गिअणअणअ तम्मइ हंसीजुअलअ ॥] (इति द्विपदिकया दिशोऽवलोक्य)

सहजन्या — (सखेदम्) सखि म्लायमानशतपत्रस्येव ते मुखस्य च्छाया हृदयस्यास्वस्थता सूचयति । तत्कथय निर्वेदकरणम् । समदु.खा भवितुमिच्छामि । [सहि मिलाअमाणसद्दवत्तस्स विअ दे मुहस्स छाआ हिअअस्स अस्सथ्थद सूएदि । ता कहेहि णिव्वेदकरण । समदुक्खा भविदु इच्छामि ।]

ಅಂಕ ೪

(ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ ಸಹಜನ್ಯಾ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯರ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಕ್ಷಿಪ್ತಿಕೆಯು— ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರದ ಗೀತ-ಕೇಳಬರುವು.)

ಪ್ರಿಯಗೆಳತಿಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ನೊಂದ ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯು ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯ ಸಂಗಡ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೧ ॥

(ಬಳಿಕ ಸಹಜನ್ಯೆಯೂ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು. ಅವರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಂತರ)

ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಗೆಳತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡ ಹಾಗು ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳ ಎರಡು ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸಗಳು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ, ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರುವೆ ॥ ೨ ॥

(ಎಂದು ಈ ದ್ವಿಪದಿಕೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿ)

ಸಹಜನ್ಯಾ— (ಖೇದದಿಂದ) ಎಲೈ ಗೆಳತಿ, ಬಾಡಿದ ಕಮಲದಂತೆ ಇರುವ ನಿನ್ನ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಮುಖವು ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದು ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ದುಃಖದ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳು. ನಿನ್ನ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಬಯಸುವೆನು.

चित्रलेखा – अप्सरोवारपर्यायेण इह भगवत सूर्यस्य पादमूलोपस्थाने वर्तमाना बलवत्खलूर्वश्या उत्कण्ठितास्मि । [अच्छरावारपज्जएण इह भअवदो सुज्जस्स पादमूलो। वट्ठाणे वट्टन्ती बलिअ खु उव्सीए उक्कण्ठिदह्मि ।]

सहजन्या – जाने युवयोरन्योन्यस्नेहम् । ततस्तत । [जाणे वो अण्णोण्णसिणेहा तदो तदो ।]

चित्रलेखा – तत एतेषु दिवसेषु को नु खलु वृत्तान्त इति प्रणिधानस्थितया मया अत्याहितमुपलब्धम् । [तदो इमाइ दिवसाइ को णु खु वुत्तन्तोत्ति पणिधाणठ्ठिदाए मए अच्चाहिद उवलध्ध ।]

सहजन्या – (सावेगम्) कीदृशमिव । [कीरिस बिअ ।]

चित्रलेखा – उर्वशी किल त राजर्षि लक्ष्मीसनाथममात्येषु निवेशितराज्यधुर गृहीत्वा कैलासशिखरोद्देश गन्धमादनवन विहर्तु गता । [उव्वसी किल राएसिं लच्छीसणाह अमच्चेसु णिवेसिदरज्जधुर गेण्हिअ केलाससिहरुद्देस गन्धमादणवण विहरिदु गदा ।]

सहजन्या – स नाम सभोगो यस्तादृशेषु प्रदेशेषु । ततस्तत । [सो णाम ‘सभोओ जो तारिसेसु पदेसेसु । तदो तदो ।]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ – ಅಪ್ಸರೆಯರ ಸರತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯಗೆಳತಿಯಾದ ಊರ್ವಶಿಯ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ಬಹಳೇ ಚಿಂತಾತುರಳಾಗಿರುವೆನು

ಸಹಜನ್ಯಾ—ನಿಮ್ಮ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಮುಂದೆ ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ—‘ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಊರ್ವಶಿಯ ಸಮಾಚಾರವೇನು ? ’ ಎಂದು ನಾನು ಧ್ಯಾನಮಗ್ನಳಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಕಟವು ಒದಗಿರುವ ದೆಂದು ಕಂಡುಬಂದಿತು

ಸಹಜನ್ಯಾ— (ಗಾಬರಿಯಿಂದ) ಅದಾವುದು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ—ಊರ್ವಶಿಯು ಒಮ್ಮೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೊಪ್ಪಿಸಿದ ಹಾಗು ಯಾವ ಪರಿಚಾರಕರೂ ಇಲ್ಲದಂಥ [ಶಬ್ದಶಃ ಕೇವಲ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದೊಡ ಗೂಡಿದ] ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಕೈಲಾಸಶಿಖರದ ಮೇಲಿರುವ ಗಂಧಮಾದನ ವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಳು

ಸಹಜನ್ಯಾ—ಅಂಥ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಸುಖವೇ ನಿಜವಾದ ಸುಖವು. ಮುಂದೇನಾಯಿತು ?

चित्रलेखा – ततस्तत्र मन्दाकिनीतीरे सिकतापर्वते क्रीडन्ती विद्याधरदारिका उदयवती नाम तेन राजर्षिणा चिरं निध्यातेति कुपिता उर्वशी । [तदो तहिं मन्दाइणीतीरे सिअदापव्वदेहि कीलमाणा विज्जाधरदारिआ उदयवदी णाम देण रएसिणा चिरं णिज्झाइदत्ति कुविदा उव्वसी ।]

सहजन्या– भवितव्यम् । असहना खलु सा । दूरारूढश्चास्याः प्रणयः । ततस्ततः । [होदव्वं । असहणा खु सा । दूरारूढो अ से प्पणओ । तदो तदो ।

चित्रलेखा — ततो भर्तुरनुनयमप्रतिपद्यमाना गुरुशापसमूढहृदया विस्मृतदेवतानियमा स्त्रीजनपरिहरणीयं कुमारवनं प्रविष्टा । प्रवेशानन्तरं च काननोपान्तवर्तिलताभावेन परिणतमस्या रूपम् । [तदो भट्टिणो अणुणअं अपडिवज्जमाणा गुरुसावसमूढहिअआ विसुमरिददेवदाणिअमा इत्थिआजणपरिहरिणिज्जं कुमारवणं पइट्ठा । पवेसाणन्तरं च काणणोवन्तवत्तिलदाभावेण परिणदं से रूवं ।]

सहजन्या — सर्वथा नास्ति विधेरलङ्घनीयं नाम येन तादृशस्य रूपस्यान्यादृश एव परिणामः संवृत्तः । अथ किमवस्थः स राजर्षिः । [सव्वधा णत्थि विहिणो अलङ्घणिज्जं णाम जेण तारिसस्स रूवस्स अण्णारिसो एव्व पलिणामो संवुत्तो । अह किमवत्थो सो राएसी ।]

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— ಆಗ ಮಹಾರಾಜನು, ಅಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಉಸುಕಿನ ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಡುತ್ತಿರುವ ಉದಯವತಿಯೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದನೆಂದು ಉರ್ವಶಿಯು ಅವನ ಮೇಲೆ ಬಹಳೇ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದಳು

ಸಹಜನ್ಯಾ—ಹಾಗಾಗುವದು ಸಹಜವೆ ಅವಳು ಮೊದಲೆ ತಾಳ್ಮೆಯಿಲ್ಲದವಳು ಮೇಲಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಅವಳದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಉತ್ಕಟ ಪ್ರೇಮವಿದೆ. ಮುಂದೇನಾಯಿತು ?

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ — ಆಗ ಮಹಾರಾಜನು ಎಷ್ಟೇ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಗುರುಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ಮೂಢಳಾದ ಉರ್ವಶಿಯು ದೇವತೆಯ [ಕುಮಾರನ] ನಿಯಮವನ್ನು ಮರೆತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವುಳ್ಳ ಕುಮಾರವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವಳು ಆ ಕಾನನದ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಳು.

ಸಹಜನ್ಯಾ— ನಿಜವಾಗಿಯೂ ದೈವಗತಿಯನ್ನು ಮೀರುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂಥ [ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ] ರೂಪವು ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತೀರ ಬೇರೆ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿತಲ್ಲ! ಈಗ ಆ ಮಹಾರಾಜನು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವನು ?

चित्रलेखा — तस्मिन्नेव कानने प्रियतमामन्विष्यन्नुन्मत्तीभूत इत उर्वशी तत उर्वशीति कृत्वाहोरात्रमतिवाहयति। (नभोऽवलोक्य) अनेन पुनर्निर्वृत्तानामप्युत्कण्ठाकारिणा मेघोदयेनानर्थाधीनो भविष्यति। [तस्सि एव काणणो पिअदम अण्णेसअन्तो उम्मत्तीभूदो इदो उव्वसी तदो उव्वसी त्ति कदुअ अहोरत्त अदिवाहेदि। इमिणा उण णिव्वुदाणपि उक्कण्ठाकारिणा मेहोदएण अणत्थाहीणो हविस्सदि।]

(अत्रान्तरे जम्भलिका)

सहचरीदुःखालीढ सरोवरे स्निग्धम्।
अविरलबाष्पजलार्द्रं ताम्यति हंसीयुगलम्॥ ३॥

[सहअरिदुक्खालिध्धअ सरवरअम्मि सिणिध्धअ।
अविरलवाहजलोल्लअ तम्मइ हसीजुअलअ॥]

सहजन्या - सखि तादृशा आकृतिविशेषाश्चिर दुःखभागिनो न भवन्ति। अवश्य किमप्यनुग्रहनिमित्त भूयोऽपि समागमकारण भविष्यतीति तर्कयामि। तदेहि उदयोन्मुखस्य भगवत सूर्यस्योपस्थान कुर्म। [सहि तारिसा आकिदिविसेसा चिर दुक्खभाइणो ण होन्ति। अवस्स किंपि अणुग्गहणिमित्त भूओवि समाअमकारण हविस्सदित्ति तक्कोमि। ता एहि उदउम्मुहस्स भअवदो सुज्जस्स उवट्ठाण करेह्म।]

(अनन्तरे खण्डधारा)

ಚಿತ್ರಲೇಖಾ— [ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು] ಅದೇ ವನದಲ್ಲಿ 'ಉರ್ವಶಿಯು ಇಲ್ಲಿರುವಳು, ಉರ್ವಶಿಯು ಅಲ್ಲಿರುವಳು' ಎಂದು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನಂತೆ ಹಗಲಿರುಳುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವನು (ಮೇಲೆ ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ) ಸುಖವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಈ ಮೇಘಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅವನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡಾಗಬಹುದು.

(ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಜಂಭಲಿಕೆಯು— ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರದ ಗೀತವು ಕೇಳ ಬರುವದು)

ಸ್ನೇಹಮಯವಾದ ಎರಡು ಹೆಣ್ಣುಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಚರಿಯ ದುಃಖದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಈ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿರುವವು ॥ ३ ॥

ಸಹಜನ್ಯಾ—ಎಲೈ ಗೆಳತಿ, ಅಂಥ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರು ಬಹುಕಾಲ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದಾದರೊಂದು ದೇವತೆಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅವರ ಪುನರ್ಮಿಲನವಾಗಬಹುದೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ, ಉದಯವಾಗಲಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡೋಣ.

(ಆಗ ಖಂಡಧಾರಾ ಗೀತವು ಕೇಳಿಸುವದು)

चिन्ताद्रूनमानसिका सहचरीदर्शनलालसिका ।
विकसितकमलमनोहरे विहरति हंसी सरोवरे ॥ ४ ॥ (इति निष्क्रान्ते)
[चिन्तादुम्मिअमाणसिआ सहअरिदसणलालमिआ ।
विअसिअकमलमणोहरए विहरइ हंसी सरवरए ॥]

प्रवेशक ।

(नेपथ्ये पुरूरवस प्रावेशिकी आक्षिप्तिका)
गहनं गजेन्द्रनाथ. प्रियाविरहोन्मादप्रकटितविकारः ।
विशति तरुकुसुमकिसलयभूषितनिजदेहप्राग्भार ॥ ५ ॥
[गहण गइन्दणाहो पिअविरहुम्माअपअलिअविआरो ।
विसइ तरुकुसुमकिसलअभूसिअणिअदेहपब्भारो ॥]
(तत प्रविशति आकाशबद्धलक्ष्य उन्मत्तवेषो राजा)

राजा— आ दुरात्मन् रक्षस्तिष्ठ तिष्ठ । क मे प्रियतमामादाय गच्छसि । (विलोक्य) हन्त शैलशिखराद्गगनमुत्पत्य बाणैर्मामभिवर्षति । (लोष्ठ गृहीत्वा हन्तु धावन्)

ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಹಾಗು ತನ್ನ ಸಹಚರಿಯನ್ನು ನೋಡಬಯಸುವ ಹೆಣ್ಣುಹಂಸವು, ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಈ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವದು.

(ಎಂದು ಹೊರಹೋಗುವರು)

ಪ್ರವೇಶಕವು ಮುಗಿಯದು

(ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ ಪುರೂರವನ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಕ್ಷಿಪ್ತಿಕೆಯು ಕೇಳಬರುವದು)

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವಿರಹದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಉನ್ಮಾದದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಿರಿಯಾನೆಯು, ಗಿಡಗಳ ಚಿಗುರೆಲೆ ಹಾಗು ಹೂಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥೂಲವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಈ ದಟ್ಟಡವಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವದು. ॥೫॥

(ಬಳಿಕ ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನಂತೆ ವೇಷಧರಿಸಿದ ಹಾಗು ಮುಗಿಲಕಡೆಗೆ ಮೋರೆಮಾಡಿ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಅರಸನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ರಾಜಾ— ಎಲೈ ದುರುಳನಾದ ರಕ್ಕಸನೆ ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು. ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಿ ? (ನೋಡುತ್ತ) ಎಲಾ ! ಇದೇನು ಈ ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಜಿಗಿದು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ! (ಹೆಂಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಸೆಯಬೇಕೆಂದು ಓಡುತ್ತ)

हृदयाहितप्रियादुःखः सरोवरे धुतपक्षः ।
बाष्पाववलितनयनस्ताम्यति हंसयुवा ॥ ६ ॥

[हिअआहिअपिअदुक्खओ सरवरए धुदपक्खओ ।
वाहोवग्गिअणअणओ तम्मइ हंसजुआणओ ॥]

(इति द्विपदिकया दिशोऽवलोक्य पुनर्विभाव्य) कथम् ।

नवजलधरः सनद्धोऽयं न दृप्तनिशाचरः
सुरधनुरिदं दूराकृष्टं न तस्य शरासनम् ।
अयमपि पटुर्धारासारो न बाणपरंपरा
कनकनिकषस्निग्धा विद्युत्प्रिया न ममोर्वशी ॥ ७ ॥

(इति मूर्छितः पतति । पुनर्द्विपदिकया (४-६) उत्थाय निःश्वस्य)

मया ज्ञातं मृगलोचना निशाचरः कोऽपि हरति ।
यावन्नु नवतडिच्छ्यामलो धाराधरो वर्षति ॥ ८ ॥

[मइ जाणिअ मिअलोअणि णिसअरु कोइ हरेइ ।
जाव णु णवतलिसामल धाराहरु वरिसेइ ॥]

(विचिन्त्य) क्व नु खलु रम्भोऽरूर्गता स्यात् ।

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ದುಃಖದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡ, ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ, ಹಂಸವು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಯಾತನೆಪಡುತ್ತಿರುವದು. ॥೬॥

(ಎಂದು ಈ ದ್ವಿಪದಿಕೆಯೊಡನೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಯೋಚಿಸಿ) ಓ! ಇದು ಮಳೆಗರೆಯಲನುವಾದ ಹೊಸ ಮೋಡವು, ಸೊಕ್ಕಿಗೆದ್ದ ರಕ್ಕಸನಲ್ಲ ಇದು ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಮಳೆಬಿಲ್ಲು ಅವನ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ ಧನುಸ್ಸಲ್ಲ, ಇದು ಕೂಡ ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ವಾರಿಧಾರೆಯು ಆದರೆ ಆ ರಕ್ಕಸನ ಬಾಣವೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ, ಇದು ಬಂಗಾರದ ಹಾಗೆ ಹೊಳೆ-ಯುವ ಮಿಂಚು, ನನ್ನ ಕಾಂತೆಯಲ್ಲ. ॥೭॥

(ಎಂದು ಮೈಮರೆತು ಬೀಳುವನು. ಮತ್ತೆ ಅದೇ ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪–೬) ಯೊಡನೆ ಎದ್ದು ನಿಟ್ಟುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ)

ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವನೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಈ ಕಾರ್ಮೋಡವು ನಿರಂತರವಾಗಿ [ಮುಸಲಧಾರವಾಗಿ] ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಿರುವದು. ॥೮॥

(ಆಲೋಚಿಸಿ) ಬಾಳೆಯ ಕಂಬದಂತೆ ತೊಡೆಯುಳ್ಳ ಆ ಸುಂದರಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರಬಹುದು ?

तिष्ठेत्कोपवशात्प्रभावपिहिता दीर्घं न सा कुप्यति
स्वर्गायोत्पतिता भवेन्मयि पुनर्भावार्द्रमस्या मनः ।
तां हर्तुं विबुधद्विषोऽपि न च मे शक्ता पुरोवर्तिनी
सा चात्यन्तमगोचरं नयनयोर्यातेति कोऽयं विधिः ॥ ९ ॥

(द्विपदिकया (४-६) दिशोऽवलोक्य सास्रम्) अये पराावृत्तभागधेयानां दुःखं दुःखानुबन्धि । कुतः

अयमेकपदे तया वियोगः प्रियया चोपनतः सुदुःसहो मे ।
नववारिधरोदयादहोभिर्भवितव्यं च निरातपत्वरम्यैः ॥ १० ॥

(अनन्तरे चर्चरी)

जलधर संहरैतं कोपमाज्ञप्तोऽ
विरलधारासारदिङ्मुखकान्तः ।
ए अहं पृथ्वीं भ्रमन्यदि प्रियां प्रेक्षिष्ये
तदा यद्यत् करिष्यसि तत्तत्सहिष्ये ॥ ११ ॥

ಅವಳು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ತನ್ನ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅದೃಶ್ಯಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರಬಹುದು ಆದರೆ ಅವಳ ಸಿಟ್ಟು ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಉಳಿಯಲಾರದು. ಅಥವಾ ಅವಳು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಇದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ, ಏಕಂದರೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅನುರಾಗವು ಬಹಳ ಉತ್ಕಟವಾಗಿರುವದು ಅವಳು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಇರುವಾಗ ಅವಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವದು ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಅವಳು ಈಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ನನ್ನ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವದಂತೂ ನಿಜ, ಎಂಥ ವಿಚಿತ್ರವೀ ದೈವದಾಟವು ! ॥೯॥

(ದ್ವಿಪದಿಕೆಯ (೪-೬) ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ, ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ) ಅಯ್ಯೊ ! [ನನ್ನಂಥ] ದುರ್ದೈವಿಗಳಿಗ ದುಃಖದ ಮೇಲೆ ದುಃಖವು ಒದಗುವದು. ಏಕಂದರೆ —

ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ನನಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರಿಯಳ ವಿಯೋಗವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ದಿನಗಳು, ನವ ಮೋಡಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಆಲ್ಹಾದಕರವಾಗಿರುವವು ॥ ೧೦ ॥

(ಬಳಿಕ ಚರ್ಚರಿಯು—ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗೀತವು—ಕೇಳಬರುವದು)

ಎಲೈ, ನಿರಂತವಾದ ಸೆಳಕುಗಳಿಂದ ದಿಗಂತಗಳನ್ನು ಮುಸುಕಿದ ಕಾರ್ಮೋಡವೆ, ಇಕೋ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿದೆ, ನಿನ್ನ ಈ ಕೋಪವನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊ ನಾನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದು ವೇಳೆ ನನಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯ ದರ್ಶನವಾಯಿತೆಂದರೆ, ಆಗ ನೀನು ಏನೇನು ಮಾಡುವಿಯೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಹಿಸುವೆನು. ॥ ೧೧ ॥

जलहर सहर एहु कोपइ आढत्तओ अविरलधारासारदिसामुहकन्तओ । ए मइ पुहवि भमन्तो जइ पिअ पेक्खिहिमि तव्वे जजु करीहिसि ततु सहीहिमि ।। [(विहस्य) वृथा खलु मया मनस संतापवृद्धिरुपेक्ष्यते । यदा मुनयोऽप्येव व्याहरन्ति राजा कालस्य कारणमिति । तत्किमहं जलदसमयं न प्रत्यादिशामि ।]

(अनन्तरे चर्चरी)

गन्धोन्मादितमधुकरगीतैर्वाद्यमानै परभृततूर्यैः ।
प्रसृतपवनोद्वेल्लितपल्लवनिकरः
सुललितविविधप्रकार नृत्यति कल्पतरु ।। १२ ।।

[गन्धुम्माइअमहुअरगीएहि वज्जन्तेहि परहुअतूरेहि । पसरिअपवणुव्वेल्लिवणिअरु सुललिअविविहपआर णच्चइ कप्पअरु]

(इति नर्तित्वा) अथवा न प्रत्यादिशामि यत्प्रावृषेण्यैरेव चिह्नैर्मम राजोपचार संप्रति । कथमिव ।

विद्युल्लेखाकनकरुचिरं श्रीवितानं ममाभ्र
व्याधूयन्ते निचुलतरुभिर्मञ्जरीचामराणि ।

(ನಕ್ಕು) ನಾನು ವ್ಯರ್ಥ್ಯವಾಗಿ, ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು 'ಅರಸನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣನು' ['ರಾಜಾ ಕಾಲಸ್ಯಕಾರಣಂ' ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಆಗು-ಹೋಗುಳಿಗೆ, ಅರಸನೇ ಮೂಲ ಕಾರಣನು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪುರೂರವನು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದಶಃ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವನು ಅದಾವುದೆಂದರೆ 'ಮಳೆಗಾಲ, ಚಳಿಗಾಲ ಮೊದಲಾದ ಆಯಾ ಋತುಗಳು ಕೇವಲ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಸಂಭವಿಸುವವು'] ಎಂದು ಮುನಿಗಳೂ ಸಾರುತ್ತಿರುವರಲ್ಲವೆ ? ಅಂದ ಮೇಲೆ ನಾನೀಗ ಈ ವರ್ಷಾಕಾಲವನ್ನೇಕೆ ನಿವಾರಿಸಬಾರದು ?

(ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಚರ್ಚರಿಯು)

ಬೀಸುವಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ದಟ್ಟಾದ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳು ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಲ್ಪ ವೃಕ್ಷವು, ಸುಗಂಧದಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾದ ಮಧುಕರಗಳ ಇಂಪಾದ ಗಾನ, ಹಾಗು ಇಂಚರಗೈವ ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಂಬ ತಂತುವಾದ್ಯ, ಇವುಗಳ ತಾಲದೊಂದಿಗೆ, ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ನಯನ ಮನೋಹರವಾಗಿ ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು. ॥ ೧೨ ॥

(ಎಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತ) ಅಥವಾ ಈ ವರ್ಷಾಕಾಲವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವದು ಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಈ ಚಿನ್ಹಗಳಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಈಗ ರಾಜೋಪಚಾರವಾಗುತ್ತಿರುವದು ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಬಂಗಾರದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಸೆಳೆಮಿಂಚಿನಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮೋಡವೇ ನನಗೆ ರಾಜ-ಛತ್ರವು [ಅಥವಾ ಅರಮನೆಯ ಒಳಮಾಳಿಗೆಯು], ಈ ನಿಚುಲ ಗಿಡಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳೆಂಬ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿರುವವು, ಬೇಸಿಗೆಯು ಕಳೆದು ಮಳೆಗಾಲವು

घर्मच्छेदात्पटुतरगिरो बन्दिनो नीलकण्ठा
धारासारोपनयनपरा नैगमा सानुमन्त ॥ १३ ॥

भवतु । किमेव परिच्छदश्लाघया । यावदस्मिन्कानने ता प्रियामन्वेषयामि (पुनश्चर्चरीपाठस्यान्ते भिन्नक)

दयितारहितोऽधिक दुःखितो विरहानुगत परिमन्थर ।
गिरिकानने कुसुमोज्वले गजयूथपतिर्बहु क्षीणगति ॥ १४ ॥

[दयितारहिओ अहिअ दुहिओ विरहाणुगओ परिमन्थरओ ।
गिरिकाणणए कुसुमुज्जलए गअजूहवई बहु झीणगई ॥]

(विलोक्य) हन्त व्यवसितस्य मे सदीपनमिव सवृत्तम् । कुत

आरक्तराजिभिरिय कुसुमैर्नवकन्दली सलिलगर्भै ।
कोपादन्तर्बाष्पे स्मरयति मा लोचन तस्या ॥ १५ ॥

इनो गतेति कथ नु तत्रभवती मया सूचयितव्या ।

पद्भ्या स्पृशेद्वसुमती यदि सा सुगात्री
मेघाभिवृष्टसिकतासु वनस्थलीषु ।
पश्चान्नता गुरुनितम्बतया ततोऽस्या
दृश्येत चारुपदपङ्क्तिरलक्तकाङ्का ॥ १६ ॥

ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಆನಂದದಿಂದ ಕೇಕಾರವವನ್ನು ಮಾಡುವ ನವಿಲುಗಳೇ ನನ್ನ ಬಟ್ಟಂಗಿಗಳು; ಮಳೆಯ ವಾರಿಧಾರೆಗಳನ್ನು ತರುವ ಈ ಪರ್ವತಗಳೇ ನನಗೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತರುವ ವರ್ತಕರು. ॥ ೧೩ ॥

ಇರಲಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ಹೊಗುವದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಈಗ ಈ ಕಾನನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆ ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಹುಡುಕುವೆನು

(ಪುನಃ ಚರ್ಚರಿಯ ಪಾಠದನಂತರ 'ಭಿನ್ನಕವು'— ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದರಾಗವು–)

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬಹಳೇ ನೊಂದುಕೊಂಡು ಶೂನ್ಯ ಮನಸ್ಕನಾದ, ಆನೆಗಳ ಹಾಡಿನ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಈ ಹಿರಿಯಾನೆಯು, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಈ ಬೆಟ್ಟದಡವಿಯಲ್ಲಿ, ವಿರಹಪೀಡೆಯಿಂದ ಯಾತನೆ ಪಡುತ್ತ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವದು ॥೧೪॥

(ನೋಡಿ) ಇದೇನು ! ಪ್ರಿಯತಮೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ನನ್ನ ವಿರಹ ತಾಪವು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುವ ಹಾಗಾಯಿತಲ್ಲ ! ಏಕಂದರೆ—

ಈ ಕಾಬಾಳಿ ಗಿಡವು ಒಳಗೆ ನೀರಿನ ಹನಿಗಳುಳ್ಳ ನಸುಗೆಂಪಾದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಹಾಗು ನೀರು ತುಂಬಿದ, ನನ್ನ ಪ್ರೀಯಳ, ನಯನಗಳ ನೆನಪನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೧೫ ॥

ಅವಳು ಇತ್ತಕಡೆಗೇ ಹೋಗಿರುವಳೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯು ಮಳೆನೀರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದ ಉಸುಕಿನ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದರೆ [ಎಂದರೆ ನಡೆದಿದ್ದರೆ], ಅವಳ ಭಾರವಾದ ನಿತಂಬಭಾಗದಿಂದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹಾಗೂ ಕಾಲಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಅಲಕ್ತಕರಸದ ಚಿನ್ಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೬ ॥

(द्विपदिकया (४—६) परिक्रम्यावलोक्य च सहर्षम्) उपलब्धमुपलक्षणं येन तस्याः कोपनाया मार्गोऽनुमीयते ।

हृतोष्ठरागैर्नयनोदबिन्दुभि-
र्निमग्ननाभेर्निपतद्भिरङ्कितम् ।
च्युतं रुषा भिन्नगतेरसंशयं
शुकोदरश्याममिदं स्तनांशुकम् ॥ १७ ॥

भवतु । आदास्ये तावत् । (विभाव्य) कथं सेन्द्रगोपं नवशाद्वलमिदम् । तत्कुतो नु खलु निर्जने वने प्रियाप्रवृत्तिरवगमयितव्या । (दृष्ट्वा) अयमासारोच्छ्वसितशैलेय-स्थलीपाषाणमधिरूढ

आलोकयति पयोदान्प्रबलपुरोवातताडितशिखण्ड
केकागर्भेण शिखी दूरोन्नमितेन कण्ठेन ॥ १८ ॥

(उपेत्य) यावदेनं पृच्छामि । (अनन्तरे खण्डकः)

सम्प्राप्तविसूरणस्त्वरितं परवारणं ।
प्रियतमादर्शनलालसो गजवरो विस्मितमानसः ॥ १९ ॥

(ದ್ವಿಪದಿಕೆಯ ೪–೬ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಆನಂದದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ)

ಓ! ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕಿತು ಇದರಿಂದ, ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಅವಳು ಹೋದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಲ್ಲೆನು —

ನಾಭಿಕುಹರವುಳ್ಳ ಆ ಸುಂದರಿಯು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಉದುರುವ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳು ಅವಳ ತುಟಿಗೆಂಪಿನಿಂದ ಕಂಪಗಾಗಿ ಅವಳ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು, ಅದರಿಂದ ಕೆಂಪುಳ್ಳ, ಕಳಚಿದ್ದ ಮತ್ತು ಗಿಳಿಯ ತಳ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಣ್ಣದ ಈ ಕುಚವಸ್ತ್ರವು ನಿಃಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿಯೂ ಅವಳದೇ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು ॥ ೧೭ ॥

ಒಳ್ಳೇದು, ಇದನ್ನೀಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು (ಯೋಚಿಸಿ) ಓ! ಇದು ಇಂದ್ರಗೋಪ [ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹುಳಗಳು] ಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕೋಮಲವಾದ ಹುಲ್ಲು [ಗದ್ದೆಯು] ಹಾಗಾದರ ನಿರ್ಜನವಾದ ಈ ವನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಯಾರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ ? (ನೋಡಿ)

ಮುಂಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದ ಕೆದರಿದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಈ ನವಿಲು [ಹರ್ಷದಿಂದ] ಕೇಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಕೊರಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ ಮೋಡವನ್ನು ನೋಡುತ್ತದೆ. ॥ ೧೮ ॥

(ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಈ ನವಿಲನ್ನು ಕೇಳಿ [ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯುವೆನು]. (ಬಳಿಕ ಖಂಡಕವು).

ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ. ಆದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ, ಖಿನ್ನವಾದ ಈ ಗಜಪತಿಯು ಮುಂಗಾಣದೆ ವೇಗದಿಂದ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೧೯ ॥

[सम्प्राप्तविसूरणस्त्वरित परवारण ।
प्रियतमादर्शनलालसो गजवरो विस्मितमानस ॥] (तेन खण्डकान्ते चर्चरी)

बर्हिण त्वामित्यभ्यर्थये आचक्ष्व मे तत् अत्र
वने भ्रमता यदि त्वया दृष्टा सा मम कान्ता ।
निशामय मृगाङ्कसदृशवदना हसगति अनेन
चिह्नेन ज्ञास्यस्याख्यात तव मया ॥ २० ॥

[बहिण पइ इअ अब्भत्थिअमि आअक्खहि म ता एत्थ वण भमन्ते जइ पइ दिट्ठी सा महु कान्ता । णिसम्महि मिअङ्कसरिसवअणा हसगई ए चिण्हे जाणीहिसि आअक्खिउ तुज्झ मइ ॥] (चर्चरिकया उपविश्य अञ्जलि बद्ध्वा)

नीलकण्ठ ममोत्कण्ठा वनेऽस्मिन्वनिता त्वया ।
दीर्घापाङ्गा सितापाङ्ग दृष्टा दृष्टिक्षमा भवेत् ॥ २१ ॥

(चर्चरिकया विलोक्य) कथमदत्त्वैव प्रतिवचन नर्तितुमारब्ध । किं नु खलु हर्षकारणमस्य । (विचिन्त्य) आ ज्ञातम् ।

मृदुपवनविभिन्नो मत्प्रियाया विनाशा-
द्घनरुचिरकलापो नि सपत्नोऽस्य जात ।
रतिविगलितबन्धे केशहस्ते सुकेश्या
सति कुसुमसनाथे कि करोत्येष बर्ही ॥ २२ ॥

(ಖಂಡಕವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಚರ್ಚರಿಯು)

ಎಲೆ ನವಿಲೆ, ನಿನಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸುವೆನು, ನೀನು ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನೋಡಿರುವಿಯೊ ಹೇಗೆ ಹೇಳು, ಕೇಳು, ಅವಳ ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತೆ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಅವಳ ಗತಿಯು ಹಂಸದ ಗತಿಯಂತಿರುವದು. ನಾನು ವಿವರಿಸಿದ ಈ ಚಿಹ್ನಗಳಿಂದ ನೀನವಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲೆ ॥ ೨೦ ॥

(ಚರ್ಚರಿಕೆಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಕೈಜೋಡಿಸಿ)

ಎಲೈ ಸಿತಾಪಾಂಗನೆ, (ಬಿಳಿಯಕಡೆಗಣ್ಣುಳ್ಳ) ನವಿಲೆ, ದೀರ್ಘವಾದ ಅಪಾಂಗವುಳ್ಳ, ನಯನಮನೋಹರಳಾದ ಹಾಗು ಉತ್ಕಂಠಿತಳಾದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನೀನು ಈ ವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೋಡಿರುವಿಯಾ ? ॥ ೨೧ ॥

(ಚರ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿ) ಇದೇನು! ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸಹ ಕೊಡದೆ ಕುಣಿಯಲು ಸುರುವು ಮಾಡಿತಲ್ಲ ! ಇದರ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದು ? (ಆಲೋಚಿಸಿ) ಓಹೋ! ತಿಳಿಯಿತು--

ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳು ಅದೃಶ್ಯಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸುಳಿಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಲಗುವ ದಟ್ಟಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ, ಇದರ, ಗರಿಗಳಿಗೆ ಈಗ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. [ಅಂತೆಯೇ ಈ ನವಿಲು ಇಷ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವದು] ಒಂದು ವೇಳೆ, ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಮೂಲಕ ಸಡಿಲಾದ ಹಾಗು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿದ, ಅವಳ, ಕೇಶಪಾಶವು ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಈ ನವಿಲು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು ? ॥ ೨೨ ॥

भवतु । परव्यसनसुखित न खल्वेन पृच्छामि । (द्विपदिकया (४–६) दिशोऽवलोक्य) अये इयमातपान्तसधुक्षितमदा जम्बूविटपमध्यास्ते परभृता । विहगेषु पण्डितैषा जातिः । यावदेना पृच्छामि । (अनन्तरे खुरक)

विद्याधरकाननलीनो दुःखविनिर्गतबाष्पोत्पीड ।
दूरोत्सारितहृदयानन्द अम्बरमानेन भ्रमति गजेन्द्र ।। २३ ।।

[विज्जज्झरकाणणलीणओ दुक्खविणिग्गअवाहुप्पीडओ । दूरोसारिअहिअआणन्दओ अम्बरमाणे भमइ गइन्दओ] (खुरकान्ते चर्चरी) हेले हेले

परभृते मधुरप्रलापिनि कान्ते नन्दनवने स्वच्छन्दं भ्रमन्ति ।
यदि त्वया प्रियतमा सा मम दृष्टा तदाचक्ष्व मम परपुष्टे ।। २४ ।।

[परहुअ महुरपलाविणि कन्ति णन्दणवण सच्छन्द भमन्ति । जइ पइ पिअअम सा महु दिट्ठी ता आअक्खहि महु परपुट्ठि ।।]

(एतदेव नर्तित्वा वलन्तिकयोपसृत्य जानुभ्या स्थित्वा) भवति

त्वा कामिनो मदनदूतिमुदाहरन्ति
मानावभङ्गनिपुण त्वममोघमस्त्रम् ।

ಇರಲಿ, ಬೇರೆಯವರ ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವ ಇದನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ. (ದ್ವಿಪದಿಕೆಯ (೪–೬) ಜೊತೆಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲ ದಿಶಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ)—

ಬಿಸಿಲು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ [ಅಥವಾ ಬೇಸಿಗೆಯು ಕಳೆದದ್ದರಿಂದ] ಮದವೇರಿದ ಈ ಕೋಗಿಲೆಯು ಈ ನೀರಲಮರದ ಟೊಂಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದೆ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಜಾತಿಯು ಜಾಣವಾದದ್ದು. ಒಳ್ಳೇದು, ಇದನ್ನು ಕೇಳುವೆನು (ಬಳಿಕ ಖುರಕವು—ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರದ ಗೀತವು—ಕೇಳಬರುವದು)

ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಆನಂದವೆಲ್ಲ ದೂರಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದಿಂದ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವ, ವಿದ್ಯಾಧರ ವನದಲ್ಲಿರುವ, ಈ ಗಜಪತಿಯು ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಅಳೆಯುವಂತೆ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೨೩ ॥

(ಖುರಕದ ನಂತರ ಮತ್ತೆ ಚರ್ಚರಿಯು) ಎಲೆ ಎಲೆ,

ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವ, ಇಂಚರಗೈವ ಪರಭೃತವೇ [ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪುಷ್ಟವಾದ ಕೋಗಿಲೆಯೇ,] ಈ ವನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನೋಡಿರುವಿಯಾ ? ನೋಡಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಹೇಳು. ॥ ೨೪ ॥

(ಅದೇ ವೇಳೆಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತ 'ವಲಂತಿಕೆ' (ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರಾಗವು) ಯೊಡನೆ ಬಳಿಸಾರಿ, ಮೊಣಕಾಲೂರಿ)

ಮಾನ್ಯಳೆ,

ಕಾಮಿಗಳು ನಿನಗೆ ಮದನನ ದೂತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು, ನೀನು [ಮಾನಿನಿಯರ] ಮಾನಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಅಮೋಘವಾದ ಅಸ್ತ್ರವು ಮಂಜುಳವಾದ ಕಂಠವುಳ್ಳ ಕೋಗಿಲೆಯೇ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯನ್ನಾದರೂ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ

तामानय प्रियतमां मम वा समीपं
मा वा नयाशु कलभाषिणि यत्र कान्ता ॥ २५ ॥

(वामकेन किंचिद्वलित्वा । आकाशे) किमाह भवती । कथं त्वामेवमनुरक्तं विहाय गतेति । श्रृणोतु भवती ।

कुपिता न तु कोपकारणं सकृदप्यात्मगतं स्मराम्यहम् ।
प्रभुता रमणेषु योषितां न हि भावस्खलितान्यपेक्षते ॥२६ ॥

(विलोक्य) कथं कथाच्छेदकारिणी स्वकार्य एव गक्ता ।

महदपि परदुःख शीतलं सम्यगाहु
प्रणयमगणयित्वा यन्ममापद्गतस्य ।
अधरमिव मदान्धा पातुमेषा प्रवृत्ता
फलमभिमुखपाकं राजजम्बूद्रुमस्य ॥ २७ ॥

एवंगतेऽपि प्रियेव मे मञ्जुस्वनेति न कोपोऽस्याम् । सुखमास्तां भवती । साधयामस्तावत् । (द्विपदिकया (४-६) परिक्रम्य कर्णं दत्त्वा) अये दक्षिणेन

ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಅಥವಾ ನನ್ನನ್ನಾದರೂ ಕೂಡಲೇ ನನ್ನ ಕಾಂತೆಯಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು ॥ ೨೫ ॥

(ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಳಿ 'ವಾಮಕ' ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ) ನೀನು ಏನೆನ್ನುವಿ ? 'ಅವಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅನುರಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಳು ಹೋದಳು ?" ಎಂದು ಕೇಳುವಿಯಾ ಕೇಳು

ಅವಳು [ಉರ್ವಶಿಯು] ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು, ಆದರೆ ಅವಳ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾದವೂ ಕೂಡ ನನ್ನಿಂದ ಆದದ್ದು ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯರ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳಲು ಯಾವ ಪ್ರಮಾದವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ [ಎಂದರೆ, ಪತಿಯು ಯಾವ ಪ್ರಮಾದವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಪತ್ನಿಯು ಅವನ ಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳ ಬಹುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಧಿಕಾರ ಸ್ತ್ರೀಯರದು ಪುರುಷರ ಮೇಲೆ !

(ನೋಡಿ) ಇದೇನು ! ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನ ವಾಗಿರುವದಲ್ಲ !

'ಬೇರೆಯವರ ದುಃಖವು ಎಷ್ಟೇ ಬಲವತ್ತರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಸೌಮ್ಯವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು' ಎಂದು ಹೇಳುವದು ನಿಜವು ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾದ ನನ್ನಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸದೆ ಮದಾಂಧವಾದ ಈ ಕೋಗಿಲೆಯು ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಸವಿಯುವಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ [ಪಕ್ವವಾಗಲು ಬಂದ] ನೀರಲ ಹಣ್ಣನ್ನು ಸವಿಯ ತೊಡಗಿತು ॥ ೨೭ ॥

ಆದರೂ ಈ ಕೋಗಿಲೆಯ ಸ್ವರವು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸ್ವರದಂತೆ ಮಂಜುಲವಾಗಿರುವ ದರಿಂದ ಇದರ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಕೋಪವಿಲ್ಲ ಇದು ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ ನಾವು ಹೋಗುವೆವು. (ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪-೬) ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಮುನ್ನಡೆದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ) ಎಲಾ!

प्रियाचरणनिक्षेपशसी नूपुररव । यावदत्र गच्छामि । (परिक्रम्य)

प्रियतमाविरहक्लान्तवदनोऽविरलबाष्पजलाकुलनयन ।
दु सहदु खविसष्ठुलगमन प्रसूतगुरतापदीप्ताङ्ग ।
अधिक दूनमानस कानने भ्रमति गजेन्द्र. ।। २८ ।।

[पिअअमविरहकिलामिअवअणवो अविरलवाहजलाउलणअणओ । दूसहदुक्ख-विसठुलगमणओ । अहिअ दुम्मिअमाणसओ काणण भमइ गइन्दओ ।।]

(इति ककुभेन षड्‌गभड्‌गा) अनन्तरे द्विपदिकया (४–२९) दिशोऽवलोक्य)

प्रियकरिणीवियुक्तो गुरुशोकानलदीप्तः ।
बाष्पजलाकुललोचन करिवरो भ्रमति समाकुल ।। २९ ।।

[पिअकरिणीविछ्छोइअओ गुरुसोआलदीविअओ । वाहजलाउललोअणओ करिवरु भमइ समाउलओ ।।] (सकरुणम्) हा धिक् कष्टम् ।

मेघश्यामा दिशो दृष्ट्वा मानसोत्सुकचेतसाम् ।
कूजित राजहसाना नेद नूपुरशिञ्जितम् ।। ३० ।।

भवतु । यावदेते मानसोत्सुका पतत्रिण सरसो नोत्पतन्ति तावदेतेभ्यः प्रियाप्रवृत्ति-रवगमयितव्या । (वलन्तिकयोपसृत्य) भो भो जलविहगमराज

ಬಲಗಡೆಗೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ಅವಳ) ನೂಪುರಗಳ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವದಲ್ಲ! ಒಳ್ಳೇದು ನಾನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆನು. (ಪರಿಕ್ರಮಿಸಿ)

ಪ್ರಿಯಳ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಾಡಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದ ದುಃಸಹವಾದ ದುಃಖದಿಂದ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ವಿರಹತಾಪದಿಂದ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಗಜೇಂದ್ರವು ಖಿನ್ನ ಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವದು. ॥೨೮॥

(ಎಂದು 'ಕಕುಭ'ರಾಗದ ಆರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿ) (ಬಳಿಕ ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪–೨೯) ಯೊಡನೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿ)

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಹೆಣ್ಣು ಆನೆಯಿಂದಗಲಿದ, ಅಸಹ್ಯವಾದ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಬೆಂದ, ಹಾಗು ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಈ ಆನೆಯು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವದು. ॥೨೯॥

(ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿ) ಅಯ್ಯೊ ! ಕಷ್ಟವು.

ಇದು ನೂಪುರಗಳ ಕಿಂಕಿಣಿ ನಾದವಿರದೆ, ಮೋಡಗಳಿಂದ ಕಪ್ಪಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಸುಕವಾದ ರಾಜಹಂಸಗಳ ದನಿಯು ॥೩೦॥

ಒಳ್ಳೇದು ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಉತ್ಸುಕವಾದ ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಈ ಸರೋವರದಿಂದ ಹಾರಿಹೋಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ಇವುಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನು. (ವಲಂತಿಕೆಯ ಸ್ವರದೊಡನೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ) ಎಲೈ ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜನಾದ ಕಲಹಂಸವೆ,

पश्चात्सर प्रति गमिष्यसि मानस त्वं
पाथेयमुत्सृज बिसं ग्रहणाय भूय ।
मा तावदुद्धर शुचो दयिताप्रवृत्त्या
स्वार्थात्सतां गुरुतरा प्रणयिक्रियैव ॥ ३१ ॥

यथोन्मुखो विलोकयति मानसोत्सुकेन मया न लक्षितेत्येव वचनमाह ।
(उपविश्य चर्चरी) रे रे हसा किं गोइज्जइ [रे रे हस कि गोप्यते ।]
(इति नर्तित्वा उत्थाय)

यदि हस गता न ते नतभ्रू सरसो रोधसि दृक्पथ प्रिया मे ।
मदखेलपद कथ नु तस्याः सकलं चोर गत त्वया गृहीतम्॥ ३२ ॥

(चर्चरी) गइअणुसारे मइ लक्खिज्जइ । [गत्यनुसारेण मया लक्ष्यते ।]
(चर्चरिकया उपसृत्य अञ्जलि बद्ध्वा) अतश्च

हस प्रयच्छ मे कान्ता गतिरस्यास्त्वया हृता ।
विभावितैकदेशेन देय यदभियुज्यते ॥ ३३ ॥

ನೀನು ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕ ಆಮೇಲೆ ಹೋಗುವಿಯಂತೆ, ಹಾದಿಯ ಬುತ್ತಿಯೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಈ ಕಮಲದ ದೇಟನ್ನು ಚಲ್ಲು, ಅನಂತರ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಯಂತೆ ಈಗ ಮೊದಲು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಈ ವಿರಹತಾಪದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡು. ಏಕಂದರೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ದೀನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. ॥ ೩೧ ॥

ಇದು ಮೇಲೆ ಮೋರೆಮಾಡಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವದೆಂದಮೇಲೆ, ತಾನು ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಬಹಳೇ ಉತ್ಸುಕನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಿದೆ (ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು ಬಳಿಕ ಚರ್ಚರಿಯು) ಎಲೈ ಕಲಹಂಸವೆ, [ನಿಜಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ] ಏಕೆ ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿರುವಿ ?

(ಎಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತ ಎದ್ದು)

ಎಲೈ ಹಂಸವೆ, ಒಂದುವೇಳೆ, ಕುಟಿಲವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳುಳ್ಳ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳು ಈ ಸರೋವರದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಎಲೆ ಕಳ್ಳಹಂಸವೆ, ಅನುರಾಗದಿಂದ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಅವಳ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ನೀನು ಹೇಗೆ ಪಡೆದೆ ? ॥೩೨॥

(ಚರ್ಚರಿಯ) ಅವಳ ನಡಿಗೆಯ ಅನುಕರಣದಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. (ಚರ್ಚರಿಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ) ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲೆ ಹಂಸವೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು. ಅವಳ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ನೀನು ಕದ್ದಿರುವಿ [ಅಂದಮೇಲೆ ಅವಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿರಲಿಕ್ಕೇಬೇಕು] ಏಕೆಂದರೆ, ಕಳವಿನ ಮಾಲಿನ ಒಂದು ಭಾಗವು ಸಹ ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವದೊ, ಅವನು ಇಡೀ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡಲೇ ಬೇಕು. ॥೩೩॥

(पुनश्चर्चरी) **केन तव शिक्षिता एषा गतिर्ललसा ।**

सा त्वया दृष्टा जघनभरालसा ॥ ॥ ३४ ॥

[कइ पइ सिक्खिउ ए गइ लालस । सा पड दिट्ठी जहणभरालस ॥]

पुनः श्चर्चरी । हस प्रयच्छेत्यादि (पठित्वा निरूप्य विहस्य) एष चोरानुशासी राजेति भयादुत्पतितः । यावदन्यमवकाशमवगाहिष्ये । (द्विपदिकया (४-२९) परिक्रम्य अवलोक्य च) अये प्रियासहायश्चक्रवाकस्तिष्ठति । तावदेन पृच्छामि ।

(अनन्तरे कुटिलिका) **मर्मररणितमनोहरे**

(मल्लघटी) **कुसुमिततरुवरपल्लविते ।**

(चर्चरी) **दयिताविरहोन्मादित.**

कानने भ्रमति गजेन्द्र. ॥ ३५ ॥

[मम्मररणिअमणोहरए कुसुमिअतरुवरपल्लविए । दइआविरहुम्माइअओ काणण भमइ गइन्दओ ॥] (द्विलयान्ते चर्चरी)

गोरोचनवर्ण चक्र भण मम ।

मधुवासरे क्रीडन्ती धन्या न दृष्टा त्वया ॥ ३६ ॥

[गोरोअणवण्णा चक्का भणहि मइ । महुवासर कीलन्ती धणिआ ण दिट्ठी पइ ॥]

(चर्चरिकयोपसृत्य जानुभ्या स्थित्वा)

(ಮತ್ತೆ ಚರ್ಚರಿಯು) ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಈ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ನಿನಗೆ ಯಾರು ಕಲಿಸಿದರು? ಜಘನಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಬಳಲಿದ ನೀನು ನೋಡಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು ॥೩೪॥

(ಮತ್ತೆ ಚರ್ಚರಿಯು 'ಹಂಸ ಪ್ರಯಚ್ಛ' (೪-೩೩) ಇತ್ಯಾದಿ ಪುನಃ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಗುತ್ತ) ನಾನು ಕಳ್ಳರನ್ನು ದಂಡಿಸುವ ಅರಸನಾದುದರಿಂದ ತನಗ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸ ಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಇದು ಹಾರಿಹೋಯಿತು. ಆಗಲಿ ನಾನೀಗ ಬೇರಡೆಗೆ ಹೋಗು ವೆನು (ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪-೨೯)ಯ ಸ್ವರದೊಡನೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ) ಇಲ್ಲಿ ಈ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳೊಡನೆ ಕುಳಿತಿರುವದು. ನಾನೀಗ ಅದನ್ನು ಕೇಳುವೆನು. (ಬಳಿಕ 'ಕುಟಿಲಿಕಾ' 'ಮಲ್ಲಘಟೀ' ಹಾಗು ಚರ್ಚರಿ', ಈ ಸ್ವರಗಳು ಕೇಳಬರುವವು.)

ತನ್ನ ಇನಿಯಳ ವಿರಹದಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾದ [ಪ್ರೈಮರಿತ] ಈ ಮದ್ದಾನೆಯು, ಒಣಗಿದ ಎಲೆಗಳ ಮರ್ಮರ ಸಪ್ಪಳದಿಂದ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಹಾಗು ಚಿಗುರೆಲೆಗಳಿಂದಲೂ, ಕುಸುಮಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಗಿಡಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಈ ವನದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡು ತ್ತಿರುವದು. ॥೩೫॥

(ದ್ವಿಲಯದ ನಂತರ ಚರ್ಚರಿಯು)

ಗೋರೋಚನದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯೆ, ಈ ವಸಂತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಆ ಸುಮಂಗಲೆಯನ್ನು [ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು] ನೀನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ? ಹೇಳು ॥೩೬॥

(ಚರ್ಚರಿಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ಮೊಣಕಾಲೂರಿ)

रथाङ्गनामन् वियुतो रथाङ्गश्रोणिबिम्बया ।
अयं त्वा पृच्छति रथी मनोरथशतैर्वृत ॥ ३७ ॥

कथ क क इत्याह । मा तावत न खलु विदितोऽहमस्य ।

सूर्याचन्द्रमसौ यस्य मातामहपितामहौ ।
स्वय वृत पतिर्द्वाभ्यामुर्वश्या च भुवा च य ॥ ३८ ॥

कथ तूष्णी स्थित । भवतु । उपालप्स्ये तावदेनम् ।

सरसि नलिनीपत्रेणापि त्वमावृतविग्रहां
ननु सहचरीं दूरे मत्वा विरौषि समुत्सुकः ।
इति च भवतो जायास्नेहात्पृथक्स्थितिभीरुता
मयि च विधुरे भाव कान्ताप्रवत्तिपराङ्मुखः ॥ ३९ ॥

सर्वथा मदीयाना भागधेयाना विपर्ययेण प्रभावप्रकाश । यावदन्यमवकाशमवगाहिष्ये । (द्विपदिकया (४–२९) परिक्रम्यावलोक्य च) अये

ರಥಾಂಗ [ಚಕ್ರ]ವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯೆ, ರಥಾಂಗ [ಚಕ್ರ]ಗಳಂತೆ ದುಂಡಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ನಿತಂಬವುಳ್ಳ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಅಗಲಿದ ಈ ಮಹಾರಥಿಯು [ನಾನು] ನೂರಾರು ಬಯಕೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನಾಗಿ ನಿನಗೆ ಕೇಳುವೆನು. ॥೩೭॥

ಏನು ! 'ನೀನಾರು [ಶ ಶ] ಎಂದು ಕೇಳುವದಲ್ಲ ! ನಾನಾರೆಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ

ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಮರು ಯಾರ ಅಜ್ಜಂದಿರೊ [ಸೂರ್ಯನು ಮಾತಾಮಹನು- ತಾಯಿಯ ತಂದೆ, ಹಾಗು ಚಂದ್ರನು ಪಿತಾಮಹನು] ಮತ್ತು ಉರ್ವಶಿ ಮತ್ತು ಭೂಮಿ ಇವರೀರ್ವರೂ ಯಾರನ್ನು ತಮ್ಮ ಪತಿಯೆಂದು ವರಿಸಿರುವರೊ, ಅವನು ನಾನು ॥೩೮॥

ಇದೇನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿರುವದಲ್ಲ ! ಇರಲಿ. ಇದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ನಿಂದಿಸುವೆನು. ಎಲೆ ಚಕ್ರವಾಕವೆ, ನಿನ್ನ ಇನಿಯಳು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಮಲದ ಎಲೆ ಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗಲು, ಅವಳು ಬಹಳೇ ದೂರವಿರುವಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೀನು ಕಳವಳ ಗೊಂಡು ವಿಲಾಪ ಮಾಡುವಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನದು ಇಷ್ಟೊಂದು ಉತ್ಕಟವಾದ ಅನುರಾಗವಿರುವದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಅವಳ ಅಗಲುಪಿಕೆಯ ಭಯವು ಹೀಗಿದ್ದರೂ ವಿರಹ ವ್ಯಥೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ ನನಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಲು ನೀನು ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿರುವಿ ॥೩೯॥

[ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೇನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಹೀಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವದು] ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ದುರದೃಷ್ಟದ ಪ್ರಭಾವವು ಒಳ್ಳೇದು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವೆನು (ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪–೨೯) ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ) ಓಹೊ

इद रुणद्धि मा पद्ममन्तःकूजितषट्पदम् ।
मया दष्टाधर तस्या ससीत्कारमिवाननम् ॥ ४० ॥

भवतु । अस्मिन्नेव कमलाध्यासिनि मधुकरे प्रणयित्व करिष्ये इतोगतस्यानुशयो मा भूदिति । (अस्यानन्तरे अर्धद्विचतुरस्रक)

एकक्रमवर्धितगुरुतरप्रेमरसेन ।
सरसि हसयुवा क्रीडति कामरसेन ॥ ४१ ॥

[एक्कक्कमवड्ढिअगुरुअरपेम्मरसे । सरे हसजुआणओ कीलइ कामरसे ॥]
(चतुरस्रकेण उपेत्य अञ्जलि बद्ध्वा)

मधुकर मदिराक्ष्या शस तस्या प्रवृत्ति
(विभाव्य) **वरतनुरथवासौ नैव दृष्टा त्वया मे ।**
यदि सुरभिमवाप्स्यस्तन्मुखोच्छ्वासगन्धं
तव रतिरभविष्यत्पुण्डरीके किमस्मिन् ॥ ४२ ॥

साधयामस्तावत् । (द्विपदिकया (४–१९) परिक्रम्य अवलोक्य च) एष नीपस्कन्धनिषण्णहस्त करिणीसहायो नागराजस्तिष्ठति । अस्मात्प्रियोदन्तमुपलप्स्ये यावदुपसर्पामि । (कुटिलिकया)

ನಾನು ಅಧರವನ್ನು ಕಚ್ಚಲು ಸೀತ್ಕಾರ [' ಇಶ್ ' ಎಂದು] ಮಾಡುವ, ಅವಳ ಮುಖದಂತೆ, ಒಳಗೆ ಭ್ರಮರವು ಗುಂಯೆಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಮಲವು ನನ್ನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ ॥೪೦॥

ಇರಲಿ, ಕಮಲದೊಳಗಿರುವ ಈ ಭ್ರಮರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು. ಇಲ್ಲಿಂದ ದೂರ ಹೋದಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಗುವದು ಬೇಡ (ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಅರ್ಧ ದ್ವಿಚತುರಸ್ರಕವು–ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗೀತ ಅಥವಾ ಬಂಗಿಯು) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಈ ತರುಣ ಹಂಸವು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮೋಹದಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವದು. ॥೪೧॥

(ಚತುರಸ್ರಕದೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ) ಎಲೆ ಮಧುಕರವೆ, ಆ ಮದಿರಾಕ್ಷಿಯ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ನನಗೆ ಅರುಹು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ ಅಥವಾ ಆ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಂಡೇ ಇಲ್ಲ ಏಕಂದರೆ, ಅವಳ ಮುಖದ ಶ್ವಾಸದ ಸುಗಂಧವು ನಿನಗೆ ದೊರಕಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೀಗೆ ಈ ಕಮಲವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ॥೪೨॥

ಒಳ್ಳೇದು. ಬೇರೆಡೆಗೆ ಹೋಗುವೆನು. (ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪–೨೯)ಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ).

करिणीविरहसतापित ।

(मल्लघटी) कानने गन्धोद्धतमधुकर ॥ ४३ ॥

[करिणीविरहसताविओ । काणणए गन्धुध्वअमहुअरु ॥]

(अतोऽन्तरे विलोक्य) भवतु न त्वरा कार्या

अयमचिरोद्गतपल्लवमुपनीत प्रियकरेणुहस्तेन ।

अभिलषतु तावदासवसुरभिरस सल्लकीभङ्गम् ॥ ४४ ॥

(क्षणमात्र स्थित्वा । स्थानकेन अवलोक्य) अये कृताहारक सवृत्त । भवतु पृच्छामि । (अनन्तरे चर्चरी)

अह त्वा पृच्छामि आचक्ष्व गजवर

ललितप्रहारेण नाशिततरुवर ।

दूरविनिर्जितशशधरकान्तिर्दृष्टा

प्रिया त्वया समुख यान्ती ॥ ४५ ॥

[हउ पइ पुच्छिमि अक्खहि गअवरु ललिअपहारे णासिअतरुवरु । दूरविणिज्जिअससहरुकन्ती दिट्ठी पिअ पइ समुह जन्ती ॥]

(पदद्वय पुरत उपसृत्य)

ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆನೆಯು ನೀವವೃಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸೊಂಡೆಯನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ನಿಂತಿರುವದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ಆನೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನು. (ಕುಟಿಲಿಕೆಯೊಡನೆ) ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ (ಮಲ್ಲಘಟಿಯು) ಮತ್ತು ಮದೋದಕದಿಂದ ಮಧುಕರಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ [ಈ ಮದ್ದಾನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವದು]. ॥೪೩॥

(ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ) ಇರಲಿ, ನಾನು ತ್ವರೆಮಾಡುವದು ಬೇಡ.

ತನ್ನ ವಲ್ಲಭೆಯು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಅದೇ ಚಿಗುರೊಡೆದ ಹಾಗು ಮದಿರೆಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ರಸವುಳ್ಳ, ಈ ಸಲ್ಲಕೀ ಗಿಡದ ಟೊಂಗೆಯನ್ನು (ಅಥವಾ ಮುಗುಳು) ಸೇವಿಸಲಿ. ॥೪೪॥

(ತುಸುಹೊತ್ತು ನಿಂತು, ಸ್ಥಾನಕದೊಂದಿಗೆ ನೋಡಿ) ಓಹೊ ಇದು ಆಹಾರವನು ಸೇವಿಸಿತು. ಒಳ್ಳೇದು ಈಗಿದಕ್ಕೆ ಕೇಳುವೆನು.

(ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚರ್ಚರಿಯು) ವಿನೋದದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಎಂಥ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕೆಡಹುವ ಗಜೇಂದ್ರನೇ, ನಾನು ನಿನಗೆ ಕೇಳುವೆನು. ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸಹ ಸೋಲಿಸಿದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ನಿನ್ನೆದುರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ನಾನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿರುವಿಯಾ ? ಹೇಳು ॥೪೫॥

(ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುನ್ನಡೆದು)

मदकल युवतिशशिकला गजयूथप यूथिकाशबलकेशी ।
स्थिरयौवना स्थिता ते दूरालोके सुखालोका ।। ४६ ।।

(सहर्षमाकर्ण्य) अनेन स्निग्धमन्द्रेण गर्जितेन प्रियोपलम्भशंसिना समाश्वासितोऽस्मि । साधर्म्याद्भूयसी मे त्वयि प्रीतिः ।

मामाहुः पृथिवीभृतामधिपतिं नागाधिराजो भवा-
नव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति भवतो दानं ममाप्यर्थिषु ।
स्त्रीरत्नेषु ममोर्वशी प्रियतमा यूथे तवेयं वशा
सर्वं मामनु ते प्रियाविरहजां त्वं तु व्यथां मानुभूः ।। ४७ ।।

सुखमास्तां भवान् । साधयामस्तावत् । (द्विपदिकया (४–२९) परिक्रम्य अवलोक्य च) अये अयमसौ सुरभिकन्दरो नाम विशेषरमणीयः सानुमानालोक्यते । प्रियश्चायमप्सरसाम् । अपि नाम सुतनुरस्योपत्यकायामुपलभ्येत । (परिक्रम्यावलोक्य च)

ಮದದಿಂದ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವ, ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡಿನ ನಾಯಕನಾದ, ಆನೆಯೆ, ಯುವತಿರೆಂಬ ತಾರೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ, ನೇವಂತಿಗೆ (यूथिका) ಹೂವುಗಳನ್ನು ಮುಡಿದದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕೇಶಪಾಶವುಳ್ಳ, ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತವಾದ ತಾರುಣ್ಯವುಳ್ಳ, ಆ ಸುಲೋಚನೆಯನ್ನು ನೀನು ದೂರದಿಂದಾದರೂ ನೋಡಿರುವಿಯಾ? ॥೪೬॥

(ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೇಳಿ) ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗಿಯೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವಂತಿರುವ ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತಿರುವದು. [ಎಲೈ ಗಜೇಂದ್ರನೆ] ನಮ್ಮಿರ್ವರಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ಸಾಮ್ಯವಿರುವದರಿಂದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವುಂಟಾಗಿರುವದು.

ಭೂಪತಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು [ಚಕ್ರವರ್ತಿ] ನನಗೆ ಕರೆಯುವರು. ನೀನು ಗಜಾಧಿಪತಿಯು ನಿನ್ನ ಮದೋದಕವು ಸತತವಾಗಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಹಾಗೆ ನಾನೂ ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಸತತ ಹೇರಳವಾದ ದಾನಮಾಡುವೆನು ಈ ಇಡೀ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯು ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಿದ್ದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಲಲನೆಯರಲ್ಲಿ ಉರ್ವಶಿಯು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಹೋಲುವಿ. ಆದರೂ, ನಾನು ಈಗ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನಗಲಿ ವಿರಹಯಾತನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಿಸಬೇಡ ॥೪೭॥

ನೀನು ಸುಖಿಯಾಗಿ ಬಾಳು. ನಾವು ಹೋಗುವೆವು (ದ್ವಿಪದಿಕೆ (೪–೨೯)ಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ,) ಅಹಾ ! ಬಹಳೇ ಶೋಭಿಸುವ ಸುರಭಿ ಕಂದರವೆಂಬ ಈ ಪರ್ವತವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವದು. ಇದು ಅಪ್ಸರೆಯರಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು. ಇದರ ಇಳುಕಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳೇನಾದರೂ ಸಿಗಬಹುದೊ ? (ಎಂದು ಪರಿಕ್ರಮಿಸಿ, ನೋಡಿ) ಇದೇನು ! ಕತ್ತಲೆಯು ! ಒಳ್ಳೇದು. ಮಿಂಚಿನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ

कथमन्धकार । भवतु विद्युत्प्रकाशेनावलोकयामि । हन्त मदीयैर्दुरितपरिणामैर्मेघोऽपि शतह्रदाशून्य सवृत्त । तथापि शिलोच्चयमेतमपृष्टवा न निवर्तिष्ये । (अनन्तरे खण्डिक)

प्रसृतखरखुरदारितमेदिनिर्वनगहनेऽविचल ।
परिसर्पति पश्यत लीनो निजकार्योद्युक्त. कोल ।। ४८ ।।

[पसरिअखरखुरदारिअमेइणि वणगहणे अविचालु । परिसप्पइ पेछ्छह लीणो णिअकज्जुज्जुअ कोलु ।।]

अपि वनान्तरमल्पकुचान्तरा श्रयति पर्वत पर्वसु सनता ।
इयमनङ्गपरिग्रहमङ्गला पृथुनितम्ब नितम्बवती तव ।। ४९ ।।

कथ तूष्णीमास्ते । शङ्के विप्रकृष्टो न श्रृणोतीति । समीपमस्य गत्वा पुनरेन पृच्छामि । (अनन्तरे चर्चरी)

स्फटिकशिलातलनिर्मलनिर्झर बहुविधकुसुमैर्विरचितशेखर ।
किंनरमधुरोद्गीतमनोहर दर्शय मम प्रियतमा महीधर ।। ५० ।।

[फलिहसिलाअलणिम्मणिज्झरु बहुविहकुसुमे विरइअसेहरु । किण्णरमहुरुग्गीअ-मणोहरु देख्खावहि मह पिअअम महिहरु ।। (चर्चरिकयोपसृत्याञ्जलि बद्ध्वा)

ನಾನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡುವೆನು ಅಯ್ಯೋ ! ನನ್ನ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಮೋಡವು ಮಿಂಚ ನ್ನಗಲಿತು ಆದರೂ ಈ ಪರ್ವತವನ್ನು ಕೇಳದೆ ಹಿಂತಿರುಗಲಾರೆನು. (ಬಳಿಕ ಖಂಡಕವು)

ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ, ತನ್ನ ಬಿರುಸಾದ ಖುರಗಳನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ಶಾಲಿಯಾದ ಈ ಕಾಡುಹಂದಿಯು ಹೊಂಚುಹಾಕಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೪೮ ॥

ವಿಶಾಲವಾದ ತಪ್ಪಲುಗಳುಳ್ಳ ಪರ್ವತವೆ, ಸುಂದರವಾದ ನಿತಂಬಗಳುಳ್ಳ ಘನವಾದ ಕುಚಗಳುಳ್ಳ [ಶಬ್ದಶಃ-ಕುಚಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪೇ ಅಂತರವುಳ್ಳ] ಮತ್ತು ರತಿಯಂತೆ ಮಂಗಲಕರಳಾದ ವಿನಯಶಾಲಿಯಾದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳು ನಿನ್ನ ವನಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಳೊ ? ॥ ೪೯ ॥

ಇದೇನು ಸುಮ್ಮನೇ ಇರುವದು ? ದೂರದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾರಣ ಇದರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವೆನು (ಆ ಮೇಲೆ ಚರ್ಚರಿಯು)

ಸ್ಫಟಿಕಶಿಲೆಗಳಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಹೊಳೆಹಳ್ಳಗಳುಳ್ಳ, ತರತರದ ಬಣ್ಣದ ಪುಷ್ಪಗಳೇ ಶಿಖಾಭರಣವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಕಿನ್ನರರ ಮಧುರವಾದ ಗಾನದಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಪರ್ವತವೆನನ್ನ ಪ್ರಾಣಕಾಂತೆಯನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿಸು ॥ ೫೦ ॥

(ಚರ್ಚರಿ ೪–೫೯ ಯ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಮುನ್ನಡೆದು ಕೈಜೋಡಿಸಿ)

सर्वक्षितिभृतां नाथ दृष्टा सर्वाङ्गसुन्दरी ।
रामा रम्ये वनान्तेऽस्मिन् मया विरहिता त्वया ॥ ५१ ॥

(आकर्ण्य सहर्षम्) कथं यथाक्रमं दृष्टेत्याह। भवतु अवलोकयामि। (दिशोऽवलोक्य सखेदम्) हा धिक्। ममैवायं कन्दरमुखविसर्पी प्रतिशब्दः। (विषादं रूपयित्वा) श्रान्तोऽस्मि अस्यास्तावद्गिरिनद्यास्तीरे स्थितस्तरङ्गवातमासेविष्ये। (द्विपदिकया (४-२९) परिक्रम्यावलोक्य च) इमां नवाम्बुकलुषामपि स्रोतोवहां पश्यतो मे रमते मनः।

तरङ्गभ्रूभङ्गा क्षुभितविहगश्रेणिरशना
विकर्षन्ती फेनं वसनमिव संरम्भशिथिलम् ।
यथाविद्धं याति स्खलितमभिसंधाय बहुशो
नदीभावेनेयं ध्रुवमसहना सा परिणता ॥ ५२ ॥

भवतु। प्रसादयामि तावदेनाम्। (अनन्तरे कुटिलिका)

प्रसीद प्रियतमे सुन्दरि नदि क्षुभिताकरुणविहगमे नदि ।
सुरसरित्तीरसमुत्सुके नदि अलिकुलझङ्कारिते नदि ॥ ५३ ॥

ಸಕಲಪರ್ವತಗಳ ನಾಯಕನಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತವ, ನನ್ನನ್ನಗಲಿದ, ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರಳಾದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿರುವಿಯಾ ? ॥ ೫೧ ॥

[ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯನ್ನು] (ಕೇಳಿ ಆನಂದದಿಂದ) ಏನು ? ಅವಳನ್ನು ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೋಡಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳುವದು ! ಒಳ್ಳೇದು ನಾನವಳನ್ನು ನೋಡುವೆನು. (ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಖೇದದಿಂದ) ಅಯ್ಯೋ ! ನನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ ಇದು ಈ ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಟ, ನನ್ನದೇ, ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು (ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ) ನಾನೀಗ ದಣಿದಿರುವೆನು ಈ ಗಿರಿನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ತರಂಗಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಬರುವ ತಂಗಾಳಿ ಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವೆನು. (ದ್ವಿಪದಿಕೆ(೪-೨೯)ಯೊಡನೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ)ಹೊಸನೀರು ಬಂದು ಕದಡಿರುವ ಈ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವದು

ತರಂಗಗಳೆಂಬ ಕುಟಿಲವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳುಳ್ಳ, ಗೊಂದಲಗೊಂಡು ಚೀರಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಸಾಲೇ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಪಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ, ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಡಿಲಾದ ಸೀರೆಯೊ ಎಂಬಂತೆ ಇರುವ ನೊರೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ನದಿಯು ಎಡೆತಡೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತ, ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನೇ ಎಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಸಹನೆ ಯಾದ [ಸಹನಶೀಲತೆಯಿಲ್ಲದ] ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳೇ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ನದಿಯರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿರುವಳೊ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುವದು ॥ ೫೨ ॥

ಒಳ್ಳೇದು, ಇವಳನ್ನು ಒಲಿಸುವೆನು (ಬಳಿಕ ಕುಟಿಲಿಕೆಯು) —

ಎಲೈ ಸುರವಾದ ನದಿಯೆ, ಪ್ರಿಯತಮೆಯೆ, ತಲ್ಲಣಗೊಂಡ ಹಾಗು ನಿರ್ದಯವಾದ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹೊಳೆಯೆ, ಸುರನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯ ದಂಡೆಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಆತುರಳಾದ ಹೊಳೆಯೆ, ಭ್ರಮರಗಳ ಝೇಂಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುವ ಹೊಳೆಯೆ ॥ ೫೩ ॥

[पसोअ पिअअम सुन्दरिए णए खुहिआकरुणविहङ्गमए णए। सुरसरितीरसमूसुअए णए अलिउलझङ्कारिअए णए ॥] (कुटिलिकान्तरे चर्चरी)

पूर्वदिक्पवनाहतकल्लोलोद्गतबाहुर्मेघाङ्गैर्नृत्यति सललित जलनिधिनाथः ।
हंसविहङ्गमकुङ्कुमशङ्खकृताभरण करिमकराकुलकृष्णकमलकृतावरण ।
वेलासलिलोद्वेल्लितदत्तहस्ततालोऽवस्तृणाति दश दिशो रुद्ध्वा नवमेघकालः ॥५४॥

[पुव्वदिसापवणाहअकल्लोलुग्गअबाहओ मेहअङ्गे णच्चइ सललिअ जलणिहिणाहओ। इमविहङ्गमकुङ्कमसङ्खकआभरणु। करिमअराउलकसणल कमलकआवरणु। वेलासलिलुव्वेल्लिअहत्थदिण्णतालु ओत्थरइ दस दिस रुन्धेविणु णवमेहआलु ॥]

(चर्चरिकयोपसृत्य जानुभ्यां स्थित्वा)

त्वयि निबद्धरतेः प्रियवादिनः प्रणयभङ्गपराङ्मुखचेतसः ।
कमपराधलवं मम पश्यसि त्यजसि मानिनि दासजनं यतः ॥ ५५ ॥

कथं तूष्णीमेवास्ते। अथवा परमार्थसरिदेवैषा। न खलूर्वशी पुरूरवसमपहाय मुद्राभिससारिणी भविष्यति। भवतु। अनिर्वेदप्राप्याणि श्रेयांसि। यावदमुमेव प्रदेशं

(ಕುಟಿಲಿಕೆಯ ನಂತರ ಚರ್ಚರಿಯು)

ಮೂಡಲಗಾಳಿಯ ಹೊಡತಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ತೆರೆಗಳೆಂಬ ಎತ್ತಿದ ಕೈಗಳುಳ್ಳ, ಹಂಸವೊದಲಾದ ಜಲಚರಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಕುಂಕುಮದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಕಮಲಗಳು ಇವೆ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ, ಆನೆ ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪುನೀರೆಂಬ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಹಾಗು ದಂಡೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುವ ತರಂಗಗಳೆಂಬ ಕೈಗಳಿಂದ ತಾಳವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಈ ಸಾಗರವು ಮೋಡಗಳೆಂಬ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಲಲಿತ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವದು ಮತ್ತು ನವವರ್ಷಾಕಾಲವು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಆವರಿಸಿ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ಪಸರಿಸಿದೆ ॥೫೪॥

ಚರ್ಚರಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮೊಣಕಾಲೂರಿ [ಅದೇ ನದಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ])

ಎಲೈ ಮಾನಿನಿಯೆ, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದ, ಸವಿಮಾತುನಾಡುವ, ಮತ್ತು ಪ್ರಣಯಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಎಂದೂ ಮನಸ್ಸುಮಾಡದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪನ್ನಾದರೂ ಕಂಡಿರುವಿಯೂ ಎಂದಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ದಾಸನನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವಿ ? ॥ ೫೫ ॥

ಇದೇನು! ಇದು ಮೌನವಾಗಿಯೇ ಇರುವದಲ್ಲ! ಅಥವಾ ಇದು ನಿಜವಾದ ನದಿಯೇ ಇರಬೇಕು ಏಕೆಂದರೆ, ಉರ್ವಶಿಯು [ಈ ನದಿಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ] ಪುರೂರವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಎಂದೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೇದು ನಿರಾಶನಾದವನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದಿಗೂ ಸಿಗಲಾರದು [ಶಬ್ದಶಃ–ನಿರಾಶನಾಗದಿರುವದರಿಂದ ಮಾತ್ರ, ಮಾನವನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳು ಸಿಗುವವು] ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ [ನಿರಾಶನಾಗದೇ]

गच्छामि यत्र मे नयनयो सुनयना तिरोभूता । (परिक्रम्य अवलोक्य) इम तावत्प्रिया-प्रवृत्तये सारङ्गमासीनमभ्यर्थये ।

अभिनवकुसुमस्तबकिततरुवरस्य परिसरे
मदकलकोकिलकूजितरवझङ्कारमनोहरे ।
नन्दनविपिने निजकरिणीविरहानलेन सतप्तो
विचरति गजाधिपतिरैरावतनामा ।। ५६ ।।

(गलितक । जानुभ्या स्थित्वा)

कृष्णशारच्छविर्योऽसौ दृश्यते काननश्रिया ।
वनशोभावलोकाय कटाक्ष इव पातित ।। ५७ ।।

(विलोक्य) कि नु खलु मामवधीरयन्निवान्यतोमुख सवृत्त ।

(दृष्ट्वा) अस्यान्तिकमायान्ती शिशुना स्तनपायिना मृगी रुद्धा ।
तामायमनन्यदृष्टिर्भुग्नीवो विलोकयति ।। ५८ ।।

(इति नर्तित्वा चर्चरी)

सुरसुन्दरी जघनभरालसा पीनोत्तुङ्गघनस्तनी
स्थिरयौवना तनुशरीरा हसगति ।

ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯು ನನ್ನ ಕಣ್ಮರೆಯಾದಳೋ ಅದೇ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. (ಮುಂದ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ) ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿದ ಈ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಮೃಗವನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಳಲಿಬೆಂಡಾದ ಐರಾವತವೆಂಬ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯು, ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆದೇ ಅರಳಿದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಗೊಂಚಲಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸುಂದರವಾದ ಗಿಡಗಳುಳ್ಳ, ಮೋಹದಿಂದ ಕಲಕಲವಾಗಿ ಮಧುರ ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಇಂಚರದಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಈ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವದು.

(ಗಲತಿಕೆಯು. ಬಳಿಕ ಮೊಣಕಾಲೂರಿ) ॥ ೫೬ ॥

ವನದಶೋಭೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ವನದೇವತೆಯು ಬೀರಿದ ಕಟಾಕ್ಷವೊ ಎಂಬಂತೆ ವಿವಿಧವಾದ ಬಣ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಮೃಗವು ಕಂಗೊಳಿಸುವದು. ॥೫೭॥

(ನೋಡಿ) ಇದೇನು ! ನನ್ನನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಬೇರೆಕಡೆಗೆ ಮುಖವನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿತಲ್ಲ ! (ನೋಡಿ)

ಇದರ ಕಡೆಗೇ ಬರುತ್ತಿರುವ ಹರಿಣಿಯನ್ನು ಅದರ ಮರಿಯು ಮೊಲೆ ಕುಡಿಯಲು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡೆಯುತ್ತಿರುವದು. ಈ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಮೃಗವು ತದೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವದು ॥ ೫೮ ॥

(ಎಂದು ಕುಣಿಯುವನು. ಚರ್ಚರಿಯು)

ನೀನು ಗಗನದಂತೆ ಭವ್ಯವಾದ ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಜಘನಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಅಲಸಿತಳಾದ, ಪೀನವಾದ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ತನಗಳುಳ್ಳ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಯೌವನ

गगनोज्ज्वलकानने मृगलोचना भ्रमता दृष्टा
त्वया तर्हि विरहसमुद्रान्तरादुत्तारय माम् ॥ ५९ ॥

[सुरसुन्दरि जहणभरालस पीणुत्तुङ्गघणत्थणी थिरजोव्वण तणुसरीरिहसगई ।
गअणुज्जलकाणणे मिअलोअणि भमन्ते दिट्ठी पइ तह विरहसमुद्दन्तरे उत्तारहि मइ ॥
(उपसृत्य अञ्जलिं बद्ध्वा) अहो यूथपते

अपिदृष्टवानसि मम प्रिया वने
कथयामि ते तदुपलक्षणं शृणु ।
पृथुलोचना सहचरी यथैव ते
सुभग तथैव खलु सापि वीक्षते ॥ ६० ॥

कथमनादृत्य मद्वचनं कलत्राभिमुखं स्थितः । उपपद्यते । परिभवास्पदं दशाविपर्ययः । यावदन्यमवकाशमवगाहिष्ये । (परिक्रम्य अवलोक्य च) हन्त दृष्टमुपलक्षणं तस्या मार्गस्य ।

रक्तकदम्बः सोऽयं प्रियया घर्मान्तशंसि यस्यैकम् ।
कुसुममसमग्रकेसरविषममपि कृतं शिखाभरणम् ॥ ६१ ॥

तत्किं शिलाभेदान्तरगतमेतदालोक्यते ।

प्रभालेपी नायं हरिहतमृगस्यामिषलवः
स्फुलिङ्गः स्यादग्नेर्गगनमभिवृष्टं पुनरिदम् ।

ವುಳ್ಳ, ತೆಳ್ಳಗಾದ ದೇಹವುಳ್ಳ, ಹಂಸದ ಗಮನದಂತೆ ಗಮನವುಳ್ಳ, ಹಾಗು ಜಿಗರೆಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಆ ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು, ನೋಡಿದ್ದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಈ ವಿರಹವೆಂಬ ಸಾಗರದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡು. ॥ ೫೯ ॥

(ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೈಜೋಡಿಸಿ) ಜಿಗರೆಗಳ ಹಿಂಡಿನ ನಾಯಕನೆ,

ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕಂಡಿರುವಿಯಾ ? ಅವಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು [ಕುರುಹುಗಳನ್ನು] ಹೇಳುವೆನು. ಕೇಳು, ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಸಹಚರಿಯಂತೆ ಅವಳೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ನೋಡುವಳು ॥ ೬೦ ॥

ಇದೇನು ! ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಮಡದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ! ಇದು ಯುಕ್ತವೆ. ಕೆಟ್ಟ ದೆಶೆಯು ಬಂದಿತೆಂದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಅವಮಾನಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಗುವದು [ಶಬ್ದಶಃ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಎಲ್ಲ ಅವಮಾನಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು] ಈಗ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವೆನು (ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ) ಆಹ! ಅವಳ ಮಾರ್ಗದ ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕಿತು

ಯಾವಗಿಡದ, ಇನ್ನೂ ಪುಂಕೇಸರವು ಪೂರ್ಣವೊಡೆಯದ್ದರಿಂದ ವಿಷಮವಾದ, ಬೇಸಿಗೆಯು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯು ತನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಳೋ ಆ ಕದಂಬಗಿಡವು ಇದು ॥ ೬೧ ॥

ಆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಬಿರುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದು ಏನಿದು ?

ಥಳಥಳ ಹೊಳೆಯುವ ಇದು, ಸಿಂಹವು ಕೊಂದ ಜಿಗರೆಯ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕಲ್ಲ, ಇದು ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಯಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದೀಗ ತಾನೆ ಮಳೆಯಾಗಿರುವದು. [ಅದ್ದ

(विभाव्य) अये रक्ताशोकस्तबकसमरागो मणिरय
यमुद्धर्तुं पूषा व्यवसित इवालम्बितकर ॥ ६२ ॥

हरति मे मनः। आदास्ये तावदेनम्।

प्रणयिनीबद्धाशङ्को बाष्पाकुलनिजनयन ।
गजपतिर्गहने दुःखितो भ्रमति क्षामितवदन ॥ ६३ ॥

[पणइणिबध्धासाइअओ बाहाउलणिअणअणओ। गअइव गहणे दूहिअओ भमइ खामिअवअणओ] (द्विपदिकया उपसृत्य ग्रहण नाटयति) अथ वा

मन्दारपुष्पैरधिवासितायां
यस्याः शिखायामयमर्पणीय ।
सैव प्रिया सम्प्रति दुर्लभा मे
किमेनमस्रोपहतं करोमि ॥ ६४ ॥ (इत्युत्सृजति)

(नेपथ्ये) वत्स गृह्यतां गृह्यताम्।

सगमनीयो मणिरिह शैलसुताचरणरागयोनिरयम्
आवहति धार्यमाणः सगममचिरात्प्रियजनेन ॥ ६५ ॥

ರಿಂದ ಕೆಂಡದಕಿಡಿಯು ಈ ರೀತಿ ಮಳೆನೀರಿನಿಂದ ಆರದೇ ಇರುವದು ಅಶಕ್ಯವಾದದ್ದು]
(ಆಲೋಚಿಸಿ) ರಕ್ತಾಶೋಕಪುಷ್ಪಗಳ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಕೆಂಪು ರತ್ನವಿದು. ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದಂತೆ ತೋರುವದು ॥೬೨॥

ಈ ಮಣಿಯು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವದು ಇದನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ತನ್ನ ಇನಿಯಳಲ್ಲಿ ಆಶೆಯಿಟ್ಟು, ಕಂಬನಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಬಾಡಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ, ಈ ಗಜಪತಿಯು ದುಃಖದಿಂದ ಈ ದಟ್ಟಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವದು. ॥೬೩॥

(ದ್ವಿಪದಿಕೆಯೊಡನೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಟಿಸುವನು.) ಅಥವಾ

ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪಗಳ ಸೌರಭದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾದ, ಯಾರ, ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಲು ಈ ರತ್ನವು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಆ ಪ್ರಿಯಳೇ ಈಗ ನನಗೆ ದುರ್ಲಭಳಾಗಿರುವಳೆಂದಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಮಲಿನಗೊಳಿಸುವದೇತಕ್ಕೆ ? ॥೬೪॥
(ಎಂದು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವನು).

(ತೆರೆಯಲ್ಲಿ) ವತ್ಸಾ, ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ, ತೆಗೆದುಕೊ.

ಶೈಲಸುತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಚರಣರಾಗದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಗಮನೀಯವೆಂಬ ರತ್ನವಿದು. ಇದನ್ನು ಧರಿಸಿದವರಿಗೆ ಬೇಗನೇ ಪ್ರಿಯಜನರ ಸಂಗಮವಾಗುವದು. ॥೬೫॥

राजा — (कर्णं दत्त्वा) को नु खलु मामेवमनुशास्ति । (दिशोऽवलोक्य) अये अनुकम्पते मां कश्चिन्मृगचारी मुनिर्भगवान् । भगवन् अनुगृहीतोऽस्म्यहममुनोपदेशेन । (मणिमादाय) हहो सगमनीय

तया वियुक्तस्य विलग्नमध्यया
भविष्यसि त्वं यदि संगमाय मे ।
ततः करिष्यामि भवन्तमात्मनः
शिखामणिं बालमिवेन्दुमीश्वरः ॥ ६६ ॥

(परिक्रम्यावलोक्य च) अये किं नु कुसुमरहितामपि लतामिमां पश्यतो मे रतिरुपलब्धा । अथवा स्थाने मनोरमा ममेयम् । इयं हि

तन्वी मेघजलार्द्रपल्लवतया धौताधरेवाश्रुभिः
शून्येवाभरणैः स्वकालविरहाद्विश्रान्तपुष्पोद्गमा ।
चिन्तामौनमिवास्थिता मधुलिहां शब्दैर्विना लक्ष्यते
चण्डी मामवधूय पादपतितं जातानुतापेव सा ॥ ६७ ॥

यावदस्याः प्रियानुकारिण्या लतायाः परिष्वङ्गप्रणयी भवामि ।

ರಾಜಾ — (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು) ನನಗ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಿರುವವರು ಯಾರು ? (ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿ) ಅಹ ! ವನಜೀವಿಯಾದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಓರ್ವ ಮುನಿಯು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯತೋರುತ್ತಿರುವನು ಪೂಜ್ಯನೆ, ನಿನ್ನೀ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹೀತನಾದೆನು. (ಮಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು) ಎಲೈ ಸಂಗಮನೀಯ ರತ್ನವೆ,

ನೀನು, ಅವಳನ್ನಗಲಿದ ನನಗೆ ಸಣ್ಣ ಟೊಂಕವುಳ್ಳ ಅವಳ ಸಂಗಮವನ್ನೊದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಶಿವನು ಬಾಲಚಂದ್ರನನ್ನು ತನ್ನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಂತೆ ನಾನೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವೆನು. ॥೬೬॥

(ಸ್ವಲ್ಪ ನಡೆದು ನೋಡಿ) ಎಲಾ ! ಇದೇನು ! ಹೂವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ನನಗೆ ಇದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಯಿತು ! ಅಥವಾ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯೆ ಇದು,

ಕೋಮಲವಾದ ಈ ಲತೆಯ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳು ಮಳೆನೀರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದುದ್ದರಿಂದ ಇದು ಕಂಬನಿಗಳಿಂದ ತೊಯ್ದ ಚೆಂದುಟಿಯುಳ್ಳ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಂತೆ ತೋರುವದು, ಯೋಗ್ಯ ಋತುವು ಗತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹೂಬಿಡದ ಈ ಬಳ್ಳಿಯು, ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದ ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಂತೆ ಕಾಣುವದು. ಈಗ ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಯ್ಯಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಳ್ಳಿಯು ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮೌನದಿಂದಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುವದು. ಹೇಗೆ ಈ ಲತೆಯು, ಪಾದಗಳಿಗೆರಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನನ್ನ ಅನುನಯವನ್ನೂ ಮನ್ನಿಸಿದ ಆ ಚಂಡಿಯು ಈಗ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುತ್ತಿರುವಳೊ ಎಂಬಂತೆ, ತೋರುವದು ॥೬೭॥

ಈಗ, ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಕಾಂತೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಈ ಲತೆಯನ್ನು ಆಲಂಗಿಸ ಬಯಸುವೆನು.

लते प्रेक्षस्व विना हृदयेन भ्रमामि यदि विधियोगेन पुनस्तां प्राप्नोमि ।
तदरण्येन विना करोमि निर्भ्रान्ति पुनर्न प्रवेशयामि तां कृतान्ताम् ॥६८॥

[लए पेक्ख विणु हिअए भवामि जइ विहिजोए पुणि तहि पाविमि । ता रण्णे विणुकम्म णिब्भन्ती पुण णइ मेल्लइ दाह कलन्ती ॥]

(इति चर्चरिकयोपसृत्य लतामालिङ्गति । ततः प्रविशति तत्स्थान एवोर्वशी)

राजा — (निमीलिताक्ष एव स्पर्शं रूपयित्वा) अये उर्वशीगात्रसंपर्कादिव निर्वृतं मे शरीरम् । तथापि न पुनरस्ति विश्वासः । कुतः ।

समर्थये यत्प्रथमं प्रियां प्रति
क्षणेन तन्मे परिवर्ततेऽन्यथा ।
अतो विनिद्रे सहसा विलोचने
करोमि न स्पर्शविभावितप्रियः ॥ ६९ ॥

(शनैश्चक्षुरुन्मील्य) कथं सत्यमेव प्रियतमा । (इति मूर्छितः पतति)

उर्वशी — समाश्वसितु समाश्वसितु महाराजः । [समस्ससदु समस्ससदु महाराओ ।]

राजा — (संज्ञां लब्ध्वा) प्रिये अद्य जीवितम् ।

ಎಲೆ ಲತೆಯೆ, ನೋಡಿಲ್ಲಿ. ನಾನು ಶೂನ್ಯ ಮನಸ್ಕನಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವೆ ಸರಿ. ಒಂದುವೇಳೆ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪಡೆದರೆ, ಅವಳನ್ನು ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿ ಈ ಅಡವಿಯಿಂದ ದೂರ ಕರೆದೊಯ್ಯುವೆನು ಮತ್ತು ಆ ಕ್ರೂರಳನ್ನು ಪುನಃ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತರುವದಿಲ್ಲ ॥೬೮॥

(ಎಂದು ಚರ್ಚರಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದೆಹೋಗಿ ಲತೆಯನ್ನಾಲಂಗಿಸುವನು) ಆಗ ಕೂಡಲೇ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉರ್ವಶಿಯು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು)

ರಾಜಾ — (ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡೇ ಸ್ಪರ್ಶಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ನಟಿಸಿ) ಅಹ ! ನನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಉರ್ವಶಿಯ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆ ಸುಖವಾಗುತ್ತಿರುವದು ಆದರೂ ನನಗೀವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ,

ನಾನು ಯಾವಯಾವುದನ್ನು ಮೊದಲು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವೆನೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ತತ್‌ಕ್ಷಣ ಬೇರೊಂದಾಗುವದು ಕಾರಣ, ಈಗ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ನಾನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ತೆರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ॥೬೯॥

(ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು) ಇದೇನು ! ಇವಳು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯು ! (ಎಂದು ಮೂರ್ಛೆಹೊಂದಿ ಬೀಳುವನು).

ಉರ್ವಶಿ — ಮಹಾರಾಜನೆ, ಧೈರ್ಯತಾಳು, ಧೈರ್ಯತಾಳು

ರಾಜಾ — (ಎಚ್ಚತ್ತು) ಪ್ರಿಯೆ, ಇಂದು ಮಾತ್ರ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಜೀವಂತನಾಗಿರುವೆನು.

त्वद्वियोगोद्भवे तन्वि मया तमसि मज्जता ।
दिष्ट्या प्रत्युपलब्धासि चेतनेव गतासुना गतासुना ॥ ७० ॥

उर्वशी— मर्षयतु मर्षयतु महाराजो यन्मया कोपवश गतयैतदवस्थान्तर प्रापितो महाराज । [मरिसदु मरिसदु महाराओ ज मए कोववस गदाए एद अवत्थन्तर पाविदो महाराओ ।]

राजा— कल्याणि न तावदह प्रसादयितव्य । त्वद्दर्शनादेव प्रसन्न सबाह्यान्त करणो ममान्तरात्मा । कथय कथमियन्त कालमवस्थिता मया विना भवती । (अनन्तरे चर्चरी)

मयूरः परभृद्धसो रथाङ्गोऽलिर्गज पर्वत सरित्कुरङ्ग. ।
तव कारणेनारण्ये भ्रमता बहु पृष्टो मया रुदता ॥ ७१ ॥

[मोरा परहुअ हस रहङ्ग अलि गअ पव्वअ सरिअ कुरङ्गम । तुज्झह कारण रण्ण भमन्ते बहु बहु पुच्छिअ मइ रोअन्ते ॥]

उर्वशी— अन्त करणप्रत्यक्षीकृतवृत्तान्तो महाराज । [अन्तक्करणपच्चक्खी-किदवुत्तन्तो महाराओ ।]

राजा— प्रिये अन्त करणमिति न खल्ववगच्छामि ।

ಎಲೈ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯೆ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟವನು ಮತ್ತೆ ಚೇತನವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ನಿನ್ನ ವಿಯೋಗದಿಂದುಂಟಾದ ಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ನಾನು ಸುದೈವದಿಂದ ಇಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆದೆನು ॥೭೦॥

ಉರ್ವಶಿ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ನಾನು ಕೋಪವಶಳಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ದೆಶೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿದೆನು. ನನ್ನನ್ನೂ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು

ರಾಜಾ—ಎಲೈ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೆ, ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನೇನೂ ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಅಂತರ್ಬಾಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಹಿತ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮವು ಪ್ರಸನ್ನ ವಾಗಿರುವದು. ನೀನು ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಇದ್ದಿ, ಹೇಳು. (ಬಳಿಕ ಚರ್ಚರಿಯು)

ನಿನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಕಾನನದಲ್ಲಿ ಗೋಳಿಡುತ್ತ ತಿರುಗಾಡುತ್ತ ನಾನು ನವಿಲು ಕೋಗಿಲೆ, ಚಕ್ರವಾಕ, ಭ್ರಮರ, ಆನೆ, ಪರ್ವತ, ನದಿ, ಚಿಗರೆ, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು [ನಿನ್ನ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು' ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ] ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡೆನು ॥ ೭೧ ॥

ಉರ್ವಶಿ–ಮಹಾರಾಜನೆ, ನಾನು ನನ್ನ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ [ದಿವ್ಯವಾದ ಅಂತರ್ ಜ್ಞಾನ] ನಿನ್ನ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರಿತಿರುವೆನು

ರಾಜಾ – ಪ್ರಿಯೆ ನನಗೆ ' ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ ' ಎಂಬ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ವಾಗಲಿಲ್ಲ

उर्वशी— शृणोतु महाराज । भगवता कुमारेण शाश्वत कुमारव्रत गृहीत्वा अकलुषो नाम गन्धमादनकच्छोऽध्यासित कृतश्चैष विधि ।| सुणादु महाराओ । भअवदा कुमारेण साद कुमारवद गेण्हिअ अकलुसो णाम गन्धमादणकच्छो अज्झासिदो किदो अ एस विही]

राजा— क इव ।

उर्वशी– या एत प्रदेश स्त्री प्रविशति सा लताभावेन परिणस्यति । गौरीचरणसभव मणि विना ततो न मोक्ष्यत इति । साह गुरुशापसमूढहृदया देवतासमय विस्मृत्य अगृहीतानुनया कुमारवन प्रविष्टा । प्रवेशानन्तरमेव वासन्ती लता सवृत्ता । [जा इम पदेस इत्थिआ पविसदि सा लदाभावेण परिणमिस्सदि । गोरीचरणसभव मणि विणा तदो ण मुच्चिस्सदित्ति साह गुरुसावसमूढहिअआ देवदासमअ विसुमरिअ अगाहिदाणुणआ कुमारवण पविट्ठा । पवेसाणन्तर एव्व वासन्ती लदा सवुत्ता ।]

राजा— सर्वमुपपन्नम् ।

> **रतिखेदसुप्तमपि मा शयने या मन्यसे प्रवासगतम् ।**
> **सा त्व प्रिये सहेथा कथ मदीयं चिरवियोगम् ॥ ७२ ॥**

ಉರ್ವಶಿ—ಮಹಾರಾಜನು ಕೇಳಬೇಕು ಭಗವಾನ್ ಷಣ್ಮುಖನು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಈ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತದ 'ಅಕಲುಷಿತ'ವೆಂಬ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ರಾಜಾ— ಅದಾವುದು ?

ಉರ್ವಶಿ—ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಳೊ, ಅವಳು, ಲತೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವಳು. ಗೌರೀಚರಣರಾಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ [ಸಂಗಮನೀಯ] ರತ್ನದ ಹೊರತು ಅದರಿಂದ [ಆ ರೂಪದಿಂದ] ಮುಕ್ತಳಾಗಲಾರಳು. ' ಎಂದು ಗುರು ಶಾಪದಿಂದ ಮೂಢಳಾದ ನಾನು ಆ ದೇವತೆಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಮರತು ನಿನ್ನ ಅನುನಯ ವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿದೆ ಈ ಕುಮಾರವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೆ ನಾನು ವಾಸಂತೀ ಲತೆ ಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆನು.

ರಾಜಾ— ಈಗ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಶದವಾಯಿತು.

ಪ್ರಿಯೆ, ನಾನು ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಿಂದ ದಣಿದು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು ಬಹುಕಾಲ ನನ್ನ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಾನೆ ಸಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು ? ॥ ೭೨ ॥

इदं तद्यथाकथितं त्वत्संगमनिमित्तं मुनेरुपलभ्य मणिप्रभावादासादिता त्वमस्माभिः (मणिं दर्शयति)

उर्वशी— अहो संगमनीयः । अत खलु महाराजेनालिङ्गितमात्रैव प्रकृतिस्थास्मि संवृत्ता । [अम्मो संगमणीओ । वदो खु महाराएण आलिङ्गिदमेत्तव्व पकिदित्थह्मि संवुत्ता ।]

राजा— (ललाटे मणिं संनिवेश्य)

स्फुरता विच्छुरितमिदं रागेण मणेर्ललाटनिहतस्य ।
श्रियमुद्वहति मुखं ते बालातपरक्तकमलस्य ।। ७३ ।।

उर्वशी— प्रियवद महान्खलु काल आवयोः प्रतिष्ठानान्निर्गतयोः । असूयन्ति मां प्रकृतयः । तदेहि निवर्तावहे। [पिअवद महान्तो खु कालो अह्माणं पइट्ठाणादो णिग्गदाणम । असूअन्ति मं पकिदीओ । ता एहि णिवुत्तह्म ।]

राजा— यदाह भवती । (इति उत्तिष्ठतः)

उर्वशी— कथं महाराजो गन्तुमिच्छति । [कहं महाराओ गन्तुं इच्छदि ।]

ನೀನು ವಿವರಿಸಿದ ರತ್ನವು ಇದೇ. ಇದು ನಿನ್ನ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದೆಂದು ಓರ್ವ ಮುನಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆನು. ಇದರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೆ ನಾನಿಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಪಡೆದೆನು. (ಮಣಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವನು.)

ಉರ್ವಶಿ—ಓಹೊ! ಸಂಗಮನೀಯಮಣಿಯು ! ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಮಹಾರಾಜನು ಆಲಂಗಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ನಾನು ನನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದೆನು.

ರಾಜಾ— (ರತ್ನವನ್ನು ಅವಳ ಹಣೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು)

ಹಣೆಯಮೇಲಿರಿಸಿದ ಥಳಥಳಿಸುವ ಈ ರತ್ನದ ಕೆಂಪು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಮೊಗವು, (ಬಾಲಸೂರ್ಯನ) ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಕಮಲದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವದು. ॥ ೭೩ ॥

ಉರ್ವಶಿ—ಎಲೈ ಸವಿಮಾತನಾಡುವವನೆ, ನಾವು (ರಾಜಧಾನಿಯಾದ) ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಹಳ ದಿನಗಳಾದವು. ಪ್ರಜರು ನನ್ನನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ ಮರಳಿ ಹೋಗೋಣ.

ರಾಜಾ—ನೀನು ಅಂದಂತೆ ಆಗಲಿ. (ಎಂದು ಏಳುವರು)

ಉರ್ವಶಿ—ಮಹಾರಾಜನೆ, ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೋಗ ಬಯಸುವಿ ?

राजा— अचिरप्रभाविलसितैः पताकिना
सुरकार्मुकाभिनवचित्रशोभिना ।
गमितेन खेलगमने विमानता
नय मा नवेन वसति पयोमुचा ॥ ७३ ॥
प्राप्तसहचरीसगम पुलकप्रसाधिताङ्गकः ।
स्वेच्छाप्राप्तविमानो विहरति हंसयुवा ॥ ७५ ॥

[पविअसहृ अरिसगमओ पुलअपसाहिअअड्ग अओ । सेछछापत्तकिमाणओ विहरइ हसजुआणओ ॥ ७५ ॥]

(इति खण्डधारया निष्कान्तौ)

इति चतुर्थोऽङ्कः ।

ರಾಜಾ—ಎಲೈ ವಿಲಾಸಗಮನೆಯೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಕೋಲ್ಮಿಂಚುಗಳೆಂಬ ಪತಾಕೆಗಳುಳ್ಳ, ಮಳೆಬಿಲ್ಲೆಂಬ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ನವಮೋಡವೆಂಬ ವಿಮಾನದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ॥ ೭೩ ॥

ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯು ಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದ ರೋಮಾಂಚಗಳಿಂದ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಈ ತರುಣಹಂಸವು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತ [ಅಥವಾ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವಿಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದು] ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವದು ॥ ೭೫ ॥

(ಎಂದು ಖಂಡಧಾರೆಯಿಂದ ತೆರಳುವರು.)

[ತೆರೆ]

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಕು ಮುಗಿದುದು.

पञ्चमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति हृष्टो विदूषक)

विदूषक – दिष्टया चिरस्य कालस्योर्वशीसहायो नन्दनवनप्रमुखेषु देवतारण्येषु विहृत्य प्रतिनिवृत्त' प्रियवयस्य । इदानी स्वकार्यानुशासनेन प्रकृतिमण्डलमनुरञ्जयन् राज्य करोति । अनतानत्व वर्जयित्वा न किमप्यस्य हीनम् । अद्य तिथिविशेष इति भगवत्योर्गङ्गायमुनयो सगमे देव्या सह कृताभिषेक साप्रतमुपकार्या प्रविष्ट । तद्यावत्तत्रभतोऽलक्रियमाणस्यानुलेपनमाल्ये अग्रभागी भवामि । [दिट्ठिआ चिरस्स कालस्स उव्वसीसहाओ णन्दणवणप्पमुहेसु देवदारण्णेसु विहरिअ पडिणिवुत्तो पिअवअस्सो । दाणि सकज्जाणुसासणेण पइदिमण्डल अणुरज्जअन्तो रज्ज करेदि । असताणत्तण वज्जिअण किवि से हीण । अज्ज तिहिविसेसोत्ति भअवदीण गङ्गाजमुणाण सगमे देवीए सह किदाहिसेओ सपद उवआरिअ पविट्ठो । ता जाव तत्तभवदो अलकरीअमाणस्स अणुलेवणमल्ले अग्गभागी होमि ।] (इति परिक्रामति)

हा धिक हा धिक् । दुकूलोत्तरच्छदे तालवृन्ताधारे निक्षिप्य नीयमानो मया मणिरामिषशङ्किना गृध्रेणाक्षिप्त । [हृध्दी हृध्दी । दुउत्तरच्छदे तालवेण्टाधारे णिक्खिविअ णीअमाणो मए मणी आमिससङ्किणा गिध्धेण आक्खित्तो ।]

ಅಂಕ : ೫.

(ಬಳಿಕ ಹರುಷಗೊಂಡ ವಿದೂಷಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ವಿದೂಷಕ: – ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಗೆಳೆಯನು ಉರ್ವಶೀಸಹಿತನಾಗಿ ನಂದನವನ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ವನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹಾರಮಾಡಿ ಈಗ ಮರಳಿ [ರಾಜಧಾನಿಗೆ] ಬಂದದ್ದು ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿ. ಈಗ ಅವನು ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತ [ಅಥವಾ, ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವನ್ನೆಲ್ಲ] ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವನು. ಅವನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವದೊಂದೇ ಕೊರತೆಯು ಉಳಿದಾವ ಕೊರತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂದು ಪುಣ್ಯಕಾಲವೆಂದು ರಾಣಿಯೊಡನೆ ಗಂಗಾಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈಗ ಅಲಂಕಾರ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ [उपकार्या]ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಗಂಧಪುಷ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಭಾಗಿಯಾಗುವೆನು. (ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಜ್ಜೆ ನಡೆಯುವನು)

(ತೆರೆಯಲ್ಲಿ) ಅಯ್ಯೊ ! ಅನಾಹುತವು, ಅನಾಹುತವು ! ಉರ್ವಶಿಯ ಆ ಚೂಡಾರತ್ನವನ್ನು ನಾನು ರೇಶಿಮೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ತಾಳೆಯ ಎಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತರುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ಹದ್ದು ಮಾಂಸದ ಕರಣೆಯೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು.

विदूषक - (कर्ण दत्वा)अत्याहितम् । परमबहुमत खलु स वयस्यस्य सगमनीयो नाम चूडामणि । अत खल्वसमाप्तनेपथ्यस्तत्रभवानासनादुत्थाय इत एवागच्छति । यावदेनमुपसर्पामि । [अच्चाहिद । परमबहुमदो क्खु सो वअसस्स सगसणीओ णाम चूडामणी । अदो खु असमत्तणेवच्छो तत्तभव आसणादो उट्ठिअ इदो एव्व आअच्छदि । जा ण उवसप्पामि ।]

(ततः प्रविशति सावेगपरिजनो राजा)

राज – **आत्मनो वधमाहर्ता क्वासौ विहगतस्कर ।**

येन तत्प्रथम स्तेय गोप्तुरेव गृहे कृतम् ॥ १ ॥

किरात — एष एष खल मुखकोटिलग्नहेमसूत्रेण मणिना आलिखन्निवाकाश परिभ्रमति । [एसो एसो खु मुहकोडिलग्गहेमसुत्तेण मणिणा आलिहन्तो विअ आआस पडिब्भमदि ।]

राजा – पश्याम्येनम् ।

असौ मुखालम्बितहेमसूत्र बिभ्रन्मणिं मण्डलचारशीघ्रः ।

अलातचक्रप्रतिम विहगस्तद्रागरेखावलयं तनोति ॥ २ ॥

कि नु खलु कर्तव्यम् ।

ವಿದೂಷಕ — (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು) ಅಯ್ಯೊ ! ಘಾತವಾಯಿತು ! ಅದು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ಬಹಳೇ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂಗಮನೀಯವೆಂಬ ಚೂಡಾಮಣಿಯು ! ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನು ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಸನದಿಂದೆದ್ದು ಇತ್ತಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವನು. ಒಳ್ಳೇದು, ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವನು.

(ಅನಂತರ ಸಂಭ್ರಾಂತರಾದ ಪರಿಜನರೊಡನೆ ರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು).

ರಾಜಾ— ರಾಜನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ, ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಸಾರೆ, ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಸಾವನ್ನೇ ಒಯುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಳ್ಳಹದ್ದು ಎಲ್ಲಿರುವದು ? ॥ ೧ ॥

ಕಿರಾತ— (ಮಹಾರಾಜನೆ) ಅದೊ ನೋಡು ಆ ಪಕ್ಷಿಯು ಬಂಗಾರದ ಎಳೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಆ ರತ್ನವನ್ನು ತನ್ನ ಚುಂಚುವಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆ ರತ್ನದಿಂದ ಮುಗಿಲ ಮೇಲೆ ಗೆರೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿರುವದೊ ಏನೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವದು.

ರಾಜಾ— ನನಗದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಜೋತಾಡುತ್ತಿರುವ ಬಂಗಾರದ ಎಳೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಆ ಮಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಹದ್ದು ಅಲಾತಚಕ್ರ [ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಳಿ]ದ ಗೆರೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ (ಕೆಂಪು) ರೇಖೆಗಳ ವರ್ತುಲವನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಿರುವದು ॥ ೨ ॥

ಈಗೇನು ಮಾಡಬೇಕು ?

विदूषक – (उपेत्य) अलमत्र घृणया । अपराधी शासनीय । [अल एथ्थ घिणाए । अवराही सासणीओ ।]

राजा – सम्यगाह भवान् । धनुर्धनुस्तावत् । (निष्क्रान्ता धनुर्ग्राहिणी यवनी)

राजा – वयस्य न दृश्यते विहग ।

विदूषक — इतो दक्षिणान्तेनापगत शकुनिहताश । [इदो दक्खिणन्तेण अवगदो सउणिहदासो ।]

राजा – (परिवृत्य अवलोक्य) दृष्ट इदानीम् ।

प्रभापल्लवितेनासौ करोति मणिना खग. ।
णशोकस्तबकेनेव दिङ्मुखस्यावतसकम् ॥ ३ ॥

यवनी — (चापहस्ता प्रविश्य) भर्त एतद्हस्तावापसहित शरासनम् । [भट्टा हथ्थावावमहिद सरासण ।]

राजा — किमिदानी धनुषा । बाणपथमतीतः क्रव्यभोजन । तथाहि

आभाति मणिविशेषो दूरमिदानी पतत्रिणा नीतः ।
नक्तमिव लोहिताङ्ग परुषघनच्छेदसयुक्त ॥ ४ ॥

ವಿದೂಷಕ — (ಮುಂದೆ ಬಂದು) ನಿನ್ನ ದಯೆಯನ್ನು ನಾಕುಮಾಡು ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು

ರಾಜಾ — ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿ ? (ಧನುಸ್ಸನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಯುವನಿಯು [ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತರಲು] ಹೋಗುವಳು)

ರಾಜಾ — ಗೆಳೆಯನೆ, ಆ ಹದ್ದು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

ವಿದೂಷಕ:— ಆ ದುಷ್ಟ ಪಕ್ಷಿಯು, ಇಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು.

ರಾಜಾ — (ತಿರುಗಿನೋಡಿ) ಈಗ ಕಂಡಿತು.

ಈ ಹದ್ದು ಥಳಥಳಿಸುವ ಈ ರತ್ನದಿಂದ ದಿಶಾಂಗನೆಯು ಮುಖಕ್ಕೆ ಅಶೋಕ ಪುಷ್ಪಗಳ ಕಿವಿಯಾಭರಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುವದು. ॥ ೩ ॥

ಯವನೀ — (ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ಪ್ರಭುವೆ, ಇದೊ ಬಾಣಸಹಿತವಾದ ಧನುಸ್ಸು.

ರಾಜಾ — ಈಗ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಆ ರಣಹದ್ದು ಬಾಣಪಥವನ್ನು ಮೀರಿಹೋಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ,

ಆ ಹದ್ದಿನಿಂದ ದೂರ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ರತ್ನವು, ಇರುಳಿನಲ್ಲಿ ಘನವಾದ ಕಪ್ಪು ಮೋಡದ ತುಂಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾರಕ [ಮಂಗಳ] ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಕಾಣುವದು. ॥ ೪ ॥

(कञ्चुकिन विलोक्य) लातव्य मद्वचनादुच्यता नागरिक साय निवासवृक्षाश्रयी विचीयता विहगदस्युरिति ।

कञ्चुकी — यदाज्ञापयति देव । (इति निष्कान्त)

विदूषक — उपविशतु भवान्साप्रतम् । क्व गत स रत्नकुम्भीलको भवत शासनान्मोक्ष्यते । [उवविसदु भव स‌दद । कहि गदो सो रअणकुम्भीलओ भवदो सासणादो मुच्चिस्सदि ।]

राजा — (विदूषकेण सहोपविश्य)

रत्नमिति न मम तस्मिन्मणौ प्रियत्व विहगमाक्षिप्ते ।
प्रियया तेनास्मि सखे सगमनीयेन सगमित ॥ ५ ॥

विदूषक — ननु परिगतार्थोऽस्मि कृतो भवता । [ण परिगदत्थोह्मि किदो भवदा ।
(तत प्रविशति सशर मणिमादाय कञ्चुकी)

कञ्चुकी — जयति जयति देव ।

अनेन निर्भिन्नतनु: स वध्यो रोषेण ते मार्गणता गतेन ।
प्राप्यापराधोचितमन्तरिक्षात्समौलिरत्न पतित पतत्री ॥ ६ ॥

(ಕಂಚುಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಲಾತವ್ಯನೆ, ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ವಾಸಿಸುವ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಕೂಡುವ ಈ ಕಳ್ಳಹದ್ದನ್ನು ಹುಡುಕತಕ್ಕದ್ದೆಂದು, ನನ್ನವರವಾಗಿ ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸು

ಕಂಚುಕೀ — ಮಹಾರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ (ಎಂದು ಹೋಗುವನು)

ವಿದೂಷಕ — ಮಹಾರಾಜನೆ, ಈಗ ಕುಳಿತುಕೊ ರತ್ನವನ್ನು ಕದ್ದ ಆ ಕಳ್ಳಹದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ನಿನ್ನ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಲಾರದು

ರಾಜಾ — (ವಿದೂಷಕನೊಡನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು)

ಗೆಳೆಯನೆ, ಹದ್ದು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಆ ರತ್ನವನ್ನು ನಾನು ಇಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವದು ಕೇವಲ ಅದೊಂದು ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ರತ್ನವೆಂದಲ್ಲ, ಆದರೆ, ಆ ಸಂಗಮನೀಯ ಮಣಿಯಿಂದಲೇ ನನಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಮಿಲನವಾಯಿತು [ಅಂತೆಯೇ, ಅದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ನನ್ನದಿಷ್ಟು ಆದರ] ॥ ೫ ॥

ವಿದೂಷಕ — ಈಗಾಗಲೇ ನನಗೀ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವಿ.

(ಬಳಿಕ ಬಾಣಸಹಿತವಾದ ಮಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಂಚುಕಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ಕಂಚುಕೀ —ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ ಬಾಣದರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ ನಿನ್ನ ಕಡುಕೋಪದಂತಿರುವ ಈ ಬಾಣದಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡ, ಕೊಲ್ಲಲು ಅರ್ಹವಾದ ಈ ಹದ್ದು ತನ್ನ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದಂಡನೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಈ ಚೂಡಾರತ್ನದೊಂದಿಗೆ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ॥ ೬ ॥

(सर्वे विस्मय रूपयन्ति)

कञ्चुकी – अभिप्रक्षालितोऽय मणि कस्मै प्रदीयताम् ।

राजा – किराति अग्निशुद्धमेनं कृत्वा पेटक प्रवेशय ।

किराती — यद्भर्ता आज्ञापयति । [ज भट्टा आणवेदि ।]

(इति मणि गृहीत्वा निष्कान्ता)

राजा – लातव्य अपि जानीते भवान्कस्याय बाण इति ।

कञ्चुकी – नामाङ्कि तोदृश्यते न तु वर्णविभावसहा दृ ट ।

राजा – तेन ह्युपनय शरम् । (कञ्चुकी तथा करोति । राजा नामाक्षराण्यनुवाच्या सापत्यता रूपयति)

कञ्चुकी – यावन्नियोगमशून्य करोमि । (इति निष्कान्त)

विदूषक — कि भवान्विचारयति । [कि भव विआरेदि ।]

राजा — शृणु तावत्प्रहर्तुर्नामाक्षराणि । (वाचयति)

उर्वशीसभवस्यायमैलसूनोर्धनुभृत ।
कुमारस्यायुषो बाण प्रहर्तुर्द्विषदायुषाम् ।। ७ ।।

विदुषक – (सपरितोषम्) दिष्टया सतानेन वर्धते भवान् । [दिट्ठिआ सताणेण वड्ढदि भव ।]

(ಎಲ್ಲರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೂಳಿಸುವರು)

ಕಂಚುಕೀ— ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದ ಈ ರತ್ನವನ್ನೀಗ ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡಲಿ ?

ರಾಜಾ— ಎಲೈ, ಬೇಡತಿಯೆ, ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಡು.

ಕಿರಾತೀ— ಮಹಾರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮಾಡುವೆನು (ಎಂದು ರತ್ನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು)

ರಾಜಾ — ಎಲೈ ಲಾತವ್ಯನೆ, ಈ ಬಾಣವು ಯಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯಾ ?

ಕಂಚುಕೀ— ಇದರ ಮೇಲೆ ಹೆಸರು ಬರೆದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ನನ್ನ ಮಂದವಾದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ರಾಜಾ— ಹಾಗಾದರೆ, ಅದನ್ನಿಲ್ಲಿ ತಾ (ಕಂಚುಕಿಯು ಕೊಡುವನು. ರಾಜನು ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಾನು ಪುತ್ರವಂತನೆಂಬ ಹರ್ಷವನ್ನು ನಟಿಸುವನು)

ಕಂಚುಕೀ— ನಾನೀಗ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನು. (ಎಂದು ಹೋಗುವನು)

ವಿದೂಷಕ— ಗೆಳೆಯಾ, ಏನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿ ?

ರಾಜಾ — ಈ ಬಾಣವನ್ನೆಸೆದು ಕಳ್ಳಹದ್ದು ಕೊಂದವನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳು. (ಎಂದು ಓದುವನು)

ಪುರೂರವ [ಐಳ]ನಿಂದ ಉರ್ವಶಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ, ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಕುಮಾರ ಆಯುವಿನ ಬಾಣವಿದು ॥೭॥

ವಿದೂಷಕ —(ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಪುತ್ರರತ್ನವಿರುವ ನೀನು ಧನ್ಯನು.

राजा — सखे कथमेतत् । अन्यत्र नैमिषेयसत्रादवियुक्तोऽहमुर्वश्या । न मया गर्भव्यक्तिरालक्षिता । कुत एव प्रसूति । किं तु

आविलपयोधराग्रं लवलीदलपाण्डुराननच्छायम् ।
तानि दिनानि वपुरभूत्केवलमलसेक्षणं तस्या ॥ ८ ॥

विदूषकः – मा भवान्सर्वं मानुषीधर्मं दिव्यासु संभावयतु । प्रभावनिगूढानि तासां चरितानि । [मा भव सव्वं माणुसीधम्मं दिव्वासु संभावेदु । पहावणिगूढाइं ताण चरिदाइं ।]

राजा — अस्तु तावदेव यथाह भवान् । पुत्रसंवरणे किमिव कारणं तत्रभवत्या ।

विदूषक — मा वृद्धा मा राजा परिहरिष्यतीति । [मा बुड्ढिं म राआ परिहरिस्सदित्ति ।]

राजा – कृतं परिहासेन । चिन्त्यताम् ।

विदूषक – को देवतारहस्यानि तर्कयिष्यति । [को देवदारहस्साइं तक्कइस्सदि ।]

(प्रविश्य) **कञ्चुकी** — जयतु जयतु देवः । देव च्यवनाश्रमात्कुमारं गृहीत्वा तापसी संप्राप्ता देवं द्रष्टुमिच्छति ।]

ರಾಜಾ— ಮಿತ್ರಾ, ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಯಾಗದ ಹೊರತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಎಂದೂ ನಾನು ಉರ್ವಶಿಯನ್ನಗಲಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ ಅವಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಚಿಹ್ನಗಳಾವೂ ನನಗೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಈ ಪುತ್ರಜನ್ಮವಾದದ್ದು ಹೇಗೆ ? ಆದರೆ,

ಹಿಂದೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಅವಳ ಕುಚಾಗ್ರಗಳು ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದವು, ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯು ಲವಲಿಬಳ್ಳಿಯ ಎಲೆಯಂತೆ ನಿಸ್ತೇಜವಾಗಿತ್ತು. ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅಲಸವಾಗಿದ್ದವು ॥೮॥

ವಿದೂಷಕ—ಮಾನವ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಧರ್ಮ [ಲಕ್ಷಣ] ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಿವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಡ. ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಡಾವಳಿಯು ರಹಸ್ಯಮಯವಾದದ್ದು

ರಾಜಾ— ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಲಿ ಆದರೆ, ಅವಳು ಮಗನನ್ನೂ ನನ್ನಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡಲು ಕಾರಣವೇನು ?

ವಿದೂಷಕ —ತಾನು [ವಯೋ] ವೃದ್ಧಳಾದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂಬುದೊಂದೇ ಕಾರಣವು.

ರಾಜಾ— ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ಸಾಕುಮಾಡು. ಆಲೋಚಿಸು

ವಿಧೂಷಕ —ದೇವತೆಗಳ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತರ್ಕಿಸುವದು ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ?

ಕಂಚುಕೀ— (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ. ಮಹಾರಾಜನೆ, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಚ್ಯವನಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಓರ್ವ ತಪಸ್ವಿಯು ಕುಮಾರನೋರ್ವನನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣ ಬಯಸುವಳು.

राजा – उभयमप्यविलम्बित प्रवेशय ।

कञ्चुकी – यदाज्ञापयति देव । (इति निष्कम्य चापहस्तेन कुमारेण तापस्या च सह प्रविष्ट)

विदूषक – कि न खलु स एष क्षत्रियकुमारको यस्य नामाङ्कितो गृध्रलक्षवेधी अर्धनाराच । तथा बहुतर भवन्तमनुकरोति । [कि ण खु मो एसो खत्तिअकुमारओ जस्स णामङ्किदो गिध्धलख्खवेधी अध्धणाराओ । तह बहुअर भवन्त अणुकरेदि ।]

राजा – एवमेतत् ।

> **बाष्पायते निपतिता मम दृष्टिरस्मि-**
> **न्वात्सल्यबन्धि हृदय मनस प्रसादः ।**
> **संजातवेपथुभिरुज्झितधैर्यवृत्ति-**
> **रिच्छामि चैनमदयं परिरब्धुमङ्गै ॥ ९ ॥**

कञ्चुकी – भगवति एव स्थीयताम् । (तापसीकुमारौ स्थितौ)

राजा – भगवति अभिवादये ।

तापसी – महाभाग सोमवशविस्तारयिता भव । (आत्मगतम्) अहो अनाख्यातोऽपि विज्ञातोऽस्य राजर्षेरायुषश्चौरस सबन्ध । प्रकाशम जात प्रणम ते गुरुम् । [महाभाअ

ರಾಜಾ— ತಡಮಾಡದೇ ಅವರೀರ್ವರನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ

ಕಂಚುಕೀ— ಅಪ್ಪಣೆ. (ಎಂದು ಹೋಗಿ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಕುಮಾರ ಹಾಗೂ ತಾಪಸಿಯರೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು)

ವಿದೂಷಕ—ಗುರಿಯಿಟ್ಟು, ಹದ್ದನ್ನು ಕೊಂದ ಈ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಬಾಣದ ಮೇಲೆ ಯಾರ ಹೆಸರಿರುವದೋ ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಮಾರನು ಇವನೇ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ ? ಇದಲ್ಲದೆ, ಇವನು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೋಲುವನು.

ರಾಜಾ— ಅದೂ ನಿಜ.

ನಾನು ಇವನನ್ನು ನೋಡಲು ನನ್ನ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬುವದು, ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವುಂಟಾಗುವದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುವದು. ನನ್ನ ಗಂಭೀರವಾದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ನಡುಗುವ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಂದ ಇವನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ಎನಿಸುವದು ॥೯॥

ಕಂಚುಕೀ— ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿಂತುಕೊ, (ತಾಪಸಿ ಹಾಗು ಕುಮಾರ ಇವರು ಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲುವರು)

ರಾಜಾ— ಪೂಜ್ಯಳೆ, ವಂದಿಸುವೆನು

ತಾಪಸೀ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ಸೋಮವಂಶವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಂಥವನಾಗು. (ತನ್ನಲ್ಲಿ) ಈ ರಾಜರ್ಷಿ ಹಾಗು ಈ ಆಯುಕುಮಾರ ಇವರೀರ್ವರಲ್ಲಿ ಪಿತಾಪುತ್ರರ ಸಂಬಂಧವಿದೆ

सोमवसविध्थारइत्तओ होहि । (आत्मगतम् अह्मो अणाचक्खिदोवि विण्णादो इमस्स राएसिणो आउस्स्अ ओरसो सबन्धो । जाद पणम दे गुरु ।]

(कुमारो बाष्पगर्भमञ्जलि बद्ध्वा प्रणमति)

राजा – वत्स आयुष्मान् भव ।

कुमार — (आत्मगतम्)

यदि हार्दमिद श्रुत्वा पिता ममाय सुतोऽहमस्येति ।
उत्सङ्गवर्धिताना गुरुषु भवेत्कीदृश स्नेह ॥ १० ॥

राजा – भगवति किमागमनप्रयोजनम्

तापसी – शृणोतु महाराज । एष दीर्घायुरायुर्जातमात्र एवोर्वश्या किमपि निमित्तमवेक्ष्य मम हस्ते न्यासीकृत । यत्क्षत्रियकुमारस्य जातकर्मादिविधान तदस्य भगवता च्यवनेनाशेषमनुष्ठितम् । गृहीतविद्यो धनुर्वेदेऽभिविनीत । [सुणादु माहाराओ । एसो दीहाऊ आऊ जादमेत्तो एव्व उव्वसी किवि णिमित्त अवेक्खिव मम हत्थे णासीकिदो । ज खत्तिअकुमारअस्स जादकम्मादिविहाण त मे भअवदा चवणेण असेस वणुचिट्ठिद । गहिदविज्जो धणुव्वेदे अहिविणीदो ।]

राजा – सनाथ खलु सवृत्त ।

तापसी – अद्य पुष्पसमिधर्थमृषिकुमारकै सह गतेनानेनाश्रमविरुद्धमाचरितम् । [अज्ज पुप्फसमिदत्थ इसिकुमारएहि सह गदेण इमिणा अस्समविरुध्ध आआरिद ।]

ಯೆಂಬುದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ವತ್ಸಾ, ನಿನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸು (ಕುಮಾರನು ಕಂಬನಿತುಂಬಿದ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವನು)

ಕುಮಾರ – (ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ) ಇವನು ನನ್ನ ತಂದೆ, ಮತ್ತು ನಾನು ಇವನ ಮಗನು ಎಂದು ಕೇಳಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿವುಂಟಾಗುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಾಡಿ ಬೆಳೆಸಿದ ನಿಜವಾದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿವುಂಟಾಗಬಹುದು ? ॥೧೦॥

ರಾಜಾ— ಪೂಜ್ಯಳೆ, ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾರಣವೇನು ?

ತಾಪಸೀ— ಮಹಾರಾಜನೆ ಕೇಳು

ದೀರ್ಘಾಯುಷಿಯಾದ ಈ ಆಯುವು ಹುಟ್ಟಿದಕೂಡಲೆ, ಯಾವದೊ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವನನ್ನು ನನಗೊಪ್ಪಿಸಿದಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಇವನ ಜಾತಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪೂಜ್ಯರಾದ ಚ್ಯವನ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನರವೇರಿಸಿದರು. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಈಗಿವನಿಗೆ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿದುವರು.

ರಾಜಾ— ಹಾಗಾದರೆ ಇವನು [ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನಗಲಿ ಅನಾದನಾಗಿದ್ದರೂ] ಸನಾಥನಾಗಿದ್ದನಲ್ಲ !

ತಾಪಸೀ— ಇಂದು ಇವನು. ಬೇರೆ ಋಷಿಕುಮಾರರೊಡನೆ ಪುಷ್ಪ, ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಸಲುವಾಗಿ [ಅಡವಿಗೆ] ಹೋದಾಗ ಆಶ್ರಮನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದನು.

विदूषकः — किमिव । [कि विअ]

तापसी — गृहीतामिष किल गृध्र पादपशिखरे निलीयमानोऽनेन लक्ष्यीकृतो बाणस्य । [गहिदामिसो किल गिध्धो पादवसिहरे णिलीअमाणो अणेण लख्खीकिदो बाणस्स ।] (विदूषको राजानमवलोकयति)

राजा — ततस्तत ।

तापसी — तत उपलब्धवृत्तान्तेन भगवता च्यवनेनाहं समादिष्टा नियतियैनमुर्वशीहस्ते न्यासमिति । तदिच्छामि देवीमुर्वशी प्रेक्षितुम् । [तदो उवलध्धउत्तन्तेण भअवदा चवणेण अहं समादिठ्ठा णिज्जादेहि एद उव्वसीहत्थे णासत्ति । ता इछ्छामि देवि उव्वसि पेख्खिदु ।]

राजा — तेन ह्यासनमनुगृह्णातु भगवती । (तापसी उपनीते आसने उपविशति)

राजा — लातव्य आहूयतामुर्वशी ।

कञ्चुकी — यदाज्ञापयति देव. । (इति निष्क्रान्त)

राजा — (कुमारमवलोक्य) एह्येहि वत्स ।

सर्वाङ्गीणः स्पर्श सुतस्य किल तेन मामुपगतेन ।
आल्हादयस्व तावच्चन्द्रकरश्चन्द्रकान्तमिव ॥ ११ ॥

ವಿದೂಷಕ —ಅದು ಹೇಗೆ ?

ತಾಪಸೀ—ಒಂದು ಹದ್ದು ಮಾಂಸದ ತುಂಡನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಒಂದು ಗಿಡದ ತುದಿಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿತ್ತು ಅದನ್ನು ಇವನು ತನ್ನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ [ಕೊಂದನು.] (ವಿದೂಷಕನು ಅರಸನನ್ನು ನೋಡುವನು)

ರಾಜಾ—ಮುಂದೇನಾಯಿತು ?

ತಾಪಸೀ—ಆಗ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಪೂಜ್ಯರಾದ ಚ್ಯವನಮಹರ್ಷಿಗಳು ‘ ನಿನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಇವನನ್ನು ಉರ್ವಶಿಗೆ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಾ ’ ಎಂದು ನನಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈಗ ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸುವೆನು.

ರಾಜಾ—ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಆಸನವನ್ನಲಂಕರಿಸಬೇಕು.

(ಅಲ್ಲಿ ತಂದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ತಾಪಸಿಯು ಕೂಡ್ರುವಳು)

ರಾಜಾ—ಎಲೈ ಲಾತವ್ಯನೆ, ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕರೆ.

ಕಂಚುಕೀ— ಅಪ್ಪಣೆ. (ಎಂದು ಹೋಗುವನು)

ರಾಜಾ—(ಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ) ಬಾ, ವತ್ಸಾ ಬಾ.

ಮಗನ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶವು ತಂದೆಯ ಸರ್ವಾಂಗಗಳನ್ನೂ ಆನಂದಗೊಳಿಸುವದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೂಡಲೇ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಚಂದ್ರ ಕಾಂತ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಆದ್ರ್ರಗೊಳಿಸುವಂತೆ [ನಿನ್ನ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ] ನನ್ನನ್ನು ಆಲ್ಹಾದ ಗೊಳಿಸು. ॥ ೧೧ ॥

तापसी — जात आनन्दय पितरम्। [जाद आणन्देहि पिदर ।]

(कुमारो राजानमुपगम्य पादग्रहण करोति)

राजा — (कुमार परिष्वज्य पादपीठे चोपविश्य) वत्स ,इतस्तव पितु प्रियसख ब्राह्मणमशङ्कितो वन्दस्व ।

विदूषकः — किमिति शङ्किष्यते । न॑वाश्रमवासपरिचित एव शाखामृग । [किति सङ्किस्सदि । ण अस्सन्पवासपरिचिदो एव्व साहामिओ ।]

कुमार — (सस्मितम्) तात वन्दे ।

विदूषक — स्वस्ति भवते । [सत्थि भावदो ।]

(तत प्रविशति उर्वशी कञ्चुकी च)

कञ्चुकी — इत इतो देवी ।

उर्वशी — (कुमारमवलोक्य) को नु खल्वेष सबाणामन कनकपीठोपविष्ट स्वयं महाराजेन सयम्यमानशिखण्डकस्तिष्ठति । (तापसी दृष्ट्वा) अहो सत्यवतीसूचितो मम पुत्रक आयु । महान्खलु सवृत्त । [को णु खु एसो सबाणासणो कणअपी-ठोवविट्ठो सअ महाराएण सजमीअमाणसिहण्डओ चिठ्ठदि । अम्मो [सच्चवदीसूइदो मे पुत्तओ आऊ। महन्तो खु सवुत्तो ।]

ತಾಪಸೀ—ವತ್ಸಾ, ನಿನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸು.

(ಕುಮಾರನು ಅರಸನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಅವನ ಕಾಲುಗಳಿಗೆರಗುವನು)

ರಾಜಾ—(ಕುಮಾರನನ್ನು ಬಿಗದಪ್ಪಿ, ಅವನನ್ನು ಪಾದಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ), ಕಂದಾ, ಇತ್ತ, ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯನಾದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಭಯಪಡದೆ, ನಮಸ್ಕರಿಸು.

ವಿದೂಷಕ. — ಭಯ ಪಡುವದೇತಕ್ಕೆ ಇವನು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದುದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಕೋತಿಗಳ ಪರಿಚಯವು ಇರಲೇಬೇಕು

ಕುಮಾರ—(ನಸುನಗುತ್ತ) ಆರ್ಯನೆ, ವಂದಿಸುವೆನು.

ವಿದೂಷಕ — ನಿನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ.

(ಬಳಿಕ ಉರ್ವಶಿಯೂ ಕಂಚುಕಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ಕಂಚುಕೀ—ರಾಣಿಯವರು ಇತ್ತಬರಬೇಕು, ಇತ್ತಬರಬೇಕು.

ಉರ್ವಶೀ—(ಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ) ಬಂಗಾರದ ಪಾದಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಈ ಕುಮಾರನ ಉಂಗುರುಗೂದಲುಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಮಹಾರಾಜನೇ ಗಂಟು ಹಾಕುತ್ತಿರುವನು. ಈ ಕುಮಾರನು ಯಾರಿರಬಹುದು ? (ತಾಪಸಿಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಇವನು, ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಈ ಸತ್ಯವತಿಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ನನ್ನ ಮಗನಾದ ಆಯುವು. ಇವನೆಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿರುವನಲ್ಲ !

राजा – (उर्वशी दृष्ट्वा) वत्स

इय ते जननी प्राप्ता त्वदालोकनतत्परा ।
स्नेहप्रस्रवनिर्भिन्नमुद्वहन्ती स्तनाशुकम् ॥ १२ ॥

तापसी – जात एहि प्रत्युग्दच्छ मातरम् । [जाद एहि पच्चुग्गच्छ मादर ।]
(इति कुमारेण सहोर्वशीमुपसर्पति)

उर्वशी – अम्ब पादप्रणाम करोमि । [अम्ब पादपणाम करेमि ।]

तापसी – वत्से भर्तुर्बहुमता भव । [वछ्छे भत्तुणो बहुमदा होहि ।]

कुमार – अम्ब अभिवादये ।

उर्वशी – (कुमारमुन्नमितमुख परिष्वज्य) वत्स पितरमाराधयिता भव । (राजानमुपेत्य) [जयतु जयतु महाराज । वच्छ पिदर आराबइत्तओ होहि । जेदु जेदु महाराओ ।]

राजा – स्वागत पुत्रवत्यै । इत आस्यताम् । (अर्धासन ददाति । सर्वे यथोचितमुपविशन्ति)

तापसी – वत्से एष गृहीतविद्य आयु साप्रत कवचार्ह संवृत्त । एष भर्तु समक्ष निर्यातितो हस्तनिक्षेप । तद् युष्माभिर्विसर्जितमात्मानमिच्छामि। उपरुध्यते ममाश्रमधर्म ।

ರಾಜಾ—(ಉರ್ವಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿ) ವತ್ಸಾ,

ಇಕೋ, ನಿನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುದದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾದ ಹಾಗು ಮಾತೃಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮೊಲೆಗಳಿಂದ ಹೊರ ಸೂಸುವ ಮೊಲೆಹಾಲಿನಿಂದ ತೊಯ್ದ [ಶಬ್ದಶಃ ಹರಿದ] ಉತ್ತರಿಯವುಳ್ಳ, ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯು ಬಂದಳು ॥ ೧೨ ॥

ತಾಪಸೀ—ಮಗು, ಬಾ. ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸು.
(ಎಂದು ಕುಮಾರನೊಡನೆ ಉರ್ವಶಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒರುವಳು)

ಉರ್ವಶೀ—ತಾಯಿ, ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ವಂದಿಸುವೆನು

ತಾಪಸೀ— ಮಗಳೇ, ನಿನ್ನ ಪತಿಯ ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾಗು.

ಕುಮಾರ— ಅಮ್ಮಾ, ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ವಂದನೆಗಳು.

ಉರ್ವಶೀ—(ಮೇಲೆ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿದ ಕುಮಾರನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿಕೊಂಡು) ಕಂದಾ, ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವಂತವನಾಗು. (ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ

ರಾಜಾ—ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವು. ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊ, (ಎಂದು ತನ್ನ ಅರ್ಧ ಆಸನವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವನು. ಎಲ್ಲರೂ ಅವರವರ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವರು.)

ತಾಪಸೀ—ಮಗಳೆ, ಈ ಆಯುವು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಈಗ ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಅರ್ಹನಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಈ ನಿನ್ನ ಮಗನನ್ನು

[वच्छे एसो गहिदविज्जो आऊ सपद कवअहरो सवुत्तो । एसो भत्तुणो समक्ख णिज्जादिदो हत्थणिक्खेवो । ता तुम्हेहिं विसज्जिद अत्ताण इच्छामि । उवरुज्झइ मे अस्समधम्मो ।]

उर्वशी – चिरस्यार्या दृष्ट्वा अधिकतरमवितृष्णासि । न शक्नोमि विस्रष्टुम् । अन्याय्यमुपरोद्धुम् । गच्छत्वार्या पुनर्दर्शनाय । [चिरस्स अज्जं देक्खिअ अहिवदर अवितिण्हम्हि । ण सक्कुणोमि विसज्जिदु । अण्णय्य उवरोहिदु । गच्छदु अज्जा पुणोदसणाअ ।

राजा – आर्ये भगवते च्यवनाय मा प्रणिपातय ।

तापसी - एव भवतु । [एव्व मोदु ।]

कुमार – अम्ब सत्य यदि निवर्तसे मामप्याश्रम नेतुमर्हसि ।

राजा — अयि वत्स उषित त्वया पूर्वस्मिन्नाश्रमे । द्वितीयमध्यासितु तव समय ।

तापसी – जात गुरोर्वचनमनुतिष्ठ । [जाद गुरुणो वअण अणुचिठ्ठ ।]

कुमार – तेन हि

य सुप्तवान्मदङ्के शिखण्डकण्डूयनोपलब्धसुखः ।
त मे जातकलाप प्रेषय शितिकण्ठकं शिखिनम् ॥ १३ ॥

ನಿನ್ನ ಪತಿಯು ಸಮಕ್ಷಮ ನಿನಗೆ ತಿರುಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವೆನು ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಯ ವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಹೋಗಿಬರುವೆನು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿರಿ.

ಉರ್ವಶೀ— ಆರ್ಯಳೆ, ಬಹಳ ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಬಹಳೇ ಉತ್ಸುಕಳಾಗಿರುವೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗಲೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ನನಗಾಗಲೊಲ್ಲದು ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಡೆಯುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆರ್ಯಳು ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು ಮತ್ತೆ ಬೇಗನೆ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗೋಣ.

ರಾಜಾ— ಪೂಜ್ಯರಾದ ಚ್ಯವನಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು.

ತಾಪಸೀ—ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ.

ಕುಮಾರ—ಅಮ್ಮಾ, ನೀನು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು.

ರಾಜಾ—ವತ್ಸಾ, ನೀನು ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ [ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮ] ಇದ್ದದ್ದಾಯಿತು ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯದಾದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ತಕ್ಕ ಸಮಯವಿದು

ತಾಪಸೀ—ಮಗನೆ, ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಮಾತನ್ನು ಪಾಲಿಸು

ಕುಮಾರ—ಹಾಗಾದರ,

ನಾನು ತುರಾಯಿಯನ್ನು ಕೆರಿಯಲು ಸುಖಪಟ್ಟು ನನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರತಿಕಂಠನೆಂಬ ನವಿಲಿಗೆ ಗರಿಯೊಡೆಯಲು, ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು ॥ ೧೩ ॥

तापसी – एव करोमि । [एव्व करेमि ।]

उर्वशी — भगवति पादवन्दन करोमि । [भअवदि पादवन्दण करेमि ।]

राजा – भगवति प्रणमामि ।

तापसी – स्वस्ति भवतु युष्मभ्यम् । [सत्थिअ भोदु तुम्हाण ।]

(इति निष्क्रान्ता)

राजा — सुन्दरि

अद्याह पुत्रिणामग्रच. सत्पुत्रेणामुना तव ।
पौलोमीसंभवेनेव जयन्तेन पुरदर. ॥ १४ ॥

(उर्वशी स्मृत्वा रोदिति)

विदूषक — कि नु खलु तत्रभवती एकपदेऽश्रुमुखी सवृत्ता । [कि णु खु तत्तहोदी एक्कवदे अस्सुमुही सवुत्ता ।]

राजा – (सावेगम्)

कि सुन्दरि प्ररुदितासि ममोपपन्ने
वशस्थितेरधिगमान्महति प्रमोदे ।
पीनोन्नतस्तनविसर्पिभिरानयन्ती
मुक्तावलीविरचनापुनरुक्तिमस्रै ॥ १५ ॥

(बाष्पमस्या प्रमार्ष्टि)

ತಾಪಸೀ— ಯಾಕಾಗಲೊಲ್ಲದು. ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವೆನು.

ಊರ್ವಶೀ – ಪೂಜ್ಯಳೆ, ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಿಗೆರಗುವೆನು.

ರಾಜಾ — ಪೂಜ್ಯಳೆ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ತಾಪಸೀ – ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ. (ಎಂದು ತೆರಳುವಳು)

ರಾಜಾ — ಸುಂದರಿಯೆ,

ಶಚಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಜಯಂತನಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದಂತೆ, ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಒಳ್ಳೇ ಮಗನಿಂದ ನಾನಿಂದು ಪುತ್ರವಂತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ [ಶ್ರೇಷ್ಠ] ನಾದೆನು ॥ ೧೪ ॥ (ಊರ್ವಶಿಯು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳುವಳು)

ವಿದೂಷಕ: —ಇದೇನು! ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಈ ಮಹಾನುಭಾವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತಲ್ಲ !

ರಾಜಾ— (ಗಾಬರಿಯಿಂದ)

ಎಲೈ ಸುಂದರಿಯೆ, ನನ್ನ ವಂಶದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಪುತ್ರನು ದೊರಕಿದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಗಿರಲು, ಪೀನವಾದ ಹಾಗು ಎತ್ತರವಾದ ನಿನ್ನ ಕುಚಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಂಬನಿಗಳಿಂದ ನೀನು ಧರಿಸಿದ ಈ ರತ್ನಹಾರವನ್ನು ಪುನರುಕ್ತಗೊಳಿಸುವಂತೆ [ಅನವಶ್ಯಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ] ಏಕೆ ಅಳುತ್ತೀರುವಿ ? ॥೧೫॥

(ಎಂದು ಅವಳ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರಸುವನು.)

उर्वशी – श्रृणोतु महाराज । प्रथम पुन पुत्रदर्शनसमुत्थितेनानन्देन विस्मृतास्मि । इदानी महेन्द्रसकीर्तनेन समयो मम हृदयमायासयति । [सुणादु माराओ । पढम उण पुत्तदसणसमुत्थिदेण आणन्देण विसुमारिदह्मि । दाणि महिन्दसकित्तणेण समओ मह हिअअ आआसेदि ।]

राजा – कथ्यता समय ।

उर्वशी – यदैष मम प्रियसखो राजर्षिस्त्वयि समुत्पन्नस्य वशकरस्य मुख प्रेक्षिष्यते तदा त्वया भूयोऽपि मम समीपमागन्तव्यमिति । ततो मया महाराजवियोगभीरुतया जातमात्र एव विद्यागमनिमित्त भगवतश्च्यवनस्याश्रमपदे एष पुत्रक आर्याया सत्यवत्या हस्तेऽप्रकाश निक्षिप्त । अद्य पितुराराधनसमर्थ इति कलयन्त्या निर्यातितो मे दीर्घायु । तदेतावान्मे महाराजेन सवास । [जदा एसो मम पिअसहो राएसी तुइ समुप्पण्णस्स वसकरस्स मुह पेक्खिस्सदि तदा तुए भूओवि मम समीवं आअन्तव्वत्ति । तदो मए महाराअविओअभीरुदाए जादमेत्तो एव्व विज्जागमणिमित्त भअवदो चवणस्स अस्समपदे एसो पुत्तओ अज्जाए सच्चवदीए हत्थे अप्पआस णिक्खित्तो । अज्ज पिदुणो आराहणसमत्थो सवुत्तोत्ति कलअन्तीए णिज्जादिदो मे दीहाऊ । ता एत्तिओ मे महाराएण सवासो ।]

(सर्वे विषाद रूपयन्ति । राजा मोहमुपगच्छति)

सर्वे – समाश्वसितु समाश्वसितु महाराज । [समस्ससदु समस्ससदु महाराओ ।]

ಉರ್ವಶೀ— ಮಹಾರಾಜನು ಕೇಳಬೇಕು ಮೊದಲು ಮಗನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಆನಂದದಿಂದ ನಾನು ಮರೆತಿದ್ದೆನು ಆದರೆ ಈಗ ನೀನು ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವನ ಆ ಕರಾರು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿರುವದು

ರಾಜಾ— ಆ ಕರಾರು ಯಾವದು, ಹೇಳು

ಉರ್ವಶೀ— " ಯಾವಾಗ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಗೆಳೆಯನಾದ ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು [ಪುರೂರವರಾಯನು]ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುವನೋ ಆಗ ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರಬೇಕು '' ಎಂದು ಮಹೇಂದ್ರನು ಕರಾರು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಹಾರಾಜನ ವಿಯೋಗವಾಗುವದೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ನಾನು ಈ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಇವನನ್ನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಚ್ಯವನಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಆರ್ಯಳಾದ ಸತ್ಯವತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದೆನು. ಇವನೀಗ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದು ತಂದೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನೆಂದು ತಿಳಿದು ಆರ್ಯಳಾದ ಸತ್ಯವತಿಯು ಚಿರಾಯುಷಿಯಾದ ಈ ಕುಮಾರನನ್ನು ನನಗೆ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದಳು. ಕಾರಣ ಮಹಾರಾಜನೊಡನೆ ನನ್ನ ಸಹವಾಸವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು

(ಎಲ್ಲರೂ ವಿಷಾದವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವರು. ಅರಸನು ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವನು.)

ಎಲ್ಲರೂ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು, ಸಮಾಧಾನ ತಾಳು.

कञ्चुकी — समाश्वसितु महाराज.।

विदूषकः — अब्रह्मण्यमब्रह्मण्यम् । [अब्बह्मण्ण अब्बह्मण्णम् ।]

राजा — (समाश्वस्य) अहो सुखप्रत्यर्थिता दैवस्य ।

आश्वासितस्य मम नाम सुतोपलब्ध्या
सद्यस्त्वया सह कृशोदरि विप्रयोगः ।
व्यावर्तितातपरुजः प्रथमाभ्रवृष्ट्या
वृक्षस्य वैद्युत इवाग्निरुपस्थितोऽयम् ॥ १६ ॥

विदूषक — अयं सोऽर्थोऽनर्थानुबन्धः संवृत्तः । साम्प्रतं तर्कयामि तत्रभवता वल्कलं गृहीत्वा तपोवनं गन्तव्यमिति । [अअं सो अत्थो अणत्थाणुबन्धो संवुत्तो संपदं। तक्केमि तत्तभवदा वक्कलं गेण्हिअ तबोवणं गन्दव्वत्ति ।]

उर्वशी — मामपि मन्दभागिनी कृतविनयस्य पुत्रस्य लाभानन्तरं स्वर्गारोहणेनावसितकार्या विप्रयोगमुखी महाराजः समर्थयते । [मंपि मन्दभाइणिं किदविणअस्स पुत्तस्स लाभाणन्तरं सग्गारोहणेण अवसिदकज्जं विप्पओअमुहीं महाराओ समत्थेदि ।]

राजा — सुन्दरि मा मैवम् ।

न हि सुलभवियोगा कर्तुमात्मप्रियाणि
प्रभवति परवत्ता शासने तिष्ठ भर्तुः ।

ಕಂಚುಕೀ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು.

ವಿದೂಷಕ —ಅಯ್ಯೊ ! ಅನ್ಯಾಯವು, ಅನ್ಯಾಯವು !

ರಾಜಾ— (ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿ) ಅಯ್ಯೋ! ಸುಖಕ್ಕೆ ದೈವದ ವಿರೋಧವೆಷ್ಟು! [ಅಂದರೆ—ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸುಖವನ್ನು ದೈವವು ಸಹಿಸದು. ಏನಾದರೊಂದು ಅಡ್ಡಿ ತಂದು ಆ ಸುಖವನ್ನು ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವದು ಈ ದುಷ್ಟ ದೈವ !

ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಆದ ಮಳೆಯಿಂದ ಅದೇ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯು ದೂರಾದ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ ಎಲೈ ಕೃಶೋದರಿಯೆ, ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಮಾಧಾನಹೊಂದಿದ ನನಗೆ ಈಗ ಒಮ್ಮೆಲೇ ನಿನ್ನ ವಿಯೋಗವುಂಟಾಯಿತು. ॥೧೬॥

ವಿದೂಷಕ. —ಅಂತೂ ಈ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅನೇಕ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ! ಈಗ ಮಹಾರಾಜನು ನಾರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವದೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುವದು.

ಉರ್ವಶೀ— ಮಹಾರಾಜನೆ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಂದ ಮಗನು ದೊರಕಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯಿತು ಎಂದು ನಿನ್ನನ್ನಗಲಿ ದುರ್ದೈವಿಯಾದ ನಾನೀಗ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೀಯಾ ?

ರಾಜಾ— ಎಲೈ ಸುಂದರಿಯೇ, ಹಾಗೆನ್ನಕೂಡದು.

ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಯೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಪರಾವಲಂಬನೆಯು ತನಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ಪೂರೈಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸು

अहमपि तव सूनावायुषि न्यस्तराज्यो
विचरितमृगयूथान्याश्रयिष्ये वनानि ॥ १७ ॥

कुमार – नार्हति तातो महोक्षधारितायां धुरि दम्य नियोजयितुम् ।

राजा – अयि वत्स मा मैवम् ।

शमयति गजानन्यान्गन्धद्विप कलभोऽपिस-
न्प्रभवतितरा वेगोदग्र भुजगशिशोर्विषम् ।
भुवमधिपतिर्बालावस्थोऽप्यल परिरक्षितुं
न खलु वयसा जात्यैवाय स्वकार्यसहो भरः ॥ १८ ॥

आर्य लातव्य मद्वचनादमात्यपरिषद ब्रूहि सम्भ्रियतामायुषो राज्याभिषेक इति ।

कञ्चुकी – यदाज्ञापयतिदेव । (इति दुःखितो निष्क्रान्त । सर्वे दृष्टिविघात रूपयन्ति)

राजा – (आकाशमवलोक्य) कि नु खलु निरभ्रे विद्युत्सपात ।

ನಿನ್ನ ಮಗನಾದ ಆಯುವಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮೃಗಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಡವಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವೆನು ॥ ೧೭ ॥

ಕುಮಾರ— ತಾತನೆ, ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತು ಹೊತ್ತಿರುವ ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಹೋರಿಯನ್ನು ಹೂಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ [ಎಂದರೆ-ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದ ನೀನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಈ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೊನಬನಾದ ಹಾಗು ಚಿಕ್ಕವನಾದ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ

ರಾಜಾ— ವತ್ಸಾ, ಹಾಗೆನ್ನಬೇಡ,

ಗಂಧಗಜವು [ತನ್ನ ಮದೋದಕ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮದ್ದಾನೆಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಚದರಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯ ಆನೆಯು] ಸಣ್ಣ ಮರಿಯಿದ್ದರೂ ಉಳಿದ ಆನೆಗಳನ್ನೂ ಬಗ್ಗಿಸುವದು, ನಾಗರಹಾವಿನ ಮರಿಯ ವಿಷವು ಕೂಡ ಬಹಳೇ ಪ್ರಖರವಾಗಿದ್ದು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರಸನು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನವನಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಬಲ್ಲನು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಯು [ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ] ಹುಟ್ಟುಗುಣವೇ ಹೊರತು ವಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ ॥ ೧೮ ॥

ಆರ್ಯಲಾತವ್ಯನೆ ಆಯುಃ ಕುಮಾರನ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೇಳು

ಕಂಚುಕೀ— ಮಹಾರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮಾಡುವೆನು

(ಎಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಹೋಗುವನು. ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕುಕ್ಕಿದಂತೆ ನಟಿಸುವರು)

ರಾಜಾ—(ಮೇಲೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ) ಇದೇನು ಮೋಡವಿಲ್ಲದೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ?

उर्वशी – अहो भगवान् नारद । [अम्मो भअव नारदो ।]

राजा — अये भगवान्नारद । य एष·

गोरोचनानिकषपिङ्गजटाकलाप:
सलक्ष्यते शशिकलामलवीतसूत्र· ।
मुक्तागुणातिशयसंभृतमण्डनश्री-
र्हेमप्ररोह इव जङ्गमकल्पवृक्ष ॥ १९ ॥

अर्घोऽर्घस्तावत् ।

उर्वशी – (यथोक्तमादाय) अय भगवतोऽर्घ । [अअ भअवदो अग्घो ।]

(तत. प्रविशति नारद)

नारद – विजयता मध्यमलोकपाल: ।

राजा – (उर्वशीहस्तादर्घ्यमादाय आवर्ज्य) भगवन्नभिवादये ।

उर्वशी — भगव·प्रणमामि । [भअव पणमामि ।]

नारद – अविरहितौ दपती भूयास्ताम् ।

राजा — (आत्मगतम्) अपि नामैव स्यात् । (प्रकाश कुमारमाश्लिष्य) वत्स भगवन्तमभिवादयस्व ।

ಉರ್ವಶೀ—ಓಹೋ ! ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಾರದರು [ಬರುತ್ತಿರುವರು]

ರಾಜಾ—ಏನು ! ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಾರದರು ? ಇವರ ಜಟಾಭಾರವು ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಕೊರೆದ ಗೋರೋಚನದ ಗೆರೆಗಳಂತೆ ನಸುಗೆಂಪಾಗಿರುವದು [ಪಿಂಗಲ=ಕೆಂದೀಬಣ್ಣ] ಇವರ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿರುವದು ಇಂತು ಈ ನಾರದ ಮುನಿಗಳು, ಬಂಗಾರದ ಟೊಂಗೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾಗು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನಹಾರಗಳ ಅಲಂಕಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವರು. ॥ ೧೯ ॥

(ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಾ.)

ಉರ್ವಶೀ— (ಅವನಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪೂಜಾ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು) ಇಕೊ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ನಾರದ ಮುನಿಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳು. (ಬಳಿಕ ನಾರದರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ನಾರದ: --ಮಧ್ಯಮ ಲೋಕವಾದ ಭೂಲೋಕದ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ, ಜಯವಾಗಲಿ.

ರಾಜಾ—(ಉರ್ವಶಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾರದರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ) ಪೂಜ್ಯರೇ ವಂದಿಸುವೆನು.

ಉರ್ವಶೀ—ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವೆನು.

ನಾರದ: —ಪತಿಪತ್ನಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಅಗಲದಿರಿರಿ.

ರಾಜಾ—(ಸ್ವಗತವಾಗಿ) ಹೀಗಾದೀತೆ ? (ಕುಮಾರನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ, ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ) ಮಗು, ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು.

कुमार – भगवन् और्वशेय अयु प्रणमति ।

नारद — आयुष्मानेधि ।

राजा –(नारदस्तथोपविष्टः । सर्वे नारदमनूपविशन्ति) अय विष्टरोऽनुगृह्यताम् ।

राजा – (सविनयम्) भगवन किमागमनप्रयोजनम् ।

नारद – राजन् श्रूयता महेन्द्रसदेश ।

राजा — अवहितोऽस्मि ।

नारदः — प्रभावदर्शी मघवा वनगमनाय कृतबुद्धि भवन्तमनुशास्ति ।

राजा – किमाज्ञापयति ।

नारद — त्रिकालदर्शिभिर्मुनिभिरादिष्ट सुरासुरसगरो भावी । भवाश्च सायुगीन सहायो न । तेन न त्वया शस्त्र सन्यस्तव्यम् । इय चोर्वशी यावदायुस्तव सहधर्मचारिणी भवत्विति ।

उर्वशी – (अपवार्य) अहो शल्यमिव मे हृदयादपनीतम् । [अम्महे शल्यं विअ मे हिअआदो अवणीद ।]

राजा – परवानस्मि देवेश्वरेण ।

नारदः — युक्तम् ।

ಕುಮಾರ – ಮಹಾತ್ಮನೆ, ಊರ್ವಶೀಪುತ್ರನಾದ ಆಯುವು ನಮಸ್ಕರಿಸುವನು.

ನಾರದ —ಆಯುಷ್ಯವಂತನಾಗು.

ರಾಜಾ— ಪೂಜ್ಯರು ಈ ಆಸನವನ್ನಲಂಕರಿಸಬೇಕು.

(ನಾರದರು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಮೇಲೆ ಉಳಿದವರೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವರು)

ರಾಜಾ—(ವಿನಯದಿಂದ) ಪೂಜ್ಯರೆ, ತಾವು ಈಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾರಣವೇನು?

ನಾರದ. —ಎಲೈ ರಾಜನೆ, ಮಹೇಂದ್ರನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕೇಳು.

ರಾಜಾ—ನಾನು ಒಳ್ಳೇ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವೆನು.

ನಾರದ —ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಮಹೇಂದ್ರನು ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ ನಿನಗೆ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು,

ರಾಜಾ—ಏನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿರುವನು ?

ನಾರದ –'ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇವಾಸುರರಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವು ಸಂಭವಿಸುವದು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮಗೆ ಸಹಾಯಕನು ಆದ್ದರಿಂದ ಶಸ್ತ್ರತ್ಯಾಗ ವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಈ ಉರ್ವಶಿಯು ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಜೀವಮಾನವಿರುವ ವರೆಗೆ ನಿನ್ನ ಸಹಧರ್ಮಚಾರಿಣಿಯಾಗಿರಲಿ ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು

ಉರ್ವಶೀ– (ಅಪವಾರಿತ) ಅಹಾ ! ನನ್ನ ಹೃದಯದಿಂದ ಶಲ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆ ದಂತಾಯಿತು.

ರಾಜಾ – ನಾನು ಆ ದೇವೇಂದ್ರನ ಅಧೀನನು.

ನಾರದ -- ಇದು ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು.

त्वत्कार्यं वासव कुर्यात्त्व च तस्येष्टमायेचरे· ।
सूर्यं समेधयत्यग्निमग्नि सूर्यं च तेजसा ॥ २० ॥

(आकाशमवलोक्य) रम्भो उपनीयता महेन्द्रेण सभृत कुमारस्यायुषो यौवराज्याभिषेक । (प्रविश्य यथोक्तहस्ताः)

अप्सरस – भगवन्नयमभिषेकसभारः। [भअव अअ अहिसेअसभारो]

नारद – उपवेश्यतामायुष्मान्भद्रपीठे ।

रम्भा - इतो वत्स । [इदो वच्छ ।] (इति कुमारमुपवेशयति)

नारद —(कुमारस्य शिरसि कलशमावर्ज्यं) रम्भे निर्वर्त्यता शेषो विधिः ।

रम्भा – (यथोक्त निर्वर्त्य) वत्स प्रणम भगवन्त मातापितरौ च । [वच्छ पणम भअवन्त मादपिदरे अ । (कुमारो यथाक्रम प्रणमति)

नारद – स्वस्ति भवते ।

राजा - कुलधुरधरो भव ।

उर्वशी – पितुराराधयिता भव । [पिदुणो आराधइत्तओ होहि ।]

(नेपथ्ये वैतालिकौ)

ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಮಾಡುವನು, ನೀನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಪ್ರಖರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವನು, ಅವರಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಖರಗೊಳಿಸುವನು. [ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಇರುಳಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರೆಂದು ಕವಿ ಸಂಕೇತ] ॥೨೦॥

(ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ) ಎಲೈ ರಂಭೆಯೆ, ಸ್ವತಃ ಮಹೇಂದ್ರನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಯುಃಕುಮಾರನ ಯುವರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಾ. (ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ)

ಅಪ್ಸರಸ –ಮಹಾತ್ಮರೆ, ಇದೊ ಅಭಿಷೇಕದ ಸಾಮಗ್ರಿಯು.

ನಾರದ --ಈ ಕುಮಾರನನ್ನು ಆ ಮಂಗಲವಾದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಬೇಕು.

ರಂಭಾ– ವತ್ಸಾ, ಇತ್ತ ಬಾ (ಎಂದು ಕುಮಾರನನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವಳು.)

ನಾರದ --(ಕುಮಾರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸುವರ್ಣಕಲಶದಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಸುರುವಿ) ಎಲೈ ರಂಭೆಯೆ, ಉಳಿದ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ನೆರವೇರಿಸು

ರಂಭಾ-- (ಅದರಂತೆ ನೆರವೇರಿಸಿ) ವತ್ಸs ಮಹಾತ್ಮರಾದ ನಾರದರಿಗೂ ನಿನ್ನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು. (ಕುಮಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವನು)

ನಾರದ – ನಿನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ.

ರಾಜಾ— ಕುಲತಿಲಕನಾಗು.

ಉರ್ವಶೀ— ಕಂದಾ, ನಿನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವಂಥವನಾಗು

(ತೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು)

प्रथम – विजयतां युवराज ।

अमरमुनिरिवात्रिब्रह्मणोऽत्रेरिवेन्दु-
र्बुध इव शिशिरांशोर्बोधनस्येव देव ।
भव पितुरनुरूपस्त्वं गुणैर्लोककान्तै-
रतिशयिनि समाप्ता वश एवाशिषस्ते ॥ २१ ॥

द्वितीय – तव पितरि पुरस्तादुन्नतानां स्थितेऽस्मिन्
स्थितिमति च विभक्ता त्वय्यनाकम्प्यधैर्ये ।
अधिकतरमिदानीं राजते राज्यलक्ष्मी-
र्हिमवति जलधौ च व्यस्ततोयेव गङ्गा ॥ २२ ॥

रम्भा – (उर्वशीमुपेत्य) दिष्टचा प्रियसखी पुत्रकस्य युवराजश्रियं प्रेक्ष्य भर्तुरविरहेण वर्धते । [दिट्ठिआ पिअसही पुत्तअस्स जुवराअसिरी पेक्खिअ भत्तुणो अविरेण वड्ढदि ।]

उर्वशी — ननु साधारण एवैषोऽभ्युदय । (कुमार हस्ते गृहीत्वा) एहि वत्स ज्येष्ठमातरमभिवन्दस्व। [ण साहारणो ज्जेव एसो अब्भुदओ ।] [एहि वच्छ जेट्ठमादर अभिवन्देहि ।] (कुमार प्रतिष्ठते)

ಪ್ರಥಮ—ಯುವರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ದೇವರ್ಷಿಯಾದ ಅತ್ರಿಯು, ಅತ್ರಿಗೆ ಚಂದ್ರನು, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಬುಧನು, ಬುಧನಿಗೆ ಈ ಪೂರೂರವರಾಜನು ತಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದಂತೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಜನಮೆಚ್ಚುವ ಒಳ್ಳೇ ಗುಣಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಮಗನಾಗು. [ಅಂದರೆ-ನಿನ್ನ ಈ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವಜರಂತೆ ನೀನು ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನನಾಗು. ಇದೇ ನನ್ನ ಆಶೀರ್ವಾದವು] ನಿನ್ನ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು ಕೊನೆಗೊಂಡಿವೆ. ॥ ೨೧ ॥

ದ್ವಿತೀಯ:—ಕೀರ್ತಿಯ ಶಿಖರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ನಿನ್ನ ಈ ತಂದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಚಲವಾದ ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯನಿಯಮಗಳ ಮೇರೆಯನ್ನೆಂದಿಗೂ ಮೀರದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಈಗ, ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಹಿಮಾಚಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಗಾಧವಾದ ಹಾಗು ಮೇರೆಯನ್ನೆಂದೂ ಮೀರಿಹೋಗದ ಸಾಗರದಲ್ಲಿಯೂ, ನೀರು ಹಂಚಿಹೋದ ಗಂಗಾನದಿಯಂತೆ, ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವದು ॥೨೨॥

ರಂಭಾ—(ಉರ್ವಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು) ಪ್ರಿಯ ಗೆಳತಿಯೆ, ಪತಿಯ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ನಿನ್ನ ಮಗನ ಯುವರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕದ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಉರ್ವಶೀ— ಈ ಭಾಗ್ಯವು ಕೇವಲ ನನ್ನೊಬ್ಬಳದಿರದೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರದೂ ಅದೆ. (ಕುಮಾರನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು) ಬಾ ಕಂದಾ, ನಿನ್ನ ಹಿರಿಯತಾಯಿಗೆ [ಮಹಾರಾಣಿಯಾದ ಔಶೀನರಿಗೆ] ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು. (ಕುಮಾರನು ಹೊರಡುವನು)

राजा — तिष्ठ सममेव तत्रभवत्या समीप यास्यामस्तावत् ।

नारद – आयुषो यौवराज्यश्री स्मारयत्यात्मजस्य ते ।
अभिषिक्त महासेन सैनापत्ये मरुत्वता ॥ २३ ॥

राजा – अनुगृहीतोऽस्मि मघवता ।

नारद — कि ते भूय पाकशासन प्रिय करोतु ।

राजा – यदि मे मघवा प्रसन्न किमत परमिच्छामि । तथापीदमस्तु ।

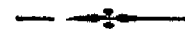
(भरतवाक्यम्)

परस्परविरोधिन्योरेकसश्रयदुर्लभम् ।
संगतं श्रीसरस्वत्योर्भूतयेऽस्तु सदा सताम् ॥ २४ ॥

(इति निष्क्रान्ता सर्वे)

इति पञ्चमोऽङ्क ।

इति कालिदासकृत विक्रमोर्वशीय नाम नाटक समाप्तम् ।

ರಾಜಾ— ತಡೆ, ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಆ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗೋಣ.

ನಾರದ. — ನಿನ್ನ ಮಗನಾದ ಆಯುಃಕುಮಾರನ ಈ ಯುವರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಮಹಾಸೇನಾನಾಯಕನೆಂದು ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಷಣ್ಮುಖನ ನೆನಪಾಗುವದು. ॥ ೨೩ ॥

ರಾಜಾ—ಮಹೇಂದ್ರನಿಂದ ನಾನು ಬಹಳ ಉಪಕೃತನಾದೆನು.

ನಾರದ —ಮಹೇಂದ್ರನು ನಿನಗೆ ಮತ್ತಾವ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ?

ರಾಜಾ— ಮಹೇಂದ್ರನೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿ ? ಆದರೂ ಇದು ಇರಲಿ-

ಸಜ್ಜನರ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ, ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಎಂದೂ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಇರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ಸರಸ್ವತಿಯರ ಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿರಸಂಗಮವು ಉಂಟಾಗಲಿ. ॥೨೪॥

(ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ತೆರಳುವರು)

ಐದನೆಯ ಅಂಕು ಮುಗಿದುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮಹಾಕವಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ರಚಿಸಿದ 'ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ'ವೆಂಬ ನಾಟಕವು ಮುಗಿದುದು.

अथ

महाकविकालिदासकृतं

विक्रमोर्वशीयम् ।

Act I.

May he the Eternal one (स्थाणु i e, God Siva) easily attainable by concentration of the mind and firm devotion befor your supreme bliss—he, whom they say in the Upanis'ads as one Purusa remained after having occupied the heaven & earth, in whose case the epithet Isvara non-applicable to any one else, is literally true, and who is sought inside by those who desire for salvation by controlling Prana and other (vital airs in the body) (1)

After the recital of the Benediction

Sutradhara - Enough of too much saying (looking towards the curtain) Marisa come here

(Having entered) Pariparsvaka— Sir, I am here.

Sutradhara— Marisa, the dramatic compositions of old poets have been seen many times by the assembly Therefore, I shall to-day stage a new play by name Vikramorvasiya So speak to the group of actors to remain alert regarding their respective roles.

Pariparsvaka— As you order, Sir (Exit)

Sutradhara — In the mean while, I shall request the gentlemen (bowing down)

(Gentlemen ! you please) listen to this dramatic composition of Kalidasa with attentive minds either due to courtesy for those who request or due to high regard for the hero of the excellent plot (2)

Behind the curtain

Help ! Help ! (He) who is partial to Gods and who is (able to) move in the space of the sky

Sutradhara— (Hearing) Oh, how is it that immediately after my request, a sound is heard in the sky like that of the Kuraris !

Is this the (humming) noise of the bees intoxicated by the juice of the flowers (or is) this the deep note of the cuckoo ? (or)

are the Kinnara— ladies singing with sweet yet indistinct words in the sky resorted to by groups of Gods all round ? (3)

(Thinking carefully) well, I understood (now)

The celestial damsel born of the thigh of the sage, the friend of Nara, has been imprisoned on the middle of the sky by the enemies of Gods while returning after having waited on the lord of Kailasa (i e कुबेर) , hence is this group of Apsarasas crying for help ! (Exit) (4)

(End of the) Prologue

(then enter the Apsarsas)

Apsarasas — Help ! help ! (He) who is partial to Gods and who is (able to) move in the spare of the sky

(then enter the king in a chariot and the charioteer, by tossing the curtain aside)

King— Enough, enough of crying Having come near me, Pururavas returned after attending on the sun, tell me from what you are to be protected

Rambha— From the insolence of the demons

King— How again are you insulted by the insolence of the demons ?

Menaka— Let the king hear. Our dear friend Urvas'i, who is the delicate weapon of Mahendra very much afraid of hard penance, who exeels Laxmi proud of her beauty and who is an ornament of heaven, has been taken as a prisoner along with Chitralekha by some demon just on the mid-way while returning from the abode of Kuber

King— Do you know by what direction has that rogue gone ?

Sahajanya— By the north-east direction.

King— Then give up sorrow I shall strive to bring your friend back

Rambha— This is befitting one who is removed one generation from the Moon

King— Where again will you wait for me ?

Apsarasas— On the peak of the (mountain) Hemakuta.

King— Charioteer, direct the horses towards the north-east for quick going

Charioteer - As you (long-lived one) order (Does accordingly.)

King— (Feeling the speed of the chariot) well, excellent! with this speed, I may overtake even Garuda started earlier what to talk then of that offender of Indra For,

The clouds being powdered, go before the chariot in the state of dust, the revolution of the wheels creates as though another circle of spokes in the gaps among spokes, the long camaras on the heads of horses are motionless as if drown in a picture, and the cloth of banner remains evenly on the point of the flag-staff due to the wind produced by the speed (of the chariot) (5)

[Exeunt king in a chariot and the charioteer]

Sahajanya—Oh! the royal sage has gone. So let us go to the place as instructed

Menaka— Friend, let us do so.

(All gesticulate climbing down the hill and stay on)

Rambha—Would the royal sage remove the dart from our heart ?

Menaka—Friend, let there be no doubt to you

Rambha— Demons indeed are difficult to conquer

Menaka— When war is on, even Mahendra puts him at the head of the victory-army, having brought him with honour from the middle world (i e the world of mortals)

Rambha— Let him be victorions in every way in this affair

Menaka – (Waiting for a while) - Cheer up! Cheer up! Here is seen the chariot of that royal sage, given by Soma with the flag having deer-mark fluttering aloft He would not return without achieving the object (All look up with uplifted eyes)

(Then enter the king in the chariot and the charioteer and Urvas'i with eyes closed with fear and supported by Chitralekha with her right hand)

Chitralekha— Dear friend, cheer up, cheer up!

King— O beautiful one, cheer up, cheer up.

The fear arising from the enemy of gods has gone away O Timid one The greatness of (Indra) who wields the Vajra protects the three worlds So open the long eyes like a lotus-plant the lotuses at the close of the night (6)

Chitralekha— Alas! How this one does not regain consciousness, her being alive (being indicated) only by breathing ?

King—She is terribly terrified For,

The great tremor of her heart is indicated by the garland of Mandara-flowers rising up often between her expansive breasts (7)

Chitralekha— Oh compose yourself You appear like one other than Apsaras

King— The tremor produced by fear does not yet leave her heart delicate like flower— (tremor) which is somehow indicated by the skirt of the garment throbbing between the breasts (8)

(Urvas'i regains consciousness)

King - (With joy) Chitralekha, congratulations ! Your friend has come to the normal condition See

Like the night being freed from darkness when the moon has manifested, like the flame of the fire at night, most of the smoke of which is removed, like the Ganges having muddy water due to the fall of the banks getting clear, this fair-bodied one appears to be freed from stupor from inside (9)

Chitralekha— Friend, be comforted The wretched rivals of the Gods are indeed defeated.

Urvas'i - (Opening her eyes) By Mahendra who sees through his supernatural power ?

Chitralekha - Not by Mahendra (but) by this royal sage Pururavas possessing majesty like Mahendra

Urvas'i - (Seeing the king, to herself) The demons have indeed obliged (me)

King- (Looking at Urvas'i closely, to himself) It was indeed proper that all the Apsarasas who were seducing the sage Narayana were put to shame having seen this (Urvas'i) born of his thigh or rather, she does not deserve to be the creation of a sage.

In the process of her creation was it that the Moon the giver of beauty was indeed the progenitor ? Was it indeed Madana himself, the sole-possessor of love ? Was it indeed the month abounding in flowers ? How the old sage, effate due to the Vedic study and whose interest has been ceased in sensual objects, could possibly be able to create such a lovely form ? (10)

Urvas'i- Friend, where indeed could the group of friends be ?

Chitralekha—His Majesty who has granted security knows about it

King—(Looking at Urvas'i) Is in great sorrow Let you see.

Even he would be anxious without you O beautiful one — (he) before whose fruitful eyes you came (but) once accidentally What then (should be said) about your group of friends having ardent love (for you) ? (11)

Urvas'i— (To herself) His speech indeed is noble, or what wonder is there if there (is) nector from the moon ? That is why my heart hastens to see this one

King — (Pointing out with the hand).

O fair-bodied one, these your friends on the Hemakuta mountain see your face with eager eyes like people (who see) with eager eyes the moon freed from the eclipse (12)

Chitralekha — Oh, see.

Urvas'i — (Seeing the king with longing) (My friends) sharing in grief, are as though drinking me with eyes.

Chitralekha — (Meaningly) Dear one, who ?

Urvas'i — The group of friends.

Menaka — (With joy) Here comes the royal sage bringing Urvas'i accompanied by Chitralekha like the moon with the two Vishakha Stars

Rambha — (Seeing closely) Both of our desired objects are brought about This dear friend has been brought back and this king is unhurt

Sahajanya — Friend you say that demons are difficult to conquer

King — Charioteer, this is that peak of the mountain Let the chariot get down here

Charioteer — As the long lived one orders (Does as directed).

King — (Gesticulating jolting on account of the wheel To himself)

That this shoulder was touched on account of the jolting of the chariot by the shoulder of her having hips like the wheel of a

chariot so as to make the hair stand on end — (this is) as though Love has sprouted up (13)

Urvas'i — (Bashfully) Friend, move off a bit further

Chitralekha — (with a smile) I am not able (to do that)

Rambha — Come on, let us honour the royal sage

(All go near)

King — Charioteer, just stop the chariot

So that again this (lady) with excellent eye-brows, being anxious comes in contact with her anxious friends like the Seasonal Beauty with the creepers (14)

(The charioteer stops the chariot)

Apsarasas — Your Majesty is to be congratulated upon the success

King — And you too on your union with (your friend)

Urvas'i — (Getting down the chariot being supported with the hand by Chitralekha) Friends, come and embrace me closely I had indeed no hope that I would meet my friends again

(Friends embrace)

Menaka — May the king be the protector of the earth for hundreds of kalpas in every way

Charioteer — O Long lived one, in the eastern direction a sound on account of a great speed is indicated

And here is some one having armlets of bright gold getting down from the sky on the peak of the mountain like cloud (accompanied by) lightening (15)

Apsarasas— (Seeing) Oh, Chitraratha (is coming)

(Entering) **Chitraratha** — (Seeing the king, with respect) I congratulate you on your great valour (which is) sufficient to oblige Mahendra

King — Oh, the Lord of Gandharvas (Getting down from the chariot) Welcome to dear friend. (Both touch each other's hands)

Chitraratha — Friend, having heard from Narada that Urvas'i was carried away by Kes'in, Indra ordered the army of the Gandharvas for bringing her back. Afterwards from the persons moving in aerial cars—

Having heard your great victory I have approached you staying here You deserve to see Mahendra taking this lady (with you). (16)

You have indeed done a good thing to Mahendra See—

This lady was given to Indra before by Narayana and now by you, a friend, having rescued her from the hands of the demons (17)

King — Friend, (do) not say so

It is indeed the heroism of Indra only that people belonging to his side win over the enemies Even the echo of (roar of) the lion spreading out in the cave of a mountain (is sufficient) to scare the elephants (18)

Chitraratha — This is right Modesty is indeed the ornament of valour

King — Friend this is not the occasion for one to see Indra Hence you please take her near the Master

Chitraratha — As you think This way, This way all of you.

(Apsarasas start)

Urvas'i — Dear Chitralekha, I am not able to take leave of the royal sage though he has obliged (me) So be my mouth (i e speak for me)

Chitralakha — (Approaching the King) Oh King, Urvas'i requests that permitted by you I wish to take your fame to the abode of Indra like my dear friend.

King — All revoir (All with Gandharvas gesticulate flying into the sky)

Urvas'i — (Showing a break in flying) Oh, my necklace has been stuck up in a twig of a creeper (Turning round) Chitralekha please make it free

Chitralekha — (with smile) It is sticking fast I think it is difficult to make it free Well, I will however try

Urvas'i — Remember however these words of yours.

(Chitralekha gesticulates disentangling)

King — (To himself) Oh creeper, you have done a good thing by putting an obstacle for a moment in her going so that she was

again seen today by me with her eyes turned to the corners and her face half turned round (19)

Charioteer — O long-lived one,

That missile of yours, presided over by Vayu, having thrown the demons who had wronged (the Gods) into the ocean of salt, has entered into the quiver like a great serpent, the hole (20)

King — Then bring the chariot so that I shall get in (the charioteer does accordingly The king shows getting into the chariot Urvas'i having gazed at the king goes away with a sigh along with her friend and also Chitrarath)

King — (Facing the way Urvas'i has gone) Alas, how God of of Love makes one attached to a person difficult to get !

This heavenly damsel flying into the middle pace of her father (i e into the sky) is forcibly dragging out my mind from the body like a female swan a fibre, from the lotus-stalk the top of which is lopped off (21)

(EXEUNT)

End of Act I

Act II

(Then enters Vidusaka)

Vidusaka — Like one invited to dinner, with the best food (served there), with the king's secret bursting out, I am not able to control my tongue in a crowded place So till my friend (the king) gets up (i e leaves) from the judgement seat, I shall wait in the outskirts of Vimanotsanga (palace) where the rush of the people is thin.

(Moves about and stays on)

(Entering) Maid — The queen, the Princess of Kas'i has ordered me thus— "O Nipunika, ever since my lord returned from waiting on the revered Sun, he appears to be absent-minded. So just know the reason of his anxiety from his dear friend, the noble Manavaka." So how am I to deceive that wretch of a

Brahmin Or rather, the king's secret would not stay long with him like dewdrops sticking to thin grass I shall just find him out (Moving and seeing) Here is the noble Manavaka sitting quiet somehow (kimapi) like a monkey drawn in a picture I shall approach him (Going near) Sir, I salute (you)

Vidusaka — Hail to you ! (To himself) on seeing this wicked maid the king's secret is going out breaking (my) heart (Covering the face a little, aloud) Nipunika, where have you started leaving the music-exercise ?

Nipunika — To see you only by the order of the Queen.

Vidusaka — What does the Queeen order ?

Nipunika — The Queen says— "The noble one is always partial to one and does not neglect me suffering from improper pain."

Vidusaka— Is it that my friend (the king) has misbehaved towards her ?

Nipunika— The king addressed her by the name of the lady for whose sake the king is pining

Vidusaka— (To himself) What ? His Majesty disclosed the secret himself Why should I now experience pain controlling my tongue ? (Aloud) Did he address the queen as Urvas'i ? The king being out of mood at her sight, is greatly troubling not only the queen but me also being indifferent to recreation !

Nipunika— (To herself) I have made a breach in the fort (in the form) of the secret of the king (Aloud) Sir, what should I just inform the Queen ?

Vidusaka— O Nipunika, please inform Her Mejesty— " I shall just strive to turn away my friend from the mirage. Then I shall see the face of the queen "

Nipunika— As the noble one orders [Exit]

(Behind the curtain, the bard) May the king be victorious !

We regard that your office and that of the Sun have an equal task (to do) for these subjects in that (you have) to remove (strike down) the tendencies of ingnorance from the farthest limits of (your) kingdom, (and the Sun has) to remove the patches of

darkness extending upto the limits of the world This lord of luminaries rests for a moment in the midst of the sky and you too, act according to your own will in the sixth division of the day (1)

Vidusaka— (Hearing) Here only is coming my friend after getting up from the judgment seat I shall just follow him

[EXIT]

[End of the Praves'aka]

Then enter the king who is love-sick along with Vidusaka

King— That heavenly damsel has entired my heart since her sight — (this is as though) the way made by the unfailing arrow of (Madana) the fish-bannered one (2)

Vidusaka— (To himself) The poor Princess of Kas'i is indeed greatly troubled !

King— Is the deposit of secret (well) guarded ?

Vidusaka— (Sorrowfully, to himself) Alas ! alas ! I have been diceived by the maid Else my friend would not ask in this way !

King— (With suspicion) Why you are keeping quiet ?

Vidusaka— I have controlled my speech like this that I do not reply all of a sudden.

King— Proper ! where shall I divert myself now ?

Vidusaka— Let us go to the kitchen

King— What is there ?

Vidusaa— It is possible to remove your love-sickness by seeing the preparation of five varieties of food, the materials for which have been brought in

King— (Smiling) You will be diverted there on account of the presence of desired food. How am I to divert myself the object of love being inaccessible ?

Vidusaka— I say, you were seen by Urvas'i

King— Then what ?

Vidusaka— I think she is not difficult to secure.

King— You know this is your partiality

Vidusaka— My curiosity is increased by you taking like this Is Urvas'i beautiful having no second as I am in deformity ?

King— Oh Manavaka, know her to be one whose every limb cannot be described Listen in brief

Vidusaka— I am attentive

King—Oh friend her body is ornament of ornaments, excellent decoration of decorations and a standard of comparison even to standards of comparison (3)

Vidusaka — Hence indeed you have taken to the vow of a Cataka bird desiring for heavenly love

King— There is no shelter to a love-sick person except a secluded place So show me the way to the Pramadavana

Vidusaka—(To himself) What course (is possible now ?)
(Aloud) This way this way Your Mejesty
(Both walk about)

Vidusaka — You, a guest, are being greeted by the southern breeze (punningly by courteous) as if directed by this Pramadavana

King— The attribute (Daksina) is proper for the wind For this (Vayu) —

Sprinking (also impregnating) this Madhavi creeper and causing the Kaundi creeper dance about, appears to me like a lover due to the combination of honey (also affection) and southernliness (also courtesy) (4)

Vidusaka — His attachment is indeed befitting (moving about) This is the entrance to the Pramadavana May you enter!

King— Enter first (Both enter)

King— (Showing annoyance) Friend, I did not think well that the entrance into the Pramadavana would be a remedy to my trouble

That I am desirous of entering the garden quickly for removing my torment, is (like) swimming against the current by one who is being carried away by the force of the stream. (5)

Vidusaka-- How is this ?

King—Even at first, this mind difficult to check from its desire for an inaccessible object, has been pained by the God of Love. How much more (will it be pained now) when the mango trees whose grey leaves have been removed by the breeze from the Malaya mountain, have now put forth sprouts ? (6)

Vidusaka— Enough of lamentaion ! Shortly only the God of Love will be giving you happiness, accomplishing your desired object.

King— I accept the words of a Brahmin.

Vidusaka—See the beauty of Pramadavana indicative of the advent of the Spring

King— Really I see it on every tree. For here—

In front is the Patala flower looking like the nails of a woman the Kurabaka flower is dark towards its two sides, the young blossom of As'oka pleasant on account of increased redness, stands ready to burst, the fresh blossom on the mango-tree is yellowish at the ends with pollens slightly formed— The beauty of Spring oh friend, stands between girlhood and youth (7)

Vidusaka—This bower of Atimukta creepers having a marble seat is waiting for you offering reception as though by itself with flowers fallen due to clash with bees So please favour it

King— As you like (Both move about and sit down)

Vidusaka— Here sitting at ease, you divert your longing for Urvas'i with your eyes being attracted by beautiful creepers.

King - (Sighing)

My eye oh friend, fondled by the sight of her beauty does not call up courage from amongst these garden creepers, with the branches bent down and though having flowers (on them) (8)

So you find out a way so that my request be fulfilled

Vidusaka— (Smiling) Oh (like) Vajra to be the friend of Indra longing for Ahalya even I too (of you,) desiring for Urvas'i. Both (of us) are mad here

King— Great affection indeed sees a way (out).

Vidusaka — Here I shall think about Do not disturb my concentration by lamenting (Shows that he concentrates)

King— (Indicating an omen, to himself)

That (lady) with a face like the full-moon is not obtainable and again this indescribable act of Love (Lit - Bodiless one), my mind becomes happy all of a sudden as though the fulfilment of my desires is very near (9)

(Then enter Urvrs'i and Chitralekha along the aerial path)

Chitraleha— Friend Urvas'i, where are you going without mentioning the reason ?

Urvas'i— Friend, having laughed at me then whose flight in the sky was obstructed for a moment by the twig of a creeper on the peak of Hemakuta, why do you ask me (now) ?

Chitralekha — Have you started for (going) to the Royal sage, Pururavas ?

Urvas'i— This is my resolve devoid of shame

Chitraleka— Whom have you sent ahead ?

Uarvas'i— (My) heart

Chitraleaka— Just think well yourself

Urvas'i— Love indeed makes me do this What is to be thought about ?

Chitralekha— Then I have no reply.

Urvas'i— Then my dear friend should show me the way so that while going, there would not be any obstruction

Chitralekha— Friend, be at ease Really we have been made inaccessible to the enemies of Gods by the revererd preceptor of Gods who taught us the hair-tying charm called Aparajita

Urvas'i— (Bashfully) Do you remember the procedure thereof ?

Chitraelkha— This heart knows everything

(Both gesticulate flight)

Chitralekha— Friend see, see ! Here we have reached the king's palace, the crest jewel of Pratisthana which is looking at itself as though in the waters of the holy Ganges made more holy by the confluence with Jumna

Urvas'i— (Seeing) Say, it is heaven transferred to this place. (Thinking) Friend, where could indeed the kind-hearted to the distressed be ?

Chitralekha — Let us know it after getting down in this Pramadavana which is as though a part of Nandana garden

(Both get down)

Chitralekha— (Seeing, with joy) Here he is expecting you like the newly risen moon, the moon-light

Urvas'i— (Beholding) Friend, His Majesty appears to be more charming now than at first sight.

Chitralekha— True! then let us go near

Urvas'i— I shall not just go near Being concealed with Tiraskarini and standing by his side I shall just hear what he is talking in solitude to his friend (sitting) by his side.

Chitralekha— As you like, (They do as said)

Vidusaka— Friend, I have thought of a remedy of the union with a beloved difficult to get (The king sits quiet)

Urvas'i— Who is this lady who is so vain by herself being courted by him ?

Chitralekha— Why do you behave like a mortal ?

Urvas'i— I am afraid to know it suddenly by my supernatural power

Vidusaka— I really say, (I have) thought of a remedy

King— Then tell me

Vidusaka— You resort to sleep which would bring about the union in dream or having down a portrait of Urvas'i, be looking at it.

Urvas'i— Wretched heart, call up courage

King— Both these are impossible.

This heart is always pierced through by the arrows of Love, how can I get sleep that brings about a union in the dream ? And again even before I complete the beautiful-faced one in the portrait, it is not that the tears O friend, would not overflow in my eyes ! (10)

Chitralekha— Friend, did you hear ?

Urvas'i - I heard but it is not enough for my heart,

Vidusaka— This much is the power of (my) intellect

King— (With a sigh)

She does not know the extremely severe mental trouble of mine or she may be disregarding me knowing my love by her supernatural power; may Love become happy, having made my desires of union with that person vain due to (their) fruit not obtained (11)

Chitralekha— Have you heard ?

Urvas'i - Alas, alas! Does he know me like this ? I am unable to stand before him and reply So I would like to give a reply by means of this birch-leaf produced with my supernatural power.

Chitralekha — I like it

(Urvas'i gesticulates writing and throws it)

Vidusaka— Oh, alas ! Friend, what is this ? Is it the slough of serpent that has fallen down to eat me up ?

King— (Scrutinizing) This is not a slough of the serpent These are letters written on a birch-leaf

Vidusaka – May be that these letters indicating similar Love are sent to you by Urvas'i who is invisible, having heard your lamentations

King— It is not that there is no course open for desires. (Taking it and reading it to himself, with joy) Friend your guess is pleasant

Vidusaka— You be pleased now ! I wish to hear what has been written in it

Urvas'i — Well, Sir, you are a gentleman

King — Listen (Reads)—

My Lord, if I am (really) as you thought me who am unknown to you who love me, how would the breezes from the Nandana garden be extremely hot to my body (lying) on the bed of Parijata flowers crushed (due to rolling) (12 & 13)

Urvas'i — What would he say now ?

Chitralekha — (He has) replied by his limbs looking like lotus-stalks

Vidusaka— Fortunately you have obtained some consolation as I would obtain Svastivayana being hungry.

King — Why do you call it consolation ?

The song of my beloved indicating equal love, having charming sense and put on the leaf, is as though Oh friend, the face with upturned eyelashes of her having bright eyes (like wine) having brought near my face. (14)

Urvas'i – Here our love has equal share

King– Friend, due to sweat of fingers, the letters may be spoiled Please hold this deposit of my beloved in your hand

Vidusaka— (Taking) Would Urvas'i now fail to give the fruit of your desires having shown (first) the blossoms ?

Urvas'i— Friend, while I compose my heart, nervous of approaching him, you please show yourself to him and say what is proper

Chitralekha — All right (Removing the Tiraskarini & approching the king)

Victory to the king

King - (With confusion and regard) You are welcome (Looking to her side) Oh good one !

You do not please me so much being separated from your friend like the Jumna seen first at the confluence (and now) without the Ganges (15)

Chitralekha - Indeed the row of clouds is seen first and then the lightening

Vidusaka— (Aside) What, is she not Urvas'i ? She is her favourite companion

King— Please take this seat

Chitralekha — (Sitting) Urvas'i requests the king after bowing down with head

King— What does she order ?

Chitralekha — The king alone was my shelter at that outrage caused by the enemy of Gods That I should be sympathised with by the king again being very much troubled by Love caused by your sight

King — O lady with a gentle face !

You tell about her of pleasant sight as love-sick (but) you do not see Pururavas who is tormented for her sake This request is common for both Please try (your best) It is proper to unit heated (iron) with heated iron (16)

Chitralekha — (Coming to Urvas'i) Friend come. Having seen Love more harsh to him than to you, I have become a messenger of your lover

Urvas'i — (Having removed Tiraskarini) O unsteady one, you have forsaken me so quickly

Chitralekha— (Smiling) After a short time I shall know who forsakes whom ! Observe first the formalities

rvas'i — (Approaching nervously, with bashfulness) Victory, victory to the king.

King - O Fair one,

I have been really victorious in whose case the word ' victory ' is uttered by you (the word) which has not gone to any other person than Indra (17)

(Taking her by hand, seats her)

Vidusaka— Lady, the king's Brahmin friend is not to be saluted ? (Urvas'i salutes smilingly)

Vidusaka— Welfare to you,

(Behind the scence a heavenly messenger)

O Chitralekha, hasten up Urvas'i

The stage performance dealing with eight sentiments entrusted to you by the sage Bharata, and which has charming acting— the Lord with the Guardians of the worlds is desirous to see it today (18)

(All hear Urvas'i shows dejection)

Chitralekha— Have my dear friend heard t he words of the heavenly messenger ? Let the king give permission

Urvas'i— I have no words (to say)

Chitralekha - Oh king, Urvas'i requests that she is dependent so permitted by the king, I desire not to offend myself the king of Gods.

King— (Somehow composing the speech) I do not come in the way of your duty towards the Lord. This person should be remembered

(Urvas'i showing sorrow of seperation, seeing the king goes away with her friend)

King— (With a sigh) Now the eyes are useless

Vidusaka — (Wishing to show the letter) This indeed— (having half uttered — to himself) Alas, alas I, being wonder-struck at the sight of Urvas'i have lost that birch-leaf from the hand and did not know it by mistake.

King - Sir, what do you want to speak ?

Vidusaka— Friend, I am desirous of speaking this Please do not be dejected Urvas'i is extremely attached to you She will not loosen her love towards you.

King — My mind also is hopeful about that

At the time of starting indeed by her— being helpless of her body, the heart under her control was placed in me as it were by her sighs which indicated the trembling action of her breasts (19)

Vidusaka— (To himself) My heart is trembling this time that the king may now call for the birch-leaf

King — Friend, with what shall I divert my disturbed self (Remembering) Bring the birch-leaf

Vidusaka— (Shows dejection) Alas, it is not seen Friend that birch-leaf was heavenly and has gone along the way (taken by) Urvas'i

King — A fool commits mistakes everywhere. I say, you search for it

Vidusaka— (Getting up) Can it be here, can it be here (Gesticulates searching)

(Then enters Queen, the Princess of Kas'i with her retinue)

Queen — O Nipunika, is it true that you saw my Lord entering the bower of creepers, accompanied by the noble Manavaka?

Nipunika— Have I informed the Queen falsely before ?

Queen — Then I shall hear his confidential talks hiding (myself) behind a creeper — whether what you reported is true or not !

Nipunika— As the Queen likes

Queen— (Moving & seeing in front) O Nipunika, what is this like an old rag being brought this way by the southerly breeze ?

Nipunika — (Scrutinizing) Queen, this is a birch-leaf the letters on which are seen while turning Oh, it stuck to the end of the anklet of the Queen (Taking it up) What please read it

Queen— Read it first I shall hear if not objectionable

Nipunika— Queen, the same scandal is increasing I think this is the poetical composition of Urvas'i referring to the king Due to the mistake of noble Manavaka it has fallen in our hands

Queen— Then I shall know its contents

(Nipunika reads what the king had read before)

Queen— I shall see the lover of Apsaras with this present only. (She walks about the bower of creeper with her retinue)

Vidusaka— O friend, what is this that is seen moving in the wind on the border of the pleasure hill near Pramada garden ?

King — (Getting up) O southerly breeze dear to the Spring ! Take away for the sake of perfume the pollen of flowers collected by Spring What purpose of yours (is served) by taking away the love-letter of my beloved ? For you know, having courted Anjana that a love-sick person is sustained by such (things) having diversion of the mind as their fruit (20)

Npunika— Queen, a search is made for this only

Queen— I see.

Vidusaka — I was deceived by a peacock's feather having the appearance of a faded Kesara flower

King — I am undone in all ways unfortunate that I am

Queen— (Suddenly approaching) My Lord, enough of sorrows This is that birch-leaf

King — Oh the Queen ! Welcome to the Queen

Queen — It has become ill-coming now

King — (Aside) Friend, what other course is (open) in this matter ?

Vidusaka— Is there any reply for a thief who is caught with the stolen property ?

King — (Aside) Fool, this is not the time for a joke (Aloud) Queen, I was not searching this It was an official letter for which a search was started.

Queen — Is it good to hide one's good luck ?

Vidusaka—Lady, hasten up the meals for him so that he will be all right by the removal of bile.

Queen — Nipunika, the Brahmin indeed consoled well his dear friend What else ! A lover is dejected when possessed of a ghost of a desire for food

Vidusaka—Lady, just see that even a ghost is satisfied by meals

King - Fool, you are forcibly declaring me to be guilty

Queen — It is not your fault. I am really guilty that being unpleasant in sight for you, I am (still) standing in front of you I shall go from this place.

(Showing anger, she starts)

King— I am indeed guilty, be pleased, oh lady with thighs like plantain tree, stop from being angry When a person to be served is angry, how can the servant be guilt-less ? (21)

(Falls at her feet)

Queen — (To herself) Let me not be light-hearted to value much his supplication But I am afraid of repentance arising out of discourtesy

(Leaving the king, she goes with her retinue)

Vidusaka—The Queen has gone unreconciled like a river in the rainy season I say get up

King— (Getting up) Friend, this is not improper See

The propitiation of lovers void of love though made in sweet words does not enter the hearts of women who know about it like a gem endowed with an artificial colour (does not appeal to those who are experts in knowing it) (2')

Vidusaka— This is favourable to you. A person with sore eyes does not bear the flame of the lamp in front.

King - Do not say so I have respect for the Queen though my mind is attached to Urvas'i But I shall be harsh towards her due to her disregard of my prostration

Vidusaka— Let your harshness be there for a while you please sustain the life of a hungry Brahmin This is time to take bath and meals

King — (Looking upwards) Half the day is gone.

The peacock sits down in the cool basin at the root of a tree being unable to bear heat; the bees lie down having broken the buds of Karnikara at the top, the Karandava resorts to the lotus-creeper on the bank leaving hot water, this parrot in the cage at the pleasure-house being tired begs for water. (23)

(Exeunt)

End of Act II

Act III

(Then enter two pupils of Bharata)

First — Friend Pelava, you were made to take the seat by the preceptor while going to the abode of Mahendra I was appointed to quard the fire-house Hence indeed I ask—whether the heavenly assembly was pleased with the stage performance of the preceptor !

Second — Galava, I do not know whether (it) was pleased or not It was however completely absorbed in those various sentiments in the play Laxmi Svayamvara, the poetic composition of Saraswati But

First — The rest of the sentence appears to involve a fault

Second — Yes, in it the speech of Urvas'i was faulty due to mistake

First — How (was it) like ?

Second — Urvas'i who acted the role of Laxmi was asked by Menaka playing the role of Varuni—Friend, here have assembled the best persons in the three worlds, the Guardians of the world along with Kes'ava On whom have you placed your love ?

First — What next

Second — Then when she ought to have said 'on Purusottama' the words 'on Pururavas' came out (of her mouth)

First — The sense-organs act according to future happenings. Was the preceptor indeed not angry with her ?

Second — She was indeed cursed by the preceptor but was again favoured by Mahendra.

First— How possibly ?

Second— As you have violated my instructions, you will have no place in heaven—this was the curse of the preceptor But after the performance was over Mahendra said to her whose face was bending down through shame— I must do good to that royal sage, my friend in battle, whom you are loving So you wait on Pururavas according to your desire till he sees an offspring (born) of you

First— This is just befitting Mahendra who knows the mind of persons.

Second— (Looking at the Sun) In the course of talk we have indeed ignored the bath-time of our preceptor So come along, let us be by his said

(Exeunt)

End of mixed Viskambhaka

(Then enter the Chamberlain)

Chamberlain— Every house-holder endeavours to earn wealth in young-age, afterwards he thinks of (taking) rest, his burden being relieved by his sons This oldage of ours again establishing every day (our) position (has resulted) in the form of service Alas ! Difficult is the office (of watching) over women ! (1)

(Walking about) I have been instructed by the Princess of Kas'i observing a vow— 'I have requested the king before through Nipunika, leaving my pride, for the fulfilment of my vow The same should be requested to the king in my name I shall now see the king who has finished his evening prayers. (Moving about and seeing) Beautiful indeed is the scene of the closing day in the palace For here

The peacocks dull on account of sleep (overpowering them) are (seen) on the perching rods as if carved The caves have pigeons (whose existence is) made doubtful due the fumes of incense, coming out of the windows The old matrons in the harem conversant with customary duties are distributing the lustrous auspicious evening lamps at places (strewn over) with offerings of flowers (2)

(Looking at the curtain) Oh, the king has started towards this side only.

This (king) surrounded by torches held in the hands by female folk in service, appears like a mountain moving due to non-clipping of wings with the tall Karnikara trees blossomed along its slopes (3)

I shall just wait for him standing in the range of his sight

(Then enter the king as described and Vidusaka)

King— (To himself.)

I passed the day without difficulty, my love-longing being forgotten among the state-work How am I to pass the night the watches of which are lengthened on account of lack of diversion (4)

Chamberlain— (Approaching) Victory, victory, to the king The Queen requests The Moon can be seen well on the terrace of Maniharmya There I wish to wait in the company of my Lord till (the moon) is in union with Rohini

King— Noble Latavya. inform the Queen (that it will be done) as your desire

Chamberlain— As the king commands (Exit)

King— Friend, is this undertaking of the Queen really for the sake (of the fulfilment of) the vow ?

Vidusaka— Oh I guess the Queen having been repented wishes to wipe out her disregarding your prostration under the pretext of the vow

King— You have said the right thing For

Proud ladies who have disregarded the prostrations though annoyed in the minds afterwards, feel ashamed secretly by the conciliations of their lovers (5)

Vidusaka— This way, this way your honour May you ascend the Maniharmya charming at the time of evening by the stair—case made of crystal slabs and cool like the waves of the Ganges

King— Ascend first

(All gesticulate ascending the stair-case)

Vidusaka— (Seeing) of the moon-rise must be very near as the face of the Eastern direction has a slightly red hue, being freed by darkness

King— You said the right thing

The face of direction Oh Indra (i e East) attracts my eyes as if by braiding the hair, the darkness being far removed by the rays of the moon concealed behind the rising mountain (6)

Vidusaka— Ha, ha ! Here rises the king of herbs appearing like a broken Modaka

King— (Smiling) A glutton has alaways eatables as his subject (Bowing with folded hands) Revered Lord of night !

A salute to you who enters the sun for the religious rites of the good, who satisfies the Gods and the Manes with nectar, who is the remover of darkness gathering at night and who has placed himself on the crest of God S'iva (7)

Vidusaka— You have been permitted by your grand-father with words transferred to (this) Brahmana, be seated so that I shall also sit comfortably

King— (Accepting Vidusaka's words, sits down, looking at the servants) When the moon-light is quite clear, what use are these lamps So you take rest.

Servants— As the Lord orders

King— (Looking at the moon) Friend, the queen's arrival would be after a Muhurta So I shall tell you in seclusion my condition

Vidusaka— It is really seen. But having seen that type of love, it is possible to sustain oneself with a tie of hope

King— It is just so Again my mental agony is excessive

Like the current of a river the speed of which is obstructed due to the difficulty of uneven rocks, is divided into a hundred channels, so (also) Love the pleasure of union of which is obstructed, becomes hundred-fold. (8)

Vidusaka— As you look more charming due to emaciated limbs so I guess that your union with your beloved is very near.

King— (Gesticulating an omen) Friend

This right arm like you with words creating hope consoles me having heavy pain with (its) throbbings (9)

Vidusaka— The words of a Brahmana will not fail

(King remains hopeful)

(Then enter along aerial path Urvas'i dressed as Abhisarika and Chitralekha)

Urvas'i— (Looking at herself) Friend Chitralekha do you like this dress of an Abhisarika wrapped by a blue garment, and adorned with a few ornaments ?

Chitralekha— I have no richness of speech to describe This only I think—Can I become Pururavas ?

Urvas'i— Friend, Love indeed orders you—Take me quickly to the abode of that handsome one

Chitralekha — We have reached the palace of your lover which appears as though the peak of Kailasa transferred

Urvas'i— Then know through your supernatural power—where is the thief of my heart and what he is doing !

Chitralekha— (To herself) Well I shall have joke with her (Aloud) He is waiting at a place fit for enjoyment enjoying pleasure of union with his beloved obtained in his desire

(Urvas'i shows dejection)

Chitralekha-O simpleton, here he is sitting at the Maniharmya accompanied only by his friend. So come We shall approach him

(Both descend)

King— Friend, with the night, increases the trouble of Love

Urvas'i— My heart trembles by these words whose meaning is not clear. Remaining concealed we shall hear his free talk so that our doubt will be removed

Chitralekha— As you like

Vidusaka— I say, enjoy these rays of the moon full of nectar

King— Friend, this torment cannot be lessened by such means. See

Neither the fresh bed of flowers nor the rays of the moon, nor the sandal paste applied to the whole body nor the pearl necklaces are able to remove my mental pain, it is either that heavenly woman

Urvas'i— Or who else ?

Or talk about her started in private may diminish (it) (10)

Urvas'i— O heart, you have now got a reward, (you) who left me and went out to him

Vidusaka— Yes, when I do not get S'ikharini and Rasala, I too obtain happiness thinking about the same

King— That is accessible to you

Vidusaka— You would also get her shortly

King— Friend, I suppose so

Chitralekha— Listen, o dissatisfied one, listen

Vidusaka— How possibly ?

King— This shoulder pressed against her shoulder due to joltings of the chariot is alone lucky in this body, the rest of the body is burden to the earth. (11)

Chitralekha— Why you are tarrying now ?

Urvas'i— (Approaching suddenly) Friend, though I went in front His Majesty is as though indifferent.

Chitralekha— O hasty one, you have not removed Tiraskarini. (Behind the curtain)

This way, this way the Queen

(All hear, Urvas'i along with her friend is dejected)

Vidusaka— Oh, alas, the Queen has approached So control your tongue

King— You also sit concealing your (true) stature

Urvas'i— Friend, what is to be done here ?

Chitralekha— Enough of excitement We are invisible The Queen of the royal sage is dressed (befitting) fast and vow So she would not stay here for long

(Then enters the Queen with attendants having material of worship)

Queen— (Moving about and seeing) O Nipunika, this revered moon appears more beatiful being united with Rohini

Nipunika— I say that the King is exceedingly charming with the Queen

Vidusaka—(Seeing) Oh I do not know whether she would give me Swastivayana or she is desirous of making amends for disregarding your prostrations under the pretext of vow being (now(free from anger— (any way) the Queen (presents) an auspicious sight to my eyes

King— (Smiling) Even both are possible. Still what you said last appears to me (to be currect) Because she—

Dressed in white silken garments, wearing only auspicious ornaments, her hair marked with holy Durva sprouts, appears to be reconciled with me by her personality which has given up pride under the pretext of a vow (12)

Queen— (Approaching) Victory, victory to the king.

Servants— Victory, victory to the Lord

Vidusaka— Good luck to the Queen

King— Welcome to the Queen.

(Seats her taking her with hand)

Urvas'i — Friend, it is proper that she is greeted with the title 'Devi'. She is in no way less in splendour than S'aci

Chitralekha — Well you said (this) without jealousy.

Queen — Honouring the Lord, I have to perform some special vow. So please put up with inconvenience for a while.

King — Do not say so This is indeed a favour and no inconvenience.

Vidusaka — May there be more of such inconvenience accompanied by Swastivayana

King— What is the name of this vow?

(The Queen looks at Nipunika)

Nipunika— Lord, the name is Priyanuprasadana (pleasing the husband)

King— (Looking at the Queen) If this is so,

O fortunate one, you are without (any) reason troubling your body slender like lotus-stalk, by this vow Why are you pleasing him, a slave, who being anxious desires for your favour? (13)

Urvas'i— Great is his regard for her

Chitralekha— O simpleton, citizens having their love for others are more courteous (to their wives)

Queen – (Smiling) This is indeed the influence of this vow that my Lord has been made to speak this much

Vidusaka— You stop (speaking) It is not proper to go against good words

Queen— Girls, bring the material of worship so that I shall worship the rays of the moon fallen on Maniharmya

Retinue — As the Queen orders Here is the material consisting of sandal-paste, flowers etc

Queen— (Gesticulates worshipping the rays of the moon with sandal-paste and flowers)

Maid, give these Modakas to be given as present to noble Manavaka

Retinue — As the Queen orders Noble Manavaka, this is yours

Vidusaka— (Taking the dish of Modakas) Goodluck to you Let this vow yield manifold fruit

Queen— My Lord, just (come) here

King— Here I am

Queen— (Gesticulates worshipping the king and saluting with folded hands) Here I am gratifying my Lord, keeping Rohini and the moon the divine couple, as witness From today I should behave with affection towards the woman whom my Lord loves and who desires for union with my Lord.

Urvas'i— Oh, I do not know the exact meaning of her words However heart has become free due to confidence

Chitraleka - Friend your union with your lover is permitted by this chaste and magnanimous lady and will be without obstacles.

Vidusaka— (Aside) The fish having escaped, the fisherman baffled in his efforts and dejected says-- 'I shall get religious merit' (Aloud) Queen, is the King so dear to you ?

Queen - Fool, I indeed desire for happiness for the Lord even at the cost of my happiness. From this you judge whether he is dear or not.

King— You are able to give me to another lady or make me a slave But I am not, O timid one, like that as you suspect me to be. (14)

Queen - You may or may not be (like that) As decided the vow Priyanuprasadana has been finished. Girls, come here Let us go.

(The Queen starts)

King— Beloved, I have not been really conciliated if you go leaving me.

Queen— My Lord, I have not violated before the rule

(Exit the Queen with her retinue)

Uarvas'i— Oh the royal sage loves his wife However I cannot withdraw my heart

Chitralekha— Are you going to withdraw it due to disappointment ?

King— (Coming to his seat) Friend, has the Queen not gone far away ?

Vidusaka— Say freely what you want to say She has let you free (to do anything) like an incurable patient by the physician.

King— Would it he that Urvas'i—

Urvas'i - Would have her desires fulfilled today

King— Would make me hear at least the sweet jingling of the anklets secretly or close my eyes with her lotus-like hands, coming from behind slowly or having descended on this mansion, walking slowly through nervousness would she be brought near me by her clever friend step by step ? (15)

Urvas'ı - Friend, I shall fulfil this desire of his

(Going behind closes king's eyes)

(Chitralekha makes a sign to Vidusaka)

King— (Gesticulating touch) This is that lady with beautiful thighs born of the thigh of Narayana

Vidusaka – How do you know it ?

King— What is there to be known ?

No other lady would gratify with the touch of hand my body troubled by Love A night-lotus does not bloom by the rays of the sun (but) only by the rays of the moon (16)

Urvas'ı— (Removing the hands, stands up, Moving a bit away) Victory, victory to the king

King— O beautiful one ! Welcome

(Seats her on the same seat)

Chitralekha— Is (our) friend all right ?

King— Now really it has been obtained.

Urvas'ı— Friend the Queen has given the king to me Hence I have obtained the touch of his body like a loving wife. Do not indeed think of me as wanton woman.

Vidusaka— What ? Did the sun set when you were here?

King— (Looking at Urvas'ı)

If you act on this body of m ne on the plea of having given to you by the Queen, with whose permission did you steal (my) heart at first ? (17)

Chitralekha— Friend, she has no reply Now listen to my request

King— I am attentive

Chitralekha— I have to wait on the divine sun in the hot season after the Spring season So (our) friend should behave in such a way that this friend of mine would not be anxious about heaven

Vidusaka— What is there to be remembered in heaven ? There is nothing to be eaten, nothing to be drunk; only fishes are to be mocked at with unwinking eyes.

King— Good lady,

The heaven has indescribable pleasures, who can make one forget it ? But Pururavas not available to other ladies would be her slave (18)

Chitralekha— I am favoured Friend Urvas'i, permit me to go without getting nervous

Urvas'i— (Embracing Chitralekha) Friend, do not forget me.

Chitralekha— United with the friend, such a request should be made by me

(Saluting the king, exit)

Vidusaka— I congratulate you on the fulfilment of your desires

King— This is my good-luck See

I am not so blessed by securing the lordship of the earth, having only one umbrella (i e unrivalled) and marked by (my) edicts tinged by the crest-gems of the feudatory Kings as I am today, o friend, by having obtained the pleasant servitude of the feet of this lady (19)

Urvas'i— I have no ability to say (anything) better than this.

King— (Holding Urvas'i by hand) Oh tne acquisition of a desired thing yields contrary result '

The same rays of the moon confort the body, the same arrows of Love are agreeable to me, o fair one, whatever had been as though harsh through torment, has been well-disposed towards me due to your union (20)

Urvas'i— I am guilty of the King, having delayed.

King— No, not so

Whatever pleasure is obtained ofter pain, is sweeter, the shade of the tree (gives) happiness specially to one oppressed by heat (21)

Vidusaka— Oh the rays of the moon, charming at night have been enjoyed It is time for you to enter into the bed-room

King— Then show the way to your friend

Vidusaka— This way, this way, your ladyship

(Move about)

King— O Fair one, this is now (my) request

Urvas'i— What possibly ?

King— The night passed formerly lengthened as if hundred-fold for me whose desires were not fulfilled I shall be happy, O fair browed one, if it extends to the same (length) in your company. (22)

(Exeunt omnes)

End of Act III

Act IV

(Ākṣiptikā introducing Sahajanyā and Chitralekhā behind the curtain)

The female swan disturbed in the mind due to separation from dear friend and afflicted talks to her friend on the surface of the lake, the lotuses in which are bloomed on account of the contact with the rays of the sun (1)

(Then enter Sahajanyā and Chitralekhā , after the entry)

A pair of female swans affectionate and oppressed by the sorrow for the female companion is tormented on the lake with eyes shedding tears

(Looking at the quarters to the accompaniment of Dvipadi IV, 2)

Sahajanya—(with dejection) Friend, the appearance of your face which is like a fading lotus indicates uneasiness of your heart So tell me the cause of dejetion I wish to share the sorrow.

Chitralekha— I am indeed very much anxious of Urvaśī, being engaged in waiting on the feet of the revered sun as per the turn for the Apsarasas.

Sahajanya— I know your mutual love What next ?

Chitralekha— Then 'what indeed would be the news about her' — thus thinking, I came to know through concentration (that) a calamity (has befallen her)

Sahajanya— (Anxiously) what is its nature like ?

Chitralekha— It seems that Urvaśī went to sport to the Gandhamādan forest (situated) on the region of the peak of Kailasa taking (with her) that Royal sage having royal splendour and who has entrusted the burden of administration to his ministers

Sahajanya— That is really the enjoyment which (can be had) among those regions. Next ?

Chitralekha— Then Urvasī got angry (with him) because there on the bank of Mandakini the Royal sage gazed for a long

time at a Vidyādhara girl playing with (making) hillocks of sands

Sahajanya— It was to happen She is intolerant Her love has developed greatly Next ?

Chitralekha— Then disregarding the conciliations of her husband, with a heart confused due to curse of the preceptor (and so) forgetting the rules of the deity, she entered in the Kumāra forest to be avoided by women Immediately after entrance her form was changed into that of a creeper standing on the out-skirts of the forest,

Sahajanya— There is nothing surely which cannot be disposed by Fate because a form of that type should result in something different Now in what state is royal sage ?

Chitralekha— In the same forest, searching for his beloved as 'Urvasī is here, Urvasī is there' he passes days and nights as if gone mad He would be in great calamity again on account of this appearance of clouds which create anxiety even to those who are happy.

(In the meanwhile Jambhalika)

A pair of female swans affectionate and oppressed by the sorrow for the female companion is tormented in the lake being wet due to profusely (falling) tears (3)

Sahajanya— Friend, persons like him do not become unhappy for long I think surely for some favour there would be again the cause for reunion So come, let us wait on the divine sun about to rise

(In the meanwhile Khandadhara),

The female swan with the mind pained on account of anxiety and desirous of seeing the female swan, is sporting in the lake beautiful on account of blooming lotuses (4)

(Exeunt both)

[End of the Praves'aka]

(Behind the curtain, the Aksiptika introducing Pururavas)

The lord of the lordly elephants showing excitement due to madness caused by separation from the beloved, enters the thick wood, with his huge body decorated with young leaves and flowers of the trees (5)

(Then enters the king clad like a mad-man and his target fixed in the sky)

King— O wicked demon, stay, stay ! Where do you go taking away my beloved ? (Beholding) Ah, flying into the sky from the peak of the moutain he is showering arrows on me (Taking a clod of earth and running to strike him)

With his heart full of grief for the beloved, fluttering the wings and with eyes full of tears, a young swan is tormented in the lake (6)

(Looking to the directions in tune with Dwipadikā and scrutinizing again) How !

This is a new cloud full of (water) and not a haughty demon equipped in armour, this is the rainbow stretched far and not his bow far stretched, this is also a quick shower of rain and not the quick series of arrows, this is lightening glossy like the streak of gold on touch-stone and not my beloved Urvaśi. (7)

(Falls down in a swoon Getting up to the tune of Dwipadikā IV, 6 and sighing).

I thought some demon was stealing away my deer eyed lady, but it is really the cloud bright with lightening is showering rain

(Thinking) where possibly could the lady with thighs like the plantain tree, have indeed gone !

She may stand (near) invisible through her divine power under the influence of anger, but she does not become angry for a long time, she may have flown to heaven, but her mind is wet with affection for me, even the enemies of Gods are not able to carry her away being in front of me, she has gone completely out of my sight What sort of Fate is this ? (9)

(Looking to the quarters to the tune of Dwipadikā IV, 6—with tears). Oh misery follows (another) misery in the case of those whose fortune is turned away For here is brought to me separation from my beloved all of a suddan which is greatly unbearable and besides the days would be charming due to lack of heat and due to the rise of new clouds. (10)

(Then Carcarī)

O cloud. ordered (by me) call back this anger (of yours)—you who have covered the face of quarters with dense showers Oh ! while wandering on the earth if you see my beloved, I shall bear whatever you do towards me (11)

(Laughing) In vain I am indeed neglecting the growing torment of my mind For even the sages say like this that king is the cause of time Then why should I not countermand the rainy-season ?

(Then the Carcarī).

The Kalpa tree with the cluster of leaves shaken due to blowing wind, is dancing in various charming ways to the accompaniment of the songs of bees introxicated by fragrance and of musical instruments being played in the form of cuckoos. (12)

(Dancing) or I shall not countermand as my regal status is made up of signs of the rainy season alone How possibly ?

The cloud beautiful on account of gold in the form of streaks of lightening is my royal canopy, by the Nicula trees are waved the Cāmaras in the form of blossoms, peacocks with their notes louder due to the passing away of summer, are (my) bards; the hills engaged in bringing down the showers of rain are my traders engaged in bringing presents of wealth (13)

Well, what is the use of prasing my paraphernalia ? I shall just search for my beloved in the forest

(Bhinnaka at the end of the recital of Carcarī once again).

In the forest on the mountain bright with flowers, there is a lord of elephants without beloved, grealty pained, experiencing separation, uneasy and his movement very much slow. (14)

(Beholding) Alas ! there is something aggravating (suffering) of mine) who am determined (to undertake the search) For,

This fresh Kadali plant with flowers having reddish lines and with water in the interior reminds me with regret of her eyes full of tears due to anger (15)

How indeed am I to indicate that she went ' This way ' If the fair-bodied one were to touch the earth with her feet, on the forest-sites the sands of which are sprinkled over by the clouds then there would have been a line of her charming foot-prints marked with red paint sunk behind due to the heavy hips. (16)

(Walking about to the tune of Dwipadikā IV, 6 and seeing with joy) I have obtained a sign by which the way of her who is angry may be guessed

This is undoubtedly her breast—garment dropped off her through anger whose navel is deep and whose gait is faltering (the breast garment) marked with drops of tears washing off the paint of the lips and falling (on it) and which is dark like the belley of a parrot. (17)

Well ! I shall just take it (scrutinizing) what ! This is fresh green grass with Indragopa insects Then from what source indeed I have to secure news of my beloved in the secluded forest ? (Seeing) Here is (the peacock) sitting on a stone in the rocky soil sending out vapour due to showers—

A peocock whose feathers are struck by a strong front wind, looks up at the clouds with his neck stretched far out and full of notes. (18)

(Approaching) I shall just ask him

(Then the Khandaka)

The chief elephant, full of sorrow, the subduer of enemies, desirous of seeing his beloved and startled in mind wanders hastily about (19)

(At the end of Khandaka the Carcari).

O peacock, I beseach you, tell me whether you saw that beloved of mine while wandering, Listen, her face is like the moon and her movement is like the Swan With this sign you would know what I have told you (about her) (20)

(Sitting down to the tune of Carcarī and folding the hands),

O pea-cock having white corners of the eyes have you seen in this forest my beloved with up-stretched neck and with long corners of eyes ? She is worth seeing (21)

(Beholding with Carcarikā) What ! without giving a reply he has started dancing ! What indeed is the cause of his joy ? (Thinking) Ah, I know.

On account of the disappearance of my beloved his plumage, dense and charming and shaken by gentle breeze, has become without a rival, what would this peacock do if the thick tresses of the fair haired lady decked with flowers and with the tie loosened in sport had been in existence ? (22)

Well, I shall not indeed ask this one who feels happy in others' miseries (looking to the quarters to the tune of Dwipadidā IV, 6) Ah here is a cuckoo whose intoxication is increased due to the end of summer, sitting on the branch of a Jambū tree This class (of birds) is clevr among birds I shall just ask her

(Then Khuraka)

(The lordly eliphant, resting in the Vidyadhara— forest with the flow of tears coming out through sorrow, who has thrown away the joy of his heart wanders about measuring the sky). (23)

(Carcarī at the end of Khuraka)

Ho, ho !

Oh dear cuckoo, talking sweetly, wandering freely in the Nandana garden, tell me, o you nourished by others whether you saw that beloved of mine (24)

(Dancing at the same time, approaching with Valantikā, kneeling) Your ladyship.

Lovers call you as the messenger of Madana, You are an unfailing missile skilful in destorying vanity, either bring that beloved of mine near me or take me quickly O sweet talker where my beloved is (25)

(Turning with Vāmaka , in the air)

What do you say — How has she gone away leaving you so devoted ? Please listen.

She is angry , I do not remember even a single cause for anger concerning me Surely the mastery of ladies over lovers does not expect any default in love (on the part of lovers). (26)

(Beholding) How, she is engaged in her own work, cutting off the conversation

It is well said that the sorrow of others though great is cool, because disregarding my request who am in difficulty, this cuckoo blinded by passion has started testing – the fruit of this Rāja-jambū tree about to ripen as if it was the lower lip (27)

Even though it is like this, I cannot be angry with her as she has sweet voice like my darling Let her sit happily.

(Moving in tune with Dwipadikā IV, 6 and hearing) Oh, to the south is heard sound of anklets, indicating the stamping of my beloved's feet I shall just go there (Moving)

(The lordly elephant with his face gloomy due to separation from the beloved, his eyes full of dense tears, whose gait is unsteady due to unbearable pain, wanders in the forest, his mind being afflicted very much). (28)

(The six divisions according to Kakubha).

(Looking at the directions to the tune of Dwipadika IV, 29).

(The lordly elephant separated from his dear she-elephant, inflamed due to great sorrow, with eyes full of tears, wanders about afflicted). (29)

(Piteously) Alas ! non-sense !

This is the cooing of the royal swans whose minds are anxious for Mānasa lake on seeing directions dark with clouds, and not the tinkling of anklets ! (30)

Well, so long as these birds anxious for Mānasa have not flown from the lake, then from these I must get the news of my beloved (Going near with Valantikā) Oh, lord of aquatic birds !

You will go to the Mānasa lake afterwards , give up the lotus-stalk (taken as) provender for journey for taking it again , by the news of my beloved first relieve me from grief For the good, the request of the suppliant is more important than their own interest (31)

As he sees with face turned up, he says — 'I did not see her being anxious for Mānasa' (sitting down, Carcarī) Oh, swan why do you hide ?

(Dancing and getting up).

If o swan, my beloved with curved eye-brows has not come within your sight on the bank of the lake, how o thief you have taken the whole of her gait, the steps in which are sportive due to intoxication. (32)

(Carcarī) Owing to the imitation of her gait, I have known

(Approaching with Carcarī and folding the hands) And so—

O swan, give me my beloved because you have stolen her gait. By seeing a part (of the stolen property) what is claimed (as a whole) should be restored. (33)

(Again Carcarī).

Who has taught you this graceful gait ? Have you seen her, languid due to heavy hips ? (34)

(Again Carcari repeating Hamsa Prayaccha etc gazing and laughing). He has flown away through fear thinking that I am a king who punishes thieves I shall just switch on to another region (With Dwipadikā IV, 29 moving and beholding) Oh here is the Cakravāka bird accompanied by his mate I shall just ask him. (In the meanwhile Kutilika, Mallaghati and Carcarī)

The lordly elephant maddened due to the separation from his beloved is wandering in the forest, beautiful on account of rustling sound and possessed of fine trees full of sprouts and flowers. (35)

(Carcarī after Dvilaya)

O, Cakravāka of the Gorocana colour tell me 'Have you not seen the blessed lady sporting in the Spring-time ?' (36)

(Advancing to the tune of Carcarī and kneeling)

O bird named after the wheel, here is the warrior separated from his beloved with hips like wheels, asks you being possessed of hundreds of desires. (37)

What ! he says— 'who are you ?' I am not indeed known to him

(I) whose maternal and paternal grand-father (respectively) are the Sun and the Moon and who is chosen as the lord by both. Urvasī and the Earth themselves. (38)

What! He keeps quiet Well, I shall just scold him

Thinking that your mate is at a distance when her body is covered even by a lotus-leaf in the lake, you being anxious, cry, loudly — this is your nervousness about the separation due to love for your mate and this is your feeling adverse to (giving) news of my beloved towards me who am separated (from my wife) (39)

My luck is showing its power adversely in all ways I shall just go to another region (Moving to the tune of Dwipadikā V, 29 and seeing) Oh

This lotus with the bees humming inside stops me like her face giving out the hissing sound when the lower lip is bitten by me (40)

Well, I shall make a request to this bee only sitting in the lotus so that I shall not have to repent after having gone away from this place.

(After the Ardhdwicatursraka)

The young swan full of great love increasing continuously sports in the lake with passion. (41)

(Approaching with Caturasraka and folding the hands).

Oh Bee, tell me the news of that lady with bewitching eyes (scrutinizing) or have you never seen that fair-bodied one? If you had obtained the sweet fragrance of her breath, how could you have love for this lotus? (42)

We shall just go away (moving with Dwipadikā IV, 29 and beholding) oh, here is the king of elephants accompanied by his mate with the trunk placed on the joint of the Nipa tree I shall get the news of my beloved from him. I shall just approach

(with Kutilikā)

Tormented by the separation from the female elephant, (Mallaghati) with the bees maddend by the rut, (wanders a lordly elephant). (43)

(In the meanwhile beholding) well, I should not hasten up.

Let this (elephant) just taste the twig of the Sallaki tree brought with the trunk by his dear mate, which has put forth sprouts recently full of fragrant juice like wine. (44)

(Stopping for moment and beholding with Sthānaka) Oh, he has taken the meals Well, I shall ask. (In the meanwhile Carcarī).

I ask you, tell me, oh lordly elephant, destroyer of trees with a sportive blow, 'did you see while passing by you, my beloved who has far set back the beauty of the Moon ?' (45)

(Advancing two steps)

Oh lord of elephant-herds, grunting sweetly due to rut, did she come within your sight (even) from a distance — (she) who is the digit of the moon among young ladies, her hair dappled due to Yuthikā flowers, with parmanant youth and pleasant to look at. (46)

(With joy, hearing) I am consoled by his grunting, affectionate and deep, indicating the news about my beloved I have great affection for you due to resemblance,

They call me as the supreme-lord of kings (and) you are the lord of elephants, your rut flows densely and uninterrupted and my charity towards suppliants is also unintrupted and liberal, among beautiful women, Urvasī is my beloved as the mate is yours in the herd Every thing of yours resembles mine May you not experience pain of separtion from the beloved (as I am experiencing) (47)

May you be happy ! We shall just go (moving to the tune of Dwipadikā IV, 29 and beholding) oh this is that mountain Surabhikandara by name and specially charming This is very dear to the Apasarasas Can it be that the fair-bodied would be found on its lower slope ! (Moving and seeing) what, darkness ! Well, I shall see with the flash of lightening Alas, even the cloud has become devoid of lightening due to the result of my sins Even then I cannot return without asking this mountain.

(In the meanwhile Khandika)

Engaged in his own business and undisturbed tearing the earth with his hard hoofs streatched out, see, the boar wanders about hiding in the dense forest. (48)

O, mountain having extensive slopes, is it that she having beautiful hips is resorting to the regions of your forests (she)—

having little space between the breast, bent at the joints and auspicious like the wife of Madana (49)

What, he keeps quiet I doubt, he cannot hear being away. Going near him, I shall again ask him

(In the meanwhile Carcarī)

Show me my beloved, oh mountain, you possessing streams clear like crystal-slabs, having a crest-ornament made up of flowers of various kinds and beautiful owing to the sweet music of the Kinnaras

(Advancing with Carcarī, folding the hands)

O lord of all the mountains, have you seen that lady beautiful in all linbs and separated from me in this lovely region of the forest ? (51)

(Listining, with joy) what, he says he has seen her in the same order. Well I shall see (Seeing the quarters, with sorrow) oh fie (on me), this is my own echo spreading out from the mouth of the cave

(Gesticulating dejection) I am tired Sitting on the bank of this mountain-river, I shall enjoy the breeze coming over the ripples (With Dwipadikā IV, 29 maving and beholding) My mind is interested in seeing this river, muddy due to new waters

Since this (river), having the knitting of the eye-brows in the form of waves, with a girdle in the form of agitated birds, dragging the foam as if it was a garment loosened through haste, is going in a crooked manner and mostly avoiding the obstacles (as if thinking of the faults of the lover) that intolerating one (I think) is really transformed into a river

Well, I shall just please her (then Kutilikā) Be pleased, o beautiful river, darling, O river having birds agitated and cruel, O river, anxious for the banks of the heavenly river, O river, resounding with the host of bees, (53)

(At the end of Kutilikā, Carcarī).

The lord of seas dances charmingly having limbs in the form of clouds with raised arms in the form of waves struck by the wind from the eastern direction, having ornaments in the form of swans and other brids and saffron-red conches, having a garment

in the form of dark waters full of elephants and crocodiles and the newly set-in rainy-season, keeping time by hand in the form of agitation of waters against the shore is over spreading by blocking up the ten quarters.

(Advancing with Carcarī and kneeling)

O proud lady, what slight fault of mine do you see that you are abandoning this slave who has fixed up his love on you, who speaks sweetly and whose mind is away from breaking love ? (55)

What, she is quiet ! Or this is really a river Leaving Pururavas Urvaśī will never proceed to the ocean Well ! Good things are obtainable by non-desparing I shall just go to that place where she with beautiful eyes disappeared from my eyes (Moving and beholding) For the news of my beloved, I shall just request this spotted deer

In the Nandana forest, having on its out-skirts beautiful trees clustered with fresh flowers, lovely on account of the resounding of the notes of cuckoos sweet due to intoxication, moves the lord of the elephants by name Airāvata, tormented by the fire of separation from his mate (56)

(Galitaka - kneeling)

(The spotted deer) who has a dark and variegated appearance is seen as if it were a glance cast by the Beauty of the Forest for the sake of seeing the forest-decoration (57)

(Beholding) what as is disgarding me he has turned his face away,

(Seeing) the dove coming near him was obstructed by the fawn sucking its teats. He with back bent is looking at her not directing his sight any where else. (58)

(Dancing about, Carcarī)

If you have seen while wandering about in the forest bright like the Sky, that heavenly beauty, languid due to weight of hips with breasts prominant and thick, with permanent youth, with thin body, having gait like the sman and having eyes like the deer, then take me across the ocean of separation (59)

(Approaching and folding the hands) oh, lord of the herd ! Have you seen my beloved in the Forest ?

I tell you her characteristics, listen. As your mate having large eyes glances in a lovely manner, she too does exactly in the same manner, (60)

What, disregarding my speech, he stands facing his mate. It is proper A change in the circumstances is the abode of insults. I shall just go to another region (Moving and beholding) oh joy, I have seen the trace of her way.

This is that red Kadamba whose flower, indicative of the end of summer and uneven due to undeveloped filaments, was used by my beloved as ornament of her hair. (61)

But what is this that appears in the cavity of the rock ?

This is not a piece of flesh full of luster of the deer killed by a lion , it may be a spark of fire but again the sky has rained ; oh, this is a gem having the same colour as that of the cluster of red Asoka, to lift up which the sun has as though resolved with his elongated rays (62)

My mind is attracted I shall just take it

The lordly elephant, having fixed up hope on his beloved, with his eyes full of tears, pained and with gloomy face wanders about in the forest, (63)

(Advancing with Dwipadikā, gesticulates taking it up).

Or

That beloved of mine in whose hair scented with the Mandara-flowers, this gem should be fixed up, has now been difficult to obtain. Why should I soil it with (my) tears ? (64)

(Leaves it),

(Behind the curtain) Dear one, take it, take it

This is Sangamaniya gem produced from the red colour on the feet Parvati (daughter of the mountain). When worn it brings about a union with (one's) dear persons in a short time. (65)

King (Hearing) who is indeed directing me thus ? (Looking at the directions) Oh some revered sage leading hard life (lit-leading the life of a dear) is showing compassion on me. O revered Sir, I am favoured by this advice (Taking the gem) Oh Sangamanīya !

If you would be for the union of me who is separated from her with very thin waist, then I shall make you the crest-jewel like Śiva the crescent moon. (66)

(Moving and seeing) Oh, how I have developed love on seeing this creeper though devoid of flowers. Or this one is really my beloved. For this one —

Delicate, with her leaves wet due to rain-water has her lower lip as if washed with tears with the produce of flowers stopped due to the lapse of her own season, is as if devoid of ornaments, without the humming of bees it appears that she has resorted to silence due to anxiety — (this creeper appears to me) as though the angry lady is feeling repentence now, having insulted me fallen at her feet

I shall just wish to embrace this creeper resembling my beloved

O creeper, see, I wander with an absent heart, if I secure her again through Fate, I shall wander out of the forest and shall not make that cruel one enter the forest again (any time) (68)

(Advancing with carcarī, embraces the creeper then enters Urvaśi there only)

King — (with eyes closed, gesticulating touch)

Ah, my body feels happy as if with the contact of Uravśis body However again I have no confidence For,

Whatever I regard first as belonging to my beloved, turns out to be something different in a moment Hence I who have discovered my beloved by touch will not suddenly open my eyes (69)

(Slowly opening the eyes) what, it is really my beloved !

(Falls down in a swoon)

Urvas'i — Call up courage, Call up courage, Your Majesty.

King — (Regaining consciousness) Beloved, today I am (really) living !

O delicate one, fortunately I have regained you as one dead (regains) consciousness, (I) who was sinking in darkness produced by separation from you (70)

Urvas'ı — Let the kıng forgıve me as I reduced Your Majesty to such a status, beıng under the sway of anger

Kıng — O ouspıcıous one, I need not be thus propıtıated My ınner soul wıth ınternal and external sense-organs ıs pleased by your very sıght Tell me, how dıd you remaın wıthout me for so much tıme

(In the meanwhıle Carcarī)

Wanderıng for your sake ın the forest I weepıng asked agaın and agaın the peacock, the cuckoo, the swan the Chakravaka, the bee, the elephant, the mountaın, the rıver and the deer. (71)

Urvas'i — I saw everythıg of the kıng wıth my mınd.

Kıng — Dear one, I do not understand (what you mean) 'wıth my mınd'.

Urvas'ı — Let the kıng lısten Havıng taken the vow of permanent bachelorhood, the revered Kumāra settled on the Skırt of the Gandhamādana (mountaın) and made thıs rule —

King — whıch one ?

Urvas'ı — The woman who wıll enter thıs regıon, wıll be converted ınto a creeper She wıll not be freed wıthout the gem produced (from the red-colour) on the feet of Gaurī. Wıth the heart confused due to the curse of the preceptor, forgettıng the rule of the deıty, not mındıng your request, I entered the Kumāra — forest. Immedıately after entrance I was changed ınto a vernal creeper.

King — Everythıng ıs clear (now).

You who consıders me to have gone on journey when I am asleep due to exhaustıon of love-sport, how can you bear, oh dear. separatıon from me for long ? (72)

I have obtained you through the power of thıs gem, havıng learnt from a sage the means of unıon wıth you, as stated by you. (Shows the gem).

Urvas'ı — Oh, the Samgamanıya. Hence ımmedıately after I was embraced by the kıng, I came to the orıgınal form.

King — (Placing the gem on the fore-head)

This face of yours covered with the flashing redness of the gem placed on the fore-head bears the beauty of a lotus tinged red due to morning sun. (73)

Urvas'i — Sweet-talker, it is a long time since we left the Pratisthana The subjects will be jealous of me. So come away. Let us return.

King — As you say (Both get up)

Urvas'i — How does the king wish to go ?

King — O Lady with a sportive jit, take me to my residence on a new cloud serving as an aeroplane, with the banner in the forms of flashes of lightening. appearing beautiful due to fresh pictures in the form of the rainbow. (74)

The young Swan, united with his mate, with the limbs decorated by horripilations and moving about as his free-will, sports. (75)

(By Khandadhārā, exeunt both)

End of Act. IV

Act V

(Then enters Vidusaka rejoiced)

Vidusaka— I am happy that my dear friend accompanied by Urvasi has returned after having sported for a long time in the forests beloging to Gods, with Nandanavana as the chief Now he is administering the kingdom, pleasing his group of ministers by the discharge of his task There is nothing wanting in him except childlessness To-day being a special day, having taken bath with his queen at the confluence of the revered Ganges and Jumna, he has now entered his tent So I shall be just ahead to share perfumes and flowers of him who is being decorated

(Walks about)

(Behind the curtain)

Alas, alas, the gem being carried by me having placed it on a palm-leaf for support and covered with silk-garment, has been snatched away by a vulture mistaking it for a piece of flesh

Vidusaka— (Hearing) A great calamity ! It is a crest-jewel Samgamaniya by name, very dear indeed to my friend Hence indeed his toilet unfinished and getting up from his seat, the king is coming this way only I shall just go near him. (Then enter the king with his retinue excited)

King— Where is that bird-thief, the bringer of one's own death, by whom the first theft has been done in the house of the protector himself ! (1)

Kirata— Here it is hovering round as if drawing lines in the sky with the gem, the gold chain of which is held in the point of its beak.

King— I see it.

Holding the gem the gold-chain of which is hanging down its mouth and hovering round quickly, this bird is spreading circles of the lines of its red colour resembling the circles of a fire-brand (when moved round and round). What should indeed be done ? (2)

Vidusaka— (Approaching) Enough of mercy A guilty one should be punished

King— You said the right thing A bow, a bow (Exit the Yavani who keeps the bow).

King— Friend, the bird is not to be seen

Vidusaka— The wretched bird has gone off to the Southern direction from here

King— (Turning and seeing) Now it is seen

With the gem bristling with lustre, that bird is making an ear-ornament for the face of the quarter as if with a bunch of Aśoka-flowers (3)

Yavani— (Entering with bow in the hand) Lord, this is the bow with the hand-guard

King— What is the use of the bow now ? The flesh-eater has gone beyond the range of the arrow. For,

The excellent gem carried far away by the bird appears like Mars at night, associated with a piece of thick cloud (4)

(Looking at the Chamberlain) Latavya, let the Superintendent of Police be told by my order that the bird-thief be searched for when it would resort to the roosting tree in the evening.

Chamberlain— As the king orders (Exit).

Vidusaka— May you sit down now By going where that stealer of gem will escape your punishment ?

King— (Sitting down with Vidūsaka)

My love for the gem snatched away by the bird is not because it is a gem , but O friend, I was united with my belovedby that Samgamaniya (5)

Vidusaka— Really I have been informed about it by you (before)

(Then enter the Chamberlain taking the gem with an arrow)

Chamberlain— Victory, Victory to the king

That bird to be killed, having got what was proper (for the offence), fell down from the sky with the crest-gem, with the body

pierced through by your anger assuming the form of an arrow (6)

(All gesticulate surprise)

Chamberlain— To whom this gem should be given which is washed (with water)

King— O Kirati, having purified it in fire, keep it in a box

Kirati— As the Lord order (Exit, taking the gem)

King— Latavya, do you know whose arrow is this ?

Chamberlain— It is marked with a name but my sight is not able to decipher the letters.

King—Then bring the arrow (Chamberlain does accordingly. The king having read out the letters of the name gesticulates having a child)

Chamberlain— I shall just attend my duty (Exit)

Vidusaka— What are you thinking about ?

King— Listen just to the letters of the name of the killer (of thebird) (Reads aloud)

This is the arrow of Prince Ayus, the wielder of the bow, the son of Aila and born of Urvasī, the destroyer of the lives of enemies. (7)

Vidusaka— (With satisfaction) I congratulate you on having a child

King— Friend, how about this ? Except the sacrificial session in the Nimisa forest, I am not separated from Urvasī I had not marked the signs of pregnancy Whence then the delivery ? But

Those days her body possessed the dark nipples of breasts, the lustre of the face pale like the leaf of the Lavali (creeper) and the eyes completely dull (8)

Vidusaka— Do not think of all mortal characteristics (possible) in heavenly women. Their actions are mysterious due to supernatural power

King—Let it be as you said What is the cause of concealing the son on her part ?

Vidusaka— The king should not desert me being aged

King— Enough of joke Please think out

Vidusaka—Who can think of the secrets of deities ?
(Entering) Chamberlain— Victory, Victory to the king A female ascetic has arrived from the hermitage of Cyavana, taking a boy with her and wishes to see the king.

King— Usher them in without delay.

Chamberlain— As the king orders (goes out and enters with the boy having the bow in the hand and Tapasi)

Vidusaka— Is he indeed the same Ksatriya boy to whom belongs the crescent-shape arrow which hit the targent of the vulture and which is marked with his name ? Besides he resembles you very much.

King— It is so

My eyes fallen on him are full of tears, the heart feels affection (and) the mind is satisfied And I wish to embrance him closely with the limbs full of tremor, leaving (my) sober behaviour (9)

Chamberlain— Revered Lady, stay here thus
(Tapasi and Kumāra stay on),

King— Revered Lady, I salute you.

Tapasi— O fortunate one, be the perpetuator of the Soma race (To herself) Oh, though not told, the relation of father and son is known to this royal sage (Aloud) Boy, salute your father
(The boy salutes folding his hands full of tears).

King— Child, live long.

Kumara— (To himself).

If this much is my affection after having heard that he is my father and I am his son, how much affection would (the sons feel) for their fathers who are fondled on the lap (10)

King— Revered Lady, what is the purpose of your coming ?

Tapasi— Let the king listen, This long lived one Ayus was placed as a deposit in my hand by Urvasi immediately after he was born, with some reason in view The performance of Jatakarma etc. to be done in the case of a Kshatriya-boy has been

completely done by Cyavan Having finished the Vedic studies he was taught the science of archery

King— He has got a guardian (now)

Tapasi— To day when he had gone with the ascetic boys for flowers and Samidhas, he behaved contrary to the rules of the hermitage.

Vidusaka— What like ?

Tapasi— It is said that a vulture having (a piece of) flesh and resting on the top of a tree was made a target by him for the arrow.

(Vidusaka looks at the king)

King— What then ?

Tapasi— The revered Cyavan who got the news— I was ordered— ' Return this deposit to the hands of Urvasi So I wish to see queen Urvasi

King— Then may they revered one favour the seat Tapasi sits on the seat brought)

King— Latavya, call Urvaśi

Chamberlain— As the king orders (Exit)

King— (Looking at the boy) Come, child come

It is said that the touch of a son (is felt by) the whole body, hence give joy by coming at once like the ray of the Moon, the moon—stone. (11)

Tapasi— Child, give joy to your father.

(The boy having gone to the king, touches his feet),

King— (Embracing the boy, seats him on a foot-stool)
Child, salute the Brahmīn-friend of your father here without getting afraid.

Vidusaka— Why should he be afraid ? Really a monkey is familar to him due to residence in a hermitage.

Kumara— Sir, I salute (you)

Vidusaka— Welfare to you.

(Then enter Urvasi and the Chamberlain).

Chamberlain— This way, this way the Queen

Urvas'i— (Seeing the boy) who is raelly this one with a bow, sitting on a golden-stool and whose hair is being tied up by the king himself ? (Seeing the Tapasī) Oh. this is my son Ayus indicated by Satyavati He has grown up indeed !

King— (Seeing Urvaśi) Child,

Here has come your mother anxious to see you and wearing a breast-garment dripping with the flow of milk due to motherly love
(12)

Tapasi— Child, come , greet your mother (with the boy she goes near Urvasi)

Urvas'i— Mother, I bow down your feet

Tapasi— Dear one, be very much loved by your husband

Kumara— Mother, I salute you

Urvas'i— (Embracing the son with his face turned upwards) Child, be the giver of satisfaction to your father (Approaching the king) Victory, victory to the king.

King— Welcome to you possessing a son Be seated here (gives half of his seat All sit as per the status)

Tapasi— Dear daughter, this Ayus having completed the studies has become fit for the armour Here is returned the deposit in your hand in the presence of your husband So, I wish to be allowed to go My duties in the hermitage are being obstructed

Urvas'i— Having seen the noble lady after a long time, I am moregreedy (of your company) I am not able to leave (you) It is improper to obstruct Let the noble lady go for meeting again.

King— Noble lady, convey my salute to Cyavana.

Tapasi— Let it be so

Kumara— Mother, if you really return, you deserve to take me to the hermitage

King— O child, you have stayed in the first stage Now is the time (for you) to stay in the second

Tapasi— Child, follow the words of your father.

Kumara— Then.

Send me the peacock Śitikanthaka, having its plumage grown and which was sleeping on my lap, getting pleasure by scratching (its) crest (13)

Tapasi— I shall do so.

Urvasi— Revered lady, I bow down your feet

King— Revered lady, I salute you.

Tapasi— Welfare to you both (Exit).

King— O fair one,

Today I am the foremost of fathers with this excellent son of you like Indra with Jayanta born of Paulomi (S'aci) (14)

(Urvasi remembering, weeps)

Vidusaka— Why indeed has her ladyship become one having face full of tears all of a sudden ?

King— (With excitement).

O beautiful one, when great joy has come to me due to the obtainment of the perpetuation of the race, why are you weeping very much making arrangement of the necklace of pearls repeated (i e superfluous) due to the tears flowing over your prominent and plump breasts ? (15)

(Wipes off her tears)

Uravsi— Let the king listen. First again I had forgotten due to joy produced on account of the sight of the son Now due to the mention of Mahendra the condition troubles my heart.

King— Mention the condition

Urvasi—' When this royal sage my dear friend will see the face of a son born of you, then you should again come back to me ' Then being afraid of the separation from the king, this son as soon as he was born, was placed as a deposit secretly in the hands of noble Satyavati in the hermitage of Cyavana for the sake of education Today thinking that he is fit for serving his father, the long-lived one was returned to me So thus far only is my stay with the king

(All gesticulate dejection – the king faints).

All Take courage, take couiage, Your Majesty.

Chamberlain— Let the King be comforted.

Vidusaka— Calamity, calamity (indeed !)

King— (Recovering) Oh, the obstacle in happiness of Fate

O thin-waisted one, here has come (to me) separation from you immediately after I was consoled by the acquisition of a son like the lightening fire to a tree whose suffering due to heat has been removed by the shower of rain from the first cloud. (16)

Vidusaka— This incident is being followed by misfortune Now I guess the king would have to go to penance-grove wearing bark-gaiments

Urvasi— Does the king consider me, unfortunate that I am and on the brink of separation, to have finished my task by going to heaven, aftei the acquisition of a son who is trained ?

King— O beautiful one, do not think so.

Dependence wherein separation is easy is not indeed able to do things dear to oneself ; obey the order of your master Having entrusted the kingdom to your son Ayus, I shall also reside in the forests wherein move the heards of the deer (17)

Kumara— My father does not deserve to yoke a young bullock to the yoke borne by a fully grown bull.

King— Dear child, do not say so

The scent–elephant though a cub puts down other elephants , the poison of a young Cobra does affect (one) being deadly in circulation A King though in young-age is capable of protecting the earth This ability (bharah) carrying out one's task exists in the very nature and not indeed in age (18)

Noble Latavya, speak to the cabinet of ministers in my name — that preparations be made for the coronation ceremony of Ayus.

Chamberlain— As the king orders (Exit with sorrow)
(All gesticulate dazzling of their eyes).

King— (Looking up at the sky) How is it that there is flash of lightening even when there are no clouds ?

Urvasi— Oh, revered Narada (is coming)

King— Ah, revered Narada who, ———

Having a mass of hair tawny due to the streaks of Gorocana on a touch-stone, with a sacred thread pure like the digit of the moon, appears like the moving Kalpa tree with golden off-shoots with the beauty of decoration formed with the wreaths of best pearls (19)

(Bring) Material of worship, the material of worship.

Urvasi— (Bringing as was asked for) This is the material of worship for the revered one

(then enter Narada)

Narada— Let the ruler of the middle world be victorious !

King— (Taking the material of worship from the hands of Urvasi and offering them) Revered one, I salute (you)

Urvasi — Revered one, I bow down (to you)

Narada— May the couple be never separated !

King— (To himself) Would it be so ! (Aloud, embracing (the boy) Child, bow down to the revered one.

Kumara— Revered one, Ayus, the son of Urvasi salutes you.

Narada — May you live long !

King— Let this seat be favoured (Narada sits accordingly. All sit after him)

King— (With modesty) Revered one, what is the purpose of your coming ?

Narada— O King, listen to the message of Mahendra.

King— I am attentive

Narada— Indra who knows by divine power advises you who has made up your mind to go to the forest.

King— What does he order ?

Narada— A war between Gods and demons is forth coming as told by sages who know past, present and future You are

his friend in battle So you should not renounce arms This Urvaśi will be your wife as long as you live

Urvasi— (Aside) Oh, the dart has been removed as it were from my heart

King— I am dependent on the lord of Gods

Narada— It is proper.

Indra should do your work and you should act (as) desired by him. The sun kindles the fire and the fire the sun with its heat. (20)

(Looking at the sky) Rambhā, bring here the (materials) of bath for installing Kumara Ayus as heir-apparent, collected by Mahendra himself

(Entering with hands full of material as said)

Apsarasas— Revered one, this is material of bath

Narada— Let the long-lived one sit on an auspicious seat

Rambha— Child, here (seats the boy)

Narada— (Pouring the pot on the head of the boy) Rambha, finish off the rest of the ceremony

Rambha— (Finishing as directed) Child, salute the revered one and your parents

(The boy salutes in due order)

Narada— Welfare to you

King— Be the foremost of the family

Urvasi— Be pleasing to your father

(Behind the curtain, two bards)

First— Victory to the Prince.

Be worthy of your father by virtues dear to the people like the divine sage Atri of Brahmadeva, like the Moon of Atri, like Budha of the Moon, like the king (Purūravas) of Budha In your exalted race, blessings have already attained completion (21)

Second— The Royal Glory, distributed between this your father, the foremost of the exalted, and you of unshakable courage

and following bounds of duty (स्थिति) shines very much more now like the Ganges with its water distributed between the Himalayas the foremost of the lofty and the ocean not violating the limits and of unshakable gravity (22)

Rambha— (Coming near Urvasi) I am happy that my dear friend is not separated from her lord having seen the glory of her son's status as heir-apparent

Urvasi— I say, this good luck is indeed common (Taking the boy by hand) Child, come along. Salute your eldest mother)

(The boy starts·

King— We shall just go to her together

Narada— The glory of the installation-ceremony of Ayus as heir-apparent reminds me of Mahāsena installed as general (of the army) by Indra (23)

King— I am favoured by Indra

Narada— What more good should Indra do for you ?

King— If Indra is pleased with me, what else should I desire for ? Still, let this be there—

(The concluding verse)

May there be always for the prosperity of the good, the union between Wealth and Learning opposed to each other, and which is difficult to be found in one place. (24)

(Exeunt omnes)

(End of Act V)

कालिदासकृत

विक्रमोर्वशीयम् ।

NOTES

(Reference to the page-numbers in the notes is to the pages which contain Sanskrit text and Kannada translation)

ACT I

P 1 It is a convention with Sanskrit dramatists to begin their plays with नान्दी or benedictory verse Before the play actually begins there are certain preliminaries to be performed known as पूर्वरंग to worship the Stage-deity नान्दी is a verse in praise of some God and is recited by सूत्रधार after performing the पूर्वरंग and is really a part of पूर्वरंग itself सूत्रधार recites it and then enters the stage and hence the stage direction, 'नान्द्यन्ते सूत्रधारः ।' is given after the नान्दी-verse as nothing should precede the मंगलश्लोक which guarantees that the work will be completed without obstacles

नान्दी – नन्दयतीति नान्दी or नन्दन्ति देवताः अस्याम्. It is in praise of Gods or seeks आशीर्वचन. भरत describes it as आशीर्नमस्क्रियारूपः श्लोकः काव्यार्थसूचक नान्दीति कथ्यते. Sometimes नान्दी may suggest the plot of the play also

V. 1. Construe – यं रोदसी व्याप्य स्थितं एकपुरुषं वेदान्तेषु आहुः, यस्मिन् ईश्वरः इति शब्दः अनन्यविषयः यथार्थाक्षरः, नियमित प्राणादिभिः मुमुक्षुभिः यः च अन्तः मृग्यते स स्थिरभक्तियोगसुलभः स्थाणुः वः निश्रेयसाय अस्तु । (शा वि)

The poet praises God Śiva in the verse वेदांतs = उपनिषद्s. They contain philosophical doctrines of many

Vedic seers एकपुरुष—is Supreme Man आत्मा is called one without a second in उपनिषद्s Here पुरुष is identified with आत्मा cf पूर्णं पुरुषेण सर्वम् । रोदसी— heaven and earth रोदसी व्याप्य स्थितं— who remains after having pervaded the heaven and earth. cf स भूमिं विश्वतो वृत्वा अत्यतिष्ठत् दशाङ्गुलम् । ऋग्वेद—पुरुषसूक्त. ईश्वर— one who governs and one who has ऐश्वर्य in the form of eight सिद्धिs—अणिमा, लघिमा, प्राप्ति, प्राकाम्य, महिमा, ईशित्व, वशित्व and कामावसायिता. अनन्यविषय— Applicable to Śiva only (and not to other deities) यथार्थाक्षरः—the syllables in which are true to its sense अन्तः (हृदये) मृग्यते—पुरुष stays in the heart (हृदयाकाश) that is the place for Him and hence inner meditation is essential प्राणादिभिः— with five vital airs—प्राण, अपान, व्यान, उदान and समान. आदि refers the senses These five airs require to be controlled (नियमित) for good concentration Different places are allotted to these five vital airs प्राण is stationed in the heart, अपान in गुद, समान in नाभि, उदान in कण्ठदेश, and व्यान in the whole body स्थाणुः— non-moving i e pillar, here eternal It is an epithet of Śiva स्थिरभक्तियोगसुलभ — स्थिरभक्तिः (steady devotion) योगश्च ताभ्यां सुलभ.—योग is चित्तवृत्तिनिरोध controlling the functions of the mind (which has an attraction outside the body) भक्ति and योग can be taken together as (स्थिर) भक्तियोगः which means the way of steady devotion निश्रेयस्—Spiritual good (as opposed to प्रेयस— material good). सूत्रधार recites नान्दी and then enters the stage सूत्रधारः–सूत्रं धारयतीति । He holds the thread of the drama i. e. he introduces the drama to the audience by performing पूर्वरंग and reciting the नान्दी. He refers also to the author of the drama नेपथ्य—curtain (it also means the green room). मारिष—this is how he addresses the पारिपार्श्वक, his assistant (who is by his side as the name suggests).

P 2 पूर्वेषां कवीनां—refers to old dramatists like भास etc referred to by him in मालविकाग्निमित्र. कालिदास though a new poet has now established sufficient reputation प्रयोगबन्ध—a play, dramatic composition v l प्रबन्ध is not a good reading विक्रमोर्वशीयम्—विक्रमश्च उर्वशी च तौ अधिकृत्य कृतं नाटकम्, acc to पाणिनी's सूत्र, 'अधिकृत्य कृते ग्रन्थे' and the addition of ईय as dealing with विक्रम and उर्वशी the form should have been वैक्रमोर्वशीयम् and this difficulty can be got rid of by taking आख्यायिका to include नाटक and the other dramatic compositions Otherwise आख्यायिका and नाटक are different विक्रम=पुरूरवस्. Another dissolution of the compound, विक्रमेण लब्धा उर्वशी तामधिकृत्य कृतं नाटकम् is not fitting as it is not the central theme of the drama कालिदास has referred to पुरूरवस् as विक्रम in the drama probably referring to स्कन्दगुप्त (his patron) who assumed the title विक्रमादित्य. अपूर्व—new, excellent क्रियाम्—dramatic composition पात्र-actor स्थानेषु—in (their respective) parts or roles आर्यमिश्र-gentleman

V 2 Const. — प्रणयिषु दाक्षिण्यात् वा अथवा सद्वस्तुपुरुष बहुमानात् अवहितैः मनोभिः कालिदासस्य इमां क्रियां श्रृणुत।

प्रणयिषु प्रणय—request, those who make a request. दाक्षिण्यम्— courtesy. सद्वस्तुपुरुष — good plot (वस्तु) and hero (पुरुष). अवहित—attentive सुरपक्षपाती—friend of Gods The sound of कुररी is very shrill to the ears.

V. 3 Const — कुसुमरसेन मत्तानां षट्पदानाम् अयं शब्दः (किम्), एषः धीरः परभृतनादः (किम्), समन्तात् सुरगणसेविते आकाशे किन्नर्यः कलमधुराक्षरं प्रगीताः (किम्)।

परभृत— the cuckoo (as it is fed by other birds, it is said that its eggs are hatched by other birds and hence the name) धीर— deep, grave All the three sentences should be taken as interrogative सूत्रधार hears some indistinct noise and hence he surmises as to what it could be किन्नरी — a female Kinnara.

They are known for their sweet music v. l किं नार्यः is not good as the noise was heard in आकाश. Kinnaras are partly human having a horse-face and sing sweetly

P 3, V. 4 Const — नरसखस्य मुनेः ऊरूद्भवा सुरस्त्री कैलासनाथं उपसृत्य निवर्तमाना विबुधशत्रुभिः अर्धमार्गे बन्दीकृता, अतः अयम् अप्सरसां गणः शरणं क्रन्दति। (व. ति)

नरसखा— नारायण, the friend of नर. नर and नारायण are two sages of old practising penance in the Himalayas महाभारत identifies them with अर्जुन and कृष्ण Here नारायण is identified with विष्णु. उर्वशी was produced from the thigh of नारायण when Indra sent beautiful heavenly nymphs to disturb the penance of नारायण But उर्वशी's beauty put them to shame cf. नारायणोरुं निर्भिद्य संभूता हरिवंश कैलासनाथ—both शिव and कुबेर. Here कुबेर is meant विबुध—God शरणं क्रन्दति—cries for help (शरण) v l करुणं not so good as the nymphs wanted somebody's help for rescuing उर्वशी. अप्सरसः—heavenly nymphs They are beautiful and Indra uses them to attract the sages who practise severe penance They are born of water

Here the प्रस्तावना is over सूत्रधार suggests the entry of अप्सरस्s crying for help There is a rule that no character should enter the stage without preintimation (except those who are in moods or who are upset) cf नासूचितस्य पात्रस्य प्रवेशः।

Main Scene :—King Purūravas while returning after worshipping the sun, hears the cries for help from the friends of उर्वशी who have been kidnapped by the demon Keśin when she was returning from the palace of Kubera He pursues the demon and rescues her When she recovers she falls in love with the king who also falls in love with her This is love at first sight Then all return to the peak of Hemakūta moutain where उर्वशी's friends are waiting. चित्ररथ गंधर्व was sent by Indra to

defeat Keśin but now there was no work for him and so he comes to see the king By the request of the king he takes उर्वशी with him to Indra While going away उर्वशी on the pretext that her garment was stuck to the creeper looks back at the king The seed of love is thus sown in the hearts of both

अपटीक्षेपेण राजा प्रविशति—King's entry is not hinted as per rule before. He is in great haste for rescue and hence the stage direction—अपटीक्षेपेण प्रविश्य etc अपटी—curtain. क्षेप—tossing This stage-direction is given when a character enters hastily or in an irritated mood. उत्तम, मध्यम and नीच are the three kinds of characters that figure in a drama. Out of these उत्तम and मध्यम speak in Sanskrit नीच or lower characters as also विदूषक speak in Prakrit असुरावलेप—Insolence from असुरs सूर्योपस्थान–attending (उपस्थान) on the sun

P 4 तपोविशेष— severe or hard penance Indra was afraid of such severe penance as he would lose his seat as Indra (Performer of 100 यज्ञs could become इंद्र.)

प्रत्यादेशः—rival of श्रीः who is very beautiful असुरः—a demon (in ऋग्वेद it meant a strong one) बन्दिग्राहम्—बन्दिवत्, a णमुल् gerund or gerund in अम् showing the thing compared to She was taken as a prisoner by Keśin v l समापत्तिदृष्टेन हिरण्यपुरवासिना केशिना is not a good reading as it was difficult for the friends of उर्वशी to know exactly the person who took her away and hence केनापि दानवेन is a better reading

P 5 ऐशानी दिग्— North-east सोमादेकान्तरः — one generation removed from सोम or चन्द्र. The genealogy is ब्रह्मदेव–अत्रि–चन्द्र–बुध—पुरूरवस् हेमकूट— a वर्षपर्वत situated between मेरू and हिमालय The सूत addresses the king as आयुष्मान् showing that सूत was regarded as an elderly

person वैनतेय—गरुड, the son of विनता known for fast speed

V 5 Const — चूर्णीभवन्तः धनाः रथस्य अग्रे रेणुपदवीं यान्ति, चक्रभ्रान्तिः अरान्तरेषु अन्यां अरावलिं जनयति इव, हयशिरसि आयामवत् चामर चित्रन्यस्तं इव अचलम्, वेगानिलात् ध्वजपटः यष्ट्यग्रे च प्रान्ते च सम स्थितः । (शा वि)

रेणुपदवीं यान्ति—clouds are pounded to dust in front of the chariot due to hoofs of the horses on account of the great speed of the chariot चक्रभ्रान्तिः— revolution of wheels. अर—spoke अन्तर— space between two spokes. चामर though singular should be understood as plural अचल—steady आयामवत्—long चामरs were long and tied on the heads of the horses They remained erect due to great speed ध्वजपट —the cloth of the banner. यष्ट्यग्रे—on the point of the flag-staff v 1 यन्मध्ये is not so good as it is difficult to say to which यत् refers यष्ट्यग्रे च प्रान्ते च The banner cloth rests evenly between these two farther limits viz end of the flag-staff and the skirt of the cloth itself

P 6 हृदयशल्य (शल्य=arrow) the agony of our hearts संपराय—fight, war मध्यमलोक— this world Menakā says that even Indra takes the help of पुरूरवस् when war is imminent as he was brave सोमदत्त may be the name of the chariot or given by सोम. It had the sign of the deer on the flag.

P 7 उर्वशी is in a swoon due to fright

V 6 Const — भीरु सुरारिसभवं भय गतम् वज्रिणः महिमा हि त्रिलोकरक्षी, तत् निशावसाने नलिनी पङ्कजं इव एतत् आयतं चक्षुः उन्मीलय ।

The king compares the eyes of उर्वशी to the lotuses. The eyes are closed due to fear as the day-lotus closes its petals at night. The day-lotus blooms at the end of nignt so उर्वशी should open the eyes there being no

reason of fear now. उर्वशी is compared to नलिनी. v l. महोत्पलं प्रत्युषसीव पद्मिनी is also good पद्मिनी refers to lotus plant (and also of पद्मिनी type) आयतं चक्षुः — long eyes सञ्ज्ञा— consciousness बलवत् (Adv.)—very much cf बलवदपि शिक्षितानां आत्मन्यप्रत्ययं चेतः। (शाकुतल)

V. 7 Const — परिणाहवतोः स्तनयोः मध्ये मुहुः उच्छ्वसता मंदारकुसुमदाम्ना अस्याः गुरुः हृदयकम्पः सूच्यते।

उच्छ्वसता · दाम्ना the garland (दामन्) was moving up and down and that was the only sign that she was alive उच्छ्वसता—heaving, moving परिणाह—expanse अनप्सरा इव—like a non-Apsara, i e a human being given to nervousness and other moods

V 8 Const —स्तनमध्योच्छ्वासिना सिचयान्तेन कथंचित् कथितः भयकम्पः अस्याः कुसुमकोमलं हृदयं न तावत् मुञ्चति।

The heart is considered as delicate as a flower, cf आशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनानाम्। (मेघदूत) सिचय—garment The tremor was indicated by the skirt of the garment heaving between the two breasts v l पश्य हरिचन्दनेन स्तनमध्योच्छ्वासिना कथितम्। — sandal ointment heaving between the breasts This is not a good reading as the tremor cannot be indicated by sandal ointment which cannot heave along with breathing

P 8. दिष्ट्या वर्धसे—you are to be congratulated upon प्रकृतिमापद्यते—coming to normal condition, recovering

V. 9. Const — शशिनि आविर्भूते तमसा रिच्यमाना रात्रिः इव, नैशस्य हुतभुजः छिन्नभूयिष्ठधूमा अर्चिः इव, रोधः पतनकलुषा प्रसादं गृह्णती गङ्गा इव अन्तः मोहेन मुच्यमाना इयं वरतनुः लक्ष्यते। (मन्दाक्रान्ता)

शशिनि आविर्भूते (सति)—when the moon has just risen. हुतभुक्—fire. नैशस्य—of the night The fire has brilliance at night छिन्नभूयिष्ठधूमा (अर्चि) — छिन्नः भूयिष्ठः (mostly) धूमः यस्याः — the flame mostly devoid of smoke मोह—swoon अन्तः—inside (the heart) रोधस्— bank कलुष—

muddy प्रसाद्—clearness उर्वशी was coming to consciousness slowly from the swoon and is compared to night, the flame and the Ganges slowly getting brightened up or cleared up गृह्णती प्रसादम् can be taken with all three लक्ष्यते to be connected with वरतनुः v l गच्छतीव प्रसादम् is also a good reading हताश—disappointed, wretched. परिपंथिन्–an intruder, a rival. त्रिदशा— Gods (तृतीया यौवनाख्या दशा येषा ते) they are always young. प्रभावदर्शिना — प्रभाव, supernatural power उर्वशी thinks that Indra defeated the demon by his power उपकृतं दानवैः— उर्वशी was able to see the king because he was kidnapped by the demons and now she is attracted by his handsome form The remark indicates that she has fallen in love with him at his first sight. निर्वर्ण्य— gazing at उर्वशी The king also is struck by her superb beauty. व्रीडिताः— put to shame स्थाने (Adv)– it is but proper.

P 9. V 10 Const—अस्याः सर्गविधौ कान्तिप्रदः चन्द्रः नु प्रजापतिः अभूत, शृङ्गारैकरसः मदनः स्वयं नु (प्रजापतिरभूत्), पुष्पाकरः मासः नु (प्रजापतिरभूत्), वेदाभ्यासजडः विषयव्यावृत्तकौतूहलः पुराणः मुनिः इदं मनोहर रूपं कथं नु निर्मातुं प्रभवेत् । (शा वि)

This verse is an instance of ससंदेह figure of speech The king referred to उर्वशी as नारायणोरुसंभवा but now he doubts it as suggested by the word अथवा and thinks that her progenitor (प्रजापतिः) must be different from नारायण ऋषि. कान्तिप्रदः— bestower of कान्ति (which the moon possesses in abundance) प्रजापतिः— progenitor (and not ब्रह्मदेव here) शृंगारैकरस (शृंगारः एव एकः रसः यस्य सः) (मदनं) who deals with the love sentiment only. पुष्पाकरः मासः— the month चैत्र having abundance of flowers वेदाभ्यासजड– effate to all sentiments due to the study of Vedas. विषय-व्यावृत्तकौतूहलः— (विषयेभ्यः व्यावृत्त कौतूहल यस्य) who has no interest in worldly pleasures (विषय). पुराण— ancient (who

cannot appreciate properly) नारायण was a पुराणमुनि– an age-old sage who was practising penance in the Himalayas with नर कुत्र नु where possibly are my friends ? King's reply महति विषादे is pun on the word कुत्र He does not straightaway tell the place where they are waiting

V. 11. Const — सुन्दरि, त्वं यदृच्छया सकृत् अपि यस्य अवन्ध्ययोः नेत्रयोः पथि स्थिता स अपि त्वया विना समुत्सुकः भवेत्, किमुत ते आर्द्रसौहृदः सखीजनः ।

यदृच्छया—by chance सकृत—once वन्ध्य-सार्थक—fruitful. आर्द्रसौहृदः— (आर्द्रं सौहृद यस्य स.) — whose love is ardent. v l. रूढसौहृदः—whose love is deeply grown, i e ardent सोऽपि समुत्सुको भवेत्— refers indirectly to the king, thus indicating his love for her अभिजात—noble, graceful But it is no wonder at all that he should speak so Is it a wonder that one gets nectar from the moon, the source of nectar ?

P. 10 V 12. Const — सुतनु, हेमकूटगताः उत्सुकनयनाः एताः ते सख्यः (ते) मुख पश्यन्ति, उत्सुकनयनाः लोकाः उपप्लवात् मुक्तं चंद्रं इव ।

उपप्लव— a calamity, here it means eclipse v l. प्रत्यागतप्रसादम् would refer to the face and the moon also to which freshness has returned But लोकाः is a better reading. People are anxious to see the moon cleared of the eclipse (as soon as possible) So the friends of उर्वशी were waiting to see her at the earliest पिबतीव मां— the king is the subject. Instead of looking at her friends, उर्वशी looks at the king longingly. साकूतम्—meaningly विशाखासहितः—these are two stars and are referred to as wives of the moon चित्रलेखाद्वितीया suggests विशाखासहितः. चित्रा and विशाखा constellations are near each other.

P. 11. द्रे अपि—उर्वशी is rescued and the king is

unhurt These two good things have happened सखि त्वं भणसि—रम्भा had said that the domons were दुर्जय and now that the king has been successful सहजन्या reminds her of her remark चक्रोद्घात—jolting of the chariot हन्त expresses king's joy हन्त हर्षविषादयोः (अमरकोश) विषमावतार— uneven descent (while landing down from the air on the mountain)

V 13 Const — यत् रथसंक्षोभात् अयं अंसः रथोपमश्रोण्याः अंसेन सरोमविक्रियं स्पृष्टः (तत्) मनसिजेन अंकुरितम् इव ।

रथोपमश्रोणी (here रथ=रथाङ्ग wheel) with hips round like wheels. रथसंक्षोभ— संक्षोभ jolting. सरोमविक्रियम्—रोम्णां विक्रिया—रोमविक्रिया तया सहितं यथा स्यात्तथा । The touch made the hair stand on end and this is said to be sprouting. Love is compared to a tree often cf मनसिजतरुः मां रसज्ञं फलस्य (मालविकाग्निमित्र Act IV) and the thrill that one gets when one falls in love is like the sprouts of a tree. सव्रीडम्— व्रीडा bashfulness नाहं शक्ता—चित्रलेखा refuses to move further as she knows that उर्वशी has fallen in love with the king

P 12 V 14. Const —यावत् इयं समुत्सुका सुभ्रूः उत्सुकाभिः सखीभिः आर्तवी श्रीः लताभिः इव पुनः सपर्कं याति (तावद्रथ स्थापय)

सुभ्रू —(शोभने भ्रुवौ यस्याः सा)— having good eyebrows आर्तवी— ऋतोः इय belonging to the season, here Spring season. As the Vernal Beauty gets into contact with creepers and bestows flowers on them so उर्वशी would gladden her friends who were dejected due to her absence संपर्क—contact कल्पशतानि– hundreds of कल्पs. A कल्प means a day of ब्रह्मदेव or 1000 युगs. This means for a long time the king should rule the earth (as he was so good) पूर्वस्यां दिशि—चित्ररथ गंधर्व comes from the east which is the direction of Indra

V 15. Const — तप्तचामीकरांगदः अयं च कः अपि गगनात् तडित्वान् तोयदः इव शैलाग्रं अवरोहति ।

तप्तचामीकरांगदः— तप्तेन चामीकरेण (निर्मिते) अंगदे यस्य तप्त—heated, pure चामीकर—gold अंगद्—aimlet (ornament worn on the arm) तडित्वान्—तडित्—lightening तडित्+वत् possessive termination (cloud) accompanied with lightening

P 13— चित्ररथ was the king of गन्धर्वs विक्रम महिम्ना—विक्रम—valour विक्रम refers to विक्रमादित्य—patron of कालिदास महेन्द्रोपकारपर्याप्त पर्याप्त—sufficient to oblige (उपकार) महेंद्र. नारद्—he is the mind-born son of ब्रह्मदेव. He moves from place to place and is त्रिकालज्ञ He is expert in creating quarrels (कलहप्रिय) among Gods or among mortals शतक्रतुः—Indra who performed 100 sacrifices. Indra-hood was not a permanent status Any one who performed 100 यज्ञs becomes Indra and hence इंद्र always tried to put obstacles in the way of such a person

V. 16 Const — यशोराशिम् उपश्रुत्य इहस्थं त्वाम् उपागतः; इमां समादाय भवान् महेन्द्रं द्रष्टुम् अर्हति।

यशोराशि— heap of fame, i e great victory over the demon Keśin. This may be in the form of a song or penegyric त्वां in the first line and भवान् in the second makes the verse not happy in construction

V. 17 Const.—पुरा नारायणेन मरुत्वते इयम् अतिसृष्टा, दैत्यहस्तात् अपाच्छिद्य संप्रति सुहृदा त्वया। (अतिसृष्टा)

मरुत्वान्—मरुत् god. मरुत्वान् lord of gods In ऋग्वेद, मरुत्s are storm-gods Later मरुत् came to mean a God अतिसृष्टा—gave (अति+सृज् — to give). अपाच्छिद्य—having taken away from (the demon). अप+आ+च्छिद्— to take away, to snatch away सुहृदा—पुरूरवस् was Indra's friend as he invited him to help in war.

P 14 V. 18 Const — ननु वज्रिण. एव एतत् वीर्यं यत् अस्य पक्ष्या द्विषत विजयन्ते, हरेः वसुधराधरकंदराविसर्पी प्रतिशब्द अपि नागान् भिनत्ति।

ननु— Surely, indeed पक्ष्याः (पक्षे भवाः)—belonging to

the same side i e friends वसुधाधरकंदराभिसर्पी (वसुधाधरस्य कंदरान् अभिसर्पितु शीलम् अस्य—वसुधाधर) a mountain कन्दर—a cave—spreading (अभि + सर्प्) in the cave of a mountain प्रतिशब्दः—echo हि—even भिनत्ति—to scare, to frighten V L ह्निस्ति means the same The king is modest He does not want to take the credit of having rescued उर्वशी but gives the credit to Indra, his master and to whose side he belongs अनुत्सेक·—उत्सेक, boasting arrogance. अनुत्सेक — Modesty विक्रमालंकारः — ornament of valour. विक्रम refers to विक्रमादित्य जनान्तिकम्—aside (so that only चित्रलेखा would hear) महाराजेनाभ्यनुज्ञाता · etc this is a courteous way of taking leave of the king It means . Please allow me to go to heaven ·

P 15 उत्पतनभङ्ग—भङ्ग, a break. उर्वशी under the pretext of having stuck her necklace in the twig of a creeper, glances at the king longingly thereby showing her love for the king इदं खलु लग्ना— this humorous remark is applicable to both एकावली and उर्वशी एकावली was fast stuck up, so too उर्वशी was very much attached to the king दुर्मोचनीया · प्रतिभाति It is now difficult to make her free from her love for the king यतिष्ये तावत् —I shall however try (to disentangle the necklace) This is understood as a promise by उर्वशी when she says स्मर तावत् आत्मनः वचनम्—please remember your words यतिष्ये—that you will try (to help me in my love-affair).

V 19 लते, अस्याः गमने क्षणविघ्नं आचरन्त्या त्वया मे प्रियं आचरितं यत् अपाङ्गनेत्रा परिवृत्तार्धमुखी —इयं मया पुनः अपि अद्य दृष्टा।

क्षणविघ्नम्—obstacle for a moment (क्षण) (अपाङ्गनेत्रा—अपाङ्गयोः प्रेरिते नेत्रे यस्याः सा). अपाङ्ग—corner of the eye—who turned her eyes to the corners. परिवृत्तार्धमुखी—परिवृत्तं (turned) अर्धं मुखं यस्याः सा who has turned her face half round पुनः अपि—again The king got a second chance of seeing उर्वशी due to the obstacle in her movement

V. 20 Const —अदः ते वायव्यम् अस्त्र सुरेन्द्रस्य कृतापराधान् दैत्यान् लवणाम्बुराशौ प्रक्षिप्य महोरगः श्वभ्रम् इव पुनः शरधिं प्रविष्टम् ।

सुरेन्द्रस्य कृतापराधान्=कृतसुरेन्द्रापराधान् such सापेक्षसमासs are found in कालिदास's works cf मरुताम् आकृष्टलीलान्=आकृष्ट-मरुल्लीलान् । (रघुवंश IV) सुरेन्द्र—Indra. अपराध—wrong, offence. वायव्यं—(अस्त्र) presided over by वायु, this is अस्त्र or missile and was sent with a मन्त्र addressed to Wind In Sanskrit Literature there is mention of आग्नेयास्त्र, ब्रह्मास्त्र, all such missiles were presided over by deities and hence अस्त्र was different from शस्त्र or weapon The missile having done its task has now returned शरधि—quiver. महोरगः — महांश्चासौ उरग (उरसा गच्छतीति उरग)—a great serpent

P 16 दुर्लभाभिनिवेशी—अभिनिवेश attachment दुर्लभ—difficult to secure King had fallen in love with उर्वशी who being a heavenly woman was difficult to secure. However he could not call back his love for her

V 21 Const —पितुः मध्यमं पदं उत्पतन्ती एषा सुराङ्गना शरीरात् मे मनः, खण्डिताग्रात् मृणालात् राजहंसी सूत्रं इव प्रसभ कर्षति । (उपजाति.)

पितुः मध्यमं पदम्—पितुः नारायणस्य (विष्णो), मध्यमं पदम्= आकाश sky. उर्वशी's father was नारायण (विष्णु) who in वामनावतार took three steps, with the first he filled the earth, with the second, the heaven and with the third he pressed king बलि down in the पाताललोक. Thus heaven is meant by मध्यमपद—middle step i e the second step. In ऋग्वेद also विष्णु is referred to as taking three strides and विष्णु is the aspect of the sun in ऋग्वेद. मध्यमपद is the middle-most point in the traversing of the sun from the point of rising to that of setting आकाश is also referred to as हरेः शब्दगुणं पदम् in रघुवंश. उत्पतन्ती—flying (into the sky) सुराङ्गना = सुरस्त्री, heavenly woman खण्डिताग्र—the top having been lopped off or cut off.

ACT II

The प्रवेशक gives us the information that the king has been love-sick and not in the proper mood since he came from the worship of the Sun The queen notices this condition and asks निपुणिका to find out the cause who cleverly gets it from विदूषक that the king is longing for उर्वशी विदूषक is the friend of the hero in Sanskrit Dramas who helps him in his love-affair He is a glutton and always thinks about eatables He is traditionally deformed and a block-head He is a Brahmin by caste

P 17. निमन्त्रणिकः—one invited to dinner परमान्नम्—rich food One who has taken too much of rich food feels that it is coming out So too, I am feeling that the secret of the king is bursting out आकीर्ण—full of people. कार्यासन=धर्मासन—judgement seat (from which he looks to the cases of the people and gives decision on them). परिक्रम्य .... he moves on the stage and the audience should take it that he has reached the outskirts of the palace v l परिक्रम्य पाणिभ्यां मुखं पिधाय is not a good reading as this pose would surely give a clue to the चेटी who is coming to find out the cause from him. देवी—the crowned queen Though the king had several wives, only one of them was crowned queen, पट्टराणी. शून्यहृदयः — absent-minded ब्रह्मबन्धुः — the wretch of a Brahmin It is a contemptuous address for a Brahmin. माणवक is the name of विदूषक. हञ्जे—a maid servant is addressed in this way. अवश्यायसलिलम्—अवश्याय—dew. The dew-drops do not stay long on the blades of grass, likewise the secret of the king would not stay long with विदूषक who is not very much guarded about himself, but can be easily deceived. अतिसंधेयः — should be deceived. (अति+स+धा=to deceive) वानरः इव—विदूषक looks like

a monkey as he is ugly आलिखितः —drawn in a picture (motionless) v 1. किमपि मन्त्रयन् निभृतः — not so good as विदूषक was not speaking to any one being alone तूष्णीभूतः—quiet

P 18 राजरहस्यम्—secret of the king, i e the love-affair of the king. किंचित् मुखं संवृत्य—this stage direction is meant for creating laughter in the audience विदूषक is a character in the Sanskrit dramas to create humour His ugly appearanee, foolish way of talking and thereby spoiling the gravity of a situation, his references to eatables and his forgetfulness provide prolific laughter for the audience and gives a relief in a tense situation Here also he is easily deceived and gives out the king's secret easily which is reported to the Queen संगीतव्यापार—निपुणिका is learning music and dancing besides attending on the Queen

P 19 अनुचितवेदनादुःखिताम्— this means that विदूषक should help the queen in her suffering as he is her पक्षपाती or partial to her This compliment to विदूषक brings its desired fruit. प्रतिकूलम्—misbehaviour, doing against the wishes of a person. उत्कण्ठितः—was pining (for उर्वशी). आलपिता—addressed. जिह्वायन्त्रणेन दुःखमनुभवामि— it is a great strain on विदूषक to control the tongue so far विनोद-विमुखः— indifferent to recreation; having a cold behaviour विदूषक means that the king due to his cold attitude is not only troubling him but also the queen. भेदनम्— a breach निपुणिका knew now the name of the lady i. e उर्वशी whom the king was loving and hence there was change in his behaviour towards the queen

P. 20. मृगतृष्णिका— a mirage His love for उर्वशी was like a mirage (where none can get water) so too उर्वशी being a heavenly lady, it was difficult to get her ततो देव्याः मुखम्— there is stress on ततो— he would see the

queen *only after* the task was accomplished. वैतालिक—a band who sang the songs of praise in the palace at certain fixed hours Such bands were engaged in the palaces in ancient times

V. 1 Const —तव दिनकृतः च आसां प्रजानां आ लोकान्तात् प्रतिहततमोवृत्तिः तुल्योद्योगः अधिकार· नः मतः, एष ज्योतिषां अधिपतिः व्योममध्ये क्षणं तिष्ठति, दिवसस्य षष्ठे भागे त्वं अपि आत्मनः छन्दवर्ती। (म का)

आ लोकान्तात् (आ–up to)—लोकान्त the farthest end of the world आलोकांतात् – can be taken as one word आलोक—(i) lustre of the king (ii) light of the Sun प्रतिहत—driven away तमोवृत्ति —the tendency due to तमोगुण, i e ignorance (of the people), with the reference to the sun तमोवृत्तिः—patches of darkness. तुल्योद्योग —equal task (to do) The king's task is compared to that of the Sun. Both drive away तमोवृत्तिः and take only a moment's rest· ज्योतिषां अधिपति —Sun, lord of luminnries ज्योतिः— luminary षष्ठे भागे—sixth division of the day (1–30 p m to 3 p m) During the period, he can act according to his free will cf षष्ठे स्वैरविहारो मन्त्रो वा सेव्यः। In कौटिल्य's अर्थशास्त्र detailed information is given about King's time-table and his duties towards the subjects He should be active and hence he should divide the day and the night into 8 parts each, each one consisting of $1\frac{1}{2}$ hours v l षष्ठे काले should be rejeeted as षष्ठे भागे refers to the division of the day as well as $1/6$ part of the income, the king is entitled to take from the subjects by way of tax.

Here the प्रवेशक is over In प्रवेशक, नीचपात्रs take part and the language is Prakrit only. It does not come at the beginning of the first Act as विष्कम्भक can do. It supplies important information of incidents happened or to happen to the audience and keeps the thread of the

plot unbroken and well-connected Here in प्रवेशक we learn that king's love-affair with उर्वशी is made known to the queen by निपुणिका Naturally we expect that the queen would not like it and try to put obstacles in the king's way

Main Scene — The King is longing for उर्वशी and speaks about it to विदूषक. Both go to प्रमद्वन, विदूषक now knows that he has been deceived by निपुणिका, but he keeps quiet over it In the meanwhile उर्वशी and चित्रलेखा come to that place and overhear the conversation of the king with विदूषक. From the talk उर्वशी knows that the king is doubtful about her love for him and so she writes a love-letter on a birch-leaf in order that he should know her love Then she shows herself to him, but a messenger from Gods calls her away for a drama to be staged by भरतमुनि before Indra So उर्वशी goes away In the meanwhile विदूषक had lost the birch-leaf through carelessness The Queen arrives at the place with निपुणिका and gets that birch-leaf and sees the king with it She is angry with him and discards his prostrations and goes away The king hopes she would repent

P. 21. V 2 Const — दर्शनात् आ सा सुरलोकसुन्दरी मकरकेतोः अवन्ध्यपातेन बाणेन कृतमार्गं मे हृदयं प्रविष्टा ।

आदर्शनात् — since her sight मकरकेतुः — the fish-bannered one, मदन. अवन्ध्यपातः — अवन्ध्य—unfailing, पातः— fall कृतमार्गम् — made a way (in the heart) for उर्वशी to enter तपस्विनी — poor, helpless रहस्यनिक्षेपः — निक्षेप — deposit अभिसंहित. — deceived. एवं मया नियन्त्रिता . . विदूषक knows that he has been deceived but does not tell about this to the king महानसः — kitchen

P 22 अभ्यवहार — food पञ्चविध— five kinds of food भक्ष्य— (bread), भोज्य— (rice), लेह्य— (liquid preparation), चोष्य— (mangoes) and पेय — (milk) विनोदयितुम् — to

remove (the longing) ततः किम्— then what ? न खलु सा दुर्लभा— this is the consolation given by विदूषक to the king and hence the king says that this is विदूषक's पक्षपात or partiality for him विदूषक has not seen उर्वशी and hence he asks the question, अद्वितीया रूपेण else the king would not long for her. समासतः —in short

P 23. V 3 Const — सखे तस्याः वपुः आभरणस्य आभरणम् , प्रसाधनविधेः प्रसाधनविशेषः , उपमानस्य अपि प्रत्युपमानम् ।

आभरणम्—ornament उर्वशी's body was so beautiful that it beautified even the ornaments (which normally beautify the body in other cases) प्रसाधन—decoration, उपमान—standard of comparison दिव्यरसाभिलाषिणा दिव्य—heavenly, रस—love and water. चातक longs for water from the sky i e. clouds and the king is longing for heavenly love i e love of उर्वशी. विविक्त—secluded place उत्सुक—love-sick person प्रत्युद्गतः — greeted आगन्तुक—a guest, a new-comer. दक्षिणमारुत there is pun on the word दक्षिण—southerly and also courteous The king takes दक्षिण to mean 'courteous' as a lover दक्षिणमारुत—southerly breeze coming from the Malaya mountain उपपन्नम्—befitting

P 24 V 4 Const — एतां माधवीं लतां निषिञ्चन् कौन्दीं लतां च लासयन् स्नेहदाक्षिण्ययोः योगात् (अय वायु) कामी इव मे प्रतिभाति ।

माधवी— a creeper getting flowers in spring कौन्दी— this is a creeper getting the flowers in the month of माघ. वायु has two beloveds. कौन्दी is elder and माधवी is younger स्नेह—honey and affection दाक्षिण्य—southerliness and courtesy निषिञ्चन्—lit, sprinkling (i e impregnating with semen) the wind shows love for माधवी and courtesy for कौन्दी so too the king who is a lover, shows love for उर्वशी and courtesy for the Queen कामी—a lover लासयन्—causing to dance. सदृश—proper

अभिनिवेश—attachment समर्थितम्—thought आपत् प्रतीकारः—a remedy for my trouble (आपद्)

V 5 Const —तापशान्तये अहं यत् तूर्णम् उद्यानं विविक्षुः तत हि स्रोतोजवोह्यमानस्य प्रतीपतरणम् । तापशान्तिः — removal of torment, विविक्षुः —desirous of entering स्रोतोजवोह्यमानस्य—a person being carried away (उह्यमान) by the current (जव) of the river (स्रोतस्) प्रतीपतरणम्—तरणं—swimming, प्रतीप—against. The king's suffering would not be lessened by entering into the garden for reasons given in verse 6

V 6 Const — पञ्चबाणः प्रथमं अपि असुलभवस्तुप्रार्थना दुर्निवारं इदं मे मनः क्षिणोति, मलयवातोन्मूलिता पाण्डुपत्रै उपवनसहकारैः अंकुरेषु दर्शितेषु (सत्सु) किमुत । (मालिनी)

पञ्चबाणः— God of Love having 5 flower—arrows अरविन्दमशोकं च चूतं च नवमल्लिका । नीलोत्पलं च पञ्चैते पञ्चबाणस्य सायकाः ॥ असुलभवस्तुप्रार्थनादुर्निवारम्— न सुखेन लब्धु शक्यम् असुलभम् यद्वस्तु तस्मिन् प्रार्थना तस्याः दुर्निवारम् वस्तु—object (referring to उर्वशी) दुर्निवारम्—difficult to check क्षिणोति —pains, troubles (the mind) अकुरेषु दर्शितेषु— loc abs const when the sprouts are manifested मलयवातेन उन्मूलितानि आपाण्डुपत्राणि येषां तै सहकारै । सहकार—a mango tree आपाण्डु—slightly gray किम् उत—how much more (will my mind be troubled) The king's mind is already troubled by love and now that the Spring season has set in, the mind will be more excited by love

P 25 परिदेवितम्— lamentation अनङ्ग–मदन• God Siva had burnt his body when मदन tried to create love in his mind for पार्वती कालिदास has described this episode in the third सर्ग of कुमारसंभव III, 72 cf भस्मावशेषं मदनं चकार. प्रतिगृहीतम्—accepted वसन्तावतार—advent of the Spring, अभिरामत्व—beauty. पतिपादपम्—on every tree v l. पतिपदमेव—means 'at every step, everywhere'

V 7 Const — अग्रे स्त्रीनखपाटलम् (तिष्ठति), द्वयोः भागयोः श्यामं कुरबकं (तिष्ठति), उपोढरागसुभग बालाशोकं भेदोन्मुखं तिष्ठति,

ईषद्बद्धरजः कणाग्रकपिशा नवा मंजरी चूते (तिष्ठति), सखे मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च मध्ये मधुश्रीः स्थिता। (शा वि)

स्त्रीनखपाटलम्— पाटल flower reddish like the nails of a young lady कुरबक flower is dark at its two sides. उपोढ-रागसुभगम्। सुभग—pleasant राग—redness उपोढ—उप+ऊढ (वह्) increased. मंजरी—blossom ईषत्—slightly बद्ध—formed रजःकण—pollens अग्रे—at the end कपिशा—yellowish मुग्धत्व—girlhood यौवन—youth. मधुश्रीः— मधु—spring, श्रीः—beauty मणिशिला—a marble seat अतिमुक्त—a kind of creeper ನುಗ್ಗೆ. प्रतीच्छति--waits for

P 26 V 8 सखे मम तद्रूपालोकदुर्ललितं चक्षुः नम्रविटपासु कुसुमितासु अपि उपवनलतासु धृतिं न बध्नाति।

तस्या रूपस्य आलोकेन दुर्ललितम्। दुर्ललित—fondled (due to the sight of her beauty) कुसुमितासु—blossomed धृतिम्—courage अहल्याकामुकस्य Indra and the king both were mad by love. The use of वज्र by Indra for securing अहल्या would be useless, so too I would be of no use to you for securing उर्वशी सचिव—friend, helpful v l अहल्याकामुकस्य महेन्द्रस्य वैद्यः. The physician of Indra was not able to give him good advice, so too I am not able to give you any advice Kale takes वैद्यः as referring to the moon But this is not a convincing explanation The reading वज्र appears to be good and द्वौ refers to the king and विदूषक विदूषक refers to his helplessness in securing the woman whom the king loves. The story of अहल्या is given in the पुराण whom Indra seduced under the disguise of her husband when he had gone away for bath अतिस्नेहः विदूषक's great affection for the king would find out a way for him

V 27 समाधि—concentration निमित्तम्—omen.

V 9 Const.—सकलेन्दुमुखी सा च न सुलभा, किमपि च इदम् अनङ्गविचेष्टितम्; कांक्षितसिद्धिषु अभिमुखीषु इव मनः एकपदे निर्वृतिं व्रजति।

न सुलभा—not obtainable, सकलेन्दु–पूर्णेन्दु, full moon किमपि—indescribable. च–च yet again. विचेष्टितम्—act कांक्षितसिद्धि—fulfilment of the desired object अभिमुखीषु—very near, at hand एकपदे—suddenly निर्वृतिम्—happiness आकाशयान—moving through the sky

P. 28. अपहस्तिता लज्जा यस्मिन् सः—अपहस्तित P P of the denominative from अपहस्त—devoid of (shame) अतः परम्—Then (if you are so determined to go) अन्तराय —obstruction देवगुरु–ब्रहस्पति, who has taught the शिखाबन्धनविद्या to उर्वशी and चित्रलेखा to guard against the danger from demons. प्रयोग—procedure

P 29 भागीरथी—गंगा got this name after भगीरथ who brough her down on the earth from the heaven to purify his great–grand–fathers who were burnt by कपिल प्रतिष्ठान—the capital of पुरूरवस् situated on the confluence of the Ganges and the Jumna and hence was reflected in the waters शिखाभरण--crest–jewel The palace was most beautiful and hence was the crest–jewel of the city स्थानांतरगतः — transferred to some other place प्रतिष्ठान —was so lovely that it looked like heaven on earth आपन्नानुकंपी—kind–hearted to the distressed

P 30 सविशेषम्— more (charming) उर्वशी could look at the king well now as the was invisible and hence she could know his handsomeness better than at the first when she was a novice and also bashful तिरस्करिणी —a love by which one can remain invisible विकत्थते—shows vanity किं मानुष्यं उर्वशी can very well know by her super-natural power whom the king loves प्रभाव— super-natural power

P 31 प्रतिकृति—portrait समाश्वसिहि call up courage (as king is loving her only as referred to by विदूषक) अनुपपन्नम्— impossible

V. 10 Const — अिदं हृदयं कामस्य इषुभिः सदा अन्तः

सशल्यम्, स्वप्ने समागमकारिणीं निद्रां कथं उपलभे, आलेख्ये च तां सुवदनां प्रियां असमाप्य अपि, सखे मम नयनयोः उद्बाष्पत्वं न भविष्यति (इति) न। (हरिणी)

सशल्यम् — pierced through शल्य— arrow, with an arrow inside आलेख्य— portrait. असमाप्य— without completing उद्बाष्पत्वम्— overflow of tears उद्बाष्पत्वम् न भविष्यति इति न, भविष्यति एव. Both the alternatives are impossible for him—He would not get sleep being troubled by love and he would not he able to complete the portrait due to overflow of tears

P 32 V 11 — सा मम नितान्तकठिनां मानसीं रुजं न वेद, प्रभावविदितानुरागम् अपि मां वा अवमन्यते, मम तस्मिन् जने समागममनोरथान् अलब्धफलनीरसान् विधाय पञ्चबाणः कृती भवतु।

प्रभाव—supernatural power प्रभावेन विदितः अनुरागः यस्य तम्। अलब्धं फलं यैस्ते अलब्धफलाः अत एव नीरसाः नीरस —void of interest, vain. कृती—happy. तस्मिन् जने—refers to उर्वशी. भूर्जपत्र—birch leaf

P 33 भुजङ्गनिर्मोकः — निर्मोकः — slough of a serpent अक्षरविन्यासः — letters deposited, i e written on a birch-leaf. समानानुरागसूचक—indicative of similar love प्रसन्नः — pleasant नागरिकोऽसि—you are a gentleman

V 12, 13 Const — स्वामिन् यदि नाम अज्ञाता अहं अनुरक्तस्य तव उपरि तथा यथा त्वया संभाविता, ननु मम शरीरके लुलितपारिजातशयनीये नन्दनवनवाताः अपि अत्युष्णकाः भवन्ति।

यदि नाम—if at all अज्ञाता—not known to you संभाविता—thought लुलित—crushed v l ललित—charming शरीरक—delicate body The breezes from the Nandanavana are extremely hot to the body of उर्वशी and the bed of पारिजात flowers is crushed (due to rolling as she does not get sleep)

P 34 स्वस्तिवायनम्—a present given to a Brahmin on auspicious occasions किमुच्यते— The love-letter was more than consolation for the king.

V 14 सखे तुल्यानुरागपिशुनं ललितार्थबन्धं पत्रे निवेशितं प्रियायाः उदाहरणं मदिरेक्षणायाः तस्याः उत्पक्ष्मलं आननं मम आननेन समागतम् इव। (व. ति)

पिशुनम्—indicative of ललित—charming अर्थबन्धः—composition उदाहरणम्—song मदिरेक्षणा—having eyes charming (or clear) like wine समविभागा—equal share

P 35 विसंवदति—fail (to give the fruit) क्षम—proper

V 15 Const — तया सख्या विरहिता मां तथा न नन्दयसि गङ्गया विना संगमे पूर्वदृष्टा यमुना इव।

न नन्दयसि—you do not please me पूर्वदृष्टा—seen first यमुना seen first in confluence with the Ganges and now without it.

P 36 अभिमता—favourite दुर्णय—outrage अनुकम्पनीया—sympathised, pitied

V 16 तां प्रियदर्शनां पर्युत्सुकां कथयसि, तदर्थे आर्तं पुरूरवसं न पश्यसि, अयं प्रणयः उभयोः साधारणः यतस्व, तप्तेन तप्तं (अयः) घटनाय योग्यम् (व ति).

आर्तम्— tormented पर्युत्सुकाम्—love-sick उर्वशी was simply love-sick but the king was actually tormented for her sake The difference in degree is shown in the words पर्युत्सुक and आर्त प्रणय—request. The request is common on both sides (though in the love-suffering there may be difference in degree, says the king—(though there was no difference actually) अयस्—iron घटन—joining, hence uniting here. Heated iron can only be united with heated iron

P. 37 दूती संवृत्ता—चित्रलेखा is now pleading on behalf of the king अनवस्थिता—unsteady उज्झिता—given up का काम् . . After union with the king, चित्रलेखा says, उर्वशी will not remember even चित्रलेखा, her close friend. आचार—formal formalities

V 17 Const — मया नाम जितं यस्य सहस्राक्षात् पुरुषान्तरं अगतः अयं जयशब्दः त्वया समुदीर्यते।

जयशब्द — the word victory समुदीर्यते—is uttered सहस्राक्ष.—the thousand eyed Indra अगत —not gone पुरुषान्तरम्—another person. उर्वशी was a dependent on Indra and was accustomed to saying जयशब्द only with reference to Indra and none else Now she utters it with reference to the king, hence the king says मया नाम जितम् ।

P 38 प्रियवयस्य ब्राह्मण king's Brahmin friend is not to be saluted ? विदूषक is not only king's friend but a Brahmin and deserves a salute

V 18 मुनिना भरतेन भवतीषु अष्टरसाश्रयः यः प्रयोगः नियुक्त ललिताभिनयं तं (प्रयोग) सलोकपालः मरुतां भर्ता अद्य द्रष्टुमनाः (अस्ति)। भरत—the author of नाट्यशास्त्र, is called मुनि and lived before कालिदास प्रयोग—stage performance अष्टरसाश्रय —dealing with eight sentiments. शृंगारहास्यकरुणरौद्रवीर भयानकाः बीभत्साद्भुतसंज्ञौ चेत्यष्टौ नाट्ये रसाः स्मृताः ॥ ललिताभिनयः —ललित· अभिनयः यस्मिन् तम्— having charming acting लोकपाल— guardian of the quarter There are eight लोकपालs corresponding to eight quarters, also known as दिक्पालs. द्रष्टुमना —whose mind is desirous of seeing The प्रयोग to be staged was लक्ष्मीस्वयंवर where उर्वशी was going to act the part of लक्ष्मी. परवशः—dependent अनपराद्धम् कर्तुम्—not to offend (by doing the duty entrusted to me)

P 39 नियोग—duty प्रत्यर्थी—one who obstructs, i e comes in the way of वैयर्थ्यम्—uselessness विस्मित—wonder-struck अङ्गानि मुञ्चतु—do not lose courage, do not be dejected

P 40 आशंसि—hopeful

V 19 Const —शरीरस्य अनीशया (तया) स्तनकम्पक्रियालक्ष्यै· निश्वसितैः स्ववशं हृदय मयि न्यस्तमिव ।

उर्वशी cannot control her body as she was dependent on Indra and had to go but she had full control over her

heart which she has kept with me अनीशा—helplessness निश्वसित—a sigh. Sighs indicated the tremblings of her breasts स्ववश हृदयं—heart which was under her control उन्मनसम् —whose mind is disturbed हन्त—alas! वैधेयः—a fool प्रमादी—commiting mistakes

P 41. हञ्जे निपुणिके निपुणिका had seen the king entering into the bower of creepers with विदूषक and had reported the matter to the queen The queen was already informed by her earlier, regarding the love-affair and hence the queen wants to watch the movements of the king and hear his confidential talks to find out whether the matter reported was true अलीकम्—false लतान्तरिता— अन्तरिता— concealed विश्रब्ध— confidential. जीर्णचीरम्—old rag परिवर्तन—turning विभावित—seen

P 42. कौलीनम्—scandal तदेव the same which I reported to you before विजृम्भते—is developing काव्यबन्ध. —a poem. गृहीतार्था—one who has known the contents. उपहार—present पर्यंत—border.

V 20. Const सुरभिणा संभृतं वीरुधां पौष्पं रज वासार्थं हर, दयितास्नेहस्वहस्तेन मे हृतेन भवतः किं कार्यम्, अंजनां प्रति आलक्षित-प्रार्थनः भवान् हि एवंविधैः मनोविनोदनफलैः (उपायैः) धारितं कामार्थं जनं जानीते ! (शा. वि.)

सुरभि—spring. संभृतम्—collected. वीरुध्—creeper स्वहस्त—स्वहस्तलिखित written with hand, autograph. मनोविनोदनं फलं येषां तैः—विनोदन—diversion. Such are the things by which a love-sick person is sustained and you know these things as you (wind) had loved अंजना हनूमान् was the son of अंजना by वायु. धारितम्—sustained. v l. मनोविनोदनशतैः is not good as फल is better than शत (hundred ways of diverting) as the king could not have been sorry if there were actually hundred ways of diverting oneself. आलक्षित — directed प्रार्थना — love, request.

P 43 विप्रलब्ध—deceived हतोस्मि—I am undone. आवेग—sorrow दुरागतम्—ill-come लोत्र—stolen property कुम्भीलक—thief जनान्तिकम्—it is a stage-direction given when there are many characters on the stage and the speaker wishes that only one perticular person should hear his speech. Here the king wants that विदूषक alone should hear his words.

P 44. परिहास—joke मन्त्रपत्रम्—an official document सौभाग्यम्—good-luck पित्त—bile (which causes भ्रम). स्वस्थ—all right. आश्वासितः—satisfied, conciliated प्रतिकूलदर्शना—whose sight is unpleasant.

P 45. V. 21 Const अहं नाम अपराधी, रम्भोरु प्रसीद, संरम्भात् विरम, सेव्यः जनः च कुपितः, दासः कथं नु निरपराधः।

नाम—indeed रम्भे इव ऊरू यस्याः सा—रम्भा interior of a plantain tree A woman whose thighs are round like the plantain tree. संरम्भ—anger सेव्यः जनः—person to be served i e. master. दासः—servant When the master is angry the servant is bound to be at fault लघुहृदया—light-hearted. अनुनय—supplication अप्रसन्ना—(i) not pleased (ii) muddy (going with the river in the rainy-season) प्रावृण्नदी—river in the rainy-season (प्रावृट्)

V 22 Const — प्रियवचनकृतः अपि दयितजनानुनयः रसात् ऋते योषितां हृदयं न प्रविशति कृत्रिमरागयोजितः मणिः तद्विदां हृदयम् इव।

अनुनय :—conciliation, propitiation रस—love रसात् ऋते— without love. हृदय न प्रविशति— does not enter the heart, i e does not appeal them कृत्रिम राग— artificial colour तद्विदां—मणिविदाम्, experts in knowing gems अक्षिदुःखितः— (दु.खिताक्ष) one with sore eyes दीपशिखा—शिखा flame अभिमुख— in front

P 46 बहुमानः— high respect धैर्यम्— stiffness, harshness. धैर्यम्— धीरता in the next line

V 23. Const — उष्णालुः शिखी तरोः शिशिरे मूलालवाले निषीदति, षट्पदाः कर्णिकारमुकुलानि उपरि निर्भिद्य आशेरते, कारण्डवः

तप्तं वारि विहाय तीरनलिनीं सेवते, क्रीडावेश्मनि एष क्लान्तः पञ्जरशुकः च जलं याचते । (शा वि)

उष्णालुः— unable to bear heat शिखी— peacock मूल— root (of a tree). आलवाल— basin निर्भिद्य— having broken कारण्डव— resorts to lotus creeper growing on the bank क्रीडावेश्म— pleasure house क्लान्तः— tired the heat is oppressive because it is already noon now

---

ACT III

There is a मिश्रविष्कम्भक at the beginning of Act III where important information of what had happened is given. In Act II उर्वशी was called away for the stage-performance She commits a mistake while acting her part and is cursed by भरतमुनि for that default that she would not henceforth stay in heaven but has to go to the mortal world. Two pupils of भरतमुनि give us this information through their conversation.

P 47. पेलव and गालव are the two pupils भरतमुनि had taken one pupil with him to heaven as in charge of his seat अग्निशरण — शरण—place, fire-house. तन्मयी आसीत् . completely absorbed रसान्तर—various sentiments सदोषावकाशः — अवकाश—room, scope दोष—fault. There is room for a fault in your speech प्रमादस्खलितम्—faulty through mistake.

P. 48 लोकपाल—दिक्पाल. भावाभिनिवेशः — अभिनिवेश—placing भाव—love. भवितव्यतानुविधायीनि .. The sense-organs act exactly according to incidents which are going to happen in future दिव्यं स्थानम्—place in heaven बद्धभावा—fixed (one's) love

P. 49. यथाकामम्—as per your desire पुरुषान्तरविद्—

अन्यः पुरुषः — पुरुषान्तरम् who knows (the mind of) another person अपराद्धा—neglected ignored अभिषेक –स्नान bathe

Main Scene — The queen feels repentance for disregarding king's prostrations and wishes to make amends under the pretext of the worship of the moon on the terrace of मणिहर्म्य palace The king goes there with विदूषक. उर्वशी comes there in the dress of अभिसारिका with चित्रलेखा but the queen's arrival is announced So she waits The queen worships the rays of the moon and declares that she will behave friendly with the woman whom the king loves This is heard by उर्वशी and she is satisfied The queen goes away after the worship उर्वशी now appears before the king चित्रलेखा goes to heaven. उर्वशी and the king retire to rest कंचुकिन्--a chamberlain, the superintendent of the king's herem. He is a Brahmin and old.

V 1 Const-—कल्ये वयसि सर्वः कुटुम्बी अर्थान् लब्धुं यतते, पश्चात् पुत्रैः अपहृतभरः विश्रमाय कल्पते, अस्माकं तु प्रतिदिनं प्रतिष्ठां साधयन्ती इयं परिणतिः सेवाकारा (अभूत) अतो स्त्रीषु अधिकारः कष्टः । (म का)

कल्ये वयसि— कल्य—sound, healthy—in healthy age i e youth. अर्थान् लब्धुं यतते—tries to gain money. पश्चात्—afterwards i e in old age भर—burden, responsibility विश्रमाय कल्पते— thinks of rest The duties of a कंचुकिन् begin in old age and he does not get rest at all (as others do) प्रतिष्ठां साधयन्ती—प्रतिष्ठा—position v l सादयन्ती शरीरम्—troubling the body is not so good as it does not bring out the contrast परिणतिः—old age. सेवाकारा—सेवा+आकारा = सेवारूपा in the form of service सेवा+कारा (prison) in the bondage of service कष्टः— difficult अधिकारः —office It is difficult as it is full of responsibility

P 50 सनियमया every व्रत has certain नियमs or rules. The queen was observing a vow along with its

rules मान—vanity, pride अवसान— end (of the day).

V 2. Const — निशानिद्रालसाः बर्हिणः वासयष्टिषु उत्कीर्णाः इव, जालविनिःसृतैः धूपैः वडभयः संदिग्धपारावताः (दृश्यन्ते), आचारप्रयतः शुद्धान्तवृद्धाजनः च सपुष्पबलिषु स्थानेषु अर्चिष्मतीः संध्यामंगलदीपिकाः विभजते। (शा वि)

आलस—dull. वासयष्टि—perching rod उत्कीर्णाः इव—as if carved. जाल—window. धूप—incense वडभिः—cave, sloping roof संदिग्धपारावताः — पारावत — pigeon संदिग्ध — doubtful धूप and पारावतs having the same colour, it was difficult to know the existence of the pigeons आचारप्रयतः— प्रयत— expert, आचार—formalities शुद्धान्त—harem स्थानेषु— at places बलि— offering (of flowers) अर्चिष्मतीः—lustrous विभजते—distributes The old ladies in the harem were knowing the customary manners and hence were keeping auspicious lamps at different places.

P. 51 V 3 Const —परिजनवनिताकरार्पिताभिः दीपिकाभिः परिवृतः एषः अपक्षलोपात् गतिमान् अनुतटपुष्पितकर्णिकारयष्टिः गिरिः इव विभाति ।

The king was surrounded by torches held in the hands by female attendants अपक्षलोपात्—लोप—clipping. The mountains had wings before and they were clipped off by Indra with his vajra. अनुतट पुष्पिताः कर्णिकारयष्टयः यस्य सः गिरिः—the king surround by torches is compared to a mountain (having on the slopes, tall कर्णिकार trees in blossoms) The slender and tall ladies are compared to the tall कर्णिकार trees and the torches having yellowish red lustre are compared to the flowers of कर्णिकार trees, of the same hue

V. 4 Const— कार्यान्तरितोत्कण्ठं दिनं मया अनतिकृच्छ्रेण नीतम्, अविनोददीर्घयामा रात्रिः कथं नु गमयितव्या। कार्यैः अन्तरिता उत्कण्ठा यस्मिन् तत्—अन्तरित— lit. intervening, hence 'forgotten' कार्य—state-work अनतिकृच्छ्रेण — अतिकृच्छ्र—कृच्छ्रः difficulty. 'Without much difficulty अविनोद—विनोदः

.diversion याम=प्रहर—watch of the night' The night is long for the king due to lack of diversion. प्रतिपालयितुं इच्छामि--wish to wait (till the moon is united with रोहिणी) रोहिणी is the name of the fourth lunar mansion and is regarded as the favourite wife of the moon, 'The night in question is undoubtedly the fourth night of the dark half of चैत्र' says Prin R D. Karmarkar in his note on the point

P. 52 व्रतापदेशेन— अपदेश—pretext—under the pretext of a vow उपपन्नम्—right, proper

V 5 Const — अवधूतप्रणिपाताः मनस्विन्यः पश्चात् संतप्यमानमनसः अपि निभृतैः दयितानुनयै व्यपत्रपन्ते ।

अवधूत—disregarded मनस्विन्यः—proud ladies. निभृते·—secretly. अनुनय—conciliation. व्यपत्रपन्ते—feel ashamed. निभृतैः—to be taken as an adverb though unusual निभृत=straight cf निभृतोर्ध्वकर्णा· । After disregarding the prostrations, these proud ladies have their minds annoyed for what they have done पृष्ठ—terrace. सोपान—stair case प्रदोष—evening cf प्रदोषो रजनीमुखम् ।

P 53 रिच्यमानम्— being freed.

V 6 Const — उदयगूढशशांकमरीचिभि तमसि दूरतर प्रतिसारिते (सति) हरिवाहनदिङ्मुखम् अलकसंयमनात् इव मे लोचने हरति ।

उदयः=उदयपर्वत-rising mountain शशांक—moon मरीचि—ray. प्रतिसारित—removed हरिवाहन— Indra हरि—(a pair of horses) वाहनं यस्य सः हरिवाहनदिक्— east अलक— hair. संयमन— lit. controlling, hence 'braiding' (the hair) खंडमोदक सदृश. — खंडमोदक— broken मोदक The moon was not full but crescent and hence was looking like a broken Modaka Moon is called the lord of herbs as the herbs grow well in the moonlight v 1 राजा द्विजातीनाम्— the moon is also called the lord of विप्रs in हरिवंश but द्विजाति—refers to क्षत्रिय and वैश्य also who have the उपनयन ceremony which is as if the second birth. the passage in हरिवंश refers

only to विप्रs leaving other two and hence ओषधीनाम् would be better औदरिक— a glutton, one who always thinks of his belly विदूषक compared the moon to खण्डमोदक because he is an औदरिक and has his simile based on eatables

V. 7 Const — सतां क्रियायै रविं आविशते, सुधया पितॄन् सुरान् च तर्पयते, निशि मूर्छतां तमसां निहन्त्रे हरचूडानिहितात्मने ते नमः।

रविं आविशते— entering the sun on the अमावास्या day so that all rites (क्रिया) like पितृयज्ञ etc can he performed on that day There would not be अमावास्या if moon does not enter the sun for one day It is also said that the God and the Manes drink the moon according to the waning of the phases of the moon The moon is made up of सुधा or nectar The identification of moon with सोम drink may be responsible for this idea of drinking मूर्छताम्— मूर्छ्— to grow, to gather निहन्तृ— remover, destroyer हरस्य चूडायां निहतः आत्मा येन सः— आत्मा—himself The moon was placed on the head of God Śiva in order to have the cooling effect as he had drunk the terrible हालाहल poison and had the burning sensation throughout his body

P. 54. सक्रामित—transferred. सोम or the moon was the grandfather of the king विदूषक in a humorous way asks the king to sit down. पौनरुक्त्य—repetition. परं मुहूर्तात् — after a मुहूर्त which is equal to 48 minutes विविक्ते—in seclusion अनुराग—love, attachment

P. 55. एवमेतत्—It is just so i. e what you say is correct (that I should be hopeful due to उर्वशी's love for me) अभिताप—mental agony, torment.

V. 8 Const.— विषमशिलासंकटस्खलितवेगः नद्याः प्रवाह इव विघ्नितसमागमसुखः मनसिशयः शतगुणो भवति।

विषमाः शिलाः ताभिः संकटः अतः एव स्खलितः वेगः यस्य संकट—difficulty स्खलित—obstructed. विघ्नितं समागमस्य सुखं यस्य सः—विघ्नित—obstructed. मनसि शेते असौ मनसिजः—Love

शतगुणी भवति—becomes hundred fold v 1 अनुगुणो भवति is not so proper in the present context The current is divided into many streams due to obstruction. So too love becomes manifold to obstruction in the union अदूर—very near

V. 9 Const —आशाजननैः वचोभिः भवान् इव अयं दक्षिणः बाहुः गुरुव्यथं मां स्पन्दितैः आश्वासयति ।

दक्षिणः—right स्पन्दित—throbbing Throbbing of the right arm is auspicious in the case of males गुरुव्यथं माम्—me who is greatly troubled दक्षिण can be taken with भवान् meaning 'courteous, clever'. अभिसारिका—a lady who goes to meet her lover at the appointed time. She has a विचित्र and उज्ज्वल dress Here उर्वशी has put on blue garments and a few ornaments

P. 56. वाग्विभवः—richness of speech अपि नाम अहं. I only wish that I should be पुरूरवस् a natural joke of चित्रलेखा. परिवर्तितम्—transferred हृदयचोरः — thief of my heart i e. the king क्रीडिष्यामि I shall play with her i. e I shall have a joke मनोरथलब्ध . अनुभवन्— उर्वशी understands by this that the king is thinking of some other woman and hence she is dejected—(विषाद नाटयति ।)

P 57 विजृम्भते—increases मदनबाधा—love-trouble अनिर्भिन्नार्थक—अनिर्भिन्न—निर्भिन्न clear, specific—'the meaning not clear'. The king referred to मदनबाधा and उर्वशी thinks, it may refer to some other woman. अन्तरित—concealed स्वैरालाप—free talk. चन्द्रपादाः — पाद्—ray. अमृतगर्भ—full of (गर्भ) nectar

V. 10. Const.— मम मनसिजरुजं अपोहितुं प्रत्यग्रं कुसुमशयनं अलं न, चन्द्रमरीचयः अलं न, सर्वाङ्गीणं मलयजं च अलं न, मणियष्टयः वा अलं न, सा दिव्या वा अलं रहसि तदाश्रयिणी आरब्धा कथा वा मनसिजरुजं लघयेत् । (हरिणी)

मनसिजरुजम् — love-agony. अपोहितुम् — अप + ऊह् = to

remove. अलम् = समर्थम्—able to मणियष्टि—necklace of pearls यष्टि—necklace. सा दिव्या—refers to उर्वशी तदाश्रयिणी कथा—a talk referring to her only Only two remedies are there to lessen his love-agony लघयेत्—potential 3rd pers sing from the denominative from लघु अलमपोहितुम्—so many things are mentioned like the bed of fresh flowers, moon's rays etc which are incapable of removing the trouble of love——Only two things can lessen लघयेत् the trouble

P 58 संक्रान्त—transferred उर्वशी now comes to know that the king was thinking of her only and says फलमुपलब्धम् । शिखरिणि and रसाला—these are two sweet preparations which विदूषक likes They are sweet preparations made from milk and curds

P. 58 संपद्यते—is accessible

V. 11 Const —रथक्षोभात् तस्याः अंसेन निपीडितः अयम् अंसः अस्मिन् शरीरे एकः कृती, शेषम् अंगम् भुव. भरः (अस्ति ।)

रथक्षोभ— jolting of the chariot Reference is to the incident in first Act when the king rescued उर्वशी. While coming in the chariot, king's shoulder got rubbed against that of उर्वशी The king now feels that limb alone is lucky in all the limbs of the body. निपीडित—pressed, rubbed. कृती—lucky, blessed. भर—burden

P. 59 अतित्वरिते In haste, उर्वशी forgot to remove तिरस्करिणी—and hence she was not seen by the king संवृताकार.—आकार—stature, personality—‘Conceal your true nature so that the queen should not draw any inference from facial expression’ उपहार—present

P. 60 शुभदर्शना देवी .. To विदूषक, the queen appears beautiful as she may give presents to him and she has given up anger now and wants to make amends for the mistake she had committed in disregarding king's prostrations in Act II. Besides she was observing a

vow accompanied by some rules Naturally she was looking calm and serene having put on the dress suitable for the vow described in V 12 घटते—is possible.

V 12 Const.— सितांशुका मङ्गलमात्रभूषणा पवित्रदूर्वांकुर-लांछितालका (देवी) व्रतोपदेशोज्झितगर्ववृत्तिना वपुषा एव मयि प्रसन्ना लक्ष्यते ।

सित— white अंशुक— garment मंगलम् एव मंगलमात्रं भूषणं यस्याः सा— there are some auspicious ornaments which a married Hindu woman must wear when her husband is living such as मंगलसूत्र, bracelets etc पवित्रै दूर्वाकुरैः लांछिताः अलकाः यस्याः सा—दूर्वा grass is considered as auspicious. लांछित—marked. उज्झित—given up गर्ववृत्ति · ·pride. प्रसन्ना—reconciled, pleased She appears to be reconciled by her bodily appearance v 1 वपुषेव प्रसन्ना लक्ष्यते—appears as if reconciled by her body ' which would mean she is not really pleased ' But the queen had really reconciled with the king and so the reading accepted is preferred

P 61 इयं स्थाने देवीशब्देन .. Even उर्वशी is impressed by the splendour and says the title 'देवी' is appropriate उपरोधः —obstruction hence 'inconvenience'. प्रियानुप्रसा-दनं नाम The vow was called प्रियानुप्रसादन— 'pleasing the husband' after offence The queen had discarded the prostration of the king This was the offence Then she herself reconciled and now she wants अनुप्रसादन on the part of the king and hence she arranged this worship of the moon.

V 13 Const — हे कल्याणि अनेन व्रतेन मृणालकोमलं गात्रं अकारणं ग्लपयसि, यः उत्सुकः (सन्) तव प्रसादम् आकांक्षति स दासजनः त्वया किं प्रसाद्यते ।

गात्र—body मृणाल—lotus-stalk ग्लपयसि—give trouble दासजनः—slave, servant अकारणम् — without reason.

P. 62. बहुमान—great respect. अन्यसंक्रान्त—transferred

to others. चित्रलेखा wants to bring to the notice of उर्वशी that the king is showing great respect for the queen because he does not love her now He has transferred his love to उर्वशी एतस्य व्रतस्य This is said by the queen with a smile suggesting thereby that what the king says in verse 13 is not true and sincere औपहारिकम्— materials of worship This consisted of गन्ध, कुसुम and presents मोदकs in the present are given to विदूषक who is now happy about it and gives a blessing वहुफलमेतद् भवतु ।

P 63 मिथुनम् — couple मया प्रीतिबन्धेन वर्तितव्यम् I should behave with affection towards the woman the king loves The queen thus gives her consent for king's love-affair with उर्वशी. Having seen that the king would not stop from his love-affair, the queen decided to reconcile with him on the point उर्वशी did not know this context and hence she is wonder-struck at the open declaration of the queen She forms an opinion that the queen is liberal and magnanimous (महानुभावा). उर्वशी feels confidence now to approach the king being permitted by the queen herself अन्तराय—obstacle

P. 64. अपवार्य—one side, so that only the king would hear. छिन्नहस्तः—हस्त is used in the sense of 'skill of the hand' and it means 'one who is baffled in his efforts of catching fish'. निर्विण्ण—dejected धर्मो मे भविष्यति . I shall get religious merit (धर्म) for not catching the fish for killing. This idea occurs to the fisherman only after he is baffled in his attempts. So too the queen left the king free to do as he pleased after seeing that she could not divert his mind from उर्वशी. विदूषक's reply is quite intelligent. सुखावसान—अवसान—end.

V 14 Const —मां अन्यस्मै दातु वा प्रभवसि, मां दासं एव कर्तुम् वा (प्रभवसि) (हे) भीरु, यथा हि त्वं मां शंकसे तथा अहं पुन न (अस्मि) ।

The king is attempting to convince the queen of his innocence But the queen reads between the lines प्रभवसि—is able to दास कर्तुम्—to make me a slave. यथा हि त्वं I am not as you think me to be संपादितम्—finished, completed. The queen does not want to stay there even for a second after finishing the vow because she knows that the king is not loving her and is pretending to do so. अलंघितपूर्वः—not broken or violated before लंघित—violated

P 65 प्रियकलत्रो · उर्वशी is impressed by the sincerity of the king and the great respect he shows for her She does not know what had happened in between her love-letter to the king in Act II and her visit now in Act III असाध्य इति वैद्येन ··असाध्यः—incurable. आतुरः—patient. स्वरम्—free The queen has allowed you to have a free hand in your love-affair

V. 15 Const — कान्तं नुपुरशब्दमात्रम् अपि मे श्रुतौ गूढं पातयेत् शनैः पश्चात् एत्य करोत्पलवृते लोचने वा कुर्वीत, अस्मिन् हर्म्ये अवतीर्य साध्वसवशात् मन्दायमाना चतुरया सख्या मम उपान्तिकम् पदात् पदं बलात् आनीयेत । (शा वि)

पातयेत् — would make me hear. कान्तम्—sweet गूढम्—secretly v l गूढा means 'being concealed'. कान्ता for कान्तम् is rejected in view of उर्वशी being the subject of पातयेत् साध्वस—nervousness. मन्दायमाना denominative from मन्द—'walking slowly' पदात् पदम्—step by step बलात्—forcibly उर्वशी would be walking slowly through nervousness and hence चित्रलेखा would use force to hasten her to the king.

P. 66. वरोरूः — a lady with beautiful thighs

V 16. Const.— अनंगक्लिष्टम् मे अंगं करस्पर्शात् अन्या न सुखयेत् , कुमुदं चन्द्रस्य अंशुभिः इव तपनकिरणैः न उच्छ्वसिति ।

क्लिष्टम्—troubled सुखयेत्—would make happy कुमुद—a night-blooming lotus. तपन—sun. उच्छ्वसिति—blooms

ननु एतत् उपपन्नम्—the happiness has just (एतत्) come or एतत्=this, meaning thereby उर्वशी. This happiness (viz उर्वशी) has come.

P 67 देव्या दत्तः — given by the king i e allowed by the queen युवयोः अस्तमितः सूर्यः It means—were you here since evening so that you witnessed the queen's worship and heard her declaration ?

V 17 Const — देव्या दत्तः इति यदि मे अस्मिन् शरीरे व्यापारं व्रजसि कस्य अनुमते प्रथमं एतत् हृदयं त्वया चोरितम् ।

व्यापार—acts like embracing etc अनुमत—permission. This is a good reply उर्वशी robbed his heart without queen's permission and now she need not wait for her permission for embrace उष्णसमय—summer season उत्कण्ठते—denominative from उत्कण्ठा– to be anxious. उपचरितव्यः — to be waited upon, served

P 68 न वा अश्यते न वा पीयते विडंब्यन्ते· · विडंब्यन्ते—mocked at Gods do not wink and hence resemble the eyes of fishes . They do not eat or drink as they are called अग्निमुखाः ।

V 18 Const — स्वर्गः अनिर्देश्यसुखः कः तं विस्मारयिष्यति, अनन्यनारीसामान्यः पुरूरवा तु अस्या दासः (अस्ति) ।

अनिर्देश्य—indescribable विस्मारयिष्यति — make (it) forget. अनन्यनारीसामान्य.— not available to other ladies The king means that he would be with उर्वशी only henceforth as her slave अकातरा—not nervous विसर्जय—allow me to go मनोरथसंपत्ति—संपत्ति=fulfilment.

P. 69 वृद्धिः—good-luck, prosperity.

V 19. Const — (हे) सखे, सामन्तमौलिमणिरंजितशासनाङ्कम् एकातपत्रम् अवनेः प्रभुत्वम् अधिगम्य अहं तथा कृतार्थः न यथा अद्य अस्याः चरणयोः कान्तं आज्ञाकरत्वं अधिगम्य कृतार्थः । (व ति)

सामन्तानां मौलिषु ये मणयः तैः रंजितं शासनं तदेव अंकः यस्य तत् प्रभुत्वम्—सामन्त— feudatory king. शासन—order, edicts रंजित—tinged प्रभुत्वम्—lordship अकम्—mark एकातपत्रम्—

having one umbrella i e unrivalled कान्तम्—pleasant. आज्ञाकरत्वम्—servitude कृतार्थः—blessed. विरुद्धसंवर्धनः—yielding contrary results

V 20 Const — ते एव शशिनः पादाः गात्रं सुखयन्ति, ते एव मदनस्य बाणाः मम अनुकूलाः (हे) सुंदरि यत् यत् संरम्भरूक्षम् इव आसीत् तत् तत् त्वत्संगमेन मम अनुनीतम् इव। (व ति)

ते एव— the same Before the union with उर्वशी rays of the moon were troubling him but now after the union the king feels them pleasant to the body. संरम्भरूक्षम्—harsh due to torment (सरम्भ) अनुनीतम्— agreeable, well-disposed

P 70 V 21 Const — दुःखात् एव यत् सुखम् उपनतं तत् रसवत्तरम्, तरुच्छाया हि विशेषत तप्तस्य निर्वाणाय। Pleasure got after experiencing pain is sweeter. cf सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते। मृच्छकटिक Act I. A person oppressed by heat values more the shade of the tree निर्वाण— happiness वासगृह— bed room.

V 22. Const — (हे) सुभ्रु अनुपनतमनोरथस्य मम त्रियामा शतगुणिता इव गता, यदि तु तथा एव तव समागमे प्रसरति ततः कृती भवेयम्।

त्रियामा— night having 3 watches (याम) अनुपनत— not fulfilled शतगुणिता— hundred-fold The night consisted as if 300 यामs If now after your union, I feel the same length of the night, I shall be happy To a love-sick person the night appears long and when his love is fulfilled, the time passes very quickly

---

ACT IV

The king had gone to the गंधमादन mountain with उर्वशी to enjoy. The king happened to look at a विद्याधर

girl and उर्वशी got so much upset at this that she discarded reconciliation and in angry mood entered into the कुमार—forest forbidden for women with the result that she was transferred into a creeper The king having gone almost mad at the disappearance of उर्वशी, wanders in the forest, searching her and asking a number of birds and beasts about her whereabouts

प्रावेशिकी—introductory आक्षिप्तिका—a kind of song

V 1. Const — सूर्यकरस्पर्शविकसिततामरसे सरोवरोत्सगे प्रियसखी वियोगविमनाः व्याकुला हंसी सखीं समुल्लपति ।

तामरस—lotus उत्संग—lap, hence 'surface' व्याकुला—tormented

V 2 Const — सहचरीदुःखालीढं स्निग्धं बाष्पाववलिगत नयनं हंसीयुगलं सरोवरे ताम्यति ।

आलीढ—oppressed by अववलिगत—filled with ताम्यति—tormented. The expression द्विपदिकया दिशः अवलोक्य occurs many times in Act IV द्विपदिका is defined by भरत—शुद्धा खण्डा च मात्रा च संपूर्णा इति चतुर्विधा । द्विपदी करणाख्येन तालेन परिगीयते । छाया—appearance. वारपर्याय—वार—turn. पर्याय—rotation The अप्सरस्s were given the duty by turns to attend on the Sun चित्रलेखा is doing her duty and cannot go to see उर्वशी. She is therefore anxious प्रणिधान—meditation. अत्याहित—a great calamity. गन्धमादन—a mountain to the east of the Himalaya known for beautiful forests सिकतापर्वत—सिकता—sand—'Hillocks of sand'. The king looked at the विद्याधर girl and this act of the king roused the jealousy of उर्वशी and she got angry with the king कुमार—कार्तिकेय—the son of शंकर and पार्वती. He is a ब्रह्मचारी and hates the sight of women

V 4. Const — चिन्तादूनमानसिका सहचरी दर्शनलालसिका हंसी विकसितकमलमनोहरे सरोवरे विहरति ।

दून—sad हंसी—here refers to चित्रलेखा विकसित—bloomed The song is खण्डधारा which is defined as—चतुर्दश-

कलायुक्तैः चतुर्थैश्चरणैरिह । खण्डाख्या द्विपदी गीतिः खण्डधारापि सा भवेत् ॥

Main Scene — King in his madness asks the animate and inanimate whether they have seen उर्वशी In the end he secures संगमनीय gem and embraces a creeper on the outskrits of the कुमार forest and there appears उर्वशी in her original form Then the lovers return to the capital city—प्रतिष्ठान

V 5 Const.—प्रियाविरहोन्मादप्रकटितविकारः तरुकुसुमकिसलयभूषित निजदेहप्राग्भारः गजेन्द्रनाथः गहनं विशति ।

प्राग्भार—front part, large portion देहप्राग्भार— huge body गहन—forest

V. 6 Const —हृदयाहितप्रियादुःखः धुतपक्षः बाष्पाववलितनयनः हंसयुवा सरोवरे ताम्यति ।

आहित— kept, placed अववलित— troubled.

V. 7. Const — अयं सन्नद्धः नवजलधरः सन्नद्धः दृप्तनिशाचरः न, इदं दूराकृष्टं सुरधनुः तस्य दूराकृष्टं शरासनं न, अयमपि पटुः धारासारः बाणपरंपरा न, कनकनिकषस्निग्धा (इय) विद्युत् मम प्रिया उर्वशी न ।

सुरधनु—rainbow सन्नद्ध— (i) ready for action, (ii) well equipped. शरासन—bow दूराकृष्ट— (i) stretched far and wide, (ii) (bow) drawn far in पटुः— (i) sharply falling, (ii) sent quickly. धारासार— showers of rain कनकनिकष — touch-stone for testing gold विद्युत्— (i) shining (lightening), (ii) beautiful (उर्वशी)

V 8 Const — कः अपि निशाचरः मृगलोचनां हरति (इति) मया ज्ञात यावत् नु नवतडिच्छ्यामलः धाराधरः वर्षति ।

निशाचर— demon. श्यामल—dark धाराधर—cloud The king thought that some demon was taking away उर्वशी but it was not so The dark cloud was showering rains

V. 9 Const — कोपवशात् प्रभावपिहिता तिष्ठेत् , सा दीर्घं न कुप्यति, स्वर्गाय उत्पतिता भवेत् , अस्याः मनः पुनः मयि भावार्द्रम् ; विबुधद्विषः अपि च मे पुरोवर्तिनीं तां हर्तुं न शक्ताः ; सा च नयनयोः अत्यन्तं अगोचरं याता इति कः अयं विधिः । (शा वि)

The king wonders at the disappearance of उर्वशी and hence asks a number of alternatives पिहिता—concealed भावार्द्रे—wet with love विबुधद्विष्—a demon पुरोवर्तिनी — standing in front. अगोचर — गोचर—range अगोचर—out of the range कः अयं विधिः — what kind of fate is this ?

V 10 Cosnt — एकपदे तया प्रियया सुदुःसहः अयं वियोगः च मे उपनतः, नववारिधरोदयात् अहोभिः निरातपत्वरम्यैः च भवितव्यम् ।

एकपदे—suddenly निरातपत्व—absence of heat. The rainy season has set in now and king's love-feeling will be now strong

V 11 Const — (हे) जलधर अविरलधारासारदिङ्मुखक्रान्तः (त्व) आज्ञप्तः एतं कोपं संहर ; ए यदि पृथ्वीं भ्रमन् अहं प्रियां प्रेक्षिष्ये तदा यत् यत् करिष्यसि तत् तत् सहिष्ये ।

आज्ञप्तः — ordered. संहर—restrain अविरल—Continuous क्रान्तः — spread, covered. राजा कालस्य कारणम्—king has power over time

V. 12 Const — गन्धोन्मादितमधुकरगीतैः वाद्यमानैः परभृततूर्यैः प्रसृतपवनोद्वेल्लितपल्लवनिकरः कल्पतरुः सुललितविविधप्रकारं नृत्यति ।

वाद्यमान—being sounded उद्वेल्लित—moved, shaken.

V. 13 Const — विद्युल्लेखाकनकरुचिरं अभ्रं मम श्रीवितानम् निचुलतरुभिः मम मञ्जरीचामराणि व्याधूयन्ते, घर्मच्छेदात् पटुतरगिरः नीलकण्ठाः मम बन्दिनः, धारासारोपनयनपराः सानुमन्तः मम नैगमाः ।

अभ्र—cloud वितान—canopy श्रीवितान—royal canopy. The blossoms of निचुल trees are the चामरs घर्म—heat or summer नीलकण्ठ—peacock बंदिन्—bard. नैगम—traders धारासार—(i) धारा+आसार—showers of rain (ii) धारा+सार—abundant wealth सानुमन्त·—plural appears to be out of place here as the king was moving on the गन्धमादन forest. It can be understood as 'mountains round about the place'

V. 14 Const.—दयितारहितः अधिकं दुःखितः विरहानुगतः परिमन्थरः बहुक्षीणगतिः गजयूथपति कुसुमोज्वले गिरिकानने (भ्रमति ।)

परिमन्थर—dull, slow उज्ज्वल—bright with (flowers).

V 15 Const —आरक्तराजिभि सलिलगर्भैः कुसुमै इयं नवकन्दली कोपात् अन्तर्बाष्पे तस्या लोचने मां स्मरति ।

कन्दली—plaintain tree सलिलगर्भ—with water inside. गर्भ—inside

V. 16 Const —यदि सा सुगात्री वसुमतीं पद्भ्यां स्पृशेत्, तत· मेघाभिवृष्टसिकतासु वनस्थलीषु गुरुनितम्बतया पश्चात् नता अलक्तकाङ्का अस्याः चारुपदपंक्तिः दृश्येत ।

सिकता—sand वनस्थली—forest region नता—pressed. अलक्तक—red dye

V. 17 Const.— निमग्ननाभेः रुषा भिन्नगतेः हृतोष्ठरागै निपतद्भि नयनोदबिन्दुभि· अंकितं शुकोदरश्याम इदं असंशयं च्युतं स्तनांशुकम् ।

निमग्ननाभि —नाभि—navel निमग्न—pressed in, hence ‘deep’. रुष्—anger. भिन्नगति—faltering gait अंकित—marked श्याम—dark (like the belly of the chariot) च्युत—fallen स्तनांशुक— breast-garment इन्द्रगोप— a red insect found in rainy season·

V. 18. Const — प्रबलपुरोवातताडितशिखंड शिखी दूरोन्नमितेन केकागर्भेण कण्ठेन पयोदान् आलोकयति ।

पुरोवात— front-wind शिखड— plumage केका— the cry of the peacock उन्नमित—raised पयोद्—cloud

V 19 Const.—संप्राप्तविसूरण परवारण प्रियतमादर्शनलालसः विस्मितमानसः गजवर. त्वरितं (भ्रमति ।)

विसूरण – misery· परवारण —one who defies others.

V 20 Const —र्हिन्, त्वाम् इति अभ्यर्थये, यदि अत्र वने भ्रमता त्वया सा मम कान्ता दृष्टा तत् मे आचक्ष्व; निशामय (सा) मृगांकसदृशवदना हंसगति अनेन चिह्नेन ज्ञास्यसि, मया तव आख्यातम् ।

निशामय—listen चर्चरिका is either गतिविशेष or तालविशेष.

V: 21 Const.— सितापाङ्ग नीलकण्ठ, अस्मिन् वने दीर्घापांगा उत्कण्ठा मम वनिता त्वया दृष्टा (किम् ।), (सा) दृष्टिक्षमा भवेत् ।

उत्कण्ठां—उन्नतः कंठः यस्याः सा one having a long neck or उत्कंठा=love-sick दीर्घापाङ्गा—अपांग—corner of the eye—'having long corners of the eyes'. दृष्टिक्षमा — worth seeing, attracting the sight

V. 22 Const —अस्य मृदुपवनविभिन्न घनरुचिरकलापः मत् प्रियायाः विनाशात् निःसपत्नः जातः, सुकेश्याः रतिविगलितबन्धे कुसुमसनाथे केशहस्ते सति एषः बर्ही किं करोति ।

विभिन्न —scattered घन— dense रुचिर— charming. कलाप— plumage निःसपत्नः —सपत्न — rival — 'without a rival' रति— love-sport विगलित—loosened बन्ध— tie. सनाथ— full of केशहस्त— हस्त=mass बर्हिन्— peacock. सुकेशी— having beautiful hair

V. 23 Const — विद्याधरकाननलीनः दुःखविनिर्गतबाष्पोत्पीडः दूरोत्सरितहृदयानन्दः अम्बरमानेन गजेन्द्रः भ्रमति ।

लीन— resorted. बाष्पोत्पीड—उत्पीड— flow (of tears) उत्सारित—driven away. अम्बर—sky मान—measure.

V. 24. Const — मधुरप्रलापिनि नन्दनवने स्वच्छन्दं भ्रमन्ति कान्ते परभृते यदि त्वया सा मम प्रियतमा दृष्टा तत् हे परपुष्टे मम आचक्ष्व ।

कान्त—dear one परभृत and परपुष्ट—are applied to the cuckoo as it lays its eggs in the nest of the crow and they are hatched by the she-crow

V. 25. Const —कामिनः त्वां मदनदूतिं उदाहरन्ति, त्वं मानावभङ्गनिपुणम् अमोघम् अस्त्रम्, तां प्रियतमां वा मम समीपम् आनय मां वा (हे) कलभाषिणि यत्र कान्ता (तत्र) आशु नय ।

कामिन् — lover. उदाहरन्ति — उत् + आ + हृ = to say मान — vanity अवभंग—breaking. अमोघ—never-failing. कलभाषिणी — sweet-talker आशु — quickly The king asks the cuckoo to take him to उर्वशी or bring her to him.

V. 26 Const — (सा) कुपिता, अहं तु सकृदपि आत्मगतं कोपकारणं न स्मरामि, रमणेषु योषितां प्रभुता, भावस्खलितानि न हि अपेक्षते ।

सकृत्—once आत्मगत—relating to me. रमण—lover प्रभुता—mastery. भावस्खलित—भाव—affection, love. स्खलित-stumbling, default

V 27 Const — परदुःखं महत् अपि शीतलम् (इति) सम्यक् आहुः यत् आपद्गतस्य मम प्रणयं अगणयित्वा एषा मदान्धा राजजम्बूद्रुमस्य अभिमुखपाकं फलं अधरमिव पातुं प्रवृत्ता ।

शीतल—cool—not having any effect प्रणय—request अगणयित्वा—disregarding मदान्धा—blinded by intoxication. राजजम्बू—a जम्बू tree of the best species अभिमुख—near (-ripening)

V 28 Const. — प्रियतमा विरहक्लान्तवदनः अविरलबाष्पजलाकुलनयनः दुःसह दुःख विसंष्ठुलगमनः प्रसृतगुरुतापदीप्ताङ्गः अधिक दूनमानसः गजेन्द्रः कानने भ्रमति ।

क्लान्त—gloomy विसंष्ठुल—unsteady. दून—tormented

V 29 Const — प्रियकारिणीवियुक्तः गुरुशोकानलदीप्तः बाष्पजलाकुललोचनः समाकुलः करिवरः भ्रमति ।

समाकुल—oppressed. करिवरः -- lordly elephant

V 30 Const —मेघश्यामाः दिशः दृष्ट्वा मानसोत्सुकचेतसां राजहंसानां कूजितम् इदम्, न नूपुरशिञ्जितम् ।

मानसोत्सुकचेतसां राजहंसानाम् · · At the beginning of the rainy season the swans fly to the मानस lake as the waters there are clear कूजित—cooing of the swans

V 31 Const — त्वं मानसं सरः प्रति पश्चात् गमिष्यसि, पाथेयं बिसं भूय ग्रहणाय उत्सृज, दयिताप्रवृत्त्या मां तावत् शुच उद्धर; प्रणयिक्रिया एव सतां स्वार्थात् गुरुतरा ।

The king requests the swan to give him the whereabouts of his wife first and then fly to the lake मानस. पश्चात्—afterwards पाथेय—food for the journey, provender प्रवृत्ति—news शुचः उद्धर—lift me i e take me out of sorrow. प्रणयिन्—one who makes a request क्रिया—work, task. गुरुतरा—more important Good people do other's work first and then theirs.

V. 32 Const — (हे) हंस यदि मे नतभ्रू. प्रिया सरसः रोधसि

ते दृक्पथं न गता (तर्हि हे) चोर तस्याः मदखेलपदं सकलं गत त्वया कथं नु गृहीतम् ।

नतभ्रूः — having bent (i e arch-like) eye-brows. दृक्पथ— range of sight मदखेलपद— मदेन खेलानि (सलीलानि) पदानि यस्मिन् — gait graceful due to intoxication, सकल— entirely The swan has stolen the graceful gait of उर्वशी

V 33 Const — (हे) हंस मे कान्तां प्रयच्छ, त्वया अस्याः गतिः हृता, विभावितैकदेशेन यत् अभियुज्यते (तत्) देयम् ।

कान्ता— dear one गति— gait हृता— has stolen. विभावित— seen. एकदेश— one part of the stolen property अभियुज्यते— claimed The swan has stolen the gait of उर्वशी. This is detected by the king and he says that as it is only a part, the whole i e उर्वशी, that is claimed should be paid to him

P 86 V. 34 Const — रे रे हंस किं गोप्यते, गत्यनुसारेण मया लक्ष्यते, एषा लालसा गतिः केन तव शिक्षिता, सा जघनभरालसा त्वया दृष्टा ।

किं गोप्यते— what can be concealed by you ? लक्ष्यते— it is observed, detected लालसा—charming जघनभरालसा— slow due to the weight of the hips

V 35. Const — मर्मररणितमनोहरे कुसुमिततरुवरपल्लविते कानने दयिताविरहोन्मादितः गजेन्द्रः भ्रमति ।

मर्मर— murmuring. रणित— sound उन्मादित— gone mad (due to the separation from its beloved)

V 36 Const.— (हे) गोरोचनावर्ण चक्र मम भण, मधुवासरे क्रीडन्ती धन्या त्वया न दृष्टा ?

गोरोचना— yellow pigment found in the head of a cow चक्र=चक्रवाक. मधुवासरे— a day in Spring.

P. 87 V. 37. Const — (हे) रथाङ्गनामन् रथाङ्गश्रोणिबिम्बया वियुतः मनोरथशतैः वृतः अयं रथी त्वां पृच्छति ।

रथाङ्गनामन् = चक्रवाक, रथाङ्ग = चक्र. वियुतः — separated. वृतः — covered, full of रथी— a warrior seated in the chariot The king says that he is a रथी and hence can

hope to get news from the रथाङ्गनामन् as both are connected in a way with रथ

V 38 Const —यस्य सूर्याचन्द्रमसौ मातामहपितामहौ, य द्वाभ्यां उर्वश्या च भुवा च स्वयं पतिः वृतः ।

V 39 Const — सरसि नलिनीपत्रेण अपि आवृतविग्रहां सहचरीं दूरे मत्वा समुत्सुकः त्वं ननु विरौषि, इति च जायास्नेहात् भवत पृथक् स्थितिभीरुता, विधुरे मयि च कान्ताप्रवृत्तिपराङ्मुख· श्रावः ।

आवृत— covered विग्रह— body. समुत्सुकः— anxious विरौषि— cries loudly पृथक्स्थिति— separation. विधुर— helpless पराङ्मुख—averse (to the news of my beloved)

P. 88 V 40 Const — अन्तःकूजितषट्पदम् इदं पद्मं तस्याः मया दष्टाधरं ससीत्कारम् आननम् इव मां रुणद्धि ।

षट्पद—the bee कूजित--humming. सीत्कार—onomatopoetic word दष्टाधर—the lower-lip bitten (दष्ट).

V 41. Const —एकक्रमवर्धितगुरुतरप्रेमरसेन कामरसेन हंसयुवा सरसि क्रीडति ।

V 42. (हे) मधुकर, तस्याः मदिराक्ष्याः प्रवृत्तिं शंस, अथवा असौ मे वरतनुः त्वया नैव दृष्टा, यदि (त्व) सुरभिं तन्मुखोच्छ्वासगन्धं अवाप्स्यः (तर्हि) अस्मिन् पुण्डरीके तव रतिः अभविष्यत् किम् ।

मदिराक्षी—a lady with fascinating eyes. अवाप्स्यः— अव + आप् if you had obtained उच्छ्वासगन्ध—fragrance of breath रतिः—love

P 89 V 43 Const —करिणीविरहसंतापित गन्धोद्धतमधुकर (गजेंद्र) कानने भ्रमति ।

उद्धत—infatuated (by the scent)

V 44 Const —प्रियकरेणुहस्तेन उपनीतम् अचिरोद्गतपल्लवम् आसवसुरभिरसम् सल्लकीभंगम् अयं तावत् अभिलषतु ।

आसव सुरभिरसम्—whose juice is fragrant like wine. सल्लकी—a kind of tree whose leaves are liked by the elephant स्थानक is an आलापविशेष

V. 45 Const — (हे) ललितप्रहारेण नाशिततरुवर गजवर, अहं त्वां पृच्छामि, आचक्ष्व, दूरविनिर्जितशशधरकान्तिः संमुख यान्ती प्रिया त्वया दृष्टा ? शशधर—moon. संमुख—in front.

P. 90. V. 46. Const.—(हे) मदकल गजयूथप यूथिकाशबल-केशी स्थिरयौवना सुखालोका युवति शशिकला ते दूरालोके स्थिता।

मदकल—कल—sweet, charming मद—passion. यूथिका—a of kind flower. स्थिरयौवना—whose youth is steady i e. will never fade सुखालोका–आलोक—sight – ' of a pleasant sight ' ते दूरालोके Have you seen her even from a distance ?

V 47. Const — मां पृथिवीभृतां अधिपतिम् आहुः भवान् नागाधिराजः, भवतः दानम् अव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति, मम अपि अर्थिषु दानं अव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति, उर्वशी स्त्रीरत्नेषु मम प्रियतमा, यूथे इयं वशा तव प्रियतमा , ते सर्वं माम् अनु, प्रियाविरहजां व्यथां तु त्वं मा अनुभूः ।

पृथिवीभृत्—a king (protector of earth) दान—(i) gifts (ii) ichor. अव्युच्छिन्न—continuous पृथुप्रवृत्ति—with a large flow स्त्रीरत्न – best woman वशाकरेणु—she-elephant. मां अनु—after me i e you follow me in every respect There is only one difference between you and me and it is that I am separated from my wife while you are not.

P 91. V 48 Const — निजकार्योद्युक्तः प्रसृतखरखुरदारितमेदिनिः वनगहने लीनः अविचलः कोलः परिसर्पति, पश्यत ।

अविचल – undisturbed कोल—a boar

V. 49. Const.— (हे) पृथुनितंब पर्वत, अपि अल्पकुचान्तरा पर्वसु संनता अनङ्गपरिग्रहमंगला इयं नितम्बवती तव वनान्तरं श्रयति ।

पृथुनितंब – पृथु—expansive. नितंब—slopes कुचान्तर—space (अन्तर) between the two breasts पर्वसु संनता—with joints (पर्व) bent. वनान्तर = वनोद्देश—forest region

V. 50. Const — (हे) स्फटिकशिलातलनिर्मलनिर्झर बहुविधकुसुमैः विरचितशेखर किंनरमधुरोद्गीतमनोहर महीधर मम प्रियतमां दर्शय ।

महीधर — mountain शेखर – crest (arranged with various flowers).

P 92. V 51. Const.—(हे) सर्वक्षितिभृतां नाथ मया विरहिता सर्वांगसुंदरी रामा अस्मिन् रम्ये वनान्ते त्वया दृष्टा (किम् ?)

क्षितिभृत्--mountain रामा—a beautiful lady वनान्ते—in the forest region

V 52 Const — यथा इयं तरंगभ्रूभंगा क्षुभितविहगश्रेणिरशना संरम्भशिथिलं वसनम् इव फेनं विकर्षन्ती बहुश स्खलितम् अभिसंधाय आविद्धं याति, (तस्मात् इय) ध्रुवं नदीभावेन सा असहना परिणता ।

असहना—non-tolerating one परिणता—transformed The king thinks that angry उर्वशी is transformed into a river with waves as her eye-brows etc क्षुभित—agitated संरम्भ—anger रशना—girdle (round the waist) विकर्षन्ती—dragging फेन—foam अभिसंधाय—thinking, avoiding स्खलित—(i) faults (ii) obstacles (of rocks etc) आविद्ध—1 uneven 2 zigzag आविद्धं याति—उर्वशी goes with uneven steps and the river goes in a zigzag way ध्रुवम्—surely

V 53 Const.— (हे) प्रियतमे सुन्दरि नदि, क्षुभिताकरुण-विहंगमे नदि, सुरसरित्तीरसमुत्सुके नदि, अलिकुलझंकारिते नदि, प्रसीद ।

क्षुभित + अकरुण = merciless Birds are merciless as they are indifferent to the king's request झंकारित—resounded

P 93 V 54 Const — पूर्वदिक्पवनाहतकल्लोलोद्धतबाहुः हंसविहंगमकुंकुमशंखकृताभरणः करिमकराकुलकृष्णकमलकृतावरणः वेलासलिलोद्वेल्लितदत्तहस्ततालः जलनिधिनाथः मेघाङ्गः सललितं नृत्यति नवमेघकालः दश दिशः रुद्ध्वा अवस्तृणाति ।

कल्लोल—wave कमल = जल water उद्वेल्लित—raised The king is mad and hence takes the river for an ocean and describes it as a dancer. A dancer raises his hands, has ornaments, has a fine dress and claps to keep rhythm So too the ocean कुंकुमशंख—reddish couches. मेघाङ्गैः — with limbs in the form of clouds (reflected in the waters)

V 55 Const — (हे) मानिनि, त्वयि निबद्धरतेः प्रियवादिनः प्रणयभंगपराङ्मुखचेतसः मम कम् अपराधलवं पश्यसि यतः दासजनं त्यजसि ?

निबद्ध—fixed प्रणयस्य भंगः तस्मात् पराङ्मुखं चेतः यस्य— who is averse to the violation of love. अपराधलव— लव = slight—'slight or minor fault'. यतः — so that. The king says that even the slightest fault is not committed by him Why then is she angry with him ? He does not know the reason

P 94 V. 56 Const — अभिनवकुसुमस्तबकिततरुवरस्य परिसरे मदकलकोकिलकूजितरवझंकारमनोहरे नंदनविपिने निजकरिणी विरहानलेन संतप्तः ऐरावतनामा गजाधिपतिः विचरति ।

स्तबकित — clustered (with fresh flowers) परिसर — region तरुवर— here refers to the mango-trees The verse is a गलितक which according to रंगनाथ is only a नाट्य-विशेष.

V. 57. Const. — यः असौ कृष्णशारच्छविः (सः) काननश्रिया वनशोभावलोकाय पातितः कटाक्षः इव दृश्यते ।

शार— variegated. छवि— appearance कटाक्ष—glance

V 58 Const.— अस्य अन्तिकं आयान्ती मृगी स्तनपायिना शिशुना रुद्धा, भुग्नग्रीवः अनन्यदृष्टिः अयं तां विलोकयति ।

भुग्न —bent. भुग्नग्रीवः — with the neck bent. रुद्धा— obstructed

P. 95 V 59. Const.— (यदि) भ्रमता त्वया जघनभरालसा पीनोत्तुंगघनस्तनी स्थिरयौवना तनुशरीरा हंसगतिः मृगलोचना सुरसुंदरी गगनोज्वलकानने दृष्टा, तर्हि विरहसमुद्रान्तरात् माम् उत्तारय ।

पीन— flabby उत्तुंग— prominent गगनोज्वलकानन— forest bright like the sky

V 60 Const — अपि मम प्रियां वने दृष्टवान् असि, ते तदुपलक्षणं कथयामि, श्रृणु, यथैव ते पृथुलोचना सहचरी सुभगं वीक्षते तथैव खलु सापि सुभगं वीक्षते ।

उपलक्षण— characteristic mark. पृथुलोचना — having large eyes. सुभगं वीक्षते—she looks in a charming way कथं .. ..विपर्ययः— when one is reduced to poverty he is insulted by those who were at his command when he was rich

V 61. Const — सः अयं रक्तकदंबः यस्य धर्मान्तशंसि असमग्रकेसरविषमम् अपि एकं कुसुमं प्रियया शिखाभरणं कृतम् ।

घर्मान्त—the end of summer. शंसि—indicating कदंब puts forth blossoms after the first shower of rain. शिखाभरण—the ornament of the head

P 96 V 62 Const — प्रभालेपी अयं हरिहतमृगस्य आमिषलवः न, (अयम्) अग्नेः स्फुलिङ्गः स्यात्? गगनं पुनः इदम् अभिवृष्टम्, अये अयं रक्ताशोकस्तबकसमरागः मणिः यम् उद्धर्तुं पूषा आलम्बितकरः व्यवसितः इव ।

आमिषलव— लव—piece. आमिष—flesh हरिहत—killed by a lion स्फुलिंग—spark अभिवृष्टम्—rained. स्तबक—bunch. पूषन्—the sun आलम्बितकर—कर—rays. आलंबित—elongated व्यवसित—determined.

V 63. Const.— प्रणयिनीबद्धाशाङ्कः बाष्पाकुलनिजनयनः दुःखितः क्षामितवदनः गजपतिः गहने भ्रमति ।

क्षामित—gloomy

V. 64. Const —यस्याः मन्दारपुष्पैः अधिवासितायां शिखायां अयम् अर्पणीय सा प्रिया एव मे संप्रति दुर्लभा, एनम् अस्रोपहतं किं करोमि ।

अर्पणीयः—placed दुर्लभा—difficult to get अस्रोपहत—अस्र—tear उपहत—spoiled

V 65 Const — इह शैलसुताचरणरागयोनि अयं संगमनीयमणिः धार्यमाणः (सन) अचिरात् प्रियजनेन सगमं आवहति ।

शैलसुता = पार्वती चरणराग—the red-dye applied to the feet योनि —source

P. 97 V. 66. Const — यदि वियुक्तस्य मे तया विलग्नमध्यया संगमाय त्वं भविष्यसि ततः भवन्तं आत्मनः शिखामणिं ईश्वरः बालं इन्दुं इव करिष्यामि ।

विलग्नमध्या—having thin (विलग्न) waist शिखामणि—crest jewel बालं इन्दुम्—crescent moon.

V. 67. Const.— (इय हि) तन्वी मेघजलार्द्रपल्लवतया अश्रुभिः धौताधरा इव, स्वकालाविरहात् विश्रान्तपुष्पोद्गमा आभरणैः शून्या इव, मधुलिहां शब्दैः विना चिन्तामौनं इव आस्थिता लक्ष्यते, पादपतितं मां अवधूय जातानुतापा सा चण्डी इव (लक्ष्यते).

धौताधरा—धौत—washed अधर—lover lip स्वकाल—one's own flowering season विश्रान्त—stopped पुष्पोद्गम—coming out (appearance) of flowers आस्थिता—resorted to अवधूय—having disregarded चण्डी—an angry woman जातानुतापा—one who feels repentance

P 98 V 68 Const.— (हे) लते प्रेक्षस्व, हृदयेन विना भ्रमामि, यदि विधिनियोगेन तां पुनः प्राप्नोमि तत् अरण्येन विना तां निर्भ्रान्ति करोमि तां कृतान्तां पुनः न प्रवेशयामि ।

विधि —fate नियोग — duty. निर्भ्रान्ति — without any mistake. कृतान्ता— troublesome due to her separation.

V. 69. Const.— यत् प्रथमं प्रियां प्रतिसमर्थये तत् क्षणेन मे अन्यथा परिवर्तते, अतः स्पर्शविभावितप्रियः सहसा विलोचने विनिद्रे न करोमि ।

समर्थये— think अन्यथा—otherwise परिवर्तते —turns विभावित —understood विनिद्रे— without sleep i e opened. विलोचने विनिद्रे .... I will not open my two eyes suddenly.

P 99 V. 70. Const.— (हे) तन्वि, त्वद्वियोगोद्भवे तमसि मज्जता मया (त्व) दिष्ट्या गतासुना चेतना इव प्रत्युपलब्धा असि ।

तमस् — darkness, anxiety. गतासु—असु = प्राण life—whose life is gone i. e. dead '. चेतना—consciousness. प्रत्युपलब्धा—obtained.

V. 71. Const. — तवकारणेन अरण्ये भ्रमता रुदता मया मयूरः परभृत् हंसः रथांगः अलिः गजः पर्वतः सरित् कुरंगः बहु बहु पृष्टः ।

The king gives a list of those whom he asked about his wife.

P.100. V. 72. Const.— (हे) प्रिये या शयने रतिखेदसुप्तं अपि माम् प्रवासगतं मन्यसे सा त्वं मदीयं चिरवियोगं कथं सहेथाः ।

रतिखेद—exhaustion due to love-sport.

P. 101. V. 73 Const.— ललाटनिहितस्य मणेः स्फुरता रागेण विच्छुरितं इदं ते मुखं बालातपरक्तकमलस्य श्रियं उद्वहति ।

विच्छुरित— covered. स्फुरता— throbbing, shining.

P. 102. V. 74 Const.—(हे) खेलगमने अचिरप्रभाविलसितैः

पताकिना सुरकार्मुकाभिनवचित्रशोभिना विमानतां गमितेन नवेन पयोमुचा मां वसतिं नय ।

अचिरप्रभा— lightening. विलसित— flash. सुरकार्मुक— rainbow. पयोमुच्—cloud The cloud will be turned into an aerial car and on that car the king wishes to travel upto his capital city This cloud is new as it is the beginning of rainy season

V. 75 Const — प्राप्तसहचरी संगमः पुलकप्रसाधिताङ्कः स्वेच्छाप्राप्तविमानः हंसयुवा विहरति ।

प्रसाधित—decorated. पुलक—horripilations. विमान— here 'movement'. The king and उर्वशी make their exit at the recital of this verse behind the curtain.

ACT V

After having returned to the capital, after a few days, the संगमनीय gem was carried away by a vulture and it goes out of the reach of the king's arrow. Afterwards it is reported to the king that the vulture is shot dead by some unknown person and the gem and the arrow are brought to the king The king reads the name engraved on the arrow—the arrow belongs to आयुस् the son of उर्वशी and पुरूरवस् The king was all the time with उर्वशी except when he was engaged in नैमिषेय यज्ञ and does not know when उर्वशी was pregnant and when she delivered At this time a तापसी comes from च्यवनाश्रम a boy and with wishes to see उर्वशी to hand over her son to her whom she had kept as a deposit in the आश्रम immediately after his birth. तापसी then goes away उर्वशी explains to the king how being afraid of separation from the king, she had kept her son after birth in the च्यवनाश्रम. She is now in tears as she has to go to heaven as the

king has seen the face of the son by उर्वशी as per the curse. The king also determines to resort to the forest-life having entrusted the administration of the kingdom to आयुस्. The whole scene is pathetic now. At this juncture नारद् comes from heaven and tells इन्द्र's message to the king—' that उर्वशी should stay forever with the king ' The whole scene is now changed into a joyous one and the drama ends in happiness

P 103 असंतानत्व—childlessness तिथिविशेष—special holy day अनुलेपन—fragrant paste applied to the body अग्रभागी—first to partake. The king was sorry for the loss of the gem because it was responsible for the union between him and उर्वशी.

P 104 V 1. Const — येन तत् प्रथमं स्तेयं गोप्तुः एव गृहे कृतम् असौ आत्मनः वधं आहर्ता विहगतस्करः क (अस्ति ।)

प्रथमं स्तेयम्—first theft गोप्ता—the protector, guardian The king is the protector of the subjects from thieves आत्मनः वधं आहर्ता— आ + हृ = to bring ' calling for his death '.

V. 2 Const — मुखालंबितहेमसूत्रं मणिं बिभ्रत् मण्डलचारशीघ्रः असौ विहंगः अलातचक्रप्रतिमं तद्रागरेखावलयं तनोति ।

मण्डल—circle. चार—movement अलात—fire-brand. The vulture was moving round and round in the sky and appeared like the circular movement of the firebrand. कुणपभोजनः — कुणप — a dead body — ' eater of dead body '.

P. 105 V. 3 Const — असौ खगः प्रभापल्लवितेन मणिना अशोकस्तबकेन इव दिङ्मुखस्य अवतंसक करोति ।

प्रभापल्लवित — bristling with lustre. अवतंसक — ear ornament. हस्तावापः — a protection for the hand especially for the wrist.

V. 4 Const — इदानीं पतत्रिणा दूरं नीतः मणिविशेषः नक्तं परुषघनच्छेदसंयुक्तः लोहिताङ्गः इव आभाति ।

नक्तम्—at night लोहिताङ्ग—the planet Mars. परुष—rough, dusky

P. 106 V 5. Const —तस्मिन् विहंगमाक्षिप्ते मणौ रत्नं इति न मम प्रियत्वम्, (हे) सखे, तेन संगमनीयेन प्रियया अस्मि संगमितः।

संगमितः — united

V. 6 Const — मार्गणतां गतेन अनेन ते रोषेण निर्भिन्नतनु. अपराधोचितं प्राप्य सः वध्यः पतत्री समौलिरत्नः अन्तरिक्षात् पतितः।

मार्गण—arrow वध्य — one to be killed. पतत्री—bird. निर्भिन्नतनुः — with the body pierced through नामाक्षराणि The chamberlain cannot read the letters as he is old. The king reads the letters and discovers that the arrow belonged to his son

P. 107 V. 7 Const — उर्वशीसंभवस्य पैलसूनोः धनुर्भृतः द्विषदायुषां प्रहर्तुः कुमारस्य आयुषः अयं बाणः।

पैल=पुरूरवस्. द्विषदायुषां प्रहर्तुः — the killer of the lives of the enemy

P 108. V 8. Const.— तानि दिनानि आविलपयोधराग्रं लवलीदलपाण्डुराननच्छायम् अलसेक्षणं केवलं तस्याः वपुः अभूत्।

आविल— turbid, bluish The face had become pale like the लवलीदल. तानि दिनानि... .. in those days उर्वशी showed some signs of pregnancy. च्यवन— the name of a sage (known as च्यवान also) in RV. अर्धनाराच— an arrow with steel end and edges.

P 109. V 9 Const — अस्मिन् निपतिता मम दृष्टि बाष्पायते, हृदयं वात्सल्यबन्धि, मनस प्रसादः; उज्झितधैर्यवृत्तिः संजातवेपथुभिः अङ्गैः एनम् अदयं परिरब्धुं च इच्छामि।

बाष्पायते—denominative from बाष्प. प्रसाद—tranquility. वेपथु— tremor अदयं— mercilessly. परिरब्धुं इच्छामि— I wish to embrace (him closely)

P 110. V 10 Const —यदि अयं मम पिता अहम् अस्य सुतः इति श्रुत्वा इद हार्दम्, (तर्हि) उत्संगवर्धितानां गुरुषु कीदृशः स्नेहः भवेत्।

हार्दम्— affection उत्संग— lap. गुरुषु— towards the fathers (गुरु)

P. 111. V 11. Const.—सुतस्य स्पर्शः सर्वाङ्गीणः किल, तेन मामुपगतेन तावत् चन्द्रकरः चन्द्रकान्तं इव आल्हादयस्व ।

सर्वाङ्गीणः — pervading the whole body. चन्द्रकान्त — moon-stone शाखामृगः — a monkey. शिखण्डक — long hair on the crown of the head

P. 113 V. 12 Const.— इयं ते त्वदालोकनतत्परा स्नेहप्रस्रवनिर्भिन्नं स्तनांशुकम् उद्वहन्ती जननी प्राप्ता ।

स्तनांशुक or the breast-garnment was wet due to स्नेहप्रस्रव (flowing of milk from the breasts due to maternal affection)

P. 114. V. 13 Const —यः शिखण्डकण्डूयनोपलब्धसुख· मदङ्के सुप्तवान् तं जातकलापं शितिकण्ठकं शिखिनं मे प्रेषय ।

शितिकण्ठक—is the name of the peacock.

P. 115 V 14 Const —अमुना तव सत्पुत्रेण अद्य अहं पुत्रिणाम् अग्रयः पौलोमीसंभवेन जयन्तेन पुरंदर इव ।

पुत्रिन्—father जयन्त was born of Indra and पौलोमी. पुरंदर = इन्द्र

V. 15 Const.—(हे) सुंदरि, वंशस्थितेः अधिगमात् महति प्रमोदे मम उपपन्ने (सति) पीनोन्नतस्तनविसर्पिभिः अस्रैः मुक्तावलीविरचनापुनरुक्तिम् आनयन्ती किं प्ररुदिता असि ।

वंशस्थिति—stability of the family. अधिगम—acquisition पुनरुक्ति—repetition. The tears were flowing over her prominent breasts and forming as though another necklace of pearls.

P. 117. V. 16. Const — (हे) कृशोदरि, सुतोपलब्ध्या आश्वासितस्य नाम मम सद्यः त्वया सह अयं विप्रयोगः प्रथमाभ्रवृष्ट्या व्यावर्तितातपरुजः वृक्षस्य वैद्युतः अग्निः इव उपस्थितः ।

आश्वासित—consoled विप्रयोग—separation व्यावर्तित—removed. आतपरुज्—trouble due to heat वैद्युतः अग्निः—lightening fire अब्रह्मण्यम्—a great calamity

P 118 V. 17. Const.—सुलभवियोगा परवत्ता आत्मप्रियाणि कर्तुं न हि प्रभवति, भर्तुः शासने तिष्ठ, तव सूनौ आयुषि न्यस्तराज्यः अहम् अपि यूथिचरितमृगथानि वनानि आश्रयिष्ये ।

परवत्ता—dependence सुलभवियोगा—wherein separation is easy. प्रभवति—to be able to. न्यस्तराज्यः—having placed i. e entrusted the duty of administration (toआयुस्).

V. 18 Const — कलभः अपि सन् गन्धद्विपः अन्यान् गजान् शमयति, भुजंगशिशोः वेगोदग्रं विषं प्रभवतितराम्, बालावस्थः अपि अधिपतिः भुवं परिरक्षितुम् अलम्, स्वकार्यसहः अयं भरः जात्या एव न खलु वयसा।

कलभ—a young elephant. गन्धद्विपः=गन्धगजः. वेगोदग्र—deadly in its effect अलम्—is able to जात्या एव—by the very nature. भरः—responsibility.

P 119. V 19 Const —गोरोचनानिकषपिंगजटाकलापः शशिकलामलवीतसूत्रः (नारद.) मुक्तागुणातिशयसंभृतमण्डनश्रीः हेमप्ररोहः जंगमकल्पवृक्षः इव संलक्ष्यते।

गोरोचना—yellow pigment of the cow वीतसूत्र—sacred thread. निकष—streaks on the touch-stone. जगम—moving मुक्तागुणातिशय—excellent pearls मण्डनश्री—beauty of decoration. संभृत—appeared to advantage (due to pearlstrings). सांयुगीन —संयुगे साधुः—an expert in the battle i. e a warrior.

P. 121 V. 20. Const — वासवः त्वत्कार्यं कुर्यात् त्वं च तस्य इष्टम् आचरेः, सूर्यं तेजसा अग्निं समेधयति अग्निः च सूर्यम् (समेधयति।)

नारद् says that the king should help Indra in the battle and Indra should allow उर्वशी to stay on with the king.

P 122 V. 21 Const — ब्रह्मणः (अनुरूप) अमरमुनिः अत्रि इव, अत्रेः (अनुरूप) इन्दुः इव, शिशिरांशोः (अनुरूप.) बुधः इव, बोधनस्य (अनुरूप) देवः इव त्वं लोककान्तैः गुणैः पितुः अनुरूपः भव, ते अतिशयिनि वंशे आशिषः समाप्ताः इव।

अत्रि was a worthy son to ब्रह्मा, इन्दु a worthy son to अत्रि, बुध to the moon and पुरूरवस् to बुध. So too आयुस् should be a worthy son to his father—that is the blessing. अतिशयिनि—excellent, exalted.

V 22 Const — उन्नतानां पुरस्तात् स्थिते अस्मिन् तव पितरि स्थितिमति अनाकम्प्यधैर्ये त्वयि च विभक्ता राज्यलक्ष्मीः हिमवति जलधौ च व्यस्ततोया गङ्गा इव इदानीम् अधिकतरम् राजते ।

उन्नतानां पुरस्तात् स्थिते— to be taken with the king and also with Himalaya , so too स्थितिमति and अनाकम्प्यधैर्य. स्थितिमान् —one who has not violated the limits of proper conduct The ocean also does not cross the limits राज्यलक्ष्मी is properly distributed between पुरूरवस् and आयुस् and hence shines more

P 123 V. 23. Const —ते आत्मजस्य आयुषः यौवराज्यश्रीः मरुत्वता सैनापत्ये अभिषिक्तं महासेनं स्मारयति ।

महासेन is कार्तिकेय the general of Gods

V 24 Const — परस्परविरोधिन्योः श्रीसरस्वत्योः एकसंश्रय-दुर्लभ संगतं सदा सतां भूतये अस्तु ।

श्री and सरस्वती never stay together They are opposed to each other cf निसर्गभिन्नास्पदमेकसंस्थं अस्मिन्द्वय श्रीश्च सरस्वती च । (रघुवंश VI, 29.)

एकसंश्रय— having the same resort. दुर्लभं संगतम्— union which is difficult to have भूति—prosperity

This is the भरतवाक्य recited by all actors.

APPENDIX A

DEFINITIONS OF SOME DRAMATIC TERMS

The definitions given below are taken from the Sahityadarpana (4th century A D.) unless otherwise specified

अपवारितम् —	... . **तद्भवेदपवारितम्** ।
(अपवार्य)	रहस्य तु यदन्यस्य परावृत्य प्रकाशते ॥
आकाशभाषितम्—	किं ब्रवीषीति यन्नाटच विना पात्र प्रयुज्यते ।
(आकाशे)	श्रुत्वेवानुक्तमप्यर्थं तत्स्यादा**काशभाषितम्** ॥
आत्मगतम् or **स्वगतम्**–	अश्राव्य खलु यद्वस्तु तदिह **स्वगत** मतम् ।
आमुखम्—	नटी विदूषको वापि पारिपार्श्वक एव वा ।
or	सूत्रधारेण सहिता सलाप यत्र कुर्वते ॥
प्रस्तावना —	चित्रैर्वाक्यैः स्वकार्योत्थैः प्रस्तुताक्षेपिभिर्मिथ ।
	आमुख तत्तु विज्ञेय नाम्न **प्रस्तावनापि** सा ॥
[Five Divisions	उद्घात्यक. कथोद्घात प्रयोगातिशयस्तथा ।
of Prastavana]	प्रवर्तकावलगिते पञ्च प्रस्तावनाभिद· ॥
[१ उद्घात्यक]	पदानि त्वगतार्थानि तदर्थगतये नरा· ।
	योजयन्ति पदैरन्यैः स उद्घात्यक उच्यते ॥
[२ कथोद्घात]	सूत्रधारस्य वाक्य वा समादायार्थमस्य वा ।
	भवेत्पात्रप्रवेशश्चेत्कथोद्घात स उच्यते ॥
[२ प्रयोगातिशय]	यदि प्रयोग एकस्मिन्प्रयोगोऽन्य· प्रयुज्यते ।
	तेन पात्रप्रवेशश्चेत् प्रयोगातिशयस्तदा ॥

[The Prastavana of the Vikramorvasiya is of the Prayogatisaya type]

[४ प्रवर्तकम्]	कालं प्रवृत्तमाश्रित्य सूत्रधृग्यत्र वर्णयेत् ।
	तदाश्रयश्च पात्रस्य प्रवेशस्तत्प्रवर्तकम् ॥
[५ अवलगितम्]	यत्रैकत्र समावेशात्कार्यमन्यत्प्रसाध्यते ।
	प्रयोगे खलु तज्ज्ञेय नाम्नावलगित बुधैः ॥
	प्रस्तावना स्थापनेति द्विधा स्यादिदमामुखम् ॥
	विदूषकनटीपारिपार्श्विकैः सह सँल्लपन् ।
	स्तोकवीथ्यादिसहितान्यामुखाङ्गानि सूत्रकृत् ॥
	योजयेद् यत्र नाटचज्ञैरेषा **प्रस्तावना** स्मृता ॥
	सर्वामुखाङ्गवीथ्यङ्गसमेतैर्वाक्यविस्तरैः ॥
	सूत्रधारो यत्र नटीविदूषकनटादिभि. ।
	सँल्लपन् प्रस्तुत चार्थमाक्षिपेत् **स्थापना** हि सा ॥]

कञ्चुकी — अन्त पुरचरो वृद्धो विप्रो गुणगणान्वित. ।
सर्वकार्यार्थकुशल. कञ्चुकीत्यभिधीयते ॥
जरावैक्लव्ययुक्तेन विशेद् गात्रेण कञ्चुकी ।
(Natyasastra)

जनान्तिकम् — त्रिपताककरेणान्यानपवार्यान्तरा कथाम् ।
अन्योन्यामन्त्रण यत्स्यात्तज्जनान्ते जनान्तिकम् ॥

[जनान्तिकम् is the same as अपवारितम् for all practical purposes. The difference lies in the manner in which the statement in question is made. It appears that जनान्तिकम् is used when the parties concerned are facing each other, and अपवारितम् in all other cases.]

नान्दी — नान्दी कृता मया पूर्वमाशीर्वचनसयुता ।
अष्टाङ्गपदसंयुक्ता विचित्रा वेदनिर्मिता ॥
सूत्रधार पठेत्तत्र मध्यम स्वरमाश्रित ।
नान्दी पदैर्द्वादशभिरष्टभिर्वाप्यलकृताम् ॥
देवताना नमस्कारो गुरूणामपि च स्तुति ।
गोब्राह्मणनृपादीनामाशीर्वादादि गीयते ॥
(Natyasastra)
आशीर्वचनसयुक्ता स्तुतिर्यस्मात्प्रयुज्यते ।
देवद्विजनृपादीना तस्मान्नान्दीति सज्ञिता ॥
मङ्गल्यशङ्खचन्द्राब्जकोककैरवशसिनी ।
पदैर्युक्ता द्वादशभिरष्टाभिर्वा पदैरुत ॥

नेपथ्यम् — कुशीलवकुटुम्बस्य स्थली नेपथ्यमुच्यते ।

प्रकाशम् — सर्वश्राव्य प्रकाश स्यात् ।

प्रवेशक — वृत्तवर्तिष्यमाणाना कथाशाना निदर्शक ।
and सक्षिप्तार्थस्तु विष्कम्भ आदावङ्कस्य दर्शित ॥
विष्कम्भक — मध्येन मध्यमाभ्या वा पात्राभ्या सप्रयोजित ।
शुद्धः स्यात्स तु सकीर्णो नीचमध्यमकल्पित. ।
प्रवेशकोऽनुदात्तोक्त्या नीचपात्रप्रयोजित ।
अङ्कद्वयान्तर्विज्ञेय शेष विष्कम्भके यथा ॥

प्रस्तावना — See Amukha.

पूर्वरङ्ग. — यन्नाट्यवस्तुन पूर्वं रङ्गविघ्नोपशान्तये ।
कुशीलवा' प्रकुर्वन्ति पूर्वरङ्गः स उच्यते ॥

विदूषकः — शृङ्गारेऽस्य (नायकस्य) सहाया विटचेटविदूपकाद्या स्यु ।
भक्ता नर्मसु निपुणा कुपितवधूमानभञ्जना शुद्धाः ॥
कुसुमवसन्ताद्यभिध कर्मवपुर्वेषभाषाद्यैः ।
हास्यकर कलहरतिर्विदूषक· स्यात्स्वकर्मज्ञ. ॥

स्वगतम् — See Atmagatam

सूत्रधारः — [नाटयोपकरणादीनि सूत्रमित्यभिधीयते ।
सूत्र धारयतीत्यर्थे सूत्रधारो निगद्यते ॥
आसूत्रयन् गुणान् नेतु कवेरपि च वस्तुन ।
रङ्गप्रसाधनप्रौढ सूत्रधार इहोदित ॥
नाटयस्य यदनुष्ठान तत्सूत्रं स्यत्सबीजकम् ।
रङ्गदैवतपूजाकृत् सूत्रधार उदीरित ॥
वर्तनीयकथासूत्र प्रथम येन सूच्यते ।
रङ्गभूमि समासाद्य सूत्रधार स उच्यते ॥]

APPENDIX B

Verses in Vikramorvasiya

(according to alphabetical order)

	अं० श्लो०
अङ्गमनङ्गक्लिष्ट	३ – १६
अग्रे यान्ति रथस्य	१ — ५
अग्रे स्त्रीनखपाटलं	२—७
अचिरप्रभाविलसितैः	४—७३
अद सुरेन्द्रस्य	१—२८
अद्याह पुत्रिणामग्र्य·	५ — १४
अनिर्देश्यसुखः स्वर्ग-	३—१८
अनीशया शरीरस्य	२ — १९
अनुपनतमनोरथस्य	३—२२
अनेन कल्याणि	३ — १३
अनेन निर्भिन्नतनुः	५ — ६
अपराधी नामाहं	२ — २०
अपि दृष्टवानसि	४— ६०
अपि वनान्तरमल्प	४ — ४९
अभिनवकुसुम	४—५६
अमरमुनिरिवात्रिः	५ — २१
अयं च गगनात्कोऽपि	१—१५
अय तस्या रथ	३—११
अयमचिरोग्दत	४ — ४४
अयमकपदे तया	४— १०
अवधूतप्रणिपाताः	३ — १
असौ मुखालम्बित	५—२
अस्यान्तिकमायान्ती	४ — ५८
अस्या सर्गविधौ	१ — १०
आत्मनो वधमाहर्ता	५ — १
आ दर्शनात्प्रविष्टा	२ — २
आभरणस्याभरण	२ — ३
आभाति मणिविशेषो	५—४
आयुषो यौवराज्यश्रीः	५ — २३
आरक्तराजिभिरियं	४ — १५

	अं० श्लो०
आलोकयति पयोदान्	४—१८
आलोकान्तात्प्रतिहत	२ — १
अविर्भूते शशिनि	१ — ९
आविलपयोधराग्र	५—८
आश्वासितस्य मम	५ — १६
इद रुणद्धि मा	४—४०
इदमसुलभवस्तु	२—६
इय ते जननी	५— १२
उत्कीर्णा इव वास	३ — २
उदयगूढशशाङ्क	३— ६
उर्वशीसभवस्या	५—७
उष्णालु शिशिरे	२ — २३
ऊरूद्भवा नरसखस्य	१ —४
एक्कक्कमवढिअ	४—४१
एता सुतनु मुख	१—१२
एषा मनो मे प्रसभ	१—२१
करिणीविरहसतावि	४—४३
कार्यान्तरितोत्कण्ठ	३—४
कि सुन्दरि प्ररुदिता	५ — १५
कुपिता न तु कोप	४ — २६
कुसुमशयन न प्रत्यग्र	३ – १०
कृष्णसारच्छविर्योऽसौ	४—५७
गत भय भीरु	१ — ६
गन्धुम्माइअमहुअर	४— १२
गहण गइन्दणाहो	४—५
गूढ नूपुरशब्द	३ — १५
गोरोअणवण्णा	४ — ३६
गोरोचनानिकष	५—१९
चिन्तादुम्मिअ	४—४
जलह[illegible]र एहु	४—११